

รายงานการวิจัย

เรื่อง

ศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลและคุณค่างานพุทธศิลป์กรรมรัชสมัยของ
พระเมืองแก้วในล้านนา

An Analytical Study of Influences and Values of Buddhist Art
in the King Muang Kaew's Reign of Lan Na

โดย

ผศ.ดร. เทพประวิณ จันท์แรง
พระครูปลัดอุทัย รตนปณฺโญ, ดร.
พระมหาชัยวิชิต ขยาภินนุโท, ดร.,
พระปลัดณัฐพล จนนทีโก, ดร.
ดร. พรศิลป์ รัตนชูเดช

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

พ.ศ. ๒๕๖๐

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS

รายงานการวิจัย

เรื่อง

ศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลและคุณค่างานพุทธศิลป์กรรมรัชสมัยของ
พระเมืองแก้วในล้านนา

An Analytical Study of Influences and Values of Buddhist Art
in the King Muang Kaew's Reign of Lan Na

โดย

ผศ.ดร. เทพประวิณ จันท์แรง
พระครูปลัดอูทัย รตนปณฺโญ, ดร.
พระมหาชัยวิชิต ขยาภินนุโท, ดร.,
พระปลัดณัฐพล จนนทีโก, ดร.
ดร. พรศิลป์ รัตนชูเดช

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

พ.ศ. ๒๕๖๐

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

An Analytical Study of Influences and Values of Buddhist Art
in the King Muang Kaew's Reign of Lan Na

By

Asst. Prof. Dr. Thepprawin Chanraeng

Dr. Phrakhupalad Uthai rattanapunyo (Kamchchum)

Dr. Phramaha Chaiwichit Jayābhinando (Sopharat)

Phrakhrupalad Natthaphon Candiko (Prachunha)

Dr. Paulsilpa Rattanachudech

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiangmai Campus

B.E. 2560

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย:	ศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลและคุณค่างานพุทธศิลป์ของ พระเมืองแก้วในล้านนา
ผู้วิจัย:	ผศ.ดร. เทพประวิณ จันทร์แรง, พระครูปลัดดุษฎี รตนปญโญ, ดร., พระมหาชัยวิชิต ขยาภินนโท, ดร., พระปลัดณัฐพล จนทิโก, ดร., ดร.พรศิลป์ รัตน์ชูเดช
หน่วยงาน:	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
ปีงบประมาณ:	๒๕๖๐
ทุนอุดหนุนการวิจัย:	สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ของการวิจัยอยู่ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาประวัติและความเป็นมาและการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาของพระเมืองแก้ว ๒) เพื่อศึกษาการสืบค้นแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในรัชสมัยของพระเมืองแก้ว ๓) เพื่อศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลและคุณค่างานพุทธศิลป์ของพระเมืองแก้วในล้านนา

ผลการวิจัย พบว่า พระเจ้าศิริธรรมจักรพรรดิ หรือ พระเมืองแก้ว (พญาแก้ว) เป็นพระมหากษัตริย์พระองค์ที่ ๑๑ ในราชวงศ์เม็งราย แห่งอาณาจักรล้านนา เป็นเหลนของพระเจ้าติโลกราช ได้รับราชาภิเษกเมื่อชนมายุ ๑๓ ปี (พ.ศ.๒๐๓๘ - พ.ศ.๒๐๖๘) พระเมืองแก้วสวรรคตในปี พ.ศ. ๒๐๖๘ ขณะสวรรคตพระชนมายุได้ ๔๔ พรรษา อยู่ในราชสมบัติ ๓๐ ปี พระองค์ไม่มีราชโอรสและธิดา ด้านการทำนุบำรุงศาสนา กษัตริย์องค์นี้ทรงดำเนินรอยตามพระเจ้าติโลกราช พระองค์ทรงทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรือง แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในรัชสมัยของพระเมืองแก้ว ได้แก่แจ้จริกและโบราณคดีแสดงแจ้จริกจากชุดคำค้น "ยุคสมัย-จารึกสมัยล้านนา-พระเมืองแก้ว" จำนวน ๖๓ รายการ และยังมีวัด เจดีย์ วิหาร และอื่นๆ ที่เป็นศาสนสถานสำคัญทางพระพุทธศาสนา พระองค์ทรงสร้างขึ้น โดยในปัจจุบันชาวล้านนามีความเชื่อ ความเลื่อมใส ความศรัทธาในคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นหลักสำคัญและใช้เป็นแนวทางการดำเนินชีวิต อิทธิพลและคุณค่างานพุทธศิลป์ของพระเมืองแก้วในล้านนา ประกอบด้วย อิทธิพลด้านคำสอน ด้านการปกครอง ด้านวัฒนธรรม ด้านการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา และคุณค่างานพุทธศิลป์ของพระเมืองแก้วในล้านนา ด้านประวัติศาสตร์ ด้านวรรณกรรม ด้านพุทธศิลป์ และคุณค่าด้านการอนุรักษ์โบราณคดี มีความสำคัญต่อการปกครองบ้านเมือง ช่วยให้สถาบันการปกครองดำเนินไป เป็นยุคทองของวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา มีความเจริญรุ่งเรืองทั้งทางด้านการก่อสร้างและถาวรวัตถุและภูมิปัญญา ก่อให้เกิดคุณค่างานพุทธศิลป์ เป็นแหล่งศึกษาที่ดี ช่วยสร้างองค์ความรู้ สร้างมรดกทางวัฒนธรรม สร้างรายได้ และสร้างความภาคภูมิใจ

Research Title: An Analytical Study of Influences and Values of Buddhist Art in the King Muang Kaew's Reign of Lan Na

Researcher: Asst. Prof. Dr. Thepprawin Chanraeng
 Dr. Phrakhupalad Uthai rattanapunyo (Kamchchum),
 Dr. Phramaha Chaiwichit Jayābhinando (Sopharat)
 Phrakhrupalad Natthaphon Candiko (Prachunha)
 Dr. Paulsilpa Rattanachudech

Department: Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiangmai Campus

Fiscal year: B.E. 2560

Research Grants: Buddhist Research Institute of Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Abstract

This research has 3 objectives: 1) to study the history and the Background and preservation of Buddhism of the King Muang Kaew, 2) study searched archaeological sites of Buddhism in the King Muang Kaew, 3) to analyze the influence and valuable works of Buddhist art during the King Muang Kaew.

The study concluded that Phrajoasiridhammajakkapat or the King Muang Kaew (Phaya Kaew) is the 11th monarch in the Mengrai Dynasty of the Lanna Kingdom. As a great grandson of Phrajoa Tilokkarat. The coronation was the age of 13 years (2038 - 2068 BC). The King Muang Kaew died in the year 2068. While the demise of inciting to 44 years on the throne for 30 years. He has no sons and daughters. The preservation of religion, the King Muang Kaew had followed Phrajoa Tilokkarat, his preservation Buddhism flourished. Buddhist archaeological sites in the reign of King Muang Kaew include inscriptions and archeology. Lanna is based on the belief in the teachings of Buddhism is the main priority and a way of life. Buddhist art influences and values reign of King Muang Kaew in Chiang Mai. It is important to rule the country Allow government institutions to perform, the golden age of literature, religion, the prosperity of both the construction and infrastructure, and wisdom. Buddhist art worthy cause. A good education Wizard of knowledge built heritage make money and build a sense of pride.

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๙ ผู้วิจัยขอกราบนมัสการเพื่อขอบคุณพระเดชพระคุณพระราชปริยัติกวี, ศ.ดร. อธิการบดี, พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร. ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์, พระมหาชุตีภักดิ์ ภินนโท, ดร., ผู้อำนวยการส่วนงานวางแผนและส่งเสริมการวิจัย ตลอดจนผู้บริหารและคณะกรรมการวิจัยของสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ที่ได้พิจารณาทุนอุดหนุนการทำวิจัย งานวิจัยฉบับนี้จะสำเร็จลงไม่ได้ หากไม่ได้รับการช่วยเหลือเกื้อกูลจากบุคคลหลายฝ่ายรวมทั้งคณาจารย์ภายนอกและภายในมหาวิทยาลัย ผู้วิจัยจึงขอขอบคุณทุกท่านที่มีส่วนเกี่ยวข้องและ

(ง)

ช่วยเหลือให้งานวิจัยนี้ได้ประสบความสำเร็จด้วยดี และผู้ให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการทำวิจัยนี้ พร้อมด้วยบุคลากรในสำนักงานทุกท่าน ที่ให้ความช่วยเหลือในด้านฐานข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการวิจัยเป็นอย่างมาก ขอขอบคุณคุณสมจิตร เนติธรรมากร ที่ให้การสนับสนุนผู้วิจัยในทุกเรื่อง

คุณงามความดีอันเกิดจากศึกษาวิจัยนี้ ด้วยการทุ่มเททั้งร่างกายและแรงใจอย่างเต็มสติปัญญา กำลังความสามารถ ขอมอบเป็นบรรณาการเพื่อตอบแทนคุณบิดา-มารดา ครูบาอาจารย์ ผู้มีอุปการคุณทุกท่าน ผู้วิจัยมีความเชื่อมั่นเป็นอย่างยิ่งว่า ผลจากการวิจัยจะเป็นประโยชน์แก่สาธารณชนผู้ใคร่ในการศึกษาได้ใช้เป็นฐานข้อมูลในการศึกษาค้นคว้าต่อไป

ผศ.ดร. เทพประวิณ จันทร์แรง และคณะ

๑ ธันวาคม ๒๕๖๑

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

การใช้อักษรย่อ

อักษรย่อในรายงานวิจัยนี้ ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ โดยได้กล่าวถึงแหล่งที่มา / เล่ม / ชื่อ / หน้า ตามลำดับ เช่น อง.ตีก. (ไทย). ๒๑/๓๕/๑๘๙. หมายถึง อังคุตตรนิกาย ติกนิบาตเล่มที่ ๒๑ ชื่อที่ ๓๕ หน้า ๑๘๙. และ

พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕. เช่น อง.ตีก. (บาลี) ๒๑/๔๐/๒๓ หมายถึง องคุตตรนิกาย ติกนิบาต ปาลี เล่มที่ ๒๑ ชื่อที่ ๔๐ หน้า ๒๓

ส่วนคัมภีร์อรรถกถา จะแจ้งที่มา / เล่ม / หน้า เช่น ที.ม.อ.(บาลี) ๒/๔๐๓.หมายถึง หมายถึง ทีฆนิกาย สุมงควลวิลาสินี มหาวคคอฎฐกถา เล่มที่ ๒ หน้า ๔๐๓ ฉบับอรรถกถา มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒.

๑. คัมภีร์ของพระพุทธศาสนา

คำย่อ
อง.ทสก.(ไทย)

พระสุตตันตปิฎก
ชื่อคัมภีร์
= สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต

ภาษา
ภาษาไทย

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	(ก)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	(ค)
กิตติกรรมประกาศ	(จ)
สารบัญ	ฉ
สารบัญตาราง	ช
สารบัญภาพประกอบ	ฅ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ญ
บทที่ ๑ บทนำ.....๑	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....๑	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....๕	๕
๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย.....๕	๕
๑.๔ วิธีการดำเนินการวิจัย.....๕	๕
๑.๕ ทฤษฎี สมมุติฐาน และกรอบแนวความคิดของโครงการวิจัย.....๗	๗
๑.๖ การทบทวนวรรณกรรม/สารสนเทศ (information) ที่เกี่ยวข้อง.....๗	๗
๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับ.....๓๐	๓๐
บทที่ ๒ ประวัติและความเป็นมาและการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาของ พระเมืองแก้ว.....๓๑	๓๑
๒.๑ ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในล้านนา.....๓๑	๓๑
๒.๒ ประวัติพระเมืองแก้ว.....๔๖	๔๖
๒.๓ การทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาของพระเมืองแก้ว.....๔๗	๔๗
๒.๓.๑ ผลงานพญาเมืองแก้ว การสร้างวัด.....๔๗	๔๗
๒.๓.๒ เหตุการณ์สำคัญในรัชสมัยที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา.....๔๗	๔๗
๒.๔ ความสำคัญของกษัตริย์กับพระพุทธศาสนา.....๔๘	๔๘
บทที่ ๓ แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในรัชสมัยของพระเมืองแก้ว.....๕๑	๕๑
๓.๑ แนวคิดโบราณคดี.....๕๑	๕๑
๓.๑.๑ ความหมายและนิยามโบราณคดี.....๕๑	๕๑
๓.๑.๒ เป้าหมายของโบราณคดี.....๕๔	๕๔
๓.๑.๓ ประวัติศาสตร์ของโบราณคดี.....๕๔	๕๔
๓.๒ ความรู้ด้านโบราณคดี.....๕๘	๕๘
๓.๒.๑ โบราณคดีศึกษาเกี่ยวกับสิ่งต่างๆ.....๖๐	๖๐
๓.๒.๒ ลักษณะของหลักฐานทางโบราณคดี.....๖๒	๖๒

๓.๒.๓ ประเภทของหลักฐานของโบราณคดี.....	๖๓
๓.๒.๔ พระราชบัญญัติเกี่ยวกับโบราณคดี.....	๖๔
๓.๒.๕ ความสำคัญและประโยชน์ของโบราณคดี.....	๖๖
๓.๓ การสืบค้นเส้นทางโบราณคดี.....	๖๗
๓.๓.๑ วิธีการศึกษาทางโบราณคดี.....	๖๗
๓.๓.๒ การศึกษาโบราณคดี.....	๖๘
๓.๔ แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนา.....	๖๘
๓.๔.๑ หลักศิลาจารึก - โบราณคดี.....	๖๘
๓.๔.๒ โบราณคดี วัดพระสิงห์, วัดพระธาตุดอยสุเทพ จังหวัดเชียงใหม่.....	๗๓
๓.๔.๓ โบราณคดี วัดพระธาตุหริภุญชัย, วัดจามเทวี จังหวัดลำพูน.....	๗๗
๓.๔.๔ โบราณคดี วัดพระธาตุลำปางหลวง จังหวัดลำปาง.....	๘๑
๓.๕ หลักฐานโบราณคดีในสมัยพระเมืองแก้ว.....	๘๓
บทที่ ๔ อิทธิพลและคุณค่างานพุทธศิลปกรรมรัชสมัยของพระเมืองแก้วในล้านนา.....	๘๙
๔.๑ อิทธิพลงานพุทธศิลปกรรมรัชสมัยของพระเมืองแก้วในล้านนา.....	๘๙
๔.๑.๑ อิทธิพลด้านคำสอน.....	๙๐
๔.๑.๒ อิทธิพลด้านการปกครอง.....	๙๑
๔.๑.๓ อิทธิพลด้านวัฒนธรรม.....	๙๒
๔.๑.๔ อิทธิพลด้านการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา.....	๙๓
๔.๒ คุณค่างานพุทธศิลปกรรมรัชสมัยของพระเมืองแก้วในล้านนา.....	๙๕
๔.๒.๑ คุณค่าด้านประวัติศาสตร์.....	๙๕
๔.๒.๒ คุณค่าด้านวรรณกรรม.....	๙๖
๔.๒.๓ คุณค่าด้านพุทธศิลปกรรม.....	๙๗
๔.๒.๔ คุณค่าด้านการอนุรักษ์โบราณคดี.....	๙๘
๔.๓ องค์กรความรู้ที่ได้จากการวิจัย.....	๙๙
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	๑๐๒
๕.๑ สรุปผลการวิจัย.....	๑๐๒
๕.๑.๑ ประวัติและความเป็นมาและการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาของพระเมืองแก้ว.....	๑๐๒
๕.๑.๒ การสืบค้นแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในรัชสมัยของพระเมืองแก้ว.....	๑๐๓
๕.๑.๓ วิเคราะห์อิทธิพลและคุณค่างานพุทธศิลปกรรมรัชสมัยของพระเมืองแก้วในล้านนา.....	๑๐๓
๕.๒ อภิปรายผล.....	๑๐๕
๕.๓ ข้อเสนอแนะ.....	๑๐๖

บรรณานุกรม.....๑๐๗

ภาคผนวก.....๑๑๕

 ภาคผนวก ก.....๑๑๖

 ภาคผนวก ข.....๑๒๗

 ภาคผนวก ค.....๑๒๙

 ภาคผนวก ง.....๑๓๑

ประวัติผู้วิจัย.....๑๔๘

สารบัญภาพประกอบ

เรื่อง	หน้า
ภาพที่ ๑ จารึกถ้ำจอมธรรม ด้านที่ ๑.....	๘๓
ภาพที่ ๒ จารึกถ้ำจอมธรรม ด้านที่ ๒.....	๘๔
ภาพที่ ๓ จารึกวัดปราสาท ด้านที่ ๑.....	๘๕
ภาพที่ ๔ จารึกวัดปราสาท ด้านที่ ๒.....	๘๖
ภาพที่ ๕ จารึกพระมหาเถรนำพระพุทธศาสนาจากลังกามาหริภุญชัย ด้านที่ ๑.....	๘๗

บทที่ ๑

๑.๑ ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

ภายหลังพุทธปรินิพพาน พุทธบริษัทต้องการน้อมระลึกถึงพระพุทธรูปของพระองค์ และปรารถนาที่จะแสดงความเคารพสักการบูชา ดังท่านพระอานนท์ทูลถามพระพุทธองค์^๑ พระพุทธองค์ ตรัสถึงสังเวชนียสถาน^๒ คือ สถานที่ประสูติ ตรัสรู้ แสดงปฐมเทศนา และปรินิพพาน เป็นสถานที่ระลึกถึง พระพุทธรูปภายหลังมีพระสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ๘ แห่ง^๓ เรียกว่า “ธาตุเจดีย์” เป็นสถานที่ เคารพสักการบูชาของพุทธบริษัท สิ่งก่อสร้างที่เรียกว่า “พุทธสถาน” คงได้รับการดูแลรักษา การทำนุ บำรุง และการประดับประดาเพื่อให้เกิดความเลื่อมใส ตามแนวคิดและจินตนาการของพุทธบริษัท ต่อมา ก็พัฒนาการมาเป็นงานศิลปกรรมของพระพุทธรูปศาสนา รวมเรียกว่า “พุทธศิลป์หรือ พุทธศิลปะ”^๔ โดยแรกเริ่มนั้นการสร้างพุทธศิลปกรรมมีมาแล้วตั้งแต่ครั้งพุทธกาล เช่น อนุสาวรีย์หินทรายสร้าง เชตวันวิหารถวายเป็นวัด ซึ่งประกอบด้วยเสนาสนะอันเป็นพุทธศิลปกรรมทั้งดงามและเป็น ที่สัปปายะ คือ มีความสงบเหมาะแก่การปฏิบัติธรรม ความว่า “อนุสาวรีย์หินทรายได้เห็นพระอุทยาน ของเจ้าเขตราชกุมารซึ่งเป็นสถานไม่ไกล ไม่ไกลนักจากหมู่บ้าน มีการคมนาคมสะดวก ชาวบ้านที่มี ความประสงค์ไปมาได้ง่าย กลางวันมีคนน้อย กลางคืนเงียบมีเสียงอีกที่ก็น้อย ปราศจากกลิ่นไอคน เป็นสถานควรแก่การประกอบกรรมในที่ลับของมนุษย์ชน สมควรเป็นที่หลีกเร้น”^๕

ชนชาติไทยเป็นอารยชนที่มีความเจริญทางด้านศิลปวัฒนธรรมอันมีเอกลักษณ์เป็นเวลา อันยาวนาน ส่วนหนึ่งเพราะบรรพชนไทยได้สร้างศิลปกรรมที่มีคุณค่าเป็นหลักฐานแสดงข้อเท็จจริง สะท้อนเรื่องราวทางด้านประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะจิตรกรรมซึ่งแสดงถึงความเจริญทางด้าน ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีและความเป็นชนชาติที่สำคัญของไทยประเภทหนึ่ง ซึ่งเป็น แหล่งรวบรวมข้อมูลแบบสหวิทยาการ ถือได้ว่าเป็นแหล่งความรู้โดยเฉพาะเรื่องราวจากอดีตและที่ สำคัญจิตรกรรมไทยตั้งแต่อดีตมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา สังคมไทยมีความเป็นอยู่ อย่างสงบสุขโดยมีพระพุทธรูปเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจ และมีระเบียบแบบแผนของพิธีกรรม หลักธรรมคำสอนของพุทธศาสนาเป็นหลักที่พึ่งทางจิตใจให้เกิดสันติสุขในสังคม และยึดถือปฏิบัติ สืบต่อกันมาเป็นวัฒนธรรมอันดีงาม อิทธิพลที่ได้รับทางศิลปกรรมเชิงพุทธศิลป์ และสถาปัตยกรรม

^๑ ที.ม.(ไทย) ๑๐/ ๑๕๐/๒๐๒.

^๒ สมพร ไชยภูมิธรรม, **ปางพระพุทธรูป**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ต้นธรรม, ๒๕๔๓), หน้า ๑๘.

^๓ ที.ม. (ไทย) ๒/๑๗๙/๒๓๘ กล่าวไว้ว่า โทณพราหมณ์ แบ่งพระบรมสารีริกธาตุออกเป็น ๘ ส่วน ประดิษฐาน ณ แคว้นมคธ, กรุงเวสาลี, กรุงกบิลพัสดุ์, กรุงอัลลกะปิยะ, กรุงรามคาม, กรุงเวฐฐที่ปกะ, กรุงปาวา, กรุงกุสินารา, เรียกว่า ธาตุเจดีย์ ทั้งนี้กษัตริย์เมืองปีบผลิวันไปเข้า ทรงได้พระอังคารและโทณพราหมณ์ได้ทะนนานไป สร้างสถูปบรรจุที่เมืองปีบผลิวันและกรุงกุสินารา สถูปทั้งสอง เรียกว่า บริโศกเจดีย์.

^๔ เสถียร โพธิ์นันทะ, **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา**, (ฉบับมุขปาฐะ ภาค ๑), (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๑๐๘.

^๕ วิ.จ. (ไทย) ๗/๒๕๖/๘๗-๘๘.

ต่างๆ นั้น ได้ถือกำเนิดขึ้นหลังจากสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว เมื่อมีการสังคายนาพระไตรปิฎกเกิดขึ้นส่งผลให้การถ่ายทอดวิทยาการทางด้านพุทธศาสตร์มีรูปแบบที่หลากหลายและแตกต่างกันออกในขณะที่ตำรามุ่งถ่ายทอดพุทธประวัติและชาดกต่างๆ แต่ศิลปะก็ถือเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดหลักจริยศาสตร์ที่ได้ผลเช่นกัน พุทธศิลป์จึงแพร่ขยายออกไปอย่างรวดเร็วจนเกิดมรดกทางวัฒนธรรมที่ดำรงอยู่และสืบทอดต่อกันมา^๖

มนุษย์เกี่ยวข้องกับศิลปะซึ่งเป็นสิ่งแวดล้อมที่จำเป็นในสังคมมนุษย์ทั้งในด้านผู้ชื่นชมศิลปะและจิตรกรผู้สร้างสรรค์ผลงาน เมื่อศิลปะมีความจำเป็นเกี่ยวข้องกับชีวิตของมนุษย์ ดังนั้นคำถามเกี่ยวกับศิลปะจึงเป็นหน้าที่ของมนุษย์ที่จะเป็นผู้หาคำตอบ เพื่อแสดงทัศนะต่อคำถามที่เกี่ยวกับศิลปะในประเด็นต่างๆ พระพุทธศาสนาก็มีอิทธิพลต่อศิลปะและวัฒนธรรมในสังคมไทย การสืบทอดประสบการณ์ทางศิลปะก่อให้เกิดทัศนะทางคุณค่าหรือสุนทรียะ ศิลปะในสังคมไทยมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับความศรัทธาทางพระพุทธศาสนา ศิลปะในพระพุทธศาสนาไม่ได้เน้นถึงเรื่องความงามเป็นการเฉพาะ แต่มีบางแง่มุมที่สัมพันธ์อยู่กับความจริง (reality) และความดี (goodness) พระพุทธศาสนากล่าวถึงธรรมะเป็นเรื่องหลัก ซึ่งก็คือความจริงที่เป็นจริงและกฎเกณฑ์ธรรมชาติ (nature law) กล่าวคือความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย การอิงอาศัยเกื้อกูลเป็นเหตุเป็นผลซึ่งกันและกันในธรรมชาติที่เป็นปรากฏการณ์ อารมณ์ต่างๆ นั้นมีความเป็นปกติธรรมดาของมันเอง และมีความงามอยู่ในตัวเองแล้ว เป็นความงามทางภววิสัย เป็นสุนทรียภาพในลักษณะหนึ่ง^๗

พุทธศิลปกรรม เป็นงานสร้างสรรค์ทางความคิดผ่านสื่อสัญลักษณ์ของผู้ที่ศรัทธาในคำสอนของพระพุทธเจ้า^๘ เป็นเหตุให้ได้สร้างสรรค์งานพุทธศิลปกรรมขึ้นมาเพื่อส่งเสริมการเผยแพร่และการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาโดยตรงทั้งเป็นสิ่งช่วยโน้มน้าวจิตใจของพุทธศาสนิกชนให้เกิดความศรัทธาปราศหะ ประพฤติปฏิบัติตนให้มีแนวทางที่ตรงตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ซึ่งนอกจากจะได้เผยแพร่แนวคิดที่มีต่อพระพุทธศาสนาด้วยผลงานศิลปกรรมแล้วยังเป็นการน้อมนำให้ผู้สร้างสรรค์ศิลปกรรมได้ใกล้ชิดแนบแน่นกับวิถีแห่งพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น ด้วยศรัทธาและความเชื่อเป็นเหตุให้พุทธศาสนิกชนผู้เลื่อมใสศรัทธาในคำสอนของพระพุทธองค์ได้สร้างสรรค์งาน “พุทธศิลป์” ขึ้นซึ่งนอกจากจะได้เผยแพร่แนวคิดที่มีต่อพระพุทธศาสนาด้วยผลงานศิลปกรรมทางพระพุทธศาสนาแล้วยังเป็นการน้อมนำให้ผู้สร้างสรรค์ศิลปกรรมและผู้ที่ได้รับชม ได้ใกล้ชิดแนบแน่นกับวิถีแห่งพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น^๙

^๖ วุชรินทร์ บัวจันทร์, “ศึกษาเรื่องแดนแห่งพลังศรัทธา”, ศิลปินพันธ์ศิลป์บัณฑิต, (นครปฐม: คณะจิตรกรรม ประติมากรรมและภาพพิมพ์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๔), หน้า ๕.

^๗ มโน พิสุทธิรัตนานนท์, สุนทรียวิจักขณ์ในจิตรกรรมไทย, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๗), หน้า ๑๐๑.

^๘ ชัยชนะ ปิ่นเงิน, จักกวาทพิปนี: ต้นแบบทางความคิดพุทธลักษณะล้านนา, (เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๒), (อัตถ์สำเนา).

^๙ ภาณุวัฒน์ เนียมบาง, “ศึกษาเรื่องการศึกษาปรัชญาในงานพุทธศิลป์ต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนากรณีศึกษา: วัดร่องขุน ต.ป่าอ้อดอนชัย อ.เมือง จ.เชียงราย”, สารนิพนธ์ศาสนศึกษามหาบัณฑิต, (วิทยาลัยศาสนศึกษา: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๓), บทคัดย่อ.

ราชวงศ์มังราย ราชวงศ์ที่สร้างนครเชียงใหม่เป็นราชธานี รัชกาลที่ ๑๓ พระเมืองแก้ว ราชโอรสของพระยอดเชียงราย ได้ขึ้นเสวยราชสมบัติ เมื่อปี พ.ศ. ๒๐๓๘ เถลิงพระนามว่า "พระเจ้าฟลักขนัดดาธิราช" คือ เป็นเหลนของพระเจ้าติโลกราช กษัตริย์องค์นี้มีพระนามหลายพระนามด้วยกัน คือ เจ้ารัตนราช, เจ้าแก้วพันตา เป็นต้น กษัตริย์องค์นี้ทรงดำเนินรอยตามพระเจ้าติโลกราช พระอัยกาธิราช พระองค์ทรงทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรือง ไม่แพ้รัชสมัยของพระเจ้าติโลกราช และเนื่องด้วยเหตุนี้เอง พระสังฆราชคณะทั้งหลายจึงพร้อมใจกัน ทำพิธีราชาภิเษกเถลิงพระนามใหม่ว่า "พระเจ้าศิริธรรมจักรพรรดิราช" ในปี พ.ศ. ๒๐๖๑ ในรัชสมัยของพระองค์นี้ มีนักปราชญ์ราชบัณฑิตเป็นพระเถระหลายองค์ เช่น พระสิริมังคลาจารย์ ผู้รจนานหนังสือมงคลทีปนีสูตร ซึ่งใช้ในการศึกษามหาเปรียญมาจนทุกวันนี้ และพม่า เขมร ก็นำไปแปลไปเป็นภาษาของตนกับพระรัตนปัญญาเถร ผู้รจนานหนังสือชินกาลมาลีปกรณ์ พระเมืองแก้วสวรรคตในปี พ.ศ. ๒๐๖๘ อยู่ในราชสมบัติ ๓๐ ปี ขณะสวรรคตพระชนมายุได้ ๔๔ พรรษา พระองค์ไม่มีราชโอรสและธิดา ขุนนางข้าราชการและไพร่ฟ้าประชาชน จึงพร้อมใจกันไปอัญเชิญเอาท้าวเกษแก้วกุมาร พระอนุชาต่างพระมารดามาครอง ราชสมบัติสืบมา

พระเจ้าศิริธรรมจักรพรรดิ หรือพญาแก้ว (พระเมืองแก้ว) เป็นพระมหากษัตริย์พระองค์ที่ ๑๑ ในราชวงศ์มังราย แห่งอาณาจักรล้านนา ทรงครองราชย์ใน พ.ศ. ๒๐๓๘-๒๐๖๘ พญาแก้วมีพระนามที่เรียกกันต่างๆ คือ พระเมืองแก้ว หรือพ่อท้าวแก้ว หรือเจ้ารัตนราชกุมาร หรือพญาแก้วภูตาดิถีราช หรือ พระเจ้าติลกขนัดดาธิราช ทรงเป็นพระปนัดดาของพระเจ้าติโลกราช และเป็นราชบุตรของพญายอดเชียงรายกับพระนางสิริยสวัสดิ (เทวีปงน้อย) ประสูติในปีขาล ได้รับราชาภิเษกเมื่อชนมายุ ๑๓ ปี ในวันเพ็ญเดือน ๙ พ.ศ. ๒๐๓๙ ด้านการสงคราม ทรงรบกับอยุธยาที่ชายแดน พ.ศ. ๒๐๕๐ ทรงส่งกองทัพไปตีสุโขทัยแต่ไม่สำเร็จ ต่อมาปี พ.ศ. ๒๐๕๘ สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ (พ.ศ. ๒๐๓๔-๒๐๗๒) แห่งอยุธยาขึ้นมาตีลำปางแตก แล้วกวาดต้อนผู้คนกลับไปด้านทำนุบำรุงบ้านเมือง ทรงให้ก่อสร้างกำแพงเมืองลำพูนด้วยอิฐ ปี พ.ศ. ๒๐๖๐ เพื่อป้องกันข้าศึก จากนั้นจึงก่อสร้างกำแพงเมืองเชียงใหม่ให้แข็งแรงเพื่อป้องกันการยิงด้วยปืนใหญ่ และ พ.ศ. ๒๐๖๑ ให้สร้างสะพานใหญ่ข้ามแม่น้ำปิงที่ทำสะพานหลวง ด้านการทำนุบำรุงศาสนา พญาแก้วทรงเลื่อมใสในพุทธศาสนาและบำเพ็ญทานเป็นเนือง ทรงสร้างปูชนียสถานและถาวรวัตถุต่างๆ มากมาย เช่น สร้างวัดบุพพาราม ในปีมะโรง พ.ศ. ๒๐๔๐ ต่อมาปีมะเมียทรงสร้างปราสาทในวัดนั้น ปะระกาทรงฉลองพระไตรปิฎกฉบับลงทอง และหอพระมณฑลธรรมที่โปรดให้สร้างไว้ ณ วัดบุพพาราม^{๑๐}

โดยในส่วนของงานศิลปกรรมหรือพุทธศิลปกรรม เช่น สถาปัตยกรรมนั้นอาจจัดอยู่ในข้อศาสนสถาน ส่วนประติมากรรม และจิตรกรรมอันเป็นวัตถุที่สามารถเคลื่อนย้ายได้ ก็จัดอยู่ในศาสนวัตถุ โดยทั้งศาสนสถาน และศาสนวัตถุ ก็ทำหน้าที่เป็นสัญลักษณ์ทางศาสนาโดยงานศิลปะทางศาสนาก็ยังมีความสัมพันธ์ศาสนิกชนของพุทธศาสนาในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา สัญลักษณ์ทางศาสนา หมายถึงสิ่งที่เป็นรูปธรรมที่ศาสนิกเลือกเอามาใช้แทนองค์ประกอบอย่างใดอย่างหนึ่งของศาสนาที่เป็นรูปธรรม ศาสนาทั้งหลายซึ่งมีสัญลักษณ์ต่างๆ ที่เป็นรูปธรรมใช้แทน

^{๑๐} วิกีพีเดีย สารานุกรมเสรี, พระเจ้าศิริธรรมจักรพรรดิ, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://th.wikipedia.org/wiki/พระเจ้าศิริธรรมจักรพรรดิ> [๘ ตุลาคม ๒๕๕๙].

สิ่งที่เป็นนามธรรมอันลึกซึ้ง เช่น การจัดวางผังที่วัดพระธาตุลำปางหลวง จังหวัดลำปาง ที่พระธาตุเจดีย์อันเป็นศูนย์กลางของวัดก็มีความหมายแทนเขาพระสุเมรุศูนย์กลางจักรวาล ลานทรายเป็นสัญลักษณ์แทนสี่ทิศสมุทร ศาลาบาตรแทนสัญลักษณ์ของเขากำจักรวาล ฉะนั้น ตัววัดพระธาตุลำปางหลวงจึงเป็นสัญลักษณ์ของจักรวาลแบบไตรภูมิอันศักดิ์สิทธิ์^{๑๑}

งานพุทธศิลป์กรรมของล้านนามีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง มีการปรับเปลี่ยน ปรับปรุง ผสมผสาน ประยุกต์แนวคิด เชิงคุณค่า และคติความเชื่อในการสรรสร้างงานให้มีโดดเด่น เป็นที่เลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา ในแต่ละช่วงการสร้างงานพุทธศิลป์กรรมในล้านนายังไม่มีการศึกษาอย่างลึกซึ้ง และเป็นรูปธรรม การแบ่งยุคสมัยบางช่วง บางตอนยังไม่ชัดเจน ซึ่งไม่อาจจะอธิบายได้ความหมายที่แท้จริงได้

ดังนั้น ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษา ประวัติความเป็นมาของการสร้างงานพุทธศิลป์กรรม และเกี่ยวกับอิทธิพลของคุณค่างานพุทธศิลป์กรรม มีอย่างไรบ้าง ซึ่งจะทำให้เห็นคุณค่า ในแต่ละยุคสมัย ช่วงเวลาของรัชสมัยพระเมืองแก้ว และการลำดับเหตุการณ์ในอดีต โดยผ่านการศึกษาค้นคว้าจากแหล่งข้อมูล แหล่งประวัติศาสตร์ต่างๆ อันจะเป็นการพลิกฟื้นศิลปกรรมให้เป็นที่สนใจควรค่าแก่การอนุรักษ์ รักษา รวมไปถึงวางรากฐานองค์ความรู้ด้านพุทธศิลป์กรรมให้คงอยู่ภายใต้ร่มเงาของพระพุทธศาสนาสืบต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาประวัติและความเป็นมาและการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาของพระเมืองแก้ว

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาการสืบค้นแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในรัชสมัยของพระเมืองแก้ว

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลและคุณค่างานพุทธศิลป์กรรมรัชสมัยของพระเมืองแก้ว

ในล้านนา

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพมีการกระบวนกรดำเนินงานวิจัย ดังนี้

๑.๓.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ขอบเขตด้านเนื้อหาในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะศึกษาโดยมีเนื้อหาครอบคลุมประเด็นเกี่ยวกับประวัติและความเป็นมาและการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนา อิทธิพลและคุณค่างานพุทธศิลป์กรรมในรัชสมัยของพระเมืองแก้ว การสร้างพุทธศิลป์กรรม การสร้างพระเจดีย์ วิหาร พระพุทธรูป และหลักศิลาจารึก รวมไปถึงด้านวรรณกรรมในรัชสมัยพระเมืองแก้วที่มีอิทธิพลและคุณค่ามาจนถึงปัจจุบัน

๑.๓.๒ พื้นที่ในการศึกษาวิจัย

ลงพื้นที่ในศึกษาเก็บข้อมูลวัดในจังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดลำพูน และจังหวัดลำปาง ที่มีการสร้างพุทธศิลป์กรรมในรัชสมัยพระเมืองแก้ว

๑.๓.๓ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

^{๑๑} แสง จันทร์งาม, ศาสตราจารย์, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๕), หน้า ๑๗๕.

ในการศึกษาวิจัย ผู้วิจัยได้กำหนดประชากรเป็นเจ้าอาวาส นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา ด้านประวัติศาสตร์ ด้านโบราณคดี ด้านพุทธศิลปกรรม โดยมีกระบวนการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

กลุ่มที่ ๑

๑. เจ้าอาวาสวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร
๒. เจ้าอาวาสวัดพระเจดีย์หลวงวรมหาวิหาร
๓. เจ้าอาวาสวัดพระธาตุศรีจอมทองวรวิหาร
๔. เจ้าอาวาสวัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหาร
๕. เจ้าอาวาสวัดจามเทวี
๖. เจ้าอาวาสวัดพระธาตุลำปางหลวง

จำนวนวัดละ ๑ รูป รวมเป็น ๖ รูป

กลุ่มที่ ๒

นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา จำนวน ๔ คน

กลุ่มที่ ๓

นักวิชาการด้านประวัติศาสตร์ จำนวน ๖ คน

กลุ่มที่ ๔

นักวิชาการด้านโบราณคดี จำนวน ๔ คน

กลุ่มที่ ๕

นักวิชาการด้านพุทธศิลปกรรม จำนวน ๔ คน

รวมทั้งสิ้น ๒๔ รูป/คน

๑.๔ วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษา “ศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลและคุณค่างานพุทธศิลปกรรมรัชสมัยของพระเมืองแก้วในล้านนา” โดยมีขั้นตอนวิธีการดังนี้

๑.๔.๑ การกำหนดกลุ่มเป้าหมายและพื้นที่วิจัย

กลุ่มตัวอย่างที่ได้ใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง เป็นวัดที่มีร่องรอยการสร้างงานพุทธศิลปกรรมที่ในรัชสมัยพระเจ้าเมืองแก้ว และผู้ให้ข้อมูลจะเป็นผู้รู้ที่มีความเชี่ยวชาญ ประวัติศาสตร์ ล้านนา ด้านพุทธศิลปกรรมเป็นหลักตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๔.๒ รูปแบบการศึกษา

เป็นการศึกษาโดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการศึกษาข้อมูลเชิงเอกสาร (Documentary Research) ประกอบการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้เชี่ยวชาญแต่ละด้านประกอบการวิเคราะห์ข้อมูลวิจัย

๑.๔.๓ ผู้ให้ข้อมูลและพื้นที่วิจัย

ประกอบด้วยเจ้าอาวาสในจังหวัดเชียงใหม่ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร วัดพระเจดีย์หลวงวรมหาวิหาร วัดพระธาตุศรีจอมทองวรวิหาร จังหวัดลำพูน วัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหาร วัดจามเทวี และจังหวัดลำปาง วัดพระธาตุลำปางหลวง จำนวนวัดละ ๑ รูป รวมเป็น ๖ รูป, นักวิชาการ

ด้านพระพุทธศาสนา จำนวน ๔ คน, นักวิชาการด้านประวัติศาสตร์ จำนวน ๖ คน, นักวิชาการด้านโบราณคดี จำนวน ๔ คน, นักวิชาการด้านพุทธศิลปกรรม จำนวน ๔ คน รวมทั้งสิ้น ๒๔ รูป/คน

๑.๔.๔ เครื่องมือและเทคนิคในการวิจัย

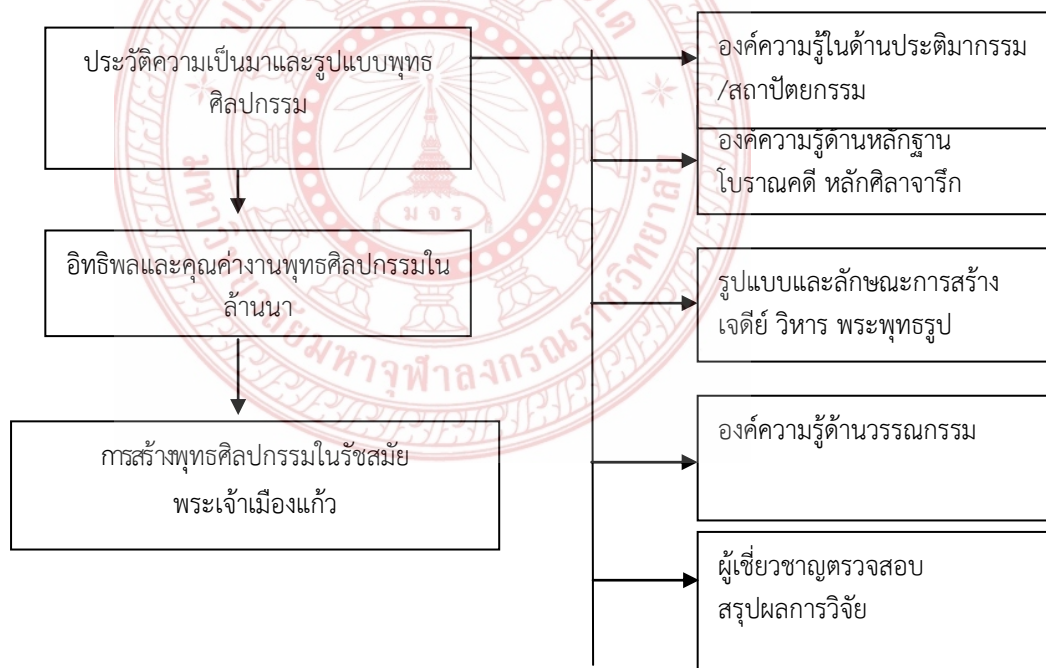
งานวิจัยนี้ โดยผู้วิจัยจะดำเนินการวิจัยดังนี้

- ๑) ศึกษาหาข้อมูลเกี่ยวกับหลักฐานทางโบราณคดีในพื้นที่วิจัย
- ๒) จัดทำแบบสัมภาษณ์เชิงลึก สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อให้ได้ข้อมูลที่หลากหลาย
- ๓) รวบรวมข้อมูลเอกสาร หลักฐานทางโบราณคดีที่สำคัญอย่างเป็นระบบมีขั้นตอนการทำงาน

ทำงาน

- ๔) การวิเคราะห์ข้อมูล
- ๕) ถ่ายภาพ/จัดทำแผนภาพ
- ๖) สรุปผลและจัดทำเป็นเอกสารรายงานการวิจัย

๑.๕ ทฤษฎี สมมุติฐาน และกรอบแนวความคิดของโครงการวิจัย มีกรอบแนวคิดดังนี้

๑.๖ การทบทวนวรรณกรรม/สารสนเทศ (information) ที่เกี่ยวข้อง

๑.๖.๑ แนวคิดด้านพุทธศิลป์

๑. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน^{๑๒} พ.ศ.๒๕๔๒ ได้ให้ความหมายของพระพุทธรูป หมายถึง รูปแทนองค์ของพระพุทธเจ้า หรือที่เรียกกันโดยทั่วไปว่าพระพุทธรูป มิใช่รูปจริง

^{๑๒} พระธรรมปิฎก, พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕).

ของพระพุทธเจ้าหรือรูปเหมือนของพระพุทธเจ้า เพราะปฏิมากรผู้สร้างพระพุทธรูปภูม่านั้นไม่มีใครเคยเห็นองค์จริงของพระพุทธเจ้าเลย ดังนั้นปฏิมากรหรือจิตรกรจึงสร้างจากจินตนาการ เป็นพระรูปเนรมิตตามมโนภาพ ซึ่งตั้งอยู่บนประสบการณ์พื้นฐานของผู้สร้างเอง

๒. ส.พลาายน้อย^{๑๓} หนังสือเรื่องพระพุทธรูปสำคัญในประเทศไทย เล่ม ๑ ได้กล่าวถึงตำนานพระพุทธรูปภูมาว่าตามตำนานกล่าวว่า เมื่อสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงประชวรใกล้จะเสด็จดับขันธปรินิพพาน พระอานนท์ซึ่งในเวลานั้นยังไม่บรรลุมรรคผลได้กราบทูลว่า แต่ก่อนมาบรรดาภิกษุพุทธสาวก ก็ได้เคยมาเฝ้าเห็นพระองค์อยู่เนืองนิตย์ ต่อไปเมื่อพระองค์เสด็จเข้าสู่ปรินิพพานแล้ว ภิกษุพุทธสาวกก็จะไม่ได้เฝ้าเห็นพระองค์อีกต่อไป ก็คงจะพากันว่าเหวเป็นอันมาก

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเมื่อได้ทรงฟังดังนั้น จึงทรงอนุญาตว่า ถ้าพุทธสาวกเหล่าใดใคร่จะเห็นพระองค์ก็ให้พุทธสาวกเหล่านั้นพากันไปปลงธรรมสังเวช ณ ที่ใดที่หนึ่งใน ๔ แห่ง ต่อไปนี้คือ

๑. สถานที่พระพุทธเจ้าประสูติ ณ ลุมพินี เมืองกบิลพัสดุ์
๒. สถานที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ ณ โภธิพฤกษ์ ตำบลพุทธคยา
๓. สถานที่พระพุทธเจ้าประทานปฐมเทศนา ณ อสิปตมฤคทายวัน ตำบลสารนาถ เมืองพาราณสี
๔. สถานที่พระพุทธเจ้าเข้าสู่ปรินิพพาน (ตำบลสาละวัน เมืองกุสินารา)

ในสามแห่งแรกนั้นย่อมมีอยู่แล้ว แต่แห่งที่ ๔ ยังไม่เกิดขึ้นใน ขณะนั้น ถ้าว่าตามตำนานที่ปรากฏในนิบาตชาดก พระพุทธเจ้าก็เคยตรัสประทานอนุญาตให้ปลูกต้นโพธิ์ไว้สักการบูชาแทนพระองค์มาก่อนแล้วเรื่องมีอยู่ว่า ครั้งหนึ่งอนาถบิณฑิกเศรษฐีได้ถามพระอานนท์เถระเจ้าว่า เวลาที่พระพุทธเจ้าไม่ประทับอยู่ในพระเชตวันมหาวิหารนั้น ควรที่จะมีอะไรไว้สำหรับเคารพกราบไหว้แทนสักแห่งหนึ่งพอให้เป็นที่ยอบอุ้มใจ ขอให้พระอานนท์ทูลถามพระพุทธเจ้าให้ด้วย พระอานนท์ก็ไปทูลถามตามความประสงค์ของอนาถบิณฑิกเศรษฐี

พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า ดูกรอานนท์ เจดีย์มีอยู่ ๓ อย่างคือ สาริกเจดีย์ ๑ บริโภคเจดีย์ ๑ อุทเทสิกเจดีย์ ๑ แต่สาริกเจดีย์จะมีได้ก็ต่อเมื่อพระพุทธเจ้าทั้งหลายได้ปรินิพพานไปแล้ว ส่วนอุทเทสิกเจดีย์เล่าก็ยังไม่มีวัตถุใด เพราะอุทเทสิกเจดีย์เป็นของเนื่องด้วยตถาคต เมื่อตถาคตยังอยู่ก็ไม่จำเป็นต้องใช้ จะมีก็แต่ต้นโพธิ์ ในปัจจุบันหากกล่าวถึง “เจดีย์” จะหมายถึงเจดีย์ที่สร้างขึ้นมาในพระพุทธศาสนา มีไว้เพื่อระลึกถึงพระรัตนตรัยทั้งสิ้น สามารถแบ่งได้ เป็น ๔ ประเภท คือ

๑. พระธาตุเจดีย์คือ เจดีย์ที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อใช้บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ หรือพระธาตุ เช่น พระธาตุพนม พระธาตุคุดยสุเทพ บรมบรรพต (ภูเขาทอง) เป็นต้น
๒. พระธรรมเจดีย์ มีผู้สันนิษฐานว่าเกิดขึ้นจากการที่ทรงมีพุทธดำรัสก่อนพุทธปรินิพพานว่า พระธรรมวินัยจักเป็นศาสดาแทนพระองค์ จึงเกิดมีการคิดจารึกพระธรรมลงบนวัตถุแล้วนำมาบูชาแทนพระธรรม เช่น พระไตรปิฎก หนังสือธรรมะ เป็นต้น

^{๑๓} ส.พลาายน้อย, พระพุทธรูปสำคัญในประเทศไทย เล่ม ๑, (กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ, ๒๕๔๕).

๓. บริโภคเจดีย์ คือ สถานที่หรือสิ่งของทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า เช่น สังเวชนียสถานทั้งสี่ ต้นพระศรีมหาโพธิ์ พุทธบริขาร รอยพระพุทธรบาท เป็นต้น

๔. อุเทสิกเจดีย์ คือสิ่งที่สร้างขึ้นเพื่อระลึกถึงพระรัตนตรัย โดยไม่มีการกำหนดรูปแบบอย่างชัดเจน เช่น พระพุทธรูปปฏิมา พระผิง พระเครื่อง พระพุทธรบาท(จำลอง) เป็นต้น ทั้งนี้ รวมถึงพระบรมสารีริกธาตุ และ พระธาตุจำลองด้วย

๓. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์กรมพระยาดำรงราชานุภาพ^{๑๔} ศึกษาประวัติความเป็นมาของการเกิดขึ้นของพุทธศิลปกรรมที่สำคัญ คือ เจดีย์ โดยกล่าวย้อนไปถึงมูลเหตุในสมัยพุทธกาลพุทธวจนะพระพุทธเจ้าที่มีส่วนทำให้เกิดการสร้างวัด และเสนาสนะต่างๆ ในพุทธศาสนาในครั้งพุทธกาลกาลพุทธบริษัทให้ความสำคัญแก่พระพุทธเจ้า พระธรรมคำสอนของพระองค์และพระสงฆ์สาวกเป็นหลักของพระศาสนาเป็นสำคัญ เรียกรวมว่า “พระไตรสรณคมน์” ไม่พบหลักฐานทางโบราณคดีว่ามีการสร้างเจดีย์สมัยพุทธกาล เจดีย์ต่างๆ ที่เหลือมาจนถึงปัจจุบันล้วนเกิดขึ้นหลังพุทธกาลทั้งสิ้น โดยมาจากความเชื่อที่มีมาก่อนพุทธกาลของอินเดีย ได้แก่การก่อปูนดินในบริเวณที่ฝังอัฐิธาตุ และปักฉัตรบนปูนดินไว้ ซึ่งได้พัฒนาการต่อมาเป็นเจดีย์ในพุทธศาสนา เมื่อพระองค์ประชวรใกล้ดับขันธปรินิพพาน พระองค์ได้ตรัสแก่เหล่าสาวกว่าพวกภิกษุทั้งหลายจะถวายพระเพลิงพระพุทธรูปแล้วก่อสถูปบรรจุพระสารีริกธาตุเหมือนอย่างพระเจ้าจักรพรรดิทั้งหลาย และตรัสถึงสังเวชนียสถานทั้งสี่แห่งสำหรับพุทธสาวกเหล่าใดปรารถนาที่จะเห็นพระองค์ก็ให้ไปปลงธรรมสังเวชนียสถาน คือ ที่ประสูติ ณ ลุมพินีวันเมืองกบิลพัสดุ์ สถานที่ตรัสรู้พระโพธิญาณ ณ โพธิพฤกษมณฑลที่พุทธคยา ที่ทรงแสดงปฐมเทศนา ณ ป่าอิสิปตนมฤทายวันเมืองพาราณสี สถานที่ที่ทรงปรินิพพาน ณ เมืองกุสินารา และกล่าวถึงพัฒนาการของวัดในสมัยหลังพุทธกาลของอินเดีย ที่พัฒนาจากสถานที่ของสังเวชนียสถานี่พุทธบริษัทไปทำการเคารพ ซึ่งได้พัฒนาบริเวณนั้นให้เป็นวัดต่อมา และได้ขยายไปสร้างวัดหรืออารามในพื้นที่อื่นที่คนสะดวก โดยไม่จำเป็นต้องสร้างในบริเวณสังเวชนียสถานเสมอไป นอกจากนี้ยังทรงอธิบายว่าวัดในระยะแรกของพุทธศาสนาไม่มีการสร้างพระพุทธรูป แต่มีการสร้างพระพุทธรูปครั้งแรกหลังพุทธปรินิพพานแล้วราว ๕๐๐ ปี โดยได้รับอิทธิพลจากศิลปะกรีกก่อนที่จะแพร่หลายสร้างกันทั่วไปในดินแดนที่พุทธศาสนาแผ่ไปถึง

๔. กรมศิลปากร^{๑๕} ศึกษาประวัติความเป็นมาการเกิดขึ้นของศาสนาสถานในพุทธศาสนาจากอินเดียในสมัยพุทธกาล วิวัฒนาการและการกำเนิดพุทธสถาน โดยศึกษาจากหลักฐานทางโบราณคดี และศิลปกรรมที่ปรากฏในพุทธสถานที่เหลือตกทอดมาถึงยุคปัจจุบันตั้งแต่สมัยอินเดียโบราณในยุคพุทธกาลและหลังพุทธกาล ในสมัยราชวงศ์โมริยะในพุทธศตวรรษที่ ๓ จนถึงสมัยราชวงศ์ปาละเสนาะราวพุทธศตวรรษที่ ๑๗ อันเป็นยุคสุดท้ายของพุทธศาสนาในอินเดีย โดยส่วนสำคัญที่สุด คือ พุทธสถานที่พบในประเทศไทย ซึ่งกล่าวถึงโดยการอ้างอิงจากหลักฐานทางโบราณคดีและศิลปกรรมเป็นหลัก กล่าวคือ แม้ว่าพุทธศาสนาจะเผยแผ่มายังดินแดนสุวรรณภูมิ ซึ่งอาจมีประเทศไทยเป็นส่วนหนึ่งของสุวรรณภูมิเมื่อพุทธศตวรรษที่ ๓ แต่หลักฐานที่ปรากฏในปัจจุบัน

^{๑๔} กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ, *ตำนานพุทธเจดีย์*, (กรุงเทพมหานคร: องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๑๘).

^{๑๕} กรมศิลปากร, *วิวัฒนาการพุทธศาสนาไทย*, (กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, ๒๕๓๓).

พบว่าศาสนสถานเก่าแก่ที่สุดของพุทธศาสนาในไทยนั้นมีอายุหลังสมัยพุทธกาลราวหนึ่งพันปีอันอยู่ในสมัยทวารวดี เช่น เจดีย์จุลประโทน จังหวัดนครปฐม ที่มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๑ เดิมเคยเป็นเจดีย์ทรงระฆังขนาดใหญ่ พุทธสถานในศิลปะไทยมีพัฒนาการสืบเนื่องต่อมาอีกนับพันปี ในช่วงเวลานั้นมีทั้งศิลปกรรมภายใต้พุทธศาสนamahayan และพุทธศาสนานิกายเถรวาท จนเมื่อราวพุทธศตวรรษที่ ๑๙ เป็นต้นมา พุทธศาสนาเถรวาทจากศรีลังกาจึงมีบทบาทสูงสุด และก่อให้เกิดแบบการสร้างสถูปที่บรรจุพระธาตุขึ้นเป็นศูนย์กลางของวัด ทั้งในสุโขทัยล้านนา ออยุธยา และนครศรีธรรมราชรูปแบบดังกล่าวได้ปรับเปลี่ยนไปในสมัย

๕. อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว^{๑๖} หนังสือเรื่อง โบราณวัตถุ-โบราณสถาน ในวัดล้านนา ได้กล่าวถึงอันสงฆ์ของการสร้างพระพุทธรูปปฏิมาของชนชาวล้านนาเอาไว้ว่า พุทธศาสนิกชนชาวล้านนามีศรัทธาและเลื่อมใสในพระพุทธรูป ได้สร้างพระพุทธรูปปฏิมาไว้เป็นเครื่องสักการบูชาแทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นจำนวนมาก ชาวล้านนาเรียกพระพุทธรูปปฏิมาว่า “ผะเจ้า” การสร้างพระพุทธรูปปฏิมาถือว่าเป็นการสร้างกุศลอันยิ่งใหญ่ของชาวล้านนา พระพุทธรูปปฏิมาจึงถูกสร้างขึ้นเป็นจำนวนมากโดยกษัตริย์ ราชวงศ์ ขุนนาง และพุทธศาสนิกชนโดยทั่วไป อาจสร้างเป็นหมวดหมู่หรือสร้างส่วนบุคคลก็ได้ ขึ้นอยู่กับแรงศรัทธาและฐานะของผู้สร้าง ในสมัยโบราณพระพุทธรูปปฏิมาองค์สำคัญจะสร้างโดยกษัตริย์ และได้มีการจดจารึกไว้ เป็นประวัติการสร้างหรือตำนานพระพุทธรูปปฏิมาเช่น “สิหิงคนิทาน” เป็นประวัติของพระพุทธรูปสิหิงค์ “รัตนพิมวงค์” เป็นตำนานการสร้างพระแก้วมรกต และตำนาน “แก่นจันทน์” เป็นประวัติของพระแก่นจันทน์ เป็นต้น นอกจากนี้ ยังได้กล่าวถึงการปั้นพระพุทธรูปปฏิมาปูนปั้น ที่ตกแต่งด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เรียกว่า “สะตายจิ้น” ตำราการทำปูนชนิดนี้มีบันทึกเป็นภาษาไทยจนเป็นพับสากลว่า มีส่วนผสมดังนี้ คือ ปูนขาว น้ำอ้อย หรือหนังสือตัวตัม หรือน้ำมันยาง และน้ำไก่ (ชื่อต้นไม้ชนิดหนึ่ง)หรือน้ำไม้ประดู่ หรือน้ำสมอ หรือน้ำหมากปิ่น (น้ำยางมะตูม) ส่วนวิธีการทำนั้นคือ นำปูนขาวไปตากให้แห้ง แล้วนำมาตำให้ละเอียด ผสมด้วยน้ำมันจากต้นไม้ชนิดต่างๆ คนให้เข้ากันจนเหนียวและหนักให้เข้าที่ก่อนที่จะ นำไปใช้ สะตายจิ้น มีหลายสีถ้าต้องการ สีดำผสมเขม่าไฟ สีแดงผสมด้วยดินสีแดง สีเหลืองผสมด้วยทรดาล สีเขียวผสมด้วยผงทองเหลือง ถ้าต้องการสีครามใส่ใบคราม เมื่อได้ปูนตามต้องการแล้วจึงนำไปปั้นพระพุทธรูปปฏิมาหรือลวดลายได้

๖. ศาสตราจารย์ หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล^{๑๗} เขียนใน “ประวัติศาสตร์ศิลปะประเทศไทยใกล้เคียง อินเดีย ลังกา ชาว จัมปา ขอม พม่า ลาว” สรุปได้ว่า

(๑) ศิลปะอินเดียสมัยโบราณเกิดขึ้นราวปลายพุทธศตวรรษที่ ๓ ในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช โดยได้รับอิทธิพลของศิลปะต่างประเทศ ๒ ศิลปะซึ่งแพร่เข้ามาทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือเช่นเดียวกัน คือ ศิลปะอิหร่าน และศิลปะกรีก ในสมัยนี้ช่างยังไม่กล้าประดิษฐ์พระพุทธรูปเป็นรูปมนุษย์ในเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธรูปประวัติ เขาใช้สัญลักษณ์แทน

(๒) ในพุทธศตวรรษที่ ๖ ราชวงศ์กุษาณะ (Kushan) มีพระเจ้ากนิษกะเป็นมหาราชได้ทรงอุปถัมภ์พุทธศาสนาเช่นเดียวกับพระเจ้าอโศกมหาราช แต่เป็นพุทธศาสนาเถรวาท

^{๑๖} อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, โบราณวัตถุ-โบราณสถาน ในวัดล้านนา, (เชียงใหม่: แสงศิลป์, ๒๕๔๙).

^{๑๗} สุภัทรดิศ ดิศกุล, ศาสตราจารย์, หม่อมเจ้า, ประวัติศาสตร์ศิลปะ ประเทศไทยใกล้เคียง อินเดีย, ลังกา, ชาว,จัมปา, ขอม, พม่า, ลาว, (กรุงเทพมหานคร: งานดี, ๒๕๓๘).

พระองค์ได้ทรงใช้ช่างกรีก-โรมัน ให้ประดิษฐ์ศิลปกรรมในพระพุทธศาสนาเชื่อกันว่าพระพุทธรูปเป็นรูปมนุษย์คงจะได้สร้างขึ้นในรัชกาลของพระเจ้ากนิษกะนี้เป็นปฐม

๗. รศ.ดร.พิริยะ ไกรฤกษ์^{๑๘} ศึกษาถึงภาพกว้างของพุทธศิลป์ในประเทศไทย โดยเฉพาะตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๙-๒๕ ซึ่งส่วนใหญ่ล้วนสร้างขึ้นเนื่องในพุทธศาสนา ได้อธิบายเป็นกลุ่ม คือ สถาปัตยกรรม จิตรกรรม ประติมากรรมทั้ง ๔ ภาคของประเทศ โดยระบุลักษณะเด่นอันเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละภาค รูปแบบศิลปกรรมเหล่านั้นแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ทางสังคมและประวัติศาสตร์ที่มีบทบาทต่อการสร้างงาน เช่น การเข้ามาของจีน และตะวันตกมีบทบาทต่อรูปแบบของจิตรกรรม และลวดลายประดับในสมัยรัชกาลที่ ๓-๔ ในด้านจิตรกรรมกล่าวถึงลักษณะเด่นของจิตรกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นจะนิยมเขียนเรื่องไตรภูมิ พุทธประวัติ โดยในช่วงรัชกาลที่ ๔-๕ อิทธิพลศิลปะตะวันตกได้มีบทบาทสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว ตามสภาพสังคมที่มีการติดต่อกับตะวันตก ทั้งสถาปัตยกรรม ประติมากรรม และจิตรกรรม ทำให้เกิดรูปแบบจิตรกรรมแบบเหมือนจริงผสมผสานกับแบบประเพณีที่ยังคงเล่าเรื่องราวทางพุทธศาสนา เช่น จิตรกรรมฝาผนังในอุโบสถวัดบวรนิเวศ ในขณะที่จิตรกรรมในหัวเมืองที่ห่างไกลจากราชธานีอิทธิพลแบบตะวันตกยังคงปรากฏไม่ชัดเจน

๘. รศ.สน สีมাত্রัง^{๑๙} ศึกษาจิตรกรรมฝาผนังสมัยรัตนโกสินทร์ พบว่างานศิลปกรรมรัตนโกสินทร์นั้นมีรากฐานกลุ่มช่างอยู่ก่อนการสถาปนากรุงเทพฯ แล้ว จนกระทั่งพัฒนามาเป็นสกุลช่างรัตนโกสินทร์ในสมัยรัชกาลที่ ๑ เป็นต้นมา ซึ่งจิตรกรรมฝาผนังในรัชกาลที่ ๑-๓ ยังคงมีรูปแบบประเพณีที่พัฒนาจากจิตรกรรมสมัยอยุธยาตอนปลายเป็นภาพ ๒ มิติ ไม่แสดงแสงเงา นิยมเขียนภาพไตรภูมิ พุทธประวัติ ทศชาติชาดก โดยมีอิทธิพลศิลปะจีนสูงขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๓ และเมื่อล่วงเข้าสู่สมัยรัชกาลที่ ๔ อิทธิพลตะวันตกก็มีบทบาทเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วโดยมีจิตรกรนามว่า ชรัวินโขงได้ริเริ่มเขียนจิตรกรรมที่แสดงอิทธิพลตะวันตก โดยการเขียนแสดงแสงเงา ทศนิยมวิทยา และได้เกิดการนิยมเนื้อเรื่องใหม่ที่ต่างไปจากเดิม เช่น พงศาวดาร และภาพปริศนาธรรม เป็นต้น รวมทั้งกล่าวว่าภายหลังจากนั้นจิตรกรรมไทยได้ค่อยๆ เสื่อมลงด้วยหมดยุคที่ใช้อยู่ในทางสังคมตามแบบแผนการพัฒนาก่อนเมืองให้ทันสมัย

๙. อิดา สาระยา^{๒๐} ได้กล่าวถึงตำนานประวัติศาสตร์ไว้ในหนังสือ “ตำนานและตำนานประวัติศาสตร์กับการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น สรุปได้ว่า ตำนานประวัติศาสตร์สามารถแบ่งออกเป็น ๔ กลุ่มด้วยกันคือ ตำนานประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของภาคเหนือและอาณาบริเวณใกล้เคียง ตำนานประวัติศาสตร์เกี่ยวกับความเป็นมาและการตั้งหลักแหล่ง ตำนานประวัติศาสตร์เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างเมืองและวัดอุทยานทางศาสนา และตำนานประวัติศาสตร์ตำนานเมือง

^{๑๘} พิริยะ ไกรฤกษ์, กิ่งพุทธกาลพุทธศิลป์ไทย, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรุงเทพ, ๒๕๕๕).

^{๑๙} สน สีมাত্রัง, จิตรกรรมฝาผนังสกุลช่างรัตนโกสินทร์, (กรุงเทพมหานคร: อัมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๒).

^{๒๐} อิดา สาระยา, ตำนานและตำนานประวัติศาสตร์กับการศึกษาประวัติศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๒๕).

๑๐. นิพนธ์ สุขสมมโนกุล^{๒๑} บทความโครงการอนุรักษ์และเผยแพร่พุทธศิลป์ล้านนา ความเชื่อของชาวล้านนาประธานโครงการอนุรักษ์และเผยแพร่พุทธศิลป์ล้านนามหาวิทยาลัยเชียงใหม่ กล่าวว่า สมัยก่อนพระพุทธรูปปฏิมาที่พบบริเวณภาคเหนือตอนบน ที่เมืองเชียงใหม่เป็นครั้งแรก นิยมเรียกกันว่า พระพุทธรูปเชียงใหม่ โดยมีการแยกพระพุทธรูปปฏิมาออกเป็นแบบเชียงใหม่หนึ่ง สิ่งหนึ่ง (เชียงใหม่ลึงกาวงศ์) และสิ่งหนึ่งสาม

ปัจจุบันนี้ มีทฤษฎีใหม่ๆ จากนักวิชาการ นักเขียน หลายคนเข้ามาเติมเต็มความรู้ เรื่องพระพุทธรูปปฏิมา โดยเฉพาะประเด็นชื่อที่เรียกระหว่าง ศิลปะเชียงใหม่ และ ศิลปะล้านนา

นักวิชาการหลายท่านเห็นว่า คำว่า ล้านนา เป็นชื่อของอาณาจักร ซึ่งครอบคลุม มากกว่าชื่อ เชียงแสน ซึ่งเป็นแค่เมืองเมืองหนึ่ง มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๙ ทุกวันนี้ความนิยมในการใช้คำว่า ศิลปะล้านนา จึงได้รับการยอมรับมากขึ้น ทั้งในกลุ่มนักวิชาการ นักสะสม และผู้สนใจทั่วไปโดยท่านเหล่านี้มีความเห็นว่า การกำหนดอายุของพระพุทธรูปปฏิมาแต่ละสมัย ควรเริ่มตั้งแต่ต้นอาณาจักรล้านนา ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๙ แนวความคิดในการจัดกลุ่ม นอกจากจะพิจารณาลักษณะ วิวัฒนาการ รูปแบบ และแหล่งต้นตอใจในการสร้างแล้ว ยังได้พิจารณาจากเอกสาร ตำนาน พงศาวดาร และจารึก

๑๑. ฮันส์เพนซ์^{๒๒} หนังสือเรื่องคำจารึกที่ฐานพระพุทธรูปนครเชียงใหม่ ได้ให้ความหมายและคำจำกัดความของล้านนาไว้ว่า “ล้านนา” เป็นภาษา กำเมือง หรือภาษาพื้นเมือง มีความหมายว่า “ที่นาจำนวน ๑ ล้าน” อาจเนื่องมาจากอาณาจักรล้านนาประกอบไปด้วยที่ราบลุ่มแม่น้ำที่มีความอุดมสมบูรณ์มาก มองไปทางไหนก็มีแต่ที่นาสุดลูกหูลูกตา จึงได้หมายรวมเรียกเป็นชื่อขอบเขตอาณาบริเวณที่ประกอบไปด้วยกลุ่มเมืองต่างๆ ที่อยู่บริเวณเดียวกัน ถ้าจะเทียบเคียงอาณาบริเวณกับภูมิประเทศไทยในปัจจุบัน ก็คือบริเวณที่เป็นภาคเหนือตอนบน ๘ จังหวัด ได้แก่เชียงใหม่ เชียงราย ลำพูน ลำปาง พะเยา แพร่ น่าน และแม่ฮ่องสอน และรวมดินแดนบางส่วนของรัฐฉานในประเทศพม่า บางส่วนของสิบสองปันนาในประเทศจีน และบางส่วนของหลวงพระบางในประเทศลาว อาณาเขตไม่ได้มีการแบ่งไว้อย่างชัดเจนเหมือนกับในปัจจุบัน เนื่องจากไม่มีเทคโนโลยีที่เจริญก้าวหน้าเหมือนในปัจจุบัน ประกอบกับในสมัยโบราณ พลเมืองมีน้อย และมีที่ว่างอยู่มาก ปัญหาในเรื่องพื้นที่จึงไม่สำคัญนัก^{๒๓} และจากการค้นคว้าของฮันส์เพนซ์ ในคำจารึกที่ฐานพระพุทธรูปปฏิมาในนครเชียงใหม่ ได้เขียนสังเขปประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในล้านนา ค.ศ.๑๓๕๐ - ค.ศ.๑๕๕๐ (ราว พ.ศ.๑๙๐๐ - พ.ศ. ๒๑๐๐) โดยแบ่งไว้เป็น ๓ ระยะ คือ

๑. ยุคก่อนสิหฬภิกขุ ราว พ.ศ.๑๒๙๓ - พ.ศ.๑๙๖๗

(The Pre-Sihalabhikkhu Period, c. ๗๕๐ - ๑๔๒๔)

๒. ยุคสิหฬภิกขุ ราว พ.ศ.๑๙๖๗ - พ.ศ.๒๐๙๓

^{๒๑} นิพนธ์ สุขสมมโนกุล, โครงการอนุรักษ์และเผยแพร่พุทธศิลป์ล้านนา: ความเชื่อของชาวล้านนา, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.komchadluek.net/detail/๒๐๐๙๐๒๒๔/๒๘๓๙> [๑๑ ต.ค. ๒๕๕๙].

^{๒๒} ฮันส์เพนซ์, คำจารึกที่ฐานพระพุทธรูปนครเชียงใหม่, (กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๑๙).

^{๒๓} ฮันส์เพนซ์, ความเป็นมาของล้านนาไทย ในล้านนาไทย อนุสรณ์พระราชพิธีเปิดพระบรมราชานุสาวรีย์สามกษัตริย์ เชียงใหม่, (เชียงใหม่: ม.ป.พ., ๒๕๒๖).

(The Sihalabhikkhu Period, c. ๑๔๒๔ - ๑๕๕๐)

๓. ยุคหลังสี่หฟภิกขุ ราว พ.ศ.๒๐๙๓ - พ.ศ.๒๓๔๓

(The Post Sihalabhikkhu Period, c. ๑๕๕๐ - ๑๘๐๐)

ในยุคแรกคือยุคก่อนสี่หฟภิกขุขึ้น เอกสารล้านนาหลายชิ้นได้ก่อให้เกิดแนวคิดที่ว่าพระสงฆ์
ในพระพุทธศาสนาจะเข้ามายังดินแดนซึ่งต่อไปจะเป็นอาณาจักรล้านนาพร้อมกับพระนางจามเทวี
ผู้เสด็จจากลพบุรีขึ้นมาครองอาณาจักรหรือลพบุรีหรือลำพูนเมื่อราว พ.ศ.๑๒๙๓ ในขณะที่พุทธศาสนา
เถรวาทยังมีลักษณะที่ผสมผสานระหว่างพระพุทธศาสนาแบบมหายาน ศาสนาพราหมณ์ และความเชื่อ
ท้องถิ่น พระสงฆ์กลุ่มแรกนี้เป็นพระสงฆ์แบบนครวาสิหรือคามวาสิ ซึ่งบางครั้งก็แยกไปอยู่ป่าตามแบบ
อรัญวาสีเป็นการชั่วคราว อย่างไรก็ตามยังไม่มีการแยกออกมาเป็นอรัญวาสีโดยเฉพาะ พุทธศาสนาแบบ
ดั้งเดิมนั้นคงสืบทอดมาจนถึงยุคอาณาจักรล้านนาในราว พ.ศ.๑๘๐๓ - พ.ศ.๑๘๔๓ และจากการค้นคว้า
ฐานพระพุทธรูปปฏิมา หรือพระพิมพ์ ที่แสดงถึงความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนากับดินแดนข้างเคียงทั้ง
มอญและพม่าในระยะนี้ด้วย ในเชียงใหม่เอง พญากือนาก็มีพระประสงค์จะได้มาซึ่งคณะสงฆ์อรัญวาสี
ที่สามารถทำสังฆกรรมได้บริสุทธิ์ถูกต้อง ในครั้งแรกได้พยายามติดต่อกับท่านอุทุมพรมหาสามีโดยตรง
แต่ไม่สำเร็จ ต่อมาพระเจ้ากือนาจึงได้ทรงรับรองพระสุมนเถระศิษย์ของอุทุมพรมหาสามีที่พระสหาย
ของพระองค์คือพญาสิทธิสงครามตามพญากือนาส่งมาตามพระประสงค์ โดยได้พำนักอยู่ ณ วัดพระยืน
ลำพูน ในปี พ.ศ.๑๙๑๒ และได้เข้ามายังวัดสวนดอกทางตะวันตกเมืองเชียงใหม่ ในปี พ.ศ.๑๙๑๔
ซึ่งจะกลายมาเป็นศูนย์กลางการเผยแผ่ในภิกษุอรัญวาสี แบบวัดสวนดอก หรือที่เรียกกันในภาษาบาลี
ว่า “บุบผาวาสี” ไปทั่วดินแดนภาคเหนือ ต่อมาไม่นานหลังจากนั้นภิกษุกลุ่มวัดสวนดอกนี้ก็ได้ออก
ประวัตินิทานของตนขึ้นมาในชื่อว่า “ตำนานมูลศาสนา” (The Chronicle Mulasasna) ซึ่งกล่าวถึง
กิจกรรมต่างๆ ของนิทานนี้ ราวปี พ.ศ.๒๐๕๓ รวมไปถึงการสร้างพระพุทธรูปปฏิมา

๑๒. สรัสวดี อ๋องสกุล กล่าวว่า เมื่อสร้างพระพุทธรูปแล้ว ชาวล้านนาก็มีคติความ
เชื่อเกี่ยวกับความมีชีวิตเหมือนมนุษย์ทั่วไปและอำนาจศักดิ์สิทธิ์ที่สถิตอยู่ในพระพุทธรูป จึงก่อให้เกิด
ประเพณีวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธรูป เช่น การถวายน้ำล้างพระพักตร์ แปรงสีฟัน ผ้าเช็ดหน้า
แก่พระพุทธรูปในตอนเช้า การถวายอาหารแก่พระพุทธรูป การฝังไฟพระพุทธรูปในฤดูหนาว การสรอง
น้ำพระพุทธรูป เป็นต้น ตลอดจนการทำนายเหตุการณ์ตามลักษณะของพระพุทธรูป เช่น ถ้าพระพุทธรูป
คู่บ้านคู่เมืองมีเหงื่อไหลออกมา แสดงว่าบ้านเมืองจะเกิดเคราะห์หรืออุบาทต่างๆ ดังความตอนหนึ่ง
ในเอกสารโบราณล้านนาว่า^{๒๔}

“...สัพพะเคราะห์ไทย (ภัย) จังไรจันทาน เคราะห์บ้านแกนเมืองและอุบาทวิ ๑๒๐ จำพวก มีอัฐฐ
อุบาทวิเป็นต้น คือว่าน้ำขุ่นน้ำแดง เจือกรุ่งรูปทั้งหลายอันบ่เป็นมงคล หากปรากฏในอากาศกลาง
หาว ดาวบินผีพุ่งไต้ ไบสรี่ (โพธิ์) ขอดเป็นสลวย (กรวย) เทื่อออกในตนพุทธรูปเจ้าและเจตีย์...”

อีกเหตุการณ์หนึ่งในยามที่บ้านเมืองไม่ปกติสุข พระพุทธรูปจะมีน้ำพระเนตรไหล เรียกว่า
“พระเจ้าไห้” ทำให้รู้ได้ว่าบ้านเมืองในยุคนั้นเกิดความวุ่นวาย เช่น

^{๒๔} สรัสวดี อ๋องสกุล (ปริวรรต), *รวมเรื่องเมืองเชียงใหม่ ในสรัสวดี อ๋องสกุล, หลักฐานประวัติศาสตร์
ล้านนา จากเอกสารคัมภีร์โบราณและพับสา*, (เชียงใหม่: ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๔), หน้า ๑๐๖.

“...สกราช ๑๒๑๓ ตัว (๒๓๙๔) ปี ล้วงไค้แล เดือน(?)ออก ๑๑ คำ วัน ๗ สงกรานต์ไป วัน ๑ เนา วัน ๒ ไทยกตไ้เป็นพญาวันแล วันพญาวันปีใหม่ต้นม่านกับเจ้ากุลา^{๒๕} น้ำตาพระเจ้าสุ ออก ฉัตรธาตุสุเทพคดแล...”^{๒๖}

พุทธศิลป์กรรมเกี่ยวกับพระพุทธรูปในล้านนาคงต้องเริ่มศึกษา จากยุคทริภุชชัยก่อน เนื่องจากประวัติศาสตร์พระพุทธรูปศาสนาในล้านนาที่ได้รับการจารึกอย่างชัดเจน เริ่มจากยุคนี้และถือเป็นยุคสำคัญที่จะทำให้เห็นพัฒนาการของพุทธศิลป์กรรมที่มีลักษณะล้านนา ในยุคต่อมา โดยเฉพาะการสร้างวัด การสร้างพระธาตุเจดีย์ การสร้างพระพุทธรูป การสร้างพระพิมพ์ การสร้างวิหาร ตลอดจนศาสนวัตถุอื่นๆ ทั้งนี้เราจำเป็นต้องศึกษาทำความเข้าใจพื้นฐานทาง ประวัติศาสตร์ก่อน โดยเฉพาะประวัติศาสตร์อาณาจักรทริภุชชัย โดยอาศัยหลักฐานอ้างอิง ๓ แหล่ง ได้แก่^{๒๗}

๑๓. สุรพล ดำริห์กุล กล่าวว่า การศึกษาพุทธศิลป์กรรมในล้านนาคงต้องเริ่มศึกษา จากยุคทริภุชชัยก่อน เนื่องจากประวัติศาสตร์พระพุทธรูปศาสนาในล้านนาที่ได้รับการจารึกอย่างชัดเจน เริ่มจากยุคนี้และถือเป็นยุคสำคัญที่จะทำให้เห็นพัฒนาการของพุทธศิลป์กรรมที่มีลักษณะล้านนา ในยุคต่อมา โดยเฉพาะการสร้างวัด การสร้างพระธาตุเจดีย์ การสร้างพระพุทธรูป การสร้างพระพิมพ์ การสร้างวิหาร ตลอดจนศาสนวัตถุอื่นๆ ทั้งนี้เราจำเป็นต้องศึกษาทำความเข้าใจพื้นฐานทาง ประวัติศาสตร์ก่อน โดยเฉพาะประวัติศาสตร์อาณาจักรทริภุชชัย โดยอาศัยหลักฐานอ้างอิง ๓ แหล่ง ได้แก่^{๒๘}

๑. ด้านเอกสารประวัติศาสตร์ท้องถิ่นหรือบางท่านอาจเรียกว่าตำนาน ได้แก่ ชินกาล มาลีปกรณ์ จามเทวีวงศ์ และตำนานมูลศาสนา แต่งเป็นภาษาบาลีโดยพระภิกษุชาวล้านนาราว ๕๐๐ กว่าปี

๒. ศิลปินอักขรบรมมยุโรธาน พบที่จังหวัดลำพูน ๘ หลัก และเชียงใหม่ อีก ๒ หลัก แต่หลักที่เก่าที่สุดมีอายุในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๕ - ๑๖

๓. หลักฐานทางโบราณคดี นักโบราณคดีได้ศึกษาชั้นดิน ภาชนะดินเผา ร่องรอย สถาปัตยกรรม พระพิมพ์ ตลอดจนงานพุทธศิลป์ต่างๆ อันเป็นข้อมูลสำคัญที่ทำให้ทราบถึงการตั้งถิ่นฐานในเขตเมืองทริภุชชัยหรือจังหวัดลำพูนในปัจจุบัน จนได้ข้อสรุปว่าดินแดนแห่งนี้มีอายุเก่าแก่ ถึงพุทธศตวรรษที่ ๑๑ - ๑๒

ตลอดระยะเวลาของประวัติศาสตร์อาณาจักรทริภุชชัยกว่า ๑,๐๐๐ ปี นับตั้งแต่ ปี พ.ศ.๑๒๐๔ ที่ญาชีวาสุเทพได้สร้างเมืองทริภุชชัยเสร็จแล้วได้อัญเชิญพระนางจามเทวีมาครองเมือง พร้อมกับนำพระพุทธรูปศาสนาเข้ามาประดิษฐาน จนถึง พ.ศ.๑๘๒๔ ที่พระญามังราย ปฐมกษัตริย์ แห่งราชวงศ์มังรายได้ทำสงครามจนได้ครองเมืองทริภุชชัยได้สำเร็จ สามารถแบ่งความเคลื่อนไหว ทางด้านการเมืองและอิทธิพลของเมืองต่างๆ ที่มีอิทธิพลต่ออาณาจักรทริภุชชัยซึ่งส่งผลต่อการ สร้างงานพุทธศิลป์กรรมในดินแดนแห่งนี้ด้วย

^{๒๕} กุลา ชาวล้านนาเรียกคนอินเดีย ส่วนกุลาเผือกใช้เรียกฝรั่ง

^{๒๖} วัดพระธาตุดอยสุเทพวรมหาวิหาร

^{๒๗} สรัสวดี อ๋องสกุล, **จดหมายเหตุล้านนา บันทึกเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ พ.ศ. ๒๒๗๑-๒๓๙๗ ใน สรัสวดี อ๋องสกุล (ปริวรรต), หลักฐานประวัติศาสตร์ล้านนา จากเอกสารคัมภีร์ใบลานและพับสา,** (เชียงใหม่: ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๔), หน้า ๓๑.

^{๒๘} สุรพล ดำริห์กุล และคณะ, **พระพิมพ์สกุลลำพูนจากล้านนาสู่สากล, บทความ,** ในหนังสือศิลปกรรม สานศรัทธา อนุรักษ์คุณค่า พระบูชา พระเครื่องล้านนา (นิพนธ์ สุขสมมโนกุล บรรณาธิการ), (เชียงใหม่: โรงพิมพ์ นันทกานต์, ๒๕๔๙).

๕.๒ ลักษณะของงานศิลปะ

งานพุทธทัศนศิลป์ประกอบด้วย จิตรกรรม ประติมากรรม ภาพพิมพ์ ศิลปะสื่อผสม และอาจจะรวมถึง สถาปัตยกรรม มืองค์ประกอบสำคัญ ๒ ส่วนคือ

๑. รูปทรง คือ ส่วนที่เป็นรูปธรรม ได้แก่ วัสดุ และทัศนธาตุต่างๆ ที่สัมผัสได้ด้วยทางประสาททางตา

๒. เนื้อหา คือ ส่วนที่เป็นนามธรรมที่รับรู้ได้ด้วยความรู้สึกนึกคิด ผ่านทางรูปทรง เช่น เรื่องราว อารมณ์ และสัญลักษณ์^{๒๙}

นอกจากนี้ศิลปะไทยได้รับอิทธิพลจากธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมในสังคมไทย ซึ่งมีลักษณะเด่น คือ ความเป็นอยู่และการดำรงชีวิตของคนไทยที่ได้สอดแทรกไว้ในผลงานที่สร้างสรรค์ขึ้น โดยเฉพาะศิลปกรรมที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นศาสนาประจำชาติของไทย อาจกล่าวได้ว่า ศิลปะไทยสร้างขึ้นเพื่อส่งเสริมพระพุทธศาสนา เป็นการเชื่อมโยงและโน้มน้าวจิตใจของประชาชนให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาในพุทธศาสนา

ภาพไทย หรือ จิตรกรรมไทย จัดเป็นภาพเล่าเรื่องที่เขียนขึ้นด้วยความคิดจินตนาการของคนไทย มีลักษณะตามอุดมคติของกระบวนงานช่างไทย คือ

๑. เขียนสีแบน ไม่คำนึงถึงแสงและเงา นิยมตัดเส้นให้เห็นชัดเจน และเส้นที่ใช้จะแสดงความรู้สึกเคลื่อนไหวนุ่มนวล

๒. เขียนตัวพระ-นาง เป็นแบบละคร มีลีลา ท่าทางเหมือนกัน ผิดแผกแตกต่างกันด้วยสีร่างกายและเครื่องประดับ

๓. เขียนแบบตานกมอง หรือเป็นภาพต่ำกว่าสายตา โดยมุมมองจากที่สูงลงสู่ล่าง จะเห็นเป็นรูปเรื่องราวได้ตลอดภาพ

๔. เขียนติดต่อกันเป็นตอนๆ สามารถดูจากซ้ายไปขวาหรือล่างและบนได้ทั่วภาพ โดยขึ้นตอนภาพด้วยขอบหิน ต้นไม้ กำแพงเมือง และเส้นสินเทาหรือ คชกริต เป็นต้น

๕. เขียนประดับตกแต่งด้วยลวดลายไทย มีสีทองสร้างภาพให้เด่นเกิดบรรยากาศ สุขสว่างและมีคุณค่ามากขึ้น

ภาพลายไทย เป็นลายที่ประดิษฐ์ขึ้นโดยมีธรรมชาติมาเป็นแรงดลบันดาลใจ โดยดัดแปลงธรรมชาติให้เป็นลวดลายใหม่อย่างสวยงาม เช่น ตาอ้อย ก้ามปู เปลวไฟ รวงข้าว และดอกบัว เป็นต้น ลายไทยเดิมทีเดียวเรียกกันว่า "กระหนก" หมายถึง ลวดลาย เช่น กระหนกลาย กระหนกก้านขด ต่อมาเมื่อมีคำใช้ว่า "กนก" หมายถึง ทอง กนกปิดทอง กนกตุ้ลลายทอง แต่จะมีใช้เมื่อใดยังไม่มีหลักฐานแน่ชัด ซึ่งคำเดิม "กระหนก" นี้เข้าใจเป็นคำแต่สมัยโบราณที่มีมาตั้งแต่สมัยทวารวดี โดยเรียกติดต่อกันจนเป็นคำเฉพาะ หมายถึงลวดลายก้านขด ลายก้านปู ลายก้างปลา ลายกระหนกเปลว เป็นต้น การเขียนลายไทย ได้จัดแบ่งตามลักษณะที่จัดเป็นแม่บทใช้ในการเขียนภาพมี ๔ ลายด้วยกัน คือ ลายกระหนก ลายนารี ลายกระบี่และลายคชเช เป็นต้น^{๓๐}

^{๒๙} ชะลูด นิ่มเสมอ, การเข้าถึงศิลปะในงานจิตรกรรมไทย, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พรินต์ติ้งกรุ๊ป, ๒๕๓๒), ความนำ.

^{๓๐} วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, ลักษณะงานศิลปะไทย, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://th.wikipedia.org/>

๕.๓ ประเภทของศิลปะ

ในด้านประเภทของศิลปะซึ่งแบ่งออกตามความหมายดังนี้

๑. การแบ่งประเภทของศิลปะตามจุดมุ่งหมายของการสร้าง แบ่งออก ๒ ประเภท ได้แก่

(๑) วิจิตรศิลป์ เป็นศิลปะที่สร้างขึ้นเพื่อให้ความรู้สึทางสุนทรียภาพ ให้อารมณ์สะเทือนใจ สร้างความรู้แจ้งเห็นจริง สร้างประสบการณ์ใหม่ หรือเสริมสร้างสติปัญญาแก่ผู้ชม

(๒) ประยุกต์ศิลป์ เป็นศิลปะที่สร้างขึ้นเพื่อใช้ประโยชน์ควบคู่กันระหว่างสุนทรียภาพกับการใช้สอย เช่น ภาพ รูปทรง ลวดลายที่ใช้ตกแต่งอาคาร สีสนของผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมที่ออกแบบให้เป็นที่พึงพอใจของผู้บริโภค ตลอดจนเครื่องใช้สอยที่สร้างขึ้นด้วยฝีมืออันประณีต เป็นต้น

๒. การแบ่งศิลปะตามลักษณะของสื่อในการแสดงออก

การแบ่งลักษณะนี้เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า สื่อสุนทรียภาพ มีองค์ประกอบสำคัญ เช่น ลวดลาย เส้น สีสน ปริมาตร เสียง ภาษา แสง เป็นต้น ซึ่งแล้วแต่ลักษณะของศิลปะแต่ละสาขาที่มีความแตกต่างกันไปตามธรรมชาติของการแสดงออก แบ่งออกเป็น ๕ สาขา ได้แก่

(๑) จิตรกรรม (Painting) เป็นศิลปะที่แสดงออกด้วยการใช้สี แสง เงา และแผ่นภาพที่แบนราบเป็น ๒ มิติ

(๒) ประติมากรรม (Sculpture) เป็นศิลปะที่แสดงออกด้วยการใช้วัสดุและปริมาตรของรูปทรง

(๓) สถาปัตยกรรม (Architecture) เป็นศิลปะที่แสดงออกด้วยการใช้วัสดุ โครงสร้าง และปริมาตรของที่ว่างกับรูปทรง

(๔) วรรณกรรม (Literature) เป็นศิลปะที่แสดงออกด้วยการใช้ภาษา

(๕) ดนตรีและนาฏกรรม (Music and Drama) เป็นศิลปะที่แสดงออกด้วยการใช้เสียงหรือภาษาและความเคลื่อนไหวทางร่างกาย

๕.๔ การแบ่งศิลปะตามลักษณะของการรับสัมผัส

มนุษย์มีประสาทสัมผัสทางตา หู จมูก ลิ้น และกาย แต่การรับสัมผัสที่มีผลต่อความพึงพอใจในสุนทรียภาพระดับสูงมี ๒ ทาง ได้แก่ ทางตาและทางหู ส่วนทางจมูก ลิ้น และกาย เป็นช่องทางที่รับอารมณ์สุนทรียภาพระดับรองลงไป ศิลปินอาจใช้กลิ่น รส และสัมผัสเป็นส่วนประกอบในการแสดงออกทางศิลปะได้ ดังนั้นการแบ่งศิลปะลักษณะนี้จึงสามารถแบ่งได้ ๓ สาขา ได้แก่

(๑) ทัศนศิลป์ (Visual Art) เป็นศิลปะที่รับสัมผัสจากการมองเห็น ประกอบด้วย จิตรกรรม ประติมากรรม ภาพพิมพ์ และสถาปัตยกรรม

(๒) โสตศิลป์ (Aural Art) เป็นศิลปะที่รับสัมผัสด้วยการฟัง ได้แก่ ดนตรีและวรรณกรรมขับขานหรือบทกวี

(๓) โสตทัศนศิลป์ (Audiovisual Art) เป็นศิลปะที่รับสัมผัสด้วยการฟังและการเห็นพร้อมกัน ได้แก่ นาฏกรรม การแสดง ภาพยนตร์ ซึ่งเป็นการผสมกันของวรรณกรรมดนตรีและทัศนศิลป์ บางทีก็เรียกว่า ศิลปะผสม (Mixed Art)

การแบ่งประเภทศิลปะเช่นนี้ก็ได้เคร่งครัดมากนัก เพราะศิลปะนั้นอาจผสมสื่อต่างๆ เข้าด้วยกัน เพื่อให้ได้ผลของการแสดงออกและการรับสัมผัสสูงที่สุดเริ่มตั้งแต่การผสมกันระหว่างศิลปะที่ใช้เครื่องมือรับสัมผัสทางเดียวกันก่อน เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม วรรณกรรม นาฏกรรม ดนตรี เป็นต้น ทำให้เรียกศิลปะลักษณะนี้อีกอย่างว่า ศิลปะสื่อผสม (Mixed Media Art) ถึงแม้ศิลปะจะแสดงศิลปะด้วยสื่อที่หลากหลาย แต่จะมีสื่อหลักสื่อหนึ่งเป็นโครงสร้างสำคัญ ส่วนสื่ออื่นๆ จะเป็นส่วนประกอบ ซึ่งขึ้นอยู่กับเจตนาของศิลปินที่จะต้องการถ่ายทอดผลงานศิลปะนั้นๆ^{๓๑}

๕.๕ แนวคิดพุทธศิลปกรรมในพระพุทธศาสนา

พุทธศิลปกรรม ซึ่งหมายถึงศิลปกรรมที่เกิดขึ้นจากอิทธิพลคำสอนของพระพุทธเจ้า ทั้งที่เป็น สถาปัตยกรรม ปฏิมากรรม และจิตรกรรมศิลปกรรมต่างๆ เป็นต้นกำเนิดของศิลปกรรมที่เรียกว่า “พุทธศิลปวัตถุ” เพราะเกิดจากความรู้สึกรู้สึกนึกคิดและศรัทธาเลื่อมใสของผู้สร้างได้อุทิศศิลปสถาปัตยกรรมเพื่อพระพุทธศาสนา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อใช้เป็นที่ประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา สิ่งก่อสร้างเหล่านี้ มีความหมายโดยสังเขปดังนี้

- เจดีย์ในพระพุทธศาสนา

เจดีย์ในพระพุทธศาสนามีปรากฏอยู่ในตำราเก่าเช่น มหาปรินิพพานสูตรและมีลินทปัญหาอยู่ ๔ ประการ คือ ธาตุเจดีย์ บริโภคเจดีย์ ธรรมเจดีย์ อุเทสิกเจดีย์^{๓๒}

(๑) ธาตุเจดีย์ คือ พระสถูปที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

(๒) บริโภคเจดีย์ คือ พระสถูป หรือสถานที่ ที่เป็นสังเวชนียสถาน ๔ แห่ง หรือที่ทรงแสดงปาฏิหาริย์ ๔ แห่งบรรจุของใช้ และวัตถุที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธองค์

(๓) ธรรมเจดีย์ คือ พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ เช่น พระธรรมคัมภีร์ พระไตรปิฎก

(๔) อุเทสิกเจดีย์ คือ สิ่งอื่นๆ ที่สร้างขึ้นโดยปรารถนาจะให้ระลึกถึงพระพุทธองค์ เช่น พระพิมพ์ พระพุทธรูป พระสถูป รอยพระพุทธบาท

- มูลแห่งพุทธเจดีย์ ๔ ประการ

มูลเหตุที่จะเกิดเจดีย์นั้นมิว่าเมื่อพระองค์ทรงประสูติใกล้จะเสด็จเข้าสู่ปรินิพพาน ณ ดงไม้สาละวันแขวงเมืองกุสินารา พระอานนทเถระเจ้าผู้เป็นพุทธอุปัฏฐากทูลถามถึงการที่พุทธสาวกจะควรปฏิบัติต่อพระพุทธศรีระฉันทใด มีพระพุทธฎีกาตรัสว่าให้พระภิกษุทั้งหลายมุ่งหมายดับทุกข์ดับกิเลสอันเป็นประโยชน์ต่อตนเถิด อย่าเป็นกังวลด้วยการบูชาศรีระของพระตถาคตเลย พวกกษัตริย์

^{๓๑} ชะลูด นิมสมอ, องค์ประกอบของศิลปะ, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๓๕), หน้า ๗.

^{๓๒} ตำราพระราชานุญาต, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ, กรมพระยา, หน้า ๒๐.

และขร่าวาสทั้งหลายเขาคงทำมาปนกิจแล้วสร้างสถูปบรรจุสารีริกธาตุเหมือนอย่างพระเจ้าจักรพรรดิก่อนมาดังนี้^{๓๓}

- มูลเหตุแห่งพระธาตุเจดีย์

พระสถูปซึ่งเรามักเรียกว่า “เจดีย์” นั้นมีประเพณีสร้างสำหรับบรรจุอัฐิธาตุมาแต่ก่อนพุทธกาล ไม่เฉพาะพระเจ้าจักรพรรดิเท่านั้น แต่สำหรับบุคคลอื่นๆ ก็มีดังปรากฏในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท ว่าด้วยเรื่องพระพุทธเจ้าโปรดให้สร้างสถูปบรรจุอัฐิธาตุให้พระพราหิยพุทธสาวกที่มีรณภาพเพราะถูกโคชน สถูปในชั้นเดิมเป็นแต่พูนดินขึ้นเป็นโคกกลองเชื่อมรอบกันดินพังประดับป้อมฉัตร เมื่อนิยมนับถือพระธาตุเจดีย์จะตกแต่งพระสถูปให้งดงามวิจิตรขึ้นเป็นทรงโอคว่ำ ทำฐานทักษิณ มีบัลลังก์อยู่บนหลังสถูปแล้วต่อฉัตรเป็นยอด ของเหล่านี้จะเกิดขึ้นเมื่อพระพุทธศาสนารุ่งเรืองจนถึงเป็นประธานประเทศ ตั้งแต่สมัยพระอโศกมหาราชเป็นต้นมา

- มูลเหตุแห่งบริโศกเจดีย์

เมื่อพระพุทธองค์ทรงประสูติใกล้เสด็จเข้าสู่พระนิพพาน พระอานนทเถระเจ้า ได้ทูลปรารภว่าเหล่าภิกษุจะพากันว่าแห้วเพราะมิได้เฝ้าเห็นพระองค์อีกต่อไป พระองค์จึงทรงอนุญาตที่สังเวชนียสถาน ๔ แห่งสำหรับพุทธสาวกจะได้เห็นพระองค์ด้วยการไปปลงธรรมสังเวชได้ในที่ทั้ง ๔ นั้น คือ ๑. ที่ทรงประสูติ ๒. ที่ทรงตรัสรู้ ๓. ที่ทรงแสดงปฐมเทศนา ๔. ที่ทรงปรินิพพาน

สังเวชนียสถาน ๔ แห่งนี้ จึงเป็นบริโศกเจดีย์โดยพระบรมพุทธานุญาตนอกจากนี้พระสถูปที่บรรจุ พระอังคารเถ่าถ่าน ที่เมืองปีปผลิวัน และพระสถูปที่บรรจุพระนันทวงพระธาตุที่เมืองกุสินาราก็จัดเป็นบริโศกเจดีย์ด้วยเช่นกัน

ภายหลังได้มีการสร้างบริโศกเจดีย์เพิ่มอีก ๓ สถานที่ทรงแสดงปาฏิหาริย์ คือ

(๑) สถานที่พระพุทธเจ้าทรงเสด็จลงจากดาวดึงส์สวรรค์ ณ เมือง สังกัส

(๒) สถานที่พระพุทธเจ้าทรงทำยมกปาฏิหาริย์ ณ เมือง สาวัตถิ

(๓) สถานที่พระพุทธเจ้าทรงทรมานพญาวานร ณ เมือง เวสาลี

อีกทั้งยังมีบริโศกเจดีย์อีก ๑๐ แห่งที่บรรจุเครื่อง พุทธบริวาร ของพระพุทธเจ้าอีก ๑๐

แห่ง คือ

(๑) ภายพันธ์กับบาตร อยู่ ณ เมืองปาฏลิสีบุตร

(๒) ผ้าอุทกสาฎก อยู่ ณ เมืองปัญจาลรัฐ

(๓) ผ้าจัมชันซ์ อยู่ ณ เมืองโกศลรัฐ

(๔) ไม้สีพระหนต์ อยู่ ณ เมืองมิถิลา

(๕) ผ้ากรองน้ำ อยู่ ณ เมืองวิเทหารัฐ

(๖) มีดกบกล่องเข็ม อยู่ ณ เมืองอินทปัตถ์

(๗) รองพระบาตรและถลกพระบาตร อยู่ ณ บ้านอุสสิพราหมณคาม

(๘) เครื่องลาด อยู่ ณ เมืองมกุฏนคร

(๙) ผ้าไตรจีวร อยู่ ณ เมืองภัทรรัฐ

^{๓๓} ตำราพระราชานุญาต, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ, กรมพระยา, หน้า ๒๑.

งานของช่างคือการจำลองงานของจักรวาลแต่โดยย่อ จึงต้องทำให้ถูกต้องตามกฎ เพราะเหตุว่าถ้าไม่ถูกต้องแล้วก็จะก่อให้เกิดผลร้ายได้

ในงานปติมากรรมของอินเดียมักเป็นการรวมพระราชาเข้ากับเทวดาเรียกว่า “เทวราชา” นอกจากนี้ก็มีพิธี “เบิกพระเนตร” ด้วยการแต่นัยน์ตาของประติมากรรม หรือระบายสีนัยน์ตานั้นด้วยเหตุนี้ส่วนใหญ่งานศิลปกรรมอินเดียจึงเป็นทั้งทางด้านศาสนาและราชการไปพร้อมกัน^{๓๔}

เนื่องด้วยประเทศอินเดียมีอาณาเขตกว้างขวางและมีความเจริญรุ่งเรืองมาช้านานก่อนพุทธกาล เมื่อมีการสร้างศิลปวัตถุทางพระพุทธศาสนาขึ้น แม้จะอยู่ในเวลาร่วมสมัยเดียวกัน ต่างก็มีแบบแผนขนบนิยมและพื้นเพทางวัฒนธรรมท้องถิ่นแตกต่างกันออกไป และเกิดเป็นสกุลศิลปะที่สำคัญๆ สกุลช่างในอินเดียสามารถจำแนกออกเป็น ๒ สกุลช่างใหญ่ๆ คือ สกุลช่างศิลปะทางเหนือ และสกุลช่างศิลปะทางใต้^{๓๕}

๑.๖.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑. ม.ล. สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์ และ ดร. ฮันส์เพนธ์ การวิจัยเรื่อง พุทธศิลป์ในนิยายสีหฬภิกขุ ค.ศ.๑๓๕๐-๑๕๕๐ (ราว พ.ศ.๑๙๐๐- ๒๑๐๐) ศึกษาจากพระพุทธรูปและพระพุทธรูปที่มีจารึกประเทศไทย^{๓๖} ได้ทำการค้นคว้าวิจัยเกี่ยวกับพุทธศิลปะสีหฬภิกขุ ค.ศ.๑๓๕๐-๑๕๕๐ (ราว พ.ศ. ๑๙๐๐-๒๑๐๐) ศึกษาจากพระพุทธรูปและพระพุทธรูปที่มีจารึกในประเทศไทย (เน้นล้านนา) จากผลการศึกษา ทำให้เราต้องปรับเปลี่ยนความเข้าใจใหม่ว่า พระพุทธรูปแบบพระพุทธรูปสีหฬภิกขุเป็นแบบที่เกิดขึ้นในอุษาคเนย์เอง จากอิทธิพลของพุทธศิลป์แบบปาละและสารนาถผ่านทางภาคตะกอนของพระพุทธศาสนาในวัฒนธรรม มอญ-พุกาม และมอญทวารวดี เหตุการณ์นี้คงเกิดขึ้นนับตั้งแต่ศตวรรษที่ ๑๑-๑๒ หรือพุทธศตวรรษที่ ๑๖-๑๗ แล้ว แต่กลับเป็นที่นิยมกว้างขวางขึ้นพร้อมกับนิยายลังกาวงศ์ของพระมหาสมามิอุทุมพรที่เมาะตะมะ ด้วยเหตุนี้พุทธศิลป์ของพระพุทธรูปในในกลุ่ม ตะกอน วัดพระพายหลวง ที่เคยเรียกว่าแบบเชียงแสน น่าจะสร้างสรรค์ขึ้นบนศาสนสถานแบบเขมร พร้อมกับการมาถึงของพระสุมนเถระ และพระอนิมทัสสีเถระ ในศตวรรษที่ ๑๔ หรือพุทธศตวรรษที่ ๑๙-๒๐ ในทำนองเดียวกันพุทธศิลป์แบบของพระสุมน-เถระที่นำมาซึ่งลำพูนในปีคริสต์ศตวรรษที่ ๑๓๖๙ หรือพุทธศตวรรษที่ ๑๙๑๒ และเชียงใหม่ที่วัดสวนดอกในปีคริสต์ศตวรรษที่ ๑๓๗๐ หรือพุทธศตวรรษที่ ๑๙๑๔ น่าจะเป็นพระพุทธรูปในในกลุ่มนี้เช่นเดียวกัน เพราะพระพุทธรูปมากลุ่ม สวรรคโลก - สุโขทัย ที่เคยเชื่อกันว่าเป็นแบบของพระสุมนเถระนั้นเพิ่งจะมีการสร้างขึ้นระหว่างปีคริสต์ศตวรรษที่ ๑๔๒๒-๑๔๒๓ หรือพุทธศตวรรษที่ ๑๙๖๕-๑๙๖๖ อย่างไรก็ตาม คติการเรียกขานชื่อพระพุทธรูปมากลุ่มนี้ว่า “พระพุทธรูปสีหฬภิกขุ” คงเกิดขึ้นในระหว่างครึ่งหลังของศตวรรษที่ ๑๕ จนถึงพุทธศตวรรษที่ ๒๐ แล้ว โดยผ่านกระบวนการพุทธศาสนาแบบชาวบ้านที่ไม่ลึกซึ้งถึงคำบาลี-สันสกฤต

^{๓๔} สุภัทรดิศ ดิศกุล, ศาสตราจารย์, หม่อมเจ้า, ศิลปะอินเดีย, หน้า ๑๑-๑๔.

^{๓๕} อภัย นาคคง. เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๑.

^{๓๖} สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์, ม.ล. และ ดร. ฮันส์เพนธ์, พุทธศิลป์ในนิยายสีหฬภิกขุ ค.ศ. ๑๓๕๐- ๑๕๕๐ (ราว พ.ศ. ๑๙๐๐ - ๒๑๐๐) ศึกษาจากพระพุทธรูปและพระพุทธรูปที่มีจารึกประเทศไทย (เน้นล้านนา), (เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม, ๒๕๕๐).

๒. พระครูศรีวรพินิจ (สมคิด คมภีรณาโณ) ได้ค้นคว้าวิจัยการปริวรรตและตรวจสอบชำระคัมภีร์โศตัพพมาลินี ฉบับวัดสูงเม่น อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่ ซึ่งหากกล่าวถึงเนื้อหา คัมภีร์โศตัพพมาลินี เป็นคัมภีร์ที่แสดงถึงความรู้ความแตกฉานของผู้แต่ง ทั้งในเรื่องพระไตรปิฎก หรือเป็นหลักของนวัคศาสตร์ และหลักไวยากรณ์ที่เป็นการศึกษาถึง เนื้อหาของคัมภีร์ที่มาจากพระไตรปิฎกและลักษณะการแต่งคัมภีร์ เป็นการแสดงความสามารถด้านภาษาบาลีของนักปราชญ์โบราณ สำหรับเนื้อหาของคัมภีร์ โศตัพพมาลินี ภาษาล้านนาวัดสูงเม่นนั้น เป็นการเขียนในใบลานห้าคือมีห้าบรรทัด มีทั้งหมด ๕ ผูก เป็นภาษาบาลีสั้น มีเนื้อหาที่เป็นเรื่องยกหัวข้อหลักธรรมประกอบอธิบาย จำนวน ๙ ผูก คือ ผูกที่ ๑ ส่วนผูกที่ ๒ ถึงผูกที่ ๕ เนื้อหาได้อธิบายถึงหลักบาลีไวยากรณ์คล้ายหลักสัมพันธ์ในหลักสูตรเปรียญธรรม ๓ ประโยค และมีลักษณะเป็นร้อยแก้วล้วน เพราะคัมภีร์โศตัพพมาลินีนี้เป็นคัมภีร์รวบรวมเรื่องราวที่ควรฟังคือตัวอย่างบุคคลที่บำเพ็ญคุณงามความดีต่างๆ แล้วได้รับผลดีตามกุศลกรรมที่ตนได้กระทำ เช่น ผู้มีกลิ่นปากหอม เพราะพูดแต่คำไพเราะ, ผู้ระลึกถึงคุณของพระพุทธเจ้า ย่อมพ้นภัยพิบัติ, บุคคลผู้มีใจเด็ดขาดก็ดี เข้มแข็งก็ดี ย่อมประสบความสำเร็จ ตัวอย่างต่างๆ เหล่านี้ ท่านรวบรวมมาจากพระไตรปิฎกบ้าง อรรถกถาบ้าง และจากที่อื่นๆ บ้าง นอกจากนี้ยังกล่าวถึงพระพุทธศาสนาในแง่มุมต่างๆ เช่น พระพุทธศาสนามีกี่อันเดียว พระพุทธศาสนา มีธรรม ๒ พระพุทธศาสนาเมือง ๓ พระพุทธศาสนามีนิกาย ๕ พระพุทธศาสนาเมือง ๙ พระพุทธศาสนา มีชั้น ๘๔,๐๐๐ พระกายของพระพุทธเจ้ามี ๒ คือ รูปกาย ๑ ธรรมกาย ๑ เป็นต้น^{๓๓๗}

๓. พรศิลป์ รัตนชูเดช ดุษฎีนิพนธ์เรื่อง ศึกษาเรื่องการสร้างพระพุทธรูปดินเหนียวในเชิงประวัติศาสตร์^{๓๓๘} ได้กล่าวถึงอาณาจักรล้านนาสมัยราชวงศ์มังราย ก่อตั้งขึ้นเมื่อปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๘ โดยได้รับอิทธิพลความเจริญหลายด้าน รวมทั้งพระพุทธศาสนาเถรวาทจากอาณาจักรสุโขทัย ที่รุ่งเรืองอยู่ในดินแดนนี้มาก่อน คติการสร้างพระพุทธรูปดินเหนียวจึงได้รับการสืบทอดมาด้วย และมีการจารึกลงเป็นลายลักษณ์อักษรตัวธรรมล้านนาลงบนคัมภีร์ใบลานปรากฏเป็นหลักฐานมาถึงยุคปัจจุบันนี้ โดยเป็นคัมภีร์ที่กล่าวถึงพิธีกรรมการสร้างโดยเฉพาะ นอกจากนี้ยังมีหลักฐานประกอบคติการสร้างพระพุทธรูปดินเหนียวแทรกอยู่ในตำนานและวรรณคดีของล้านนากับของไทยลื้อและไทใหญ่ที่เป็นเพื่อนบ้านและความเจริญอยู่ร่วมยุคสมัยเดียวกัน ทำให้ทราบว่ากลุ่มคนเผ่าไทยในยุคนั้นมีความเชื่อในอานิสงส์ของการสร้างพระพุทธรูปดินเหนียว และมีการลงรัก ทาชาด ปิดทอง ที่พระพุทธรูปดินเหนียวเมื่อสร้างเสร็จแล้วด้วย ซึ่งก็คล้ายกับตำราสร้างพระดินเหนียวของอินเดียที่ระบุว่ามีการลงสี ตกแต่งประติมากรรมที่สร้างเสร็จแล้วเพื่อความงดงามอันสมบูรณ์ ตำนานประวัติศาสตร์ไทยลื้อถึงกับระบุว่า พระพุทธเจ้าได้มีพุทธดำรัสแก่พุทธบริษัทโดยตรงให้สร้างพระพุทธรูปดินเหนียวไว้กราบไหว้แทนพระองค์เมื่อเสด็จดับขันธปรินิพพานไปแล้ว

^{๓๓๗} พระครูศรีวรพินิจ (สมคิด คมภีรณาโณ), “การปริวรรตและตรวจสอบชำระคัมภีร์โศตัพพมาลินี ฉบับวัดสูงเม่น อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ก.

^{๓๓๘} พรศิลป์ รัตนชูเดช, “ศึกษาเรื่องการสร้างพระพุทธรูปดินเหนียวในเชิงประวัติศาสตร์”, ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยพุทธศักราช, ๒๕๕๑).

๔. พระมหาไพบูลย์ วิบุโล^{๙๙} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวคิดและรูปแบบของเสนาสนะในพุทธศาสนา” พบว่า จากการนิยามความหมายที่มีความครอบคลุมสิ่งก่อสร้างอาคารต่างๆ และศิลปกรรมในวัดและยังรวมถึงอุปกรณ์ใช้สอยต่างๆ ของภิกษุ เช่น โต๊ะ ประเพณีของเสนาสนะตามพุทธบัญญัติมีทั้งมีเสนาสนะตามธรรมชาติ เช่น โคนไม้ ถ้ำและเสนาสนะที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น กุฏิ วิหาร เป้าหมายของเสนาสนะ คือ เป็นปัจจัยที่เกื้อกูลต่อการปฏิบัติธรรม และศาสนกิจของภิกษุ และการสร้างเสนาสนะแก่พระศาสนาในขั้นนี้ยังมีค่าในฐานะเป็นบุญกิริยาวัตถุที่ก่อให้เกิดอานิสงส์ต่อผู้สร้างที่จะได้รับผลกรรมดี ในส่วนของภิกษุนั้นเสนาสนะเป็นส่วนหนึ่งของปัจจัย ๔ ที่จำเป็นต่อปฏิบัติธรรม โดยเป้าหมายของเสนาสนะมีบทบาทที่สัมพันธ์กับการบรรลุดุธรรม โดยมีความเกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิดกับสิกขาบทในพระวินัย เสนาสนะนั้นจะต้องไม่ล่วงละเมิดสิกขาบท เพราะในพระวินัยระบุไว้ชัดเจนว่าเสนาสนะใดสงฆ์สามารถใช้สอยได้ เสนาสนะที่มีค่าตามพระศาสนาจะต้องตั้งอยู่ในสถานที่สงบ เรียบง่าย ไม่พลุกพล่าน คือ เป็นสัปปายะ ไม่จำเป็นต้องหรูหรา แต่ช่วยให้การประพฤติพรหมจรรย์เกิดประโยชน์สูงสุด ทั้งยังศึกษาถึงบทบาทของเสนาสนะที่ปรากฏในสังคมไทยปัจจุบันทั้งหน้าที่ใช้สอยของเสนาสนะด้านต่างๆ ที่มีบทบาทและคุณค่าอื่นเพิ่มเติมเข้ามา เช่น คุณค่าทางพุทธศิลป์ ในฐานะที่เป็นมรดกทางศิลปกรรมที่มีคุณค่า เพราะเสนาสนะในฐานะโบราณวัตถุที่ตกทอดจากอดีตมาถึงปัจจุบันล้วนถูกสร้างสรรค์ขึ้นอย่างงดงาม จนกลายเป็นมรดกที่มีทางวัฒนธรรม

๕. ฉลองเดช คุณานูมาต^{๑๐๐} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวคิดมหาปุริสลักขณะพุทธปฏิมาศิลปะไทลื้อ เมืองน่าน” ผลการวิจัยพบว่า แนวคิดมหาปุริสลักขณะ คือ แนวคิดสำคัญที่เป็นปทัฏฐานในการสร้างและการกำหนดรูปแบบของพระพุทธรูป ซึ่งมีการถ่ายทอดผ่านวรรณกรรมทางพุทธศาสนา และพุทธลักษณะของพระพุทธรูป มหาปุริสลักขณะ หมายถึง ลักษณะของบุรุษผู้ยิ่งใหญ่ ซึ่งมีเนื้อหาปรากฏในคัมภีร์โบราณก่อนสมัยพุทธกาล กล่าวถึง บุคคลผู้ประกอบด้วยลักษณะของบุรุษผู้ยิ่งใหญ่อันเป็นคติของบุคคลเพียง ๒ ประเภท คือ พระเจ้าจักรพรรดิราชผู้ทรงธรรมประการหนึ่ง และพระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้สิ้นอาสวะกิเลสแล้วประการหนึ่ง สาเหตุของการได้ลักษณะมหาบุรุษเกิดจากการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ในชาติปางก่อน ด้วยอานิสงส์แห่งการสร้างกุศลกรรมจนถึงพร้อมส่งผลให้ได้รับลักษณะของมหาบุรุษ ๓๒ ประการ และองค์ประกอบย่อยเรียกว่า อุนุพยัญชนะ ๘๐ ประการซึ่งเป็นกระบวนการของเหตุและผลสืบเนื่องตามลำดับ เป็นการแสดงธรรมเรื่องกุศลกรรมส่งผลให้เกิดกุศลวิบาก โดยมีมหาปุริสลักขณะเป็นสักขีพยานทางกายภาพ

๖. สุวิภา จำปาวัลย์และคณะ^{๑๐๑} ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาพุทธสัญลักษณ์ล้านนา” พบว่า มีการรวบรวมเนื้อหาของงานพุทธสัญลักษณ์ไว้หลากหลายประเด็น ทั้งเรื่องราวของพุทธประวัติ ชาดก ไตรภูมิจักรวาล ป่าหิมพานต์ พระศรีอาริย์เมตตรัย โดยเรื่องราวศาสนาทั้งหมดถ่ายทอดเหตุการณ์ในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต เพื่อการหลอมรวมโลกแห่งการรับรู้ และโลกเหนือประสบการณ์

^{๙๙} พระมหาไพบูลย์ วิบุโล, “แนวคิดและรูปแบบของเสนาสนะในพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑).

^{๑๐๐} ฉลองเดช คุณานูมาต, “แนวคิดมหาปุริสลักขณะพุทธปฏิมาศิลปะไทลื้อ เมืองน่าน”, รายงานวิจัย, (คณะวิจิตรศิลป์: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๒).

^{๑๐๑} สุวิภา จำปาวัลย์และคณะ, “การศึกษาพุทธสัญลักษณ์ล้านนา”, รายงานการวิจัย, (สถาบันวิจัยสังคม: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๓).

ไว้ด้วยกัน เพื่อแสดงถึงจุดสูงสุดในเชิงสัญลักษณ์ของพุทธศาสนา คือ การอยู่เหนือกาลเวลา การแสดงพื้นที่เหนือประสบการณ์สู่จินตนาการ การรับรู้ ด้วยความจริงสูงสุด ซึ่งอยู่เหนือสรรพสิ่ง พระพุทธองค์และพระธรรมคำสอนจึงเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นศูนย์กลางจักรวาลทั้งปวง

ส่วนปัญหาของงานวิจัย ส่วนหนึ่งเกิดจากการขาดการบันทึกความหมายเชิงสัญลักษณ์เหล่านี้ไว้เป็นลายลักษณ์อักษร การดำเนินการวิจัยจึงอาศัยการค้นคว้าจากเอกสาร จากสถานที่จริงจากการสัมภาษณ์ผู้รู้ และได้ข้อมูลที่แสดงถึงความหลากหลายของรูปแบบ และการให้ความหมายแก่งานพุทธสัญลักษณ์ ซึ่งการเปิดประเด็นความหลากหลายเหล่านี้ เพื่อให้ผู้ชมผลงานพุทธสัญลักษณ์เกิดการรับรู้ และจินตนาการ สามารถเข้าใจในความหมายเหล่านั้นด้วยตนเอง และไม่จำกัดด้วยความหมายที่ตายตัว ซึ่งการรับรู้และความเข้าใจนั้น อาจเปลี่ยนแปลงได้ตามพื้นที่และเวลา อันเป็นพลวัตร ซึ่งผู้วิจัยสันนิษฐานว่าอาจเป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้ไม่พบการบันทึกความหมายที่ตายตัวในการสร้างผลงานพุทธสัญลักษณ์ล้านนา

แต่ทว่าปัญหาจากการไม่มีเอกสารหลักฐาน กลับส่งผลต่อการสืบทอดความรู้ในปัจจุบันที่อาศัยการเรียนรู้ผ่านการศึกษ เอกสารตำราเรียน การสอนตามหลักสูตร โดยมีเรื่องของการพิสูจน์ด้วยเหตุผลเป็นปัจจัยสำคัญในการเรียนรู้ ทำให้ระบบการศึกษาโดยการถ่ายทอดผ่านการอบรมสั่งสอนจากรุ่นสู่รุ่นเกี่ยวกับเรื่องงานพุทธสัญลักษณ์ศาสนาขาดหายไป ดังเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมล้านนาเกี่ยวกับการนำผลงานพุทธสัญลักษณ์ไปใช้ในทางที่ไม่เหมาะสม ก่อให้เกิดความเห็นและมุมมองที่แตกต่าง จากผลงานที่เป็นสื่อถ่ายทอดความรู้ในเชิงอุดมคติ กลายเป็นเพียงวัตถุโบราณที่สามารถนำมาสร้างมูลค่าในเชิงธุรกิจได้ ซึ่งเป็นแนวคิดที่เปลี่ยนแปลงไปตามสภาพการศึกษา สังคม วัฒนธรรมในปัจจุบัน

การนำเสนอพัฒนาการของงานพุทธสัญลักษณ์ในส่วนสุดท้ายของงานวิจัย เป็นประเด็นรูปแบบของผลงานพุทธสัญลักษณ์ที่สร้างสรรค์และพัฒนาเพื่อรับใช้พุทธศาสนา และประเด็นการเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ที่มีต่องานพุทธสัญลักษณ์ ที่เกิดขึ้นตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครองในล้านนาผ่านรัฐบาลสยาม ทั้งการปฏิรูปการปกครอง ศาสนา การศึกษา สังคม วัฒนธรรม ภายใต้ระบบคิดและการยอมรับวัฒนธรรมที่สูงกว่าเพื่อความอยู่รอด

การรับวัฒนธรรมที่แตกต่างมาผสมผสานกับวัฒนธรรมล้านนา แสดงออกอย่างชัดเจนในงานพุทธศิลป์ด้านสถาปัตยกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม และหัตถกรรม ซึ่งการเปลี่ยนแปลงด้านรูปแบบนั้นไม่มีผลต่อการสื่อความหมายในเชิงสัญลักษณ์ แต่การเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์และการปรับตัว เพื่อให้สามารถดำรงตนอยู่ภายใต้การเปลี่ยนแปลงด้านสังคม เศรษฐกิจ ของโลกปัจจุบันได้ส่งผลให้การรับรู้และความเข้าใจคุณค่าและความหมายของงานพุทธสัญลักษณ์ล้านนาลดลง กิตติยา อุทวิ^๒ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาคติความเชื่อของการสร้างพระพุทธรูปในดินแดนล้านนา” ผลการวิจัยพบว่า

๑. การสร้างพระพุทธรูปในดินแดนไทย มีความต่อเนื่องยาวนานภายใต้อิทธิพลของพระพุทธศาสนา มีรูปแบบเฉพาะของแต่ละช่วงสมัย แม้จะส่งอิทธิพลทางศิลปะต่อกันแต่ก็

^๒ กิตติยา อุทวิ, “ศึกษาคติความเชื่อของการสร้างพระพุทธรูปในดินแดนล้านนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

พัฒนาจนมีรูปแบบเฉพาะตนจนเป็นเอกลักษณ์ ดังมีรูปแบบการสร้างตามช่วงสมัย โดยเริ่มต้นประวัติศาสตร์ด้วยยุคก่อนสมัยทวารวดี ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๙-๑๑ (สุวรรณภูมิ) สมัยทวารวดี ระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๖ ศิลปะศรีวิชัย อิทธิพลศิลปะปาละและศิลปะชวาภาคกลาง (พุทธศตวรรษที่ ๑๔-๑๕) ศิลปะลพบุรี (กลางพุทธศตวรรษที่ ๑๘- ปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๙) ศิลปะหริภุญชัย (พุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๘) ศิลปะสุโขทัย (พุทธศตวรรษที่ ๑๙-ปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๐) ศิลปะล้านนา (ต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๙-ต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๒) ศิลปะสมัยอยุธยา (ต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๐-ต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๔) ศิลปะรัตนโกสินทร์ (ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๒๕ ลงมา) ตามลำดับ

๒. ในด้านคติความเชื่อของการสร้างพระพุทธรูปในดินแดนล้านนา ได้รับอิทธิพลจากพระพุทธศาสนาที่แผ่เข้ามาผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิม ทำให้เกิดรูปแบบของพระพุทธรูปประจำท้องถิ่น ที่มีการผสมผสาน ระหว่าง พุทธศาสนาที่เป็นหลักการดำเนินชีวิต อิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ในด้านของโหราศาสตร์ที่กำหนดวันเดือนปีในการสร้าง พิธีกรรม วิธีการ ตลอดจนความเชื่อเรื่อง การลงยันต์ คาถาอาคมต่างๆ และความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ จากการผสมผสานดังกล่าวทำให้มีโน้ตทัศน์ของคนล้านนามีรูปแบบเฉพาะตัวตามคติความเชื่อนั้น ดังนั้นเมื่อชาวล้านนา มีการสร้างพระพุทธรูปจึงมีขบวนการสร้างที่เกี่ยวข้องกับคติความเชื่อและโลกทัศน์ของคนล้านนา ดังที่ปรากฏมาจนถึงปัจจุบัน

๓. ในด้านลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมกับคติความเชื่อในการสร้างพระพุทธรูปในดินแดนล้านนานั้นจะปรากฏออกมาในรูปแบบของวัตถุประสงค์ในการสร้างที่มีผลต่อการปฏิบัติตลอดกระบวนการสร้างพระพุทธรูป ในด้าน รูปแบบ พิธีกรรม และวิธีการ จนเกิดลักษณะทางสังคม วัฒนธรรมตลอดไปจนถึงจารีตประเพณีที่มีลักษณะโดดเด่นเฉพาะตน แตกต่างไปต่างภูมิภาคอื่นๆ อย่างชัดเจน เช่น ความเชื่อเรื่องการปฏิบัติต่อพระพุทธรูปเหมือนกับปฏิบัติต่อพระพุทธเจ้า ทำให้เกิดวัฒนธรรม การถวายข้าวพระเจ้า การล้างหน้า สีฟันพระเจ้า การถวายข้าพระเจ้า และการสรงน้ำพระเจ้า ตลอดไปจนถึงการตั้งชื่อและพุทธคุณของพระพุทธรูปตามคติความเชื่อของชาวล้านนาที่สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

๗. สุวิภา จำปาวัลย์และคณะ^{๔๓} ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาพุทธสัญลักษณ์ล้านนา” พบว่า มีการรวบรวมเนื้อหาของงานพุทธสัญลักษณ์ไว้หลากหลายประเด็น ทั้งเรื่องราวของพุทธประวัติ ชาดก ไตรภูมิจักรวาล ป่าหิมพานต์ พระศรีอาริยมตตริย โดยเรื่องราวศาสนาทั้งหมดถ่ายทอดเหตุการณ์ในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต เพื่อการหลอมรวมโลกแห่งการรับรู้ และโลกเหนือประสบการณ์ไว้ด้วยกัน เพื่อแสดงถึงจุดสูงสุดในเชิงสัญลักษณ์ของพุทธศาสนา คือ การอยู่เหนือกาลเวลา การแสดงพื้นที่เหนือประสบการณ์สู่จินตนาการ การรับรู้ ด้วยความจริงสูงสุด ซึ่งอยู่เหนือสรรพสิ่ง พระพุทธองค์และพระธรรมคำสอนจึงเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นศูนย์กลางจักรวาลทั้งปวง ส่วนปัญหาของงานวิจัย ส่วนหนึ่งเกิดจากการขาดการบันทึกความหมายเชิงสัญลักษณ์เหล่านี้ไว้เป็นลายลักษณ์อักษร การดำเนินการวิจัยจึงอาศัยการค้นคว้าจากเอกสาร จากสถานที่จริงจากการสัมภาษณ์ผู้รู้ และได้ข้อมูลที่แสดงถึงความหลากหลายของรูปแบบ และการให้ความหมายแก่งานพุทธ

^{๔๓} สุวิภา จำปาวัลย์และคณะ, “การศึกษาพุทธสัญลักษณ์ล้านนา”, รายงานการวิจัย, (สถาบันวิจัยสังคม: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๓).

สัญลักษณ์ ซึ่งการเปิดประเด็นความหลากหลายเหล่านี้ เพื่อให้ผู้ชมผลงานพุทธสัญลักษณ์เกิดการรับรู้ และจินตนาการ สามารถเข้าใจในความหมายเหล่านั้นด้วยตนเอง และไม่จำกัดด้วยความหมายที่ตายตัว ซึ่งการรับรู้และความเข้าใจนั้น อาจเปลี่ยนแปลงได้ตามพื้นที่และเวลาอันเป็นพลวัตร ซึ่งผู้วิจัยสันนิษฐานว่าอาจเป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้ไม่พบการบันทึกความหมายที่ตายตัวในการสร้างผลงานพุทธสัญลักษณ์ล้านนา

แต่ทว่าปัญหาจากการไม่มีเอกสารหลักฐาน กลับส่งผลต่อการสืบทอดความรู้ในปัจจุบันที่อาศัยการเรียนรู้ผ่านการศึกษ เอกสารตำราเรียน การสอนตามหลักสูตร โดยมีเรื่องของการพิสูจน์ด้วยเหตุผลเป็นปัจจัยสำคัญในการเรียนรู้ ทำให้ระบบการศึกษาโดยการถ่ายทอดผ่านการอบรมสั่งสอนจากรุ่นสู่รุ่นเกี่ยวกับเรื่องงานพุทธสัญลักษณ์ศาสนาขาดหายไป ดังเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมล้านนาเกี่ยวกับการนำผลงานพุทธสัญลักษณ์ไปใช้ในทางที่ไม่เหมาะสม ก่อให้เกิดความเห็นและมุมมองที่แตกต่าง จากผลงานที่เป็นสื่อถ่ายทอดความรู้ในเชิงอุดมคติ กลายเป็นเพียงวัตถุโบราณที่สามารถนำมาสร้างมูลค่าในเชิงธุรกิจได้ ซึ่งเป็นแนวคิดที่เปลี่ยนแปลงไปตามสภาพการศึกษา สังคม วัฒนธรรมในปัจจุบัน

การนำเสนอพัฒนาการของงานพุทธสัญลักษณ์ในสวนสุดท้ายของงานวิจัย เป็นประเด็นรูปแบบของผลงานพุทธสัญลักษณ์ที่สร้างสรรค์และพัฒนาเพื่อรับใช้พุทธศาสนา และประเด็นการเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ที่มีต่องานพุทธสัญลักษณ์ ที่เกิดขึ้นตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครองในล้านนาผ่านรัฐบาลสยาม ทั้งการปฏิรูปการปกครอง ศาสนา การศึกษา สังคม วัฒนธรรม ภายใต้ระบบคิดและการยอมรับวัฒนธรรมที่สูงกว่าเพื่อความอยู่รอด

การรับวัฒนธรรมที่แตกต่างมาผสมผสานกับวัฒนธรรมล้านนา แสดงออกอย่างชัดเจนในงานพุทธศิลป์ด้านสถาปัตยกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม และหัตถกรรม ซึ่งการเปลี่ยนแปลงด้านรูปแบบนั้นไม่มีผลต่อการสื่อความหมายในเชิงสัญลักษณ์ แต่การเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์และการปรับตัวเพื่อให้สามารถดำรงตนอยู่ภายใต้การเปลี่ยนแปลงด้านสังคม เศรษฐกิจ ของโลกปัจจุบันได้ส่งผลให้การรับรู้และความเข้าใจคุณค่าและความหมายของงานพุทธสัญลักษณ์ล้านนาลดลง

๘. นายเสนาะ เทียรทอง^{๔๔} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่ปรากฏอยู่ในพุทธศิลป์: ศึกษาเฉพาะกรณีของพระครูอุภัยภาดาทร (หลวงพ่อบุญ) วัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี(๒๕๔๘)” พบว่า การสร้างพุทธศิลป์วัตถุของพระครูอุภัยภาดาทร (หลวงพ่อบุญ อนิโช) วัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี จุดเริ่มต้นมาจากการสร้างศาลาการเปรียญ เพื่อประกอบศาสนพิธีต่างๆ ต่อมามีการสร้างกุฏิ วิหาร อุโบสถ พระพุทธรูปปางต่างๆ พร้อมทั้งสิ่งก่อสร้างต่างๆ ผู้วิจัยได้แบ่งกลุ่มพุทธศิลป์วัตถุออกเป็น ๓ ประเภท ได้แก่ ๑) สถาปัตยกรรม เช่น อุโบสถ วิหาร เมืองจำลองต่างๆ ๒) ปฏิมากรรม เช่น พระพุทธรูปปางต่างๆ หรือประติมากรรมซึ่งเป็นศิลปวัตถุที่เนื่องด้วยความเชื่อเกี่ยวกับบาป บุญ คุณ โทษ ๓) จิตรกรรมฝาผนังที่เป็นภาพเขียนเกี่ยวกับเรื่องวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา ที่ปรากฏบนฝาผนังอุโบสถ วิหาร เมืองจำลอง ซึ่งพุทธศิลป์วัตถุต่างๆ ในวัดไผ่โรงวัว

^{๔๔} เสนาะ เทียรทอง, “ศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่ปรากฏอยู่ในพุทธศิลป์: ศึกษาเฉพาะกรณีของพระครูอุภัยภาดาทร (หลวงพ่อบุญ) วัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี (๒๕๔๘)”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘).

สร้างขึ้นมาเพื่อเป็นสื่อให้อุณชนคนรุ่นหลังได้รู้จักพระพุทธศาสนา โดยใช้พุทธรูปเป็นสื่อเผยแผ่พุทธธรรม และเพื่อเป็นพุทธอนุสติ เพื่อเป็นการประกาศพระพุทธศาสนา ตามที่ท่านเรียกว่า “พุทธทูต” เพราะผู้ที่ระลึกถึงพระพุทธเจ้า เมื่อใดที่ได้เห็นพระพุทธรูป ย่อมเป็นหนทางแห่งการเกิดบุญกุศลส่วน ประติมากรรม รูปปั้นเปรต ต่างๆ เป็นสื่อสำคัญสำหรับจูงใจให้ประชาชนเกิดความกลัว การทำความชั่ว ทำให้ผู้เข้าชมเกิดความรู้สึกลัวบาป ดังนั้น ประติมากรรม จึงมีความสำคัญสำหรับทุกคนเพื่อให้ ละเว้นจากบาปทั้งหลายสำหรับผู้ประกอบกุศลกรรม คือการให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา พระครู อุภัยภาดาทร(หลวงพ่อบุญ อธิไช) จะใช้พุทธปฏิมากรรม สถาปัตยกรรมและจิตรกรรมฝาผนังเป็นสื่อ ในการสอนทำให้คนอยากสร้างความดีจากการวิจัยภาคสนามพบว่า พุทธศิลป์วัตถุต่างๆ ที่สร้างขึ้น เพื่อเป็นสื่อในการเผยแผ่พุทธธรรมนั้นได้รับความสำเร็จเป็นอย่างดีตามแนวความคิดของพระครูอุภัย ภาดาทร คือ ต้องการให้ประชาชนเกิดความกลัวบาปทั้งปวง และอยากสร้างคุณงามความดีทั้งหลาย สูงขึ้นไปถึงขั้นเกิดความสุขสูงสุด คือ นิพพาน

๙. พระครูธีรสุตพจน์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “วิเคราะห์ศรัทธาในพระพุทธศาสนาที่มี อิทธิพลต่อการสร้างงานพุทธศิลป์กรรมในล้านนา” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษา ศรัทธาในพระพุทธศาสนา ๒) เพื่อศึกษาพัฒนาการการสร้างงานพุทธศิลป์กรรมในล้านนา ๓) เพื่อ ศึกษาวิเคราะห์ศรัทธาในพระพุทธศาสนาที่มีอิทธิพลต่อการสร้างงานพุทธศิลป์กรรมในล้านนา ศรัทธา หมายถึง ความเชื่อ, ความเลื่อมใส มี ๒ แบบ คือ ศรัทธาต่อธรรมชาติ จิตวิญญาณท้องถิ่นที่ไม่ ประกอบด้วยปัญญา และศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญาในทางพระพุทธศาสนา นำไปสู่การพัฒนาสติ ปัญญา ผู้วิจัยพบว่าศรัทธาในรูปแบบของชาวล้านนา มีเอกลักษณ์เฉพาะ เนื่องจากผสมผสานศรัทธา ความเชื่อแบบดั้งเดิม มาสู่ความเชื่อในพระพุทธศาสนาก่อให้เกิดเป็นวิถีแห่งวัฒนธรรม ประเพณี และ พิธีกรรมต่างๆ ที่มีรูปแบบเฉพาะของล้านนา พัฒนาการการสร้างงานพุทธศิลป์กรรมในล้านนา งาน พุทธศิลป์กรรมแขนงต่างๆ นั้น ต่างสามารถรวมกันอยู่ในงานสถาปัตยกรรม โดยเฉพาะการสร้างวัด และเจดีย์ในล้านนาในมิติของพระพุทธศาสนาที่ก้าวข้ามพรมแดนทางการเมือง ทำให้กษัตริย์มีสิทธิ ธรรมในการปกครองเหนือเมืองทั้งหลาย เกิดระเบียบทางจริยธรรมเชื่อมโยงหัวเมืองให้เป็นหนึ่ง เดียวกัน ด้วยความเคารพศรัทธาเป็นเครือข่ายการบูชาพระธาตุ โดยที่เป็นอัตลักษณ์ศรัทธาเฉพาะถิ่น ก็คือ การสร้างวรรณกรรมสถาปนาพระธาตุประจำเมือง ให้เป็นพระธาตุประจำปีเกิดของพลเมืองที่ เรียกว่า พระธาตุ ๑๒ ราศี อัตลักษณ์ศรัทธานี้เป็นศาสตร์และศิลป์เฉพาะถิ่นที่ไม่ปรากฏว่ามีที่ใดมาก่อน แม้จะมีการกล่าวถึงว่าเป็น “มายาภาพ” แห่งศรัทธาและความเชื่อทางศาสนา เป็นเพียงการสร้าง เครือข่ายทางวัฒนธรรม (Cultural Network) แต่ผู้วิจัยกลับพบประเด็นที่น่าสนใจว่า วิถีแห่งการไหว้ พระธาตุปีเกิด ก่อให้เกิดคุณค่าขึ้นในสังคมอย่างน้อย ๓ ประการ คือ ๑. สลายความเหลื่อมล้ำทางเชื้อ ชาติ ๒. ไม่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรม และ ๓. ลดความขัดแย้งทางการเมือง เพราะตั้งแต่ ประชาชนธรรมดาถึงเจ้าฟ้าเจ้าแผ่นดิน หากเกิดปีเดียวกันแล้ว ก็ไปไหว้พระธาตุที่เป็นศูนย์รวมดวงจิต ดวงเดียวกัน ศรัทธาในพระพุทธศาสนาที่มีอิทธิพลต่อการสร้างงานพุทธศิลป์กรรมในล้านนา พบว่า การ สร้างงานพุทธศิลป์กรรมแสดงถึงความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาที่แฝงอยู่ ด้วยการหลอมรวมกับ ความเชื่อดั้งเดิมของท้องถิ่น ก่อให้เกิดเป็นอัตลักษณ์ศรัทธาเฉพาะถิ่น มั่นคงในภูมิปัญญาดั้งเดิม ส่งเสริมศรัทธาภูมิปัญญาใหม่ สร้างงานพุทธศิลป์กรรมให้เป็นสื่อผสมผสาน นำจิตวิญญาณเข้าถึงพระ รัตนตรัยด้วยการไหว้พระธาตุประจำปีเกิด จนกว่าจะเข้าถึงพระนิพพานและอัตลักษณ์ศรัทธานี้เอง

ส่งผลให้เกิดการสร้างงานพุทธศิลป์ขึ้นมากมาย กลายเป็นต้นน้ำสายธารแห่งสติปัญญาสร้างความชุ่ม
เย็นให้กับผู้คน ทั้งก่อเกิดวัฒนธรรมที่งดงามหลากหลายในแผ่นดินล้านนามาถึงปัจจุบัน^{๔๕}

๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๗.๑ ได้รับทราบประวัติและความเป็นมาและการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาของพระ
เมืองแก้ว

๑.๗.๒ ได้รับความรู้จากการสืบค้นแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในรัชสมัยของพระ
เมืองแก้ว

๑.๗.๓ ได้รับทราบผลการวิเคราะห์หัตถิทธิพลและคุณค่างานพุทธศิลป์กรมรัชสมัยของพระ
เมืองแก้วในล้านนา

^{๔๕} พระครูธีรสุตพจน์ , “วิเคราะห์ศรัทธาในพระพุทธศาสนาที่มีอิทธิพลต่อการสร้างงานพุทธ
ศิลป์กรมในล้านนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย, ๒๕๕๘).

บทที่ ๒

ประวัติและความเป็นมาและการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาของพระเมืองแก้ว

๒.๑ ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในล้านนา

นับแต่พระพุทธศาสนาเข้ามาประดิษฐานในดินแดนสุวรรณภูมิ หรือภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยเฉพะพื้นที่ส่วนที่เป็นภาคพื้นทวีป ความเจริญของพระพุทธศาสนาได้แพร่ขยายเข้าสู่กลุ่มชนต่างๆ จากเดิมที่นับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติที่ต่างประดิษฐ์สร้างขึ้นจากความกลัวและความไม่มั่นคงในจิตใจของมนุษย์ ในนามของคำว่า “ผี” โดยเชื่อว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติเหล่านี้สิ่งสถิตอยู่ตามองค์ประกอบของภูมิประเทศตามธรรมชาติ ตลอดจนถึงต้นไม้ต่างๆ ต่อมาผู้คนเหล่านั้นได้เรียนรู้และหันมายอมรับนับถือพระพุทธศาสนา ตลอดจนประยุกต์นำหลักธรรมคำสอนต่างๆ มาผสานเข้ากับการดำเนินวิถีชีวิตของตน จนเกิดเป็นพระพุทธศาสน์พุทธศิลป์ที่มีลักษณะเฉพาะตามกาลสมัยนับตั้งแต่อาณาจักรทวารวดี ศรีวิชัยลพบุรี เชียงแสน หริภุญไชย สุโขทัย รวมไปถึงล้านนา ซึ่งอาณาจักรล้านนานั้นมีศูนย์กลางการปกครองอยู่ที่ “นครพิงค์เชียงใหม่”^{๕๖}

ทั้งนี้ แผ่นดินเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก่อนหน้าการสถาปนารัฐต่างๆ อาทิ สุโขทัย ล้านนา อโยธยา ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๙ เป็นต้นมานั้น ดินแดนแถบนี้มีผู้คนอาศัยอยู่ก่อนแล้วหลายกลุ่ม กลุ่มที่มีอำนาจมากที่สุดคือ “มอญ” ซึ่งได้ตั้งหลักแหล่งเป็นกลุ่มใหญ่ตามชายฝั่งอ่าวไทยและตามลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา โดยมีอาณาจักรทวารวดีซึ่งตั้งขึ้นประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๑ และเสื่อมอำนาจลงเมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๖ เนื่องจากขอมได้ขยายอิทธิพลเข้ามาถึงบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา^{๕๗} ทวารวดีเป็นอาณาจักรที่มีความเจริญรุ่งเรืองและแผ่ขยายอำนาจออกไปกว้างขวางครอบคลุมดินแดนที่เป็นภาคเหนือ ติดต่อกับอาณาจักรศรีเกษตร (พุกามหรือปยู) และอาณาจักรโยนกเชียงแสน และภาคใต้ ติดต่อกับอาณาจักรศรีวิชัย ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ติดต่อกับอาณาจักรอีสานปุระ (เจนละ) อาณาจักรทวารวดีได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมอินเดียในด้านศาสนา แบบแผนการปกครองและศิลปวัฒนธรรม ส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนาิกายเถรวาท งานศิลปกรรมได้รับรูปแบบพุทธศิลป์จากอินเดียผสมผสานกับคติความเชื่อดั้งเดิมในท้องถิ่นจนพัฒนาเป็นแบบฉบับเฉพาะตัวเรียกว่า “ศิลปะสมัยทวารวดี”

หลักฐานทางตำนานท้องถิ่นระบุเรื่องราวตรงกันว่า ฤาษีवासเทพเป็นผู้สร้างเมืองหริภุญไชยขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๑๒๐๔^{๕๘} ภายหลังสร้างเสร็จแล้ว ๒ ปี ฤาษีवासเทพจึงได้ทูลเชิญพระนางจามเทวีขึ้นมาปกครอง แต่จารึกที่พบที่เวียงมะโน อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ กำหนดอายุโดยวิธีการทางวิทยาศาสตร์

^{๕๖} สงวน รอดสุข, *พุทธศิลป์สุโขทัย*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๓), หน้า ๒๓.

^{๕๗} ดนัย ไชยโยธา, *พัฒนาการของมนุษย์กับอารยธรรมในราชอาณาจักรไทย ๑*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๘), หน้า ๓๐.

^{๕๘} พระรัตนปัญญาเถระ ผู้รจนา, *แสง มนวิทูร แปล, ชินกาลมาลีปกรณ์, พิมพ์ครั้งที่ ๒*, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๘๐-๘๑.

หรือคาร์บอน ๑๔ ได้ระหว่าง พ.ศ.๑๓๑๐ - พ.ศ.๑๓๑๑^{๔๙} ซึ่งจะเห็นได้ว่ามีระยะเวลาต่างกันถึงเกือบ ๑๐๐ ปี แต่อย่างน้อยก็ทำให้ทราบว่า เมืองหริภุญไชยมีอายุเก่าแก่ไปถึงพุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๔ และมีหลักฐานยืนยันว่ามีความสัมพันธ์กับอาณาจักรทวารวดีจริงตามที่อ้างในตำนาน และหลังจากได้ก่อสร้างตัวจนเข้มแข็งจึงได้แผ่ขยายอำนาจลงทางใต้ คือ การสร้างเมืองเขลางค์ (ลำปาง) ในลุ่มแม่น้ำวัง และแผ่ขยายอำนาจขึ้นมาจนถึงที่ราบลุ่มของที่ตั้งเมืองเชียงใหม่ เช่น เวียงมะโน เขตอำเภอหางดง เวียงท่ากาน เขตอำเภอสันป่าตอง เป็นต้น ในการขึ้นมาปกครองเมืองหริภุญไชย พระนางจามเทวีได้นำพระพุทธศาสนานิกายเถรวาทแบบรามัญหรือมอญขึ้นมา ประกอบด้วยคณะสงฆ์ นักปราชญ์ราชบัณฑิต ช่างศิลปะแขนงต่างๆ และศิลปวัฒนธรรมแบบทวารวดี ซึ่งเป็นวัฒนธรรมมอญขึ้นมาเผยแพร่ในที่ราบลุ่มแม่น้ำปิงตอนบน ชนชั้นปกครองใช้อักษรมอญ ส่วนชนชั้นล่างเป็นกลุ่มชนพื้นเมือง นับได้ว่าพระพุทธศาสนาได้ประดิษฐานอย่างมั่นคงและเจริญรุ่งเรืองในเมืองหริภุญไชย

ความตอนหนึ่งของพงศาวดารเหนือกล่าวถึงอาณาจักรละโว้ ซึ่งตั้งขึ้นในปีพุทธศักราช ๑๐๐๒ จุลศักราช ๑๐ ปี ระกาสัมฤทธิ์ศึก พระยาเมืองตักกะศิลามหานคร จึงให้พราหมณ์ทั้งหลายยกพลไปสร้างเมืองละโว้^{๕๐} ศูนย์กลางของอาณาจักรละโว้ ตั้งอยู่ในเขตเมืองลพบุรี ชุมชนแห่งนี้ได้มีการรวมตัวกันขึ้นเป็นอาณาจักรประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๐-๑๒ เมืองละโว้ซึ่งเคยเป็นเมืองสำคัญของอาณาจักรทวารวดีก็พัฒนาตนเองจนมีฐานะเป็นอาณาจักรที่มีความเจริญรุ่งเรือง โดยเฉพาะในด้านพระพุทธศาสนา^{๕๑} ตำนานจามเทวีวงศ์ ตำนานชินกาลมาลีปกรณ์ และตำนานมูลศาสนา กล่าวตรงกันว่า กษัตริย์เมืองละโว้ได้จัดส่งพระนางจามเทวีราชธิดาขึ้นมาครองเมืองหริภุญไชยและเผยแผ่พระพุทธศาสนาในดินแดนภาคเหนือตามคำเชิญของผู้นำท้องถิ่น ดังนั้น พระพุทธศาสนาจึงได้เริ่มเผยแผ่เข้ามาในดินแดนแถบลุ่มแม่น้ำปิงตอนบนเป็นครั้งแรก

ในครั้งสมัยพระนางจามเทวี แห่งอาณาจักรทวารวดี ซึ่งเป็นอาณาจักรมอญในที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา มีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองละโว้หรือลพบุรี เป็นการเชื่อมอำนาจและขยายความสัมพันธ์ทางการเมืองของเจ้าผู้ครองเมืองในขณะนั้น ทำให้พระพุทธศาสนานิกายเถรวาทได้แพร่กระจายวัฒนธรรมมาสู่เมืองหริภุญไชยหรือลำพูน คณะสงฆ์กลุ่มแรกนั้น ถือเป็นคณะสงฆ์นิคมอณูพื้นเมืองที่เชื่อว่าสืบทอดอริยวงศ์มาจากพระโสณะและพระอุตตระ ในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช แห่งราชวงศ์โมริยะซึ่งได้ส่งสมณทูตมาสู่ดินแดนสุวรรณภูมิ ราวพุทธศตวรรษที่ ๓ แต่อย่างไรก็ตาม อาณาจักรมอญก่อตั้งขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ ๕ ที่เมืองสุธรรมวดีหรือเมืองสะเทิม ซึ่งนอกจากจะติดต่อกับอินเดียแล้ว มอญยังติดต่อกับลังกา ชาวมอญจึงรับเอาวัฒนธรรมของพระพุทธศาสนาหินยานหรือเถรวาท และภาษาบาลีจากลังกา และชาวมอญเป็นผู้ที่ถ่ายทอดอารยธรรมดังกล่าวให้กับชนชาติอื่นๆ ใน

^{๔๙} A. B. Griswold and Prasert Na Nagara "An inscription in Old Mon from Wieng Mano in Chiangmai Province," *Journal of the Society*, 59 pt. (January 1979): 153-156. อ้างใน สุรพล ดำริห์กุล, *แผ่นดินล้านนา*, (กรุงเทพมหานคร: เกล็ดไทย, ๒๕๔๕), หน้า ๑๓.

^{๕๐} *ประชุมพงศาวดาร เล่ม ๑*, (พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๐๗), หน้า ๒๘.

^{๕๑} *ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๒ จารึกทวารวดี ศรีวิชัย ละโว้*, (กรุงเทพมหานคร: ศิวพร, ๒๕๒๔), หน้า ๗.

ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้^{๕๒} กล่าวได้ว่า พระพุทธศาสนานิกายเถรวาทในช่วงแรกนั้นมีอิทธิพลทางวัฒนธรรมของชาวมอญผสมผสานอยู่มาก ซึ่งเป็นผลที่สืบเนื่องมาจากอำนาจการเมืองการปกครองขณะนั้น และต่อมาเมืองหริภุญไชยก็สามารถตนเองเป็นอาณาจักรปกครองที่ราบลุ่มแม่น้ำปิงตอนบนและแม่น้ำวัง โดยใช้พระพุทธศาสดาเป็นนโยบายทางการเมือง สังคมและวัฒนธรรม

ในตำนานยังได้กล่าวถึงการสร้างพระธาตุหริภุญไชยในรัชสมัยของพระเจ้าอาทิจจราชหรือพระเจ้าอาทิตตราช โดยทรงพยากรณ์ว่า เมื่อพระองค์ปรินิพพานแล้ว ศาสนาและพระธาตุจะมาประดิษฐานที่นี้ตลอด ๕,๐๐๐ ปี เป็นนครใหญ่ มีพระราชูปถัมภ์ พระนามว่า “อาทิตตราช” และจะทรงสร้างพระเจดีย์องค์ใหญ่ มีเมืองปรากฏชื่อว่า “หริภุญไชยนคร” ซึ่งมีตำนานเล่าถึงกาเผือกเป็นนิมิตบอกที่ฝังของพระบรมสารีริกธาตุ ซึ่งเป็นห้องทรงพระบังคล (ห้องถ้ำอุจฉาร) ของพระองค์ จึงรับสั่งให้ขุดหาและสร้างพระธาตุขึ้นครอบไว้ประมาณ พ.ศ. ๑๔๔๐ ในสมัยของพระองค์ พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองมาก มีการเรียนพระไตรปิฎกอย่างแพร่หลาย และมีการแต่งฉันทด้วยภาษามคธหรือภาษาบาลี

นอกจากนี้ ในชินกาลมาลีปกรณ์ได้กล่าวถึงช่วงสมัยที่รุ่งเรืองของเมืองหริภุญไชยสืบต่อมาจนถึงพุทธศตวรรษที่ ๑๘ เนื่องจากเหตุการณ์การเมืองในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๖ อาณาจักรขอมได้ขยายอำนาจเข้ามายึดครองอาณาจักรละโว้และได้เข้ารุกรานเมืองหริภุญไชย แต่ไม่ประสบผลสำเร็จ ต่อมาในตอนปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๗ ได้เกิดสงครามระหว่างเมืองหริภุญไชยกับพวกขอมเมืองละโว้ ซึ่งฝ่ายขอมประสบความสำเร็จ ทำให้เมืองหริภุญไชยสามารถรักษาเขตอิทธิพลและสร้างอาณาจักรขึ้นปกครองในเขตภาคเหนือตอนบน จนกระทั่งถึงสมัยพญาพันโตญญะก็ได้ถูก “ไทยอำมาตย์” ก่อการกบฏและเข้ายึดครองเมืองหริภุญไชยสืบต่อมาประมาณ พ.ศ. ๑๘๐๑ และมีกษัตริย์องค์สุดท้ายซึ่งสืบเชื้อสายต่อจากไทยอำมาตย์ คือ พญาญีบา อาณาจักรหริภุญไชยจึงได้ล่มสลายลง เพราะการรุกรานของพญามังราย ซึ่งแผ่อิทธิพลมาจากเมืองเชียงใหม่ทางตอนเหนือ และสามารถยึดเมืองหริภุญไชยได้สำเร็จใน พ.ศ. ๑๘๓๕^{๕๓}

พระพุทธศาสนาในอาณาจักรล้านนามีอย่างต่อเนื่องยาวนานเช่นใด การสร้างงานพุทธศิลปกรรมก็พัฒนาการตามอิทธิพลของพระพุทธศาสนาเช่นนั้น เพื่อสนองตอบความต้องการของวิถีความเชื่อของพุทธบริษัทที่มีต่อพระพุทธศาสนาผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิม ก่อรูปแบบงานศิลปกรรมที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเองได้อย่างงดงาม สร้างมรดกทางวัฒนธรรมขึ้นเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ บอกเล่าเรื่องราว และสร้างสัญลักษณ์ไว้เพื่อความเข้าใจร่วมกันในสังคมพุทธเพื่อการอนุรักษ์และสืบทอดพระพุทธศาสนาและงานพุทธศิลป์ไปพร้อมๆ กัน

หลังจากที่พระพุทธศาสนาประดิษฐานมั่นคงยังดินแดนอาณาจักรล้านนา อันหมายถึงความถึงบริเวณพื้นที่ภาคเหนือตอนบนของประเทศไทยในปัจจุบันประกอบด้วย จังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย ลำพูน ลำปาง พะเยา แพร่ น่าน และจังหวัดแม่ฮ่องสอน ในทางประวัติศาสตร์ อาณาจักรล้านนาหมายรวมไปถึงอาณาบริเวณที่ประกอบด้วยเมืองกลุ่มหนึ่งที่มีความสัมพันธ์กันทางเครือญาติหรือทาง

^{๕๒} ยูพิน เข็มมุกด์, “ประวัติศาสตร์พุทธศาสนา” ในประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในล้านนา, (เชียงใหม่: โรงพิมพ์แสงทิพย์, ๒๕๔๙), หน้า ๑๕.

^{๕๓} พระรัตนปัญญาเถระ, ชินกาลมาลีปกรณ์, หน้า ๑๐๑.

วัฒนธรรม ตามจารีตของรัฐโบราณไม่ปรากฏเขตแดนที่แน่นอน เมื่ออาณาจักรเจริญรุ่งเรืองก็ขยายอาณาเขตออกไปอย่างกว้างขวางมีเมืองขึ้นจำนวนมาก ครั้นเมื่ออาณาจักรอ่อนแอลงอำนาจในการปกครองก็ลดลง เมืองที่เคยขึ้นก็เป็นอิสระหรือไปขึ้นกับศูนย์อำนาจอื่น ดังนั้นสิ่งที่รัฐโบราณมี คือ เขตอิทธิพลหรือปริมณฑลแห่งอำนาจ ซึ่งประมาณได้อย่างคร่าวๆ ได้ว่า ดินแดนล้านนามีอาณาเขตทางใต้จรดอาณาจักรสุโขทัย แดนต่อแดนคือเมืองตาก (อำเภอบ้านตาก) ทิศตะวันตกจรดแม่น้ำสาระวิน ติดต่อกับรัฐฉาน ทิศตะวันออกจรดแม่น้ำโขง ติดต่อกับอาณาจักรล้านช้าง ทิศเหนือจรดเมืองเชียงรุ่ง บริเวณรอยต่อระหว่างล้านนา พม่า ลาว และยูนนาน เป็นเขตเมืองเล็กเมืองน้อยที่อ่อนไหวทางการเมือง เช่น เชียงตุง เชียงรุ่ง เชียงแขง เมืองยอง เมืองปุ เมืองสาด เมืองนาย เป็นต้น^{๕๔}

ในปัจจุบันดินแดนสำคัญของล้านนาอยู่ในภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย ประกอบด้วยเมืองใหญ่น้อยแบ่งตามสภาพภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ออกเป็น สองกลุ่ม คือ กลุ่มเมืองล้านนาตะวันตกซึ่งเป็นแกนสำคัญมีเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง เชียงราย พะเยา เนื่องจากถูกผนวกเข้าด้วยกันมาตั้งแต่สมัยราชวงศ์มังรายตอนต้น ครั้นในสมัยราชวงศ์เจ้าเจ็ดตน กลุ่มเจ้านายเชื้อสายเจ้าเจ็ดตนได้แยกย้ายกันปกครองเมืองต่างๆ ดังนั้นเมืองล้านนาตะวันตกจึงมีความสัมพันธ์ร่วมกัน เอกสารประวัติศาสตร์ประเภทตำนานให้ข้อมูลว่า ก่อนที่พระพุทธศาสนาจะเข้ามาในวิถีชีวิตของชาวบ้าน ชนพื้นเมืองมีความนับถือเทพเทวดา เชื่อว่ามีผีรักษาป่า ผีรักษาน้ำ ผีรักษาบ้าน และผีรักษาเมือง ดังปรากฏในตำนานเสอาอินทขิล^{๕๕} ว่า แผ่นดินบริเวณนี้เป็นพื้นที่ตั้งถิ่นฐานของชาวลัวะมาแต่เมื่อมีภัยถูกวิญญูณร้ายรบกวนก็ได้รับความช่วยเหลือจากพระอินทร์มาแนะนำให้ชาวเมืองสมาทานรักษาศีล รักษาสัตย์ บ้านเมืองก็จะพ้นจากอันตราย และเมื่อชาวเมืองมั่นคงอยู่ในศีลในธรรมแล้ว พระอินทร์ก็บันดาลให้มีบ่อเงิน บ่อทอง บ่อแก้วเกิดขึ้นในเมือง เพื่อให้ชาวเมืองอธิษฐานเอาได้ตามความปรารถนา ขณะนั้นชาวลัวะมีทั้งหมด ๙ ตระกูล พระอินทร์จึงมอบให้ชาวลัวะทั้ง ๙ นี้แบ่งกันออกเป็น ๓ กลุ่มๆ ละ ๓ ตระกูลช่วยกันดูแลบ่อทั้งสามกลุ่มละหนึ่งบ่อ พวกเขาจึงกลายเป็นมหาเศรษฐี ๙ ตระกูลชุดแรกของแผ่นดินนี้ และเป็นที่มาของนามเมืองว่า นพบุรี เมืองที่รุ่งเรืองด้วยเศรษฐีทั้ง ๙ ตระกูล และพวกเขายังได้สร้างเวียงสวนดอกขึ้นอีกแห่งหนึ่ง และอาศัยอยู่ในบ้านเมืองนี้ด้วยความสุขตลอดมา

ภายหลังชาวเมืองถูกรบกวนจากข้าศึกที่จะมาแย่งชิงบ่อสมบัติในเมืองนพบุรี จึงไปแจ้งแก่พระฤาษี พระฤาษีได้นำความไปบอกพระอินทร์จึงสั่งให้ยักษ์ ๒ ตน นำเสอาอินทขิลลงมาให้ชาวบ้านได้กราบไว้บูชา พร้อมทั้งช่วยปกป้องคุ้มครองรักษาเสอาอินทขิล และเฝ้าบ่อเงิน บ่อทอง บ่อแก้วให้ชาวนพบุรี และเมื่อมีข้าศึกมาโจมตี อิทธิฤทธิ์ของเสอาอินทขิล และพญากุมภินท์ที่เฝ้าดูแลก็จะช่วยคุ้มครองให้บ้านเมืองปลอดภัย เสอาอินทขิล หรือในภาษาของชาวลัวะแต่โบราณเรียกว่า เสาสะก้าง^{๕๖} หากแปลตรงตัว เสอาอินทขิลหมายถึงเสาที่พระอินทร์ประทานมาให้ อินท = พระอินทร์, ขิล (หรือขิละ) = เสา ด้วย

^{๕๔} สรัสวดี อ๋องสกุล, ศาสตราจารย์, ประวัติศาสตร์ล้านนา, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์, ๒๕๕๒), หน้า ๒๗.

^{๕๕} สงวน โชติสุขรัตน์, ตำนานเมืองเหนือ, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: สนพ.ศรีปัญญา, ๒๕๕๒), หน้า ๓๗๓-๓๗๗.

^{๕๖} เพ็ญสุภา สุขคตะ ใจอินทร์, ปริศนาการเคลื่อนย้าย "เสอาอินทขิล" ณ "วัดเจติยหลวง", คอลัมน์ปริศนาโบราณคดี, มติชนสุดสัปดาห์, ฉบับวันศุกร์ที่ ๑๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๔, ๓๑ (๑๖๑๗): ๗๖.

เหตุนี้ในเอกสารโบราณมักพบคำคู่กันว่า "เสาสะกังอินทขิล" แต่ต่อมาคำทั้งสองถูกจับแยกทางกันเดิน คำว่า "สะกัง" ได้หายสูญไปจากภาษาทางการ เหลือคงไว้แต่ในภาษาบ้านๆ เสาสะกังจึงกลายเป็นแค่ "เสาหลักบ้าน"

ส่วน "อินทขิล" ยกระดับขึ้นเป็น "เสาหลักเมือง" ซ้ำเมื่อผ่านกาลเวลานานเข้าๆ ก็เรียกเพี้ยนเสียงสั้นไปเป็น "อินทขิล" ๗ มาลดความสำคัญลงในสมัยที่พระนางจามเทวีปฐมกษัตริย์ผู้สร้างเมืองลำพูนนั้นไม่ยอมรับเอาคติของชาวลัวะดั้งเดิมเจ้าถิ่นแถบลุ่มแม่ระมิงค์มาใช้อย่างเด็ดขาด พระนางได้สู้รบกับขุนหลวงวิลังคะ จนศัตรูพ่ายแพ้ต้องยอมให้พระนางปกครองภายใต้ร่มเงาของพระพุทธศาสนา ทว่า คติความเชื่อเรื่องทักขิเมืองนั้นเป็นของอินเดีย มีมาแล้วตั้งแต่ยุคทวารวดี-ทริภุชไชย นั่นคือการเปรียบเทียบตำแหน่งต่างๆ ของเมืองด้วยร่างกายมนุษย์ กึ่งกลางใจเมืองถือเป็นจุดของสะดือเมือง เมื่อพระพุทธศาสนาเดินเข้ามาในแผ่นดินนี้พระมหาธาตุเจดีย์ จึงเข้ามาแทนที่เสาสะกังอินทขิล ทำหน้าที่เป็นหลัก เป็นหัวใจของเมือง

อย่างไรก็ดี การเคลื่อนย้ายของกลุ่มชนชาติพันธุ์ไทดังกล่าวนี้ ในพื้นที่แถบลุ่มแม่น้ำกกก็มีประวัติศาสตร์กล่าวถึงการก่อตั้งอาณาจักรเงินยางเชียงแสน ราวประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๓ โดยมี "ลวจักราช" หรือ "ปู่เจ้าลาวจก" เป็นหัวหน้ากลุ่มชาวลัวะหรือลวะโดยมีถิ่นฐานอยู่ในบริเวณดอยตุง ต่อมาได้ย้ายลงมาสร้างเมืองทริภุชไชย (เชียงแสน) บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำกก นอกจากนี้ มีการกล่าวถึงกษัตริย์องค์สำคัญของอาณาจักรเงินยางเชียงแสน คือ "ขุนเจือง" ว่าทรงขยายอำนาจทางการเมืองไปสร้างฐานอำนาจครอบคลุมที่ราบลุ่มเชียงรายและพะเยา และสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์กับบ้านเมืองในเขตรอบลุ่มแม่น้ำโขงตอนบน เช่น เชียงตุง เชียงรุ่ง ล้านช้าง และเมืองแก้ว (ญวน) เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ยังไม่มีหลักฐานที่ชัดเจนที่จะสรุปได้ว่าขุนเจืองนั้นเป็นบรรพบุรุษของชาวลัวะลุ่มน้ำกกจริง ในที่นี้อาจจะเป็นการกระຍุกต์เอามุขปาฐะที่กล่าวถึงวีรบุรุษคนสำคัญในยุคโบราณที่มีบทบาทอยู่ในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เข้ามาเป็นบุคคลในยุคต้นประวัติศาสตร์ของตนก็เป็นได้

ทั้งนี้ อาณาจักรเงินยางเชียงแสนในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ยังคงมีฐานะเป็นศูนย์กลางสำคัญของอาณาจักรและอำนาจทางการเมือง^{๕๗} จนกระทั่งมาถึงสมัยของพญามังราย กษัตริย์ลำดับที่ ๒๕ แห่งราชวงศ์ลวจักราช^{๕๘} เป็นราชบุตรในพญาลาวเมงและพระนางเทพคำชาย หรือเทพคำขยาย พระธิดาของท้าวรุ่งแก่น เจ้าเมืองเชียงรุ่ง ทรงขยายอิทธิพลลงมาทางใต้ ย้ายราชธานีจากนครเงินยางเชียงแสนมาสร้างใหม่ที่เมืองเชียงรายเมื่อประมาณ พ.ศ. ๑๘๐๕ ต่อมาย้ายเมืองมาไว้ที่เมืองฝางใน พ.ศ. ๑๘๑๗ และทรงประสงค์เข้ายึดครองอาณาจักรทริภุชไชยจากพญาญีบา โดยส่งทหารชื่อขุนฟ้า หรือฟ้ามัน ไปเป็นไส้ศึกคอยยุยงให้ราชบุตรเกลียดชังพญาญีบา ทำงานอยู่ ๗ ปี จนในที่สุด พญามังรายจึงสามารถเข้ายึดอาณาจักรทริภุชไชยไว้ในอำนาจเมื่อประมาณ พ.ศ. ๑๘๓๕^{๕๙} ส่วนในพื้นที่เมืองเชียงใหม่ระบุว่า เป็น พ.ศ. ๑๘๒๔

^{๕๗} สรัสวดี อ๋องสกุล, ศาสตราจารย์, ประวัติศาสตร์ล้านนา, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์, ๒๕๕๒), หน้า ๕๖.

^{๕๘} สรัสวดี อ๋องสกุล, ประวัติศาสตร์ล้านนา, หน้า ๕๑.

^{๕๙} สรัสวดี อ๋องสกุล, ประวัติศาสตร์ล้านนา, หน้า ๗๓.

หลังการล่มสลายของอาณาจักรศรีวิชัยในพุทธศตวรรษที่ ๑๘ พระพุทธศาสนาในแบบฉบับล้านนาจึงถือกำเนิดขึ้น มีลักษณะประนีประนอมกับความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์และยกย่องพระพุทธศาสนาให้อยู่เหนือความเชื่อดั้งเดิม ซึ่งเป็นนโยบายทางการเมืองของผู้นำที่ต้องการจัดระเบียบสังคมในขณะที่อาณาจักรเดิมล่มสลาย บทบาทของพระภิกษุนอกจากจะเป็นผู้ถ่ายทอดพระธรรมคำสอนแล้วยังต้องทำหน้าที่เป็นสื่อกลางระหว่างฝักกับคนในสังคม ทำให้ฐานอำนาจของคณะสงฆ์และผู้นำทางการเมืองเพิ่มพูนขึ้น มีการบำรุงอุปถัมภ์พระสงฆ์ มีลาภสีมาและการอุทิศที่ดินและวัตถุสิ่งของแก่พระสงฆ์^{๖๐}

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าอาณาจักรศรีวิชัยก็ถูกผนวกรวมเข้ากับเป็นส่วนหนึ่งของล้านนาถือเป็นการสิ้นสุดของอาณาจักรศรีวิชัยที่ตั้งมานานกว่า ๕ ศตวรรษ และมีกษัตริย์ปกครองกว่า ๔๐ พระองค์ ถึงกระนั้น พระพุทธศาสนานิกายเถรวาทคณะรามัญหรือมอญดั้งเดิมที่สืบมาจากสมัยพระนางจามเทวีของเมืองศรีวิชัยก็ยังได้รับความเคารพนับถือเรื่อยมา

หลังจากพญามังรายพิชิตเมืองศรีวิชัยได้สำเร็จ ต่อจากนั้นพระองค์จึงสร้างสัมพันธไมตรีกับอาณาจักรเพื่อนบ้านที่มีความเข้มแข็ง คือ อาณาจักรสุโขทัยของพ่อขุนรามคำแหง อาณาจักรพะเยาของพญาเงี้ยวเมือง ในระหว่างที่พญามังรายต้องการขยายดินแดนและสร้างศูนย์กลางอำนาจใหม่ไปพร้อมกัน พระองค์ได้พยายามเลือกศูนย์กลางอำนาจใหม่ตลอดเวลา ดังจะเห็นได้ว่า ทรงย้ายราชธานีหลายครั้ง เช่น จากเมืองเงินยางเชียงแสนย้ายมาตั้งเมืองเชียงราย เมืองฝาง เมืองกุมกาม จนกระทั่งสร้างเมืองใหม่บริเวณเชิงดอยสุเทพ บนฝั่งขวาของแม่น้ำปิง และขนานนามว่า “นพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่” ใน พ.ศ. ๑๘๓๙ และทรงใช้ราชธานีใหม่นี้เป็นศูนย์กลางการปกครองของอาณาจักรล้านนาแต่นั้นมา ปราบกฏความในตำนานพระเจ้าเลียบโลกผูกที่ ๑ ว่า พระพุทธเจ้าเสด็จขึ้นไปสู่อุทธอุจจุบรรพตหรือดอยสุเทพ ทรงผินพระพักตร์ไปทางทิศตะวันออกทางแม่น้ำปิง ตรัสพยากรณ์ว่า จะมีการตั้งเมืองชื่อว่า “อภินวนคร” (เชียงใหม่) ในพงศาวดารเหนือกล่าวว่า ในสมัยพญามังรายมีสมณทูตจากลังกาเข้ามาเผยแผ่ และได้นำหน่อพระศรีมหาโพธิ์มาถวายที่วัดเชียงมั่น

ทั้งนี้ มีพญามังรายเป็นปฐมกษัตริย์ พระองค์ทรงเลื่อมใสพระพุทธศาสนา ดังสะท้อนให้เห็นจากการที่พระองค์สร้างเวียงกุมกาม และวัดวาอารามต่างๆ เป็นจำนวนมาก และแม้ว่าพระองค์จะย้ายราชธานีจากเวียงกุมกามมายังเมืองเชียงใหม่ พระองค์ก็ยังได้อุทิศถวายที่ตั้งของหอนอนให้สถาปนาเป็นวัดเชียงมั่นด้วย

จนกระทั่งในสมัยพญากือนา (พ.ศ. ๑๘๙๘-๑๙๒๘) กษัตริย์ลำดับที่ ๖ พระพุทธศาสนาเถรวาทแบบลังกาวงศ์จึงเริ่มเข้าสู่ล้านนา โดยมีความประสงค์จะให้พระภิกษุฝ่ายอริยวินายาสิ (ฝ่ายอยู่ป่าเป็นวัตร) มาอยู่ในเชียงใหม่ และทำสังฆกรรมทั้งหมด^{๖๑} แสดงให้เห็นถึงสถานการณ์ความขัดแย้งระหว่างอำนาจทางการเมืองของพระองค์และกลุ่มพระสงฆ์ดั้งเดิม ซึ่งสืบทอดมาจากคณะมอญ จึงทรงส่งทูตไปนิมนต์พระอุทุมพรบุปผามหาสวามี พระภิกษุชาวลังกา อยู่จำพรรษาที่เมืองนครพัน (เกาะตะมา) ให้มาเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่เมืองเชียงใหม่ แต่พระอุทุมพรได้ส่งหลานชาย

^{๖๐} ยุพิน เข็มมุกด์, “พระพุทธศาสนาเถรวาทสู่เมืองเชียงใหม่” ใน ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในล้านนา, อ่างแล้ว, หน้า ๔๗.

^{๖๑} พระรัตนปัญญาเถระ, ชินกาลมาลีปกรณ์, หน้า ๑๐๗.

คือ พระอานันทเถระและคณะสงฆ์จำนวนหนึ่งมาแทน เมื่อมาถึงพญากือนามีนโยบายให้มีการอุปสมบทใหม่ตามคติลังกาวงศ์ แต่พระอานันทเถระปฏิเสธและแนะนำให้มนต์พระภิกษุชาวเมืองสุโขทัย คือ พระสุมนเถระและพระอโนมทัสสีเถระ ซึ่งเป็นลูกศิษย์ที่ได้รับการศึกษาในสำนักพระอุทุมพรที่เมืองพินและได้มอบหมายให้เป็นผู้เผยแผ่ภิกษุลังกาวงศ์ พญากือนาจึงส่งทูตลงมาขอพระสุมนเถระกับพ่อขุนไสรลือไทแห่งเมืองสุโขทัย ใน พ.ศ.๑๙๑๒

พระองค์ทรงอาราธนาพระสุมนเถระให้มาจำพรรษาที่เมืองเชียงใหม่ จึงได้เดินทางมาพร้อมกับนำพระบรมสารีริกธาตุ แล้วทรงพักพระสุมนเถระให้อยู่จำพรรษาที่วัดพระยืน เมืองหริภุญไชย ให้ทำการผูกพันธสีมาใหม่ และให้อุปสมบทใหม่กับพระภิกษุคณะสงฆ์มอญเดิมถึง ๘,๕๐๐ รูป^{๖๒} บูรณปฏิสังขรณ์พระสถูป พร้อมทั้งสร้างพระพุทธรูปยืน จารึกวัดพระยืนได้กล่าวถึงปาฏิหาริย์พระธาตุซึ่งพระสุมน่นำมาจากเมืองสุโขทัย^{๖๓} เหตุการณ์ในช่วงนี้แสดงให้เห็นถึงเจตนารมณ์ชัดเจนในการรื้อถอนฐานอำนาจเก่าของพระสงฆ์คณะมอญในเมืองหริภุญไชย ก่อนที่จะย้ายมาสู่การจัดการคณะสงฆ์ในเมืองเชียงใหม่

เมื่อออกพรรษาแล้วพญากือนาทรงแต่งตั้งพระสุมนเถระเป็นสังฆราชองค์แรกของเมืองเชียงใหม่ และได้ถวายที่ดินซึ่งเป็นพระราชอุทยานหลวงนอกเมืองเชียงใหม่สร้างเป็นวัดชื่อ “บุปผาราม” (วัดสวนดอก) ในพ.ศ.๑๙๑๔^{๖๔} เพื่อเป็นศูนย์กลางคณะสงฆ์ภิกษุลังกาวงศ์ โดยทรงตั้งพระสุมนขึ้นเป็นพระสังฆราชองค์แรกของล้านนา และได้สร้างพระเจดีย์ศิลปะแบบลังกาวงศ์แรกในล้านนา และแบ่งพระบรมสารีริกธาตุชิ้นข้างไปประดิษฐานบนพระธาตุดอยสุเทพ ซึ่งมีนัยแสดงให้เห็นถึงการยกย่องพระพุทธศาสนาให้อยู่เหนืออำนาจผีหรือความเชื่อดั้งเดิมของคนพื้นถิ่นที่มักเชื่อว่าบนดอยที่สูงใกล้ชุมชนเป็นที่สถิตของยักษ์ดุร้ายหรืออารักษ์รักษาเมือง ในตำนานพระเจ้าเลียบโลกจะมีเนื้อความกล่าวถึงจำนวนหลายแห่งว่า พระพุทธเจ้าขึ้นไปปราบและสั่งสอนยักษ์หรืออารักษ์บนดอยสูงนับได้ว่าพระพุทธศาสนานิกายเถรวาทแบบลังกาวงศ์ได้รับการสถาปนาขึ้นอย่างมั่นคงและสมบูรณ์ในล้านนา วัดบุปผารามจึงกลายเป็นศูนย์กลางของพระพุทธศาสนานิกายลังกาวงศ์ และถูกเรียกว่า “นิกายสวนดอก”^{๖๕} พญากือนาทรงสนับสนุนให้พระภิกษุจากเมืองต่างๆ เช่น เชียงแสน เชียงตุง เดินทางเข้ามาศึกษาที่วัดบุปผาราม ทำให้คณะสงฆ์รามัญเดิมมีอิทธิพลน้อยลง หลังจากพระพุทธศาสนานิกายลังกาวงศ์แพร่หลายในล้านนา พระสงฆ์ได้รับยกย่องในสังคมอย่างสูง มีบทบาทเกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครอง พบหลักฐานว่า พระสงฆ์ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพิพากษาคดีต่างๆ ร่วมกับขุนนางและในบางครั้งก็ยังมีบทบาทในการว่ากล่าวข้อราชการของกษัตริย์ที่ปฏิบัติไม่ถูกต้อง^{๖๖}

^{๖๒} มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ตำนานมูลศาสนา ฉบับวัดป่าแดง, (เชียงใหม่: ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๑๙), หน้า ๙-๑๐.

^{๖๓} “ตำนานพระธาตุดอยสุเทพ ประชุมตำนานพระธาตุภาคที่ ๒”, พิมพ์เป็นอนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ พันตำรวจโท สลับ เกียรติสุด ๒ ธันวาคม ๒๕๑๐, (พระนคร: โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๕๑๐), หน้า ๔๙.

^{๖๔} สรัสวดี อ๋องสกุล, ประวัติศาสตร์ล้านนา, หน้า ๑๕๐.

^{๖๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๓.

^{๖๖} อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, “ประวัติศาสตร์เมืองเชียงใหม่สมัยราชวงศ์มังรายและสมัยพม่าปกครอง” ใน ล้านนาไทย, อนุสรณ์พระราชทานพิธีเปิดพระบรมราชานุสาวรีย์สมากษัตริย์, (เชียงใหม่: ทิพย์เนตรการพิมพ์, ๒๕๒๗), หน้า ๒๗๗-๒๗๘.

ทั้งนี้ในวัดสวนดอกนั้นโปรดให้สร้างเจดีย์ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุที่พระสุมนเถระ อัญเชิญมาจากสุโขทัย พระบรมสารีริกธาตุอีกองค์หนึ่งนั้นพญากือนาโปรดให้ประดิษฐาน ณ เจดีย์สร้างใหม่บนดอยสุเทพและวัดบุปผาราม^{๖๗} ซึ่งคติการสร้างพระธาตุเจดีย์ประดิษฐานบนยอดดอยนั้น คงไม่ใช่แนวคิดที่มาจากอิทธิพล พุทธศาสนาลังกาวงศ์เกือบทั้งหมด เพราะคติการสร้างพระธาตุเจดีย์ในเกาะลังกาเอง ก็ได้เน้น ความสำคัญของการประดิษฐานอยู่บนยอดเขาเสมอไป แต่ในล้านนาคติการสร้างพระธาตุนบนยอดดอยจะได้รับความนิยมอย่างมาก อาทิ พระธาตุดอยสุเทพ เมืองเชียงใหม่ พระธาตุดอยตุง เมืองเชียงราย พระธาตุดอยมกิติ เมืองเชียงใหม่ พระธาตุดอยทอง เมืองเชียงราย พระธาตุดอยแช่ เมืองน่าน พระธาตุดอยแอ เมืองแพร่ พระธาตุดอยทอง เมืองพะเยา ซึ่งน่าจะเป็นผลที่เกิดจากการ ผสมผสานของอิทธิพลที่มาจากภายนอกเข้ากับคติความเชื่อดั้งเดิมที่มีในพื้นที่

พุทธศาสนาลังกาวงศ์ที่มาพร้อมกับพระสุมนเถระ ในสมัยพญากือนาได้รับความศรัทธา เลื่อมใสจากชาวเชียงใหม่ โดยให้กุลบุตรเข้าบวชเป็นจำนวนมาก วัดสวนดอกจึงกลายเป็นวัดสำคัญของเมืองเชียงใหม่ เพราะเป็นศูนย์กลางการเผยแผ่พุทธศาสนาที่เรียกว่า “นิกายสวนดอก” ระเบียบวินัยของวัดสวนดอกได้กลายเป็นสัญลักษณ์ที่พระสงฆ์ยึดถือเป็นแบบอย่าง โดยที่พระสุมนเถระได้ถ่ายทอดรูปแบบมาจากสำนักอุทุมพรบุปผาของพระมหาสวามีอุทุมพรแห่งเมืองเมาะตะมะในรามัญประเทศ^{๖๘} ทุกประการ พระสงฆ์ฝ่ายวัดสวนดอกนี้เป็นฝ่ายอริยวาสี มีวัตรปฏิบัติที่ต่างจากสงฆ์ฝ่ายพื้นเมืองเดิมที่มาจากเมืองหริภุญไชย ที่มีศูนย์กลางอยู่วัดพระสิงห์ ซึ่งเป็นฝ่ายคามวาสี เพราะพระสงฆ์ฝ่ายวัดสวนดอกมีความเคร่งครัด ในพระธรรมวินัยและมุ่งบำเพ็ญภาวนาแสวงหาความสงบ ดังนั้น ในระยะแรกจึงได้รับความนิยม และได้รับการอุปถัมภ์จากกษัตริย์และพระราชวงศ์ จึงทำให้ต่อมาเข้าไปเกี่ยวข้องกับทรัพย์สินเงิน ทอง ไร่นา ที่มีผู้อุทิศถวายพระศาสนา ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งของความเลื่อมใสในเวลาต่อมา

เมื่อพญากือนาสิ้นพระชนม์ เกิดศึกชิงราชสมบัติระหว่างพระเจ้าแสนเมืองกับท้าว พระมหาพรหมอนุชาของพญากือนา ซึ่งครองเมืองเชียงราย แต่ประสบความพ่ายแพ้จึงไปขอความช่วยเหลือจากสมเด็จพระบรมราชาที่ ๑ (ขุนหลวงพะงั่ว) กษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยา เป็นสงครามครั้งแรกที่กองทัพอยุธยายกขึ้นมาตีล้านนา โดยเข้าตีเมืองลำปางก่อน ในพ.ศ. ๑๙๒๙ แต่ไม่สำเร็จ ทำให้พญาแสนเมืองมาเกิดความประสงค์จะขยายอำนาจลงสู่ทางใต้ โดยขอกำลังสนับสนุนจากกรุงสุโขทัย เข้าตีกรุงศรีอยุธยา แต่สถานการณ์เปลี่ยนแปลง เนื่องจากขุนหลวงพะงั่วสิ้นพระชนม์ ทำให้ฝ่ายสุโขทัยหันมาโจมตีกองทัพล้านนาจนแตกพ่าย ในราว พ.ศ. ๑๙๓๐-๑๙๓๑^{๖๙} ซึ่งเป็นไปได้ว่า ฝ่ายสุโขทัยมีสายสัมพันธ์ทางเครือญาติใกล้ชิดกับราชวงศ์ในกรุงศรีอยุธยาอยู่ก่อนแล้ว จึงเห็นโอกาสของช่องว่างทางการเมืองในการผลัดเปลี่ยนอำนาจใหม่ จึงเข้าโจมตีกองทัพล้านนาแทน เหตุการณ์ในครั้งนั้น ทำให้พญาแสนเมืองมาไม่ทรงอกรบอีกเลย ทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาและประกอบพระกรณียกิจในด้านศาสนาที่สำคัญ เช่น การหุ้มพระธาตุนหริภุญไชยด้วยแผ่นทองคำ การเริ่มก่อสร้างเจดีย์หลวง (พ.ศ. ๑๙๓๔) ซึ่งมาแล้วเสร็จในสมัยพระเจ้าติโลกราช

^{๖๗} สรัสวดี อ๋องสกุล, ประวัติศาสตร์ล้านนา, หน้า ๑๕๐.

^{๖๘} สรัสวดี อ๋องสกุล, ประวัติศาสตร์ล้านนา, หน้า ๑๕๓.

^{๖๙} สรัสวดี อ๋องสกุล, ประวัติศาสตร์ล้านนา, หน้า ๒๔๗-๒๔๘.

ในปลายสมัยของพญาสามฝั่งแกน ใน พ.ศ. ๑๙๗๓ คณะสงฆ์สิงหลหรือลังกาวงศ์ใหม่ ก็ได้เผยแผ่เข้ามาโดยมีพระญาณคัมภีร์เป็นหัวหน้าในตำนานวัดป่าแดงเล่าว่า เมื่อพญาแสนเมืองมาสวรรคตแล้ว พญาติโลกราชขึ้นครองราชย์ (พ.ศ. ๑๙๔๕-๑๙๘๔) วงการคณะสงฆ์ในเชียงใหม่ก็เกิดความขัดแย้งกันขึ้น มีความขัดแย้งกันหลายครั้งและมีเค้าเงื่อนมาตั้งแต่ในสมัยพญาแสนเมืองมา เช่นเรื่องให้ที่พักแก่โจร พระสงฆ์จากเมืองอยุธยาติเตียนข้อวัตรปฏิบัติของคณะสงฆ์เชียงใหม่ การเล่าเรียนพระปาฏิโมกข์ของสามเณร การรับผ้ากฐินและประกอบพิธีในตอนที่สี่มา การปลุกเสกมาวัดสวนดอกทำให้เกิดวิวาทะกันให้มีการอุปสมบทพระภิกษุใหม่ การแบ่งแยกอุปชฌาย์ทำให้คณะสงฆ์ไม่ยอมร่วมสังฆกรรมกันนาน ๑๖ ปี และมีกรณีที่พระธัมมคัมภีร์ (พ.ศ. ๑๙๒๕) ไปอุปสมบทใหม่ที่เมืองลังกาและกลับมาประกาศคำสอนใหม่จนแพร่ขยายไปถึงเมืองเชียงแสน แต่ต่อมาก็ลาสิกขา เป็นการสร้างความขัดแย้งที่รุนแรง จนกระทั่งพระญาณคัมภีร์ (พ.ศ. ๑๙๕๗) ได้อ้างถึงข้อบกพร่องในอุปสมบทของพระสุมนเถระที่ไม่ถูกต้องตามพระวินัยบัญญัติ และการสวดอุทิศที่ผิดเพี้ยน จึงได้ตัดสินใจเดินทางไปกรุงศรีอยุธยาและร่วมกับคณะสงฆ์กลุ่มหนึ่ง ซึ่งประกอบด้วยพระภิกษุชาวเชียงใหม่ ๒๕ รูป พระภิกษุชาวกำมโพช (เมืองละโว้) ๘ รูป และพระเถระชาวรามัญ (มอญ) ๑ รูป เดินทางไปเมืองลังกา เมื่อ พ.ศ. ๑๙๖๒ โดยไปที่โรหนชนบทมหาโรฐ และได้แจ้งเหตุแก่พระมหาสุทัตตสมเด็จเจ้าราชครูเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในเมืองเชียงใหม่ โดยมีการตำหนิข้อผิดพลาดที่พระสุมนเถระกระทำไว้ จึงให้มีการอุปสมบทใหม่และศึกษาพระพุทธศาสนาระยะหนึ่ง

เมื่อกลับมาถึงกรุงศรีอยุธยาเมื่อ พ.ศ. ๑๙๖๗ และได้นิมนต์พระเถระชาวลังกามาด้วย ๒ รูป คือ พระอุตตมปัญญาสามี และพระวิกรมพาหุสามี มีการทำพิธีอุปสมบทใหม่แก่พระสงฆ์ถึง ๓๐๐ วัด แล้วจึงเดินทางขึ้นเชียงใหม่ การเข้ามาของพระพุทธศาสนาลังกาวงศ์ใหม่หรือสายสิงหลครั้งนี้ ได้มีการแยกย้ายกันไปเผยแผ่ตามหัวเมืองต่างๆ ทั้งกรุงศรีอยุธยาและเมืองสุโขทัย โดยอาศัยอำนาจทางการเมืองของกรุงศรีอยุธยา และเมื่อถึงเมืองเชียงใหม่ก็เข้าปรึกษากับพระมหาโพธิธรรมกิตติ ซึ่งเป็นพระอุปชฌาย์และเป็นราชครูของเมืองเชียงใหม่ พร้อมกับขออนุญาตอุปสมบทใหม่แก่คณะสงฆ์เชียงใหม่ พระอุปชฌาย์อนุญาตให้พระภิกษุที่มีความประสงค์จะอุปสมบทใหม่ตามความศรัทธา แต่ตนขอปฏิเสธเพราะยังยึดมั่นและศรัทธาในคณะสงฆ์เดิมของพระสุมนเถระอยู่ แสดงให้เห็นถึงความขัดแย้งทางความคิดของคณะสงฆ์เชียงใหม่ที่ยังคงมีอยู่ต่อไป แต่อย่างไรก็ตาม คณะสงฆ์ลังกาวงศ์ใหม่ก็ประสบความสำเร็จอย่างมากในการเผยแผ่คำสอน เนื่องจากการอ้างถึงข้อวัตรที่ถูกต้องตามพระวินัย และการประกอบพิธีกรรมที่ถูกต้อง ได้แพร่ขยายแนวคิดนี้ไปสู่เมืองเชียงแสนและเมืองเชียงตุง^{๗๐} นับตั้งแต่นั้น อาณาจักรล้านนาจึงมีพระพุทธศาสนา ๓ คณะ คือ คณะรามัญเดิมจากเมืองทริภุญไชย คณะลังกาวงศ์เดิม และคณะลังกาวงศ์ใหม่หรือคณะสิงหล

ในสมัยพระเจ้าติโลกราช (พ.ศ. ๑๙๘๔-๒๐๓๐) พระองค์ทรงเลื่อมใสศรัทธาในคณะสงฆ์ลังกาวงศ์ใหม่หรือคณะสิงหลมาก และให้การสนับสนุนอย่างเต็มที่ โดยสร้างวัดป่าแดงหลวงและตั้งชื่อว่า “อโศการาม” แสดงให้เห็นถึงนัยของการดำเนินนโยบายทางการเมืองและศาสนาตามแนวทางของ

^{๗๐} สารานุกรมไทยภาคเหนือ เล่ม ๕, บำเพ็ญ ะวีน, ปวิวรรต, “ตำนานวัดป่าแดง”, จัดพิมพ์เนื่องในพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๖ รอบ, (กรุงเทพมหานคร: ธนากรไทยพาณิชย์, ๒๕๔๒), หน้า ๒๔๘๙-๒๔๙๓.

พระเจ้าอโศกมหาราชนั่นเอง โดยให้เป็นศูนย์กลางในการเผยแผ่แนวคิดทางศาสนา และทรงออกผนวชชั่วคราวที่วัดป่าแดงหลวงนี้ การที่พระเจ้าติโลกราชให้การสนับสนุนคณะสงฆ์สิงหล ทำให้คณะสงฆ์นี้เป็นที่เลื่อมใสของชาวเมือง มีพระภิกษุเข้ามาอุปสมบทใหม่จำนวนมาก คณะสงฆ์นี้เน้นการศึกษาภาษาบาลีตามแบบแผนและการปฏิบัติตามพระธรรมวินัยที่ถูกต้อง ทำให้การศึกษาทางด้านพระปริยัติธรรมมีความเจริญก้าวหน้า และจากผลของความขัดแย้งก่อให้เกิดการแข่งขันในทางด้านการศึกษาและเขียนวรรณกรรมทางศาสนาระหว่างคณะสงฆ์ลังกาวงศ์เดิมและลังกาวงศ์ใหม่ จากการผลิตของการศึกษาทำให้ที่พระภิกษุที่มีความรู้แตกฉานในภาษาบาลีและพระไตรปิฎกเพิ่มมากขึ้น จึงในที่สุดได้ก่อให้เกิดการสังคายนาพระไตรปิฎกขึ้นครั้งแรกในดินแดนล้านนาและภูมิภาคแถบนี้ (พ.ศ. ๒๐๒๐) ที่วัดมหาโพธาราม (วัดเจ็ดยอด) ซึ่งสร้างขึ้นในสมัยพระองค์ และทรงอุปถัมภ์การสังคายนาครั้งที่ ๘ ในอาณาจักรล้านนา^{๗๑}

และในสมัยนี้เองได้มีการสถาปนาความเชื่อเรื่องพระธาตุตามเมืองต่างๆ ที่อยู่ในอาณาจักรล้านนาและอาณาจักรใกล้เคียง โดยอาศัยความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาที่เชื่อมโยงคนให้อยู่ในแคว้นเดียวกัน และการเขียนตำนานเมือง ตำนานพระธาตุก็มีส่วนสร้างสำนึกร่วมกันที่เห็นความเชื่อมโยงระหว่างเชียงใหม่กับเมืองในอาณาจักร^{๗๒} เนื่องจากตลอดสมัยของพระองค์ ได้ทำศึกสงครามรอบด้าน ทางทิศใต้ทำสงครามกับกรุงศรีอยุธยา ในสมัยพระเจ้าบรมไตรโลกนาถ เพื่อชิงเมืองพิษณุโลก เมืองกำแพงเพชรแต่ไม่สำเร็จ ผลัดกันแพ้ผลัดกันชนะหลายครั้ง มีการใช้กลยุทธ์ทางไสยศาสตร์และพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือในการทำสงคราม สุดท้ายก็ตกลงยุติสงครามกันหลังจากทำสงครามยืดเยื้อมา ๒๔ ปี (พ.ศ. ๑๙๙๔ - พ.ศ. ๒๐๑๘) โดยกรุงศรีอยุธยาสามารถยึดเมืองเชลียงคืนได้ ทางด้านทิศตะวันออก ทรงขยายอำนาจไปได้เมืองน่าน เมืองแพร่ และแพร่ขยายอำนาจปกป้องเมืองหลวงพระบาง อาณาจักรล้านช้าง จากการรุกรานของไตเวียต (ญวน) จนประสบชัยชนะ ด้านตะวันตกยังขยายอำนาจไปถึงรัฐชาน ได้เมืองโลคา เมืองนาย เมืองสีป้อ เมืองยองห้วย ด้านเหนือได้เมืองเชียงรุ่ง เมืองยอง และกวาดต้อนครัวเรือนชาวลื้อ ชาวไทใหญ่เข้ามาตั้งหลักแหล่งรอบเมืองเชียงใหม่จำนวนมาก^{๗๓} จากการวางรากฐานทางศาสนาที่มั่นคงในสมัยพระเจ้าติโลกราช ทำให้ในสมัยพระเมืองแก้ว (พ.ศ. ๒๐๓๘ - พ.ศ. ๒๐๖๘) ได้รับผลสืบเนื่องให้พระพุทธศาสนาในล้านนาเจริญรุ่งเรืองสูงสุด ทรงให้การสนับสนุนกิจการทางศาสนาและยกย่องคณะสงฆ์สิงหลหรือลังกาใหม่อย่างเต็มที่ เห็นได้จากการแต่งตั้งพระเถระคณะสงฆ์ลังกาใหม่เป็นสังฆราชาและการให้อุปถัมภ์การอุปสมบทในคณะสงฆ์สิงหล^{๗๔} และทรงสร้างวัดหลายวัด เช่น วัดบุพพาราม ใน พ.ศ. ๒๐๓๙^{๗๕}

ในสมัยพระเมืองแก้วนี้ นับเป็นยุคทองของวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา มีพระภิกษุที่มีความรู้ความสามารถหลายรูป เช่น

^{๗๑} สิริวัฒน์ คำวันสา, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๑๕. เสนอว่า สุวรรณภูมิ คือเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทั้งหมด คือ พม่ามลายู ไทยและเขมร เพราะสุวรรณภูมิยังเป็นเรื่องถกเถียงกันอยู่.

^{๗๒} สรัสวดี อ๋องสกุล, ประวัติศาสตร์ล้านนา, หน้า ๑๖๒.

^{๗๓} สรัสวดี อ๋องสกุล, ประวัติศาสตร์ล้านนา, หน้า ๑๖๓.

^{๗๔} พระรัตนปัญญาเถระ, ชินกาลมาลีปกรณ์, หน้า ๑๔๒-๑๔๓.

^{๗๕} พระรัตนปัญญาเถระ, หน้า ๑๓๐.

พระโพธิรังสี แต่งคัมภีร์จามเทวีวงศ์ คัมภีร์สิทธิคนิทาน
 พระรัตนปัญญา แต่งคัมภีร์ชินกาลมาลีปกรณ์
 พระสิริมังคลาจารย์ แต่งคัมภีร์เวสสันดรที่ปณี คัมภีร์จักรวาลที่ปณี คัมภีร์สังขยาปกา
 สฎีกา คัมภีร์มังคลัตถที่ปณี

พระพุทธญาณเจ้าและพระพุทธพุกาม แต่งคัมภีร์ตำนานมูลศาสนา

พระญาณวิลาสเถระ แต่งคัมภีร์สังขยาปกาสก^{๗๖}

และตำนานพระเจ้าเลียบโลกเองก็ปรากฏต้นเค้าการเขียนครั้งแรกในช่วงปลายของสมัยนี้
 (พ.ศ.๒๐๖๖) นอกจากนั้นยังมีปัญญาสชาดก ซึ่งไม่ทราบชื่อผู้แต่ง เป็นต้น

นอกจากนี้ยังพบว่าสถาบันศาสนาในล้านนายังมีบทบาทต่อสถาบันการเมืองเช่น มีส่วนใน
 การสรรหาผู้สืบสันตติวงศ์ หรือระดับศึกชิงราชสมบัติ ตัวอย่างเช่น พระเจ้าติโลกราชแย่งราชสมบัติ
 จากพระราชบิดา คือ พญาสามฝั่งแกน พระเถระผู้ใหญ่จึงเข้าประนีประนอมโดยให้เนรเทศให้ไปอยู่
 เมืองชายแดน หรือกรณีไม่มีผู้สืบบัลลังก์ พระเถระและเสนาอำมาตย์ก็ปรึกษากันเพื่อนำรัชทายาทมา
 สืบสันตติวงศ์ เช่น กรณีเชิญพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช โอรสพระเจ้าโพธิสาลราชแห่งล้านช้างมาครอง
 เมืองเชียงใหม่ในฐานะที่มีสายเลือดทางมารดาเป็นเชื้อสายราชวงศ์มังราย^{๗๗} แต่พระเถระอยุธยาไม่มี
 ส่วนในอำนาจเช่นนี้ และพระเถระในภาคเหนือสมัยอาณาจักรล้านนานั้นแตกฉานในภาษาบาลีมาก มี
 พระเถระจำนวนมากที่ไปศึกษาพระธรรมวินัยจากลังกาสสมัยพญาสามฝั่งแกน (พ.ศ. ๑๙๕๕-๑๙๘๔)
 และเป็นปัจจัยสำคัญให้พระเถระล้านนาสามารถทำสังคายนาพระไตรปิฎกในสมัยพระเจ้าติโลกราช
 (พ.ศ. ๑๙๘๕-๒๐๓๐) ได้สำเร็จ

ดังนั้น กระบวนการสร้างอำนาจชอบธรรมทางการเมืองและการยอมรับพระพุทธศาสนา
 ในฐานะเป็นเครื่องมือทางการเมืองนั้น ปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนในดินแดนแถบเหนือ เช่น พ่อขุน
 รามคำแหงถึงกับกล่าวว่า พระสังฆราช เมืองศรีธรรมราชา เป็นผู้รู้มากกว่าปุ่ครูทุกคนในเมืองสุโขทัย
 สมัยพญาลิไทก็ได้นิมนต์พระเถระจากนครพัน (เมาะตะมะ) ซึ่งเป็นพระเถระแบบลังกาวงศ์มาจาก
 เมืองมอญ^{๗๘} จนสุโขทัยเป็นศูนย์กลางของการเผยแผ่พุทธศาสนา และพระภิกษุเหล่านั้นเรียนรู้
 แตกฉานในภาษาบาลี ได้สร้างสรรควิทยาการทางศาสนาที่สำคัญ เช่น “เตฎุมิกถา” หรือไตรภูมิพระ
 ร่วง ซึ่งเป็นพระราชนิพนธ์ในพญาลิไท เป็นต้น และพระเถระเมืองสุโขทัย สมัยพญาลิไทก็ได้ออกไป
 เผยแผ่พระธรรมในอาณาจักรใกล้เคียง^{๗๙} ดังความว่า “เจ้าปิยทัสสี เอาศาสนาไปประดิษฐานใน
 อโยธยา เจ้าสุวัฒนศิริ เอาศาสนาไปเมืองขวา เจ้าเวสสภูไปเมืองน่าน เจ้าอานนท์ปฏิบัติอยู่ในป่า

^{๗๖} สรัสวดี อ๋องสกุล, ประวัติศาสตร์ล้านนา, หน้า ๑๗๑.

^{๗๗} พญาประชาภิจจรจักร, พงศาวดารโยนก, (เชียงใหม่: โรงพิมพ์พลรุ้งเรืองรัตน์, ๒๕๐๗), หน้า ๓๙๒.

^{๗๘} จารึกวัดป่ามะม่วง (หลักที่ ๔) ว่า “ถึง ๑๒๘๓ (พ.ศ. ๑๙๐๔) ปีลู่ สมเด็จพระพิตรทรงใช้ให้ราชบัณฑิต
 ไปอาราธนาพระมหาสามีสังฆราช ผู้มีศีลเรียนจบพระไตรปิฎก ซึ่งสถิตอยู่ในลังกาทวีป มีศิลาจารคล้ายพระชินาสพ
 ทั้งหลายในโบราณ จากนครพัน”

^{๗๙} บำเพ็ญ ระวิน, มูลศาสนาสำนวนล้านนา, (มหาวิทยาลัยเชียงใหม่: ภาควิชาภาษาไทย คณะ
 มนุษยศาสตร์, ๒๕๓๘), หน้า ๑๙๔.

มะม่วงเมืองสุโขทัยแทนเจ้าสุนนะ เจ้าสุนนะเอาศาสนาไปเมืองเชียงใหม่ พ่อทั้งหลายคือ เจ้าพุทธ
ศาคร ๑ เจ้าสุชาตะ ๑ เจ้าสัทธาติสสะ ยืนชนก้นปฏิบัติอยู่เมืองกลางคือว่า ๒ แคว้นนั้นแล”

ในสมัยพญาสามฝั่งแกน พุทธศาสนา “นิกายสิงหล” หรือ “นิกายลังกาวงศ์ใหม่” เผยแพร่
ในล้านนา กล่าวคือ พระพุทธศาสนานิกายสิงหลนั้นเป็นผลมาจากการเผยแพร่ลัทธิลังกาวงศ์ของพระ
สุนนเถร ทำให้เกิดการตื่นตัวศึกษาพุทธศาสนากันกว้างขวางและนำไปสู่ความคิดเกี่ยวกับพุทธศาสนา
ที่บริสุทธิ์ที่ถูกต้องตามพระธรรมวินัย จึงเป็นเหตุให้มีการเดินทางไปศึกษาและอุปสมบทใหม่ที่ลังกา
โดยตรงโดยพระเถระชาวเชียงใหม่ ๒๕ รูปมี พระมหาธัมมคัมภีร์ พระมหาเมธีกร พระมหาญาณ
มงคล พระมหาสีสวงค์ พระมหาสารบุตร พระมหารัตนกร พระมหาพุทธศาคร เป็นต้น พร้อมกับพระ
มหาเถระชาวกัมโพช(ลพบุรี) ๘ รูป และมีพระภิกษุชาวมอญเดินทางไปสมทบอีก ๖ รูป รวมเป็น
๓๙ องค์ เดินทางไปลังกา ได้ศึกษาเล่าเรียนอักษรศาสตร์ การอ่าน ออกเสียงการสวดออกเสียงตาม
ตัวอักษรที่ใช้อยู่ในลังกา และได้อุปสมบทใหม่ในเรือขนานที่พระราชาสีหทรจงจัดขนานให้ที่ท่าเรือยา
ป่าแม่น้ำกัลยานี และต่อมาได้เดินทางกลับมาจำพรรษาที่ วัดป่าแดง เชียงใหม่ โดยมีพระมหาธัม
คัมภีร์ พระมหาเมธีกร เป็นหัวหน้าพระภิกษุกลุ่มนี้ เรียกกันว่า “ฝ่ายป่าแดง” ซึ่งได้เผยแพร่หลักการ
และแนวปฏิบัติออกไปอย่างกว้างขวาง แต่ในลักษณะที่มีความคิดขัดแย้งกับนิกายสวนดอก โดยฝ่าย
ป่าแดงกล่าวหาว่าพระอุทุมพรบุปผามหาสามี ได้นำพระพุทธรูปมานับรวมในหัตถบาสิให้ครบองค์สงฆ์
แทนพระสงฆ์องค์ที่มรณภาพแล้วทำพิธีอุปสมบท จึงเป็นการผิดพระวินัย ทำให้ภิกษุที่ได้บวชกับท่าน
เป็นอลัชชี คือ ไม่เป็นภิกษุอย่างสมบูรณ์ ประกอบกับฝ่ายสวนดอกมีลาภสักการะมากมาย เป็นเหตุให้
เกิดการสะสมทรัพย์สมบัติ ทำให้วินัยสงฆ์หย่อนยาน เวลาบิณฑบาตเอาชายจิวรคลุมตีนบาตร ถือไม้
เท้า และมีการสวดออกเสียงที่ไม่ถูกต้อง ฝ่ายสวนดอกก็กล่าวหาว่าฝ่ายป่าแดง ยโส อวดดี ต้องการ
ทำลายพระพุทธศาสนาของพระสุนนเถร ทำให้คนเสื่อมศรัทธาในวัดสวนดอกไม้

โดยปัญหาข้อขัดแย้งของพระสงฆ์สองนิกายนี้ สะท้อนให้เห็นว่า คณะสงฆ์ในยุคนั้นค่อนข้าง
ข้างจะมีอิสระ แม้ว่าจะอยู่ภายใต้การปกครองของสถาบันสงฆ์และสถาบันการเมืองก็ตาม แต่เป็น
อำนาจที่หละหลวม ผู้นำทั้งสองอาณาจักร คือ ศาสนจักรกับฝ่ายอาณาจักรไม่สามารถทำให้เกิด ความ
สงบเรียบร้อยในวงการสงฆ์ได้ แม้ว่าฝ่ายอาณาจักร คือ พญาสามฝั่งแกนจะเข้ามาช่วยไกล่เกลี่ย แต่
ความแตกแยกของคณะสงฆ์มีมากจนไม่ยอมกระทำสังฆกรรมร่วมกัน และการแตกแยก เป็นไปอย่าง
กว้างขวางและรุนแรง ต่างฝ่ายต่างโจมตีกล่าวหาซึ่งกัน ดังนั้น เพื่อยุติเหตุการณ์ พญาสามฝั่งแกนจึง
ห้ามเผยแพร่ศาสนาฝ่ายป่าแดงในเชียงใหม่ พระสงฆ์ฝ่ายป่าแดงจึงได้เดินทางเผยแพร่ศาสนาไปยังหัว
เมืองต่างๆ อาทิ ลำพูน ลำปาง พะเยา เชียงแสน เชียงราย และเชียงตุง และได้ไปสร้างวัดสาขาของวัด
ป่าแดงเชียงใหม่ไว้ ณ เมืองต่างๆ อาทิ วัดป่าแดงดอนไชย เมือง พะเยา วัดป่าแดงหลวง เมืองเชียง
แสน และวัดป่าแดงหลวง ที่เมืองเชียงตุง เป็นต้น

ชินกาลมาลีปกรณ์ กล่าวว่า ใน พ.ศ. ๑๙๗๖ พระสงฆ์จากวัดป่าแดงได้ไปที่เมืองเขลางค์
ซึ่งมีมหาอำมาตย์ชื่อสุรที่เป็นใหญ่อยู่ในนครเขลางค์ ถึงกับยอมสละยศและชีวิต (ตำแหน่งและอาชีพ)
ของตนอุปถัมภ์บำรุงพระเถระ^{๘๐} ซึ่งท่านมหาอำมาตย์ ท่านนี้อาจจะหมายถึงหมื่นโลกนครผู้มีศักดิ์เป็น
อาของพระเจ้าติโลกราช เมื่อพระเจ้าติโลกราชขึ้นครองราชย์ก็ทรงขอให้หมื่นโลกนครมาช่วยปราบ

^{๘๐} ชินกาลมาลีปกรณ์, ๒๕๑๐, หน้า ๑๒๒.

กบฏขุนนาง คือ เจ้าแสนخان หลังจากปราบกบฏเป็นที่เรียบร้อย พระองค์ก็ขอให้หมื่นโลกันครมาช่วยราชการในเมืองเชียงใหม่และพระราชทาน นามให้เป็น “หมื่นสามล้าน” ซึ่งเหล่าขุนนางและพระราชวงศ์ที่สนับสนุนพระเจ้าติโลกราช ในทางการเมืองนั้นล้วนแต่เป็นกลุ่มที่สนับสนุนนิกายสีหลทั้งสิ้น พุทธศาสนานิกายสีหลนี้จึงรุ่งเรืองมาก ในสมัยพระเจ้าติโลกราช

ชาวล้านนานั้นนำความเชื่อในพระพุทธศาสนามาประสานกับการนับถือผีซึ่งเป็นความเชื่อดั้งเดิมอยู่ก่อน ความนิยมในการสร้างพระธาตุนั้น พิเคราะห์ได้ว่าชาวล้านนาต้องการเชื่อมโยงดินแดนอันเป็นเมืองหลวงของพุทธศาสนา คือ ชมพูทวีป เข้ากับชุมชนของตนเอง ซึ่งมีผลให้ศาสนาใหม่มีความหมายต่อชีวิตของชาวบ้านอย่างเป็นจริงยิ่งขึ้น เมื่อสัญลักษณ์ของพุทธศาสนาและพุทธเจ้าได้ถูกปักหลักลงอย่างเป็นรูปธรรมใจกลางชุมชนเช่นนี้แล้ว พุทธศาสนาก็จะกลายเป็นสิ่งชอบธรรมที่เป็นกลไกหนึ่งที่ประสานเข้ากับการนับถือผี เพื่อควบคุมวิถีการดำเนินชีวิตให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ขณะเดียวกันวิถีคิดแบบพุทธศาสนาและฮินดูที่ขยายอิทธิพลมาสู่ดินแดนล้านนาถูกนำไปตีความและแปรไปสนองต่อการอธิบายโลกแบบพื้นถิ่น เช่น แทนที่จะยอมรับเอาเขาพระสุเมรุในคติอินเดีย ว่าอยู่ที่ชมพูทวีป กลับคิดสร้างความเชื่อที่ให้ค้อยในชุมชนของตนเป็นเขาพระสุเมรุเสียเอง และ สร้างพระธาตุนับถอยขึ้นเป็นศูนย์กลางจักรวาลของชุมชน ด้วยความสอดคล้องพอดีระหว่างโลกทัศน์ของชาวล้านนา ที่ให้ความสำคัญกับภูเขาในฐานะเป็นดินแดนศักดิ์สิทธิ์ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวของบรรพชน ตลอดจนความเชื่อดั้งเดิมที่มีอยู่ในท้องถิ่น กับคติของการนับถือพระบรมสารีริกธาตุอันเป็นแบบแผนวัฒนธรรมใหม่ที่เข้ามาดังกล่าว ทำให้เกิดการสถาปนาพระธาตุนับถอยเขาศักดิ์สิทธิ์ได้รับการยอมรับ และเกิดการก่อสร้างแพร่หลายในเขตอิทธิพลของวัฒนธรรมล้านนา^{๕๑}

พระพุทธรูปนิกายเถรวาทได้ถูกเผยแผ่เข้ามาในล้านนาเท่าที่ปรากฏในตำนานมีด้วยกัน ๓ ครั้งใหญ่ที่ประสบความสำเร็จ จากประวัติศาสตร์ล้านนาที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า พระพุทธรูปนิกายเถรวาทในล้านนานั้นมีอยู่ ๓ นิกาย คือ นิกายเดิมตั้งแต่สมัยหริภุญไชย นิกายพระสุมนเถระจากสุโขทัย และนิกายใหม่จากลังกา^{๕๒} และอาจจะยังมีหายานปะปนอยู่ด้วย^{๕๓} ซึ่งในความเป็นจริงการเผยแผ่ของพระพุทธรูปนิกายเถรวาทเข้ามาเป็นเพียงการนำเอาแนวคิดที่เห็นว่าถูกต้องเข้ามาเท่านั้น ถ้าหากจะถือการเผยแผ่เข้ามาของพระพุทธรูปนิกายเถรวาทอย่างแท้จริงแล้ว ก็คือการเผยแผ่เข้ามาครั้งแรกในสมัยพระนางจามเทวี ในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๔ ส่วนสองครั้งหลังนั้น ถือเป็นการนำแนวคิดใหม่หรือคณะสงฆ์กลุ่มใหม่เข้ามาปฏิรูปเท่านั้น และในระหว่างนั้นก็ยังมีคณะสงฆ์หลายคณะเข้ามาเผยแผ่หลายครั้ง แต่ไม่ประสบผลสำเร็จเท่าสองครั้งนี้

พระพุทธรูปนิกายเถรวาทเป็นสถาบันที่มีบทบาทสำคัญต่อการปกครองบ้านเมือง โดยเฉพาะในสมัยโบราณ ช่วยให้สถาบันการปกครองดำเนินไป คำสอนในพระพุทธศาสนาได้ทำหน้าที่

^{๕๑} สุรพล ดำริห์กุล และคณะ, พระพิมพ์สกุลลำพูนจากล้านนาสู่สากล, **บทความ**, ในหนังสือศิลปวัฒนธรรม อธิษฐานคุณค่า พระบูชา พระเครื่องล้านนา (นิพนธ์ สุขสมมโนกุล บรรณาธิการ), (เชียงใหม่: โรงพิมพ์นันทกานต์, ๒๕๔๙), หน้า ๑๘๐-๑๘๑.

^{๕๒} เสนอ นิลเดช, **ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมไทย**, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๗), หน้า ๗๖.

^{๕๓} สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, **วัดเจ็ดยอด (มหาโพธาราม) ศิลปะยุคทองของล้านนา**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (เชียงใหม่: มิ่งเมือง, ๒๕๔๖), หน้า ๒.

ขัดเกลาประชาชนในชาติให้มีความเจริญทางด้านจิตใจ ในอาณาจักรล้านนาสมัยโบราณนั้น มีคติความเชื่อว่าการสร้างวัดเป็นยอดมหาคุณและกลายเป็นคตินิยมสำหรับพระเจ้าแผ่นดินและเจ้านายชั้นสูงตลอดจนพ่อค้าคหบดีทั้งหลาย โดยเฉพาะพระเจ้าแผ่นดินและพระบรมวงศานุวงศ์นั้น ถือเป็นประเพณีที่จะต้องสร้างวัดประจำรัชกาลหรือประจำตระกูล แล้วถวายการอุปถัมภ์แก่วัดนั้น จึงมีวัดราษฎร์และวัดหลวงเกิดขึ้น ด้วยเหตุนี้ภายในกำแพงเมืองเชียงใหม่ชั้นใน จึงมีวัดถึงหนึ่งร้อยวัด และภายในกำแพงชั้นนอกอีก ๕๐ วัด รวมทั้งหมด ๑๕๐ วัด^{๘๔} สังคมชาวล้านนาอยู่บนพื้นฐานความเชื่อในคำสอนของพุทธศาสนาเป็นหลักสำคัญและใช้เป็นแนวทางการดำเนินชีวิต อีกทั้งใช้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ จึงส่งผลให้ชาวล้านนามุ่งเน้นที่จะประกอบกรบุญการกุศล คุณงามความดีโดยมีจุดมุ่งหมายให้ เกิดความสุข ความเจริญแก่ตน ครอบครัว ชุมชนและบ้านเมือง

๒.๒ ประวัติพระเมืองแก้ว

พญาแก้ว (พ.ศ. ๒๐๓๘-๒๐๖๘) หรือ “เจ้ารัตนราชบุตร” หรือ “พญาแก้วภูตาทิปติราชาเจ้า” เรียกสั้นๆ ว่า พญาแก้ว พงศาวดารโยนกเรียก พระเมืองแก้ว คำว่า “พระเมือง” แปลว่า กษัตริย์ ส่วนชินกาลมาลีปกรณ์ซึ่งเป็นหลักฐานร่วมสมัยเรียกพระนามว่า “ติลกปนัดดาธิราช”^{๘๕} ทรงเป็นพระปนัดดาของพระเจ้าติโลกราช และเป็นราชบุตรของพญาอดเชียงรายกับพระนางสิริยสวดี (เทวีปงน้อย) ประสูติในปีขาล ได้รับราชาภิเษกเมื่อชนมายุ ๑๓ ปี ในวันเพ็ญเดือน ๙ พ.ศ. ๒๐๓๙ ได้รับการเฉลิมพระนามว่า “พระเจ้าสิริธรรมจักรพรรดิ” เป็นพระมหากษัตริย์พระองค์ที่ ๑๑ ในราชวงศ์เม็งราย พญาแก้วสิ้นพระชนม์ใน พ.ศ.๒๐๖๘ รวมมีพระชนมายุ ๔๔ พรรษา^{๘๖}

๒.๓ การทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาของพระเมืองแก้ว

ในรัชสมัยพญาเมืองแก้วนี้ การพระศาสนาเจริญรุ่งเรือง คณะสงฆ์ไม่แตกสามัคคี พญาแก้วเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาทรงอุปถัมภ์บำรุงมากมาย มีหลักฐานจากศิลาจารึกในการสร้างวัดและการบูรณปฏิสังขรณ์ถูกค้นพบมากขึ้นทางภาคเหนือ (จารึกอักษรไทยฝักขาม ประมาณ ๓๔-๓๖ หลัก) แสดงให้เห็นว่า พระองค์ให้การสนับสนุนทำนุบำรุงการพระศาสนาอย่างยิ่ง และพระองค์ทรงลาผนวชระยะหนึ่ง ดุจพญาติโลกราช(พระเจ้าปู่)

๒.๓.๑ ผลงานพญาเมืองแก้ว การสร้างวัด พระองค์สร้าง เช่น

๑. สร้างวัดบุพพาราม(วัดเม็ง) พ.ศ. ๒๐๓๙

^{๘๔} รศ.สมหมาย เปรมจิตต์, "วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาล้านนา", ในการจัดประชุม สัมมนาทางวิชาการเรื่อง "พระพุทธศาสนาในล้านนา", เอกสาร ประกอบการเสวนา, คณะศาสนาและปรัชญา, ระหว่างวันที่ ๒๐-๒๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๔๕ ณ ศูนย์ฝักขาม ธนาคารไทยพาณิชย์ ต.บ้านปง อ.หางดง จ.เชียงใหม่, (อัตสำเนา).

^{๘๕} สรัสวดี อ๋องสกุล, ประวัติศาสตร์ล้านนา, หน้า ๑๖๘.

^{๘๖} มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ตำนานพื้นเมืองลานนาเชียงใหม่, (เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๒๔), หน้า ๑๐๐.

๒. สร้างวัดศรีสุพรรณ พ.ศ. ๒๐๔๓
๓. พื้นฟูวัดป่าแดงมหาวิทยาลัยให้เจริญรุ่งเรือง
๔. สร้างพระอุโบสถ และหอไตร ที่วัดมหาโพธาราม
๕. อุปถัมภ์สงฆ์ทั้ง ๓ คณะ(หนพื้นเมือง หนสวนดอก และหนป่าแดง) จัดพิธีอุปสมบท ที่เชียงใหม่ ในปี พ.ศ. ๒๐๕๘ ก็นิมนต์สงฆ์ทั้ง ๓ คณะเข้าประกอบพิธีอุปสมบทกรรม
๖. ทรงให้การสนับสนุนและส่งเสริมพระสงฆ์ ผู้ที่มีความแตกฉานภาษาบาลีอย่างสูง สามารถเขียนคัมภีร์ทางศาสนาด้วยภาษาบาลีเป็นจำนวนมาก ชื่อเสียงเกรียงไกรปรากฏล้นนาเป็นที่รู้จักกันในหมู่ประเทศชาวพุทธ
๗. ปี พ.ศ. ๒๐๖๖ พระเจ้าโพธิสารราช เจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุต (๒๐๖๓-๒๐๘๐) โปรดให้ทูตเชิญราชสาส์นมาเพื่อขอคณะสงฆ์และพระไตรปิฎกไปเผยแผ่ยังกรุงศรีสัตนาคนหุต พญาแก้วจึงส่งพระเทพมงคลเถระ พร้อมคัมภีร์พระไตรปิฎก ๖๐ คัมภีร์(มัด) ไปถวายพระเจ้าล้านช้าง^{๘๗}
๘. โคลงมัทธราบเชียงใหม่ กล่าวสรรเสริญพระญาเมืองแก้วว่า “พระองค์มีพระทัยมุ่งทำบุญทำทานเป็นกิจวัตรอันประเสริฐ ตลอดพระชนม์ชีพ มุ่งแต่รักษาศีลและทานโดยแท้ จึงทำให้ประชาชนอยู่กันอย่างสงบสุข”^{๘๘}
- ๒.๓.๒ เหตุการณ์สำคัญในรัชสมัยที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา**
๑. ทรงสร้างวัดและเรื่องบวชเป็นกิจประจำทุกปี มีพิธีบวชนาคครั้งใหญ่ คือ พิธีบวชนาคหลวง จำนวน ๑,๒๐๐ รูป มีพิธีติดต่อกันหลายวัน
๒. มีการฟื้นฟูศาสนาจนได้มีคัมภีร์สำคัญที่สืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบันนี้ คือ
- ๒.๑ ปัญญาสชาดก คือ ชาดก ๕๐ เรื่อง เช่น สมุทโฆษชาดก แต่งเลียนแบบ อรรถกถาชาดกเก่าลังกา เป็นต้น
- ๒.๒ พระสิริมังคลาจารย์ แต่งคัมภีร์มังคลัตถที่ปนี อธิบายมงคลสูตร (มงคล ๓๘) แต่งพระเวสสันดรที่ปนี อธิบายเรื่องพระเวสสันดร ฯลฯ
- ๒.๓ พระญาณกิตติ แต่งโยชนา(หนังสือประกอบ) พระวินัย และพระอภิธรรม ๗ คัมภีร์ แลโยชนาอภิธัมมัตถสังคหะ
- ๒.๔ พระรัตนปัญญา แต่งชินกาลมาลีปกรณ์ เป็นประวัติศาตร์พุทธศาสนาในลังกาและเมืองไทยโดยสังเขป

๒.๔ ความสำคัญของกษัตริย์กับพระพุทธศาสนา

การทำนุบำรุงพระพุทธศาสนายังถือเป็นหน้าที่สำหรับผู้นำประเทศ ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าการพัฒนาประเทศ เพราะพระศาสนาเป็นกำลังสำคัญในการปกครองราชอาณาจักรให้สามัคคีกันเป็นปึกแผ่น มีความสงบสุข ยิ่งไปกว่านั้นยังมีลัทธิความเชื่อระหว่างชาวพุทธว่า พระมหากษัตริย์เป็นพระโพธิสัตว์

^{๘๗} สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์, หม่อมหลวง, พระพุทธศาสนาในล้านนา ระหว่างรัชสมัยพระเจ้าติโลกราช-พญาแก้ว, รายงานการวิจัย, (เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๖), หน้า ๓๗๑.

^{๘๘} สิงฆะ วรณสัย, โคลงเรื่องมัทธราบเชียงใหม่, (เชียงใหม่: ศูนย์หนังสือเชียงใหม่, ๒๕๒๒), หน้า ๕๐.

โดยได้ส่งสมบุญบารมีมาในอดีตชาติ และด้วยอำนาจบุญกุศลที่ได้บำเพ็ญมานั้น จึงได้อุบัติมาเพื่อปกครองประชาชนพลเมือง ในขณะเดียวกันเมื่ออุบัติขึ้นในโลกมนุษย์แล้วก็ต้องบำเพ็ญบารมีให้ยิ่งๆขึ้นไปเมื่อถือตามคติที่ว่านี้พระมหากษัตริย์จึงทรงมีพระราชกรณียกิจหลัก ๒ ประการ คือ

๑) ปกครองไพร่ฟ้าประชาชนให้อยู่เย็นเป็นสุข

๒) ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง

ด้วยเหตุผลดังกล่าวมา บุรพกษัตริย์ล้านนาเกือบทุกพระองค์ จึงทรงชวนขวายหาพระสงฆ์ที่ทรงพระไตรปิฎกมาประดิษฐานพระพุทธศาสนา และปฏิรูปการพระศาสนาให้เจริญยิ่งๆ ขึ้น พระพุทธศาสนาจึงเป็นสถาบันเดียวที่ให้ความรู้แก่พลเมืองในยุคนั้น วัดและพระสงฆ์เป็นแหล่งความรู้เกือบทุกแขนง และในยุคทองของพระพุทธศาสนา คือ ตั้งแต่รัชกาลพระเจ้าติโลกราช (พ.ศ.๑๘๙๘) ถึงสิ้นรัชกาลพระเมืองแก้ว (พ.ศ.๒๐๖๘) พระภิกษุสงฆ์ชาวล้านนาผู้เป็นนักปราชญ์ล้านนาได้แสดงความเชี่ยวชาญในภาษาบาลี โดยนิพนธ์วรรณกรรมภาษาบาลีไว้มากมาย มากกว่าประเทศใดๆ ในโลกพุทธศาสนาในยุคเดียวกัน ผลงานของท่านเหล่านั้นได้แพร่หลายไปยังอาณาจักรต่างๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ตลอดจนประเทศทางตะวันตกด้วย และบางเรื่องทางคณะสงฆ์ไทยได้ใช้เป็นตำราเรียนภาษาบาลีด้วย ดังจะขอนำมาเสนอดังต่อไปนี้

รวมระยะเวลา ๓ รัชกาล คือ พระเจ้าติโลกราช พระยอดเชียงราย และพระเมืองแก้ว รวมเป็นเวลา ๘๔ ปี จัดเป็นยุคทองแห่งพระพุทธศาสนาในล้านนา เพราะเป็นยุคที่มีการศึกษาพระธรรมวินัยอย่างจริงจัง และก่อนจะมาถึงยุคทองนี้ พระชาวล้านนาหลายสิบรูปได้เดินทางไปศึกษาพระพุทธศาสนาที่ประเทศศรีลังกา โดยใช้ภาษาบาลีเป็นสื่อการสอนซึ่งเป็นผลให้พระชาวล้านนามีความรู้แตกฉานในภาษาบาลีเป็นเยี่ยม จนสามารถรจนาคัมภีร์เป็นภาษาบาลีไว้หลายเรื่อง เมื่อพ้นจาก ๓ รัชกาลนี้ไปแล้วก็ไม่มีผลงานภาษาบาลีปรากฏอีกเลย

หนึ่งในปี พ.ศ.๒๐๖๖ รัชสมัยของพญาติลกปนัดดาธิราช หรือพระเมืองแก้ว พญาโพธิสาร กษัตริย์แห่งกรุงศรีศตนาคนहुตทรงส่งราชทูตมายังราชสำนักเชียงใหม่ เพื่อขอคณะสงฆ์และพระไตรปิฎกไปสืบทอดพระพุทธศาสนาในอาณาจักรล้านช้าง พระเมืองแก้วได้อาราธนาให้พระเทพมงคลกับคณะสงฆ์นำพระไตรปิฎกบาลี ๖๐ คัมภีร์ไปยังกรุงศรีศตนาคนहुต

ในรัชกาลพระเมืองแก้วนี้ มีพระเถระชาวล้านนาหลายรูปที่มีความรู้แตกฉานในพระไตรปิฎกและภาษาบาลี เช่น พระโพธิรังสี พระธรรมเสนาบดี พระญาณกิตติ พระสิริมังคลาจารย์ พระสัทธัมมกิตติมหาอุสสเทวะ พระญาณวิลาส และพระรัตนปัญญาเถระ เป็นต้น ท่านเหล่านั้นได้แต่งคัมภีร์เป็นภาษาบาลีไว้หลายเรื่อง ดังนี้

๑. พระโพธิรังสี ชาวเชียงใหม่ แต่งตำนานภาษาบาลี ๒ เรื่อง คือ

๑) จามเทวีวงศ์ ซึ่งว่าด้วยประวัติการสร้างเมืองหริภุญไชย เริ่มตั้งแต่ พ.ศ. ๑๒๐๐ และการปรากฏขึ้นแห่งพระบรมสารีริกธาตุที่วัดพระธาตุหริภุญไชย เป็นระยะเวลาจนถึง ๓๘๐ ปี ก่อนจะถูกผนวกเข้ากับเชียงใหม่

๒) สิทธิคนิทาน ประวัติพระพุทธสิหิงค์ (พ.ศ.๑๘๘๕-๒๐๖๘)

๒. พระธรรมเสนาบดีเถระ ชาวเชียงแสน นิพนธ์งานเกี่ยวกับบาลีไวยากรณชื่อ สัททตถเภทจินดา ปัทกมโยชนา

๓. พระญาณกิตติ ชาวเชียงใหม่ เคยไปศึกษาที่ลังกาทวีป เป็นผู้มีความรู้แตกฉานในพระไตรปิฎกมากที่สุด ท่านได้รจนาคัมภีร์ไว้ถึง ๑๒ เรื่อง คือ สมันตปาสาทิกา อรรถโยชนา, ภิกขุปาฎิโมกข์คัมภีร์ที่ปนี, สีมาสังกรวินิจฉัย, อัญญาสาลินีอรรถโยชนา และโยชนาพระอภิธรรม เป็นต้น

๔. พระสัทธัมมกิตติมหาสุสสทเวาะ ชาวเมืองหริภุญไชย แต่งคู่มืออธิบายไวยากรณ์บาลีคัมภีร์สัททพินทุ ซึ่งแต่งโดยกษัตริย์พม่าพระนามว่า กยจวะ ประมาณ พ.ศ.๒๐๕๐

๕. พระสิริมังคลาจารย์ ชาวเชียงใหม่ เป็นพระที่มีชื่อเสียงนิพนธ์คัมภีร์ไว้ ๔ เรื่อง ดังนี้

๑) เวสสันดรที่ปนี แต่ง พ.ศ.๒๐๖๐

๒) จักกาวาฬที่ปนี แต่ง พ.ศ.๒๐๖๓

๓) สังขยาปกาสสฎีกา คู่มืออธิบายคัมภีร์สังขยาปกาสส แต่งเมื่อ พ.ศ.๒๐๖๓

๔) มังคลัตถที่ปนี คัมภีร์อธิบายเรื่องมงคล ๓๘ ประการ แต่ง พ.ศ.๒๐๖๗

๖. พระรัตนปัญญาเถระ ชาวเขียงราย หรือชาวลำปาง ผลงานของท่านมีอยู่ ๓ เรื่อง คือ

๑) ชินกาลมาลี พงศาวดารหรือประวัติความเป็นมาของพระพุทธศาสนา เริ่มแต่สมัยที่พระพุทธเจ้ายังทรงเป็นพระโพธิสัตว์จนถึงปัจจุบันชาติ การประสูติ ตรัสรู้ ปรีนิพพาน การทำสังคายนาในชมพูทวีป และในศรีลังกา การสร้างเมืองสำคัญในล้านนา อาทิ เขียงใหม่ หริภุญไชย ความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาในล้านนา ฯลฯ แต่ง พ.ศ.๒๐๖๐

๒) วชิรสารัตถสังคหะ แต่ง พ.ศ.๒๐๗๘

๓) มาติกัตถสรูปัมมสังคณี แต่งราว พ.ศ.๒๐๖๐-๒๐๖๕

๗. พระญาณวิลาสเถระ ชาวโยนกเขียงแสน ท่านแต่งคัมภีร์ไว้เพียงเรื่องเดียว คือ สังขยาปกาสสกะ เกี่ยวกับการนับ คำนวณ วัน เวลา ระยะทาง การชั่งน้ำหนักด้วยเครื่องวัด ตวง ตรา ชั่ง เป็นต้น

๘. พระสุวณฺณรังสีเถระ ชาวเขียงใหม่ นิพนธ์ไว้ ๒ เรื่อง คือ

๑) คันถาภรณ์ฎีกา คู่มืออธิบายคัมภีร์ไวยากรณ์บาลี แต่ง พ.ศ.๒๑๒๘

๒) ปฐมสัมโพธิกถา ประวัติพระพุทธเจ้าฉบับพิสดาร

๙. พระอุตตารามเถระ ชาวโยนกเขียงแสน แต่งไว้เรื่องเดียว คือ วิสุทธิมัคคที่ปนี คู่มืออธิบายคัมภีร์วิสุทธิมัคค (ผลงานของพระพุทธโฆษาจารย์) แต่งไว้ประมาณ พ.ศ. ๒๐๖๕ - พ.ศ. ๒๑๔๕ คัมภีร์ศาสนวงศ์ ซึ่งแต่งโดยพระพม่า เมื่อ พ.ศ.๒๔๐๔ กล่าวว่า พระอุตตารามเถระแต่งคัมภีร์วิสุทธิมัคคที่ปนี

ส่วนงานนิพนธ์อีก ๒ เรื่อง คือ ๑) ปัญญาสชาติก ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง แต่มีหลักฐานชี้ชัดว่าเป็นผลงานของพระล้านนา แต่ไปตั้งอยู่ที่ประเทศพม่า ซึ่งพม่าเรียกว่า ซิมเมปัญญาสะ (Zimme Pannasa) และ ๒) อุปปาดสันติ เป็นฉันทภาษาบาลี ใช้สำหรับสวดในพิธีทำบุญสะเดาะเคราะห์และสืบชะตาเมือง เนื้อหาเป็นคาถาทันหมดมี ๒๗๕ คาถา มีเนื้อความกล่าวสรรเสริญพระพุทธเจ้า ๒๘ พระองค์ พระปัจเจกพุทธเจ้า พระอัครสาวก พระสาวก รวมทั้งเทพยดา ยักษ์ มาร ฯลฯ แต่งโดยพระเถระชาวเขียงใหม่ ระหว่าง พ.ศ.๒๐๒๐ - พ.ศ.๒๐๗๐

พระคาถาชินบัญชร เป็นพุทธมนต์ที่ใช้สวดอธิษฐานขอให้คุณพระพุทฺธ พระธรรม และพระสงฆ์ มาคุ้มครองป้องกันและประดับในร่างกายของตน เพื่อความเป็นสวัสดิมงคลและปลอดภัยในทั้งปวง ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่งและปีที่แต่ง แต่ยอมรับกันว่าแต่งที่เชียงใหม่ โดยพระเชียงใหม่ และทราบกันในปัจจุบันว่า สมเด็จพระพุทธาจารย์ (โต พรหมรังสี) แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ใช้สาธยายเป็นมนต์ประจำตน

สรุปได้ว่าสังคมชาวล้านนาอยู่บนพื้นฐานความเชื่อในคำสอนของพุทธศาสนาเป็นหลักสำคัญและใช้เป็นแนวทางการดำเนินชีวิต อีกทั้งใช้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ จึงส่งผลให้ชาวล้านนามุ่งเน้นที่จะประกอบการบุญการกุศล คุณงามความดีโดยมีจุดมุ่งหมายให้ เกิดความสุข ความเจริญแก่ตน ครอบครัว ชุมชนและบ้านเมือง

บทที่ ๓

แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในรัชสมัยของพระเมืองแก้ว

๓.๑ แนวคิดโบราณคดี

๓.๑.๑ ความหมายและนิยามโบราณคดี

นิยามของ โบราณคดี หรือ Archaeology มีมากมายหลากหลายเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยและตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาที่แตกต่างกัน

โบราณคดี มาจากคำบาลี-สันสกฤต คือคำว่า ปุราณ ที่แปลว่า เก่า, แก่ สมาสกับคำว่า คติ ที่แปลว่า ความรู้ หรือเรื่องราว แปลตามรูปศัพท์อาจมีความหมายว่า "เรื่องราวเก่าแก่" ซึ่งมีนัยหมายถึงการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องราวสมัยโบราณนั่นเอง

Archaeology มีรากศัพท์มาจาก arkhaiologia ในภาษากรีก ซึ่งมีความหมายว่า "การศึกษาสิ่งทีเก่าแก่" (the study of ancient things) โดยเป็นคำผสมระหว่าง arkhaios ที่แปลว่า เก่าแก่ (ancient) และ -logia ที่แปลว่า ศาสตร์ วิชา หรือความรู้ (-logy) ดังนั้น หากแปลตามรากศัพท์แล้ว Archaeology จึงเป็นศาสตร์ที่ศึกษาความเก่าแก่ของสิ่งต่างๆ

ในศัพทานุกรมโบราณคดีของสำนักโบราณคดี กรมศิลปากร^{๑๑} ให้ความหมายของ "โบราณคดี" ว่า โบราณคดี คือ วิชาที่ว่าด้วยการศึกษาเรื่องราวและพฤติกรรมของมนุษย์ในอดีต โดยศึกษาจากหลักฐานต่างๆ ที่พบบนดิน ใต้ดิน และใต้น้ำ ได้แก่ โบราณวัตถุ และโบราณสถาน แล้วนำหลักฐานเหล่านี้มาวิเคราะห์วิจัยและแปลความเพื่อบอกเล่าเรื่องราวในอดีต โดยมีระเบียบวิธีการศึกษา กระบวนการศึกษา และเทคนิควิธีเป็นของตนเอง ทั้งเทคนิคภาคสนาม เช่น การสำรวจทางโบราณคดี การขุดค้นทางโบราณคดี เป็นต้น และเทคนิคในการวิเคราะห์วิจัย

ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๔^{๑๒} ให้ความหมายของ "โบราณคดี" ว่า โบราณคดี คือ วิชาที่ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับโบราณวัตถุและโบราณสถาน (เดิมใช้ โบราณคดีวิทยา)

^{๑๑} สำนักโบราณคดี กรมศิลปากร, ศัพทานุกรมโบราณคดี, กรุงเทพมหานคร: สำนักโบราณคดี กรมศิลปากร, ๒๕๕๐.

^{๑๒} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๔ เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเนื่องในโอกาสสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี, กรุงเทพฯ: ๒๕๕๔, (กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๖), หน้า ๖๘๙.

หากกล่าวโดยสรุปอาจกล่าวได้ว่า โบราณคดี คือศาสตร์ที่ศึกษาเรื่องราวของมนุษย์ในอดีต รวมทั้งเรื่องราวของบรรพบุรุษมนุษย์ โดยผ่านกระบวนการการค้นพบและการวิเคราะห์หลักฐานทางโบราณคดี (archaeological record) อย่างเป็นระบบ

เหตุที่ภารกิจหลักประการหนึ่งของโบราณคดีคือการค้นหาหรือถอดรหัสความหมายจากวัตถุหรือสิ่งของ โดยการใช้แนวคิด ทฤษฎี วิทยาการ เทคนิควิธี และกระบวนการต่างๆ ดังนั้น โบราณคดีจึงจัดเป็นสาขาวิชาหนึ่งในวิทยาการสาขาต่างๆ^{๙๑} เป็นได้ทั้งวิทยาศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ในประเทศสหรัฐอเมริกา โบราณคดีจัดเป็นสาขาหนึ่งของมานุษยวิทยา (Anthropology) ในขณะที่ในทวีปยุโรป โบราณคดีเป็นศาสตร์หนึ่งโดยเฉพาะ แยกออกจากศาสตร์สาขาอื่นๆ^{๙๒}

โบราณคดีเป็นศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการสำรวจ ขุดค้น และวิเคราะห์ตีความข้อมูลที่ได้จากการทำงานทางโบราณคดี ครอบคลุมช่วงเวลาตั้งแต่ประมาณ ๔ ล้านปีก่อน ที่ปรากฏเครื่องมือของบรรพบุรุษมนุษย์ที่เก่าที่สุดในแอฟริกาตะวันออก^{๙๓} จนถึงไม่กี่สัปดาห์มานี้ ซึ่งนับได้ว่ามีขอบเขตการศึกษาที่กว้างมาก และมีความสัมพันธ์กับศาสตร์สาขาอื่นๆ เช่น มานุษยวิทยา ประวัติศาสตร์ ประวัติศาสตร์ศิลปะ ธรณีวิทยา ปฐพีวิทยา ภูมิศาสตร์ ภาษาศาสตร์ชาติพันธุ์วิทยา กายวิภาคศาสตร์ พฤกษศาสตร์ สัญวิทยา (semiology) ฟิสิกส์ วิทยาการสารสนเทศ เคมี สถิติ ชีววิทยา นิเวศวิทยา สัตวศาสตร์ บรรพชีวินวิทยา (Paleontology) โบราณชีววิทยา (Paleobiology) ธรณีประวัติ (Historical Geology) ธรณีกาลวิทยา (Geochronology) พฤกษศาสตร์บรรพกาล (Paleobotany) ภูมิศาสตร์บรรพกาล (Paleogeography) นิเวศวิทยาบรรพกาล (Paleoecology) เป็นต้น

ดังนั้น โบราณคดี (Archaeology) จึงเป็นวิชาที่ว่าด้วยการศึกษาเรื่องราวในอดีตของมนุษย์ โดยการศึกษาจากหลักฐานทางโบราณคดีที่ได้มาจากการขุดค้น (โบราณวัตถุ) การขุดแต่ง (โบราณสถาน) และการศึกษาเอกสารทางประวัติศาสตร์ประเภทต่างๆ (ศิลาจารึก จดหมายเหตุ พงศาวดาร) โดยทั่วไปจะต้องใช้ศาสตร์ด้านอื่นๆ ประกอบด้วย เพื่อให้เรื่องราวในอดีตของมนุษย์ชัดเจนมากยิ่งขึ้น ศาสตร์เหล่านั้น เช่น ประวัติศาสตร์ศิลปะ ธรณีวิทยา สัตววิทยา พฤกษศาสตร์ เรณูวิทยา การกำหนดอายุทางวิทยาศาสตร์ เป็นต้น

^{๙๑} สว่าง เลิศฤทธิ์ (ธนิช เลิศชาญฤทธิ์), **โบราณคดี: แนวคิดและทฤษฎี**, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), ๒๕๔๓), หน้า ๒-๓.

^{๙๒} Renfrew, C., and Paul G. Bahn, (1991), **Archaeology: Theories, Methods, and Practice**, London: Thames and Hudson Ltd.

^{๙๓} McPherron, S. P., Z. Alemseged, C. W. Marean, J. G. Wynn, D. Reed, D. Geraads, R. Bobe, and H. A. Bearat., (2010), "Evidence for stone-tool-assisted consumption of animal tissues before 3.39 million years ago at Dikika, Ethiopia.", *Nature* 466: 857-860.

ความหมายของ “โบราณคดี” ว่า โบราณคดี คือ วิชาที่ว่าด้วยการศึกษาเรื่องราวและพฤติกรรมของมนุษย์ในอดีต โดยศึกษาจากหลักฐานต่างๆที่พบบนดิน ใต้ดิน และใต้น้ำ ได้แก่ โบราณวัตถุ และโบราณสถาน แล้วนำหลักฐานเหล่านี้มาวิเคราะห์วิจัยและแปลความเพื่อบอกเล่าเรื่องราวในอดีต โดยมีระเบียบวิธีการศึกษา กระบวนการศึกษา และเทคนิควิธีเป็นของตนเอง ทั้งเทคนิคภาคสนาม เช่น การสำรวจทางโบราณคดี การขุดค้นทางโบราณคดี เป็นต้น และเทคนิคในการวิเคราะห์วิจัย^{๙๔}

ความหมายของ “โบราณคดี” ว่า โบราณคดี คือ วิชาที่ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับโบราณวัตถุ และโบราณสถาน (เดิมใช้ โบราณคดีวิทยา)^{๙๕}

พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ – ไทย ได้ให้ความหมายไว้ว่า โบราณคดีเป็นการพินิจศึกษาเชิงวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับวัฒนธรรมสมัยต้น หรือวัฒนธรรมแบบดั้งเดิม โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่แสดงออกมาให้เห็นในสิ่งประดิษฐ์ต่างๆ^{๙๖}

อุทัย หิรัญโต ได้ให้ความหมายไว้ว่า โบราณคดีเป็นสาขาหนึ่งของมานุษยวิทยา ซึ่งทำการศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมในอดีตของมนุษย์ โดยการวิเคราะห์วัตถุที่หลงเหลืออยู่ การศึกษาวิชาโบราณคดีมีได้ขึ้นอยู่กับหลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษร หรือเป็นวัตถุที่จับต้องได้เท่านั้น แต่สามารถศึกษาได้จากวัฒนธรรมที่มีใช้วัตถุและอยู่นอกขอบเขตแห่งประวัติศาสตร์ได้ด้วย ดังนั้นโบราณคดีจึงเป็นการศึกษา ที่จะต้องวิเคราะห์ทั้งวัฒนธรรมก่อนประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษรหรือเป็นวัตถุด้วย โบราณคดีจะให้ข่าวสารเกี่ยวกับอารยธรรมของมนุษย์ในอดีต ซึ่งช่วยสนับสนุนความรู้ในปัจจุบัน เช่น การศึกษาซากดึกดำบรรพ์ เครื่องมือ เครื่องปั้นดินเผา ศิลปะ กระจุกสัตว์ เป็นต้น สิ่งต่างๆ เหล่านี้เมื่อศึกษาวิเคราะห์อย่างถี่ถ้วนแล้ว จะบอกให้รู้ถึงวัฒนธรรมของมนุษย์ที่เวลานั้นเป็นอย่างไร^{๙๗}

สรุปได้ว่า โบราณคดี หมายถึง สิ่งที่ค้นหา วิเคราะห์เกี่ยวกับเรื่องราวของสิ่งที่เป็นผลงานของมนุษย์ในสมัยโบราณ หรือศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมในอดีตของมนุษย์ ด้วยวิธีการขุดค้น การขุดแต่ง และศึกษาเอกสารประเภทต่างๆ ซึ่งหากจะกล่าวไปแล้ว โบราณคดี คือศาสตร์ที่ศึกษาเรื่องราว

^{๙๔} สำนักโบราณคดี กรมศิลปากร, ศัพทานุกรมโบราณคดี, (กรุงเทพมหานคร: สำนักโบราณคดี กรมศิลปากร, ๒๕๕๐), หน้า ๔๐.

^{๙๕} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๔ เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเนื่องในโอกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๗ รอบ ๕ ธันวาคม ๒๕๕๔, (กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๖), หน้า ๖๘๙.

^{๙๖} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ – ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, (กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๒๔), หน้า ๒๕.

^{๙๗} อุทัย หิรัญโต, สารานุกรมศัพท์สังคมวิทยา-มานุษยวิทยา, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๖), หน้า ๙.

ของมนุษย์ในอดีต รวมทั้งเรื่องราวของบรรพบุรุษมนุษย์ โดยผ่านกระบวนการการค้นพบและการวิเคราะห์หลักฐานทางโบราณคดี (archaeological record) อย่างเป็นระบบ เหตุที่ภารกิจหลักประการหนึ่งของโบราณคดีคือการค้นหาหรือถอดรหัสความหมายจากวัตถุหรือสิ่งของ โดยการใช้แนวคิด ทฤษฎี วิทยาการ เทคนิควิธี และกระบวนการต่างๆ ดังนั้น โบราณคดีจึงจัดเป็นสาขาวิชาหนึ่งในวิทยาการสาขาต่างๆ เป็นได้ทั้งวิทยาศาสตร์และมนุษยศาสตร์

๓.๑.๒ เป้าหมายของโบราณคดี

เป้าหมายหลักของการศึกษาทางโบราณคดีมี ๔ ประการ^{๙๔} คือ

๑. เพื่อเปิดเผยลักษณะต่างๆ ของอดีต นั่นคือ การพรรณนาและจัดจำแนกหลักฐานทางกายภาพ เช่น แหล่งโบราณคดี และโบราณวัตถุที่พบ ออกเป็นหมวดหมู่ โดยพิจารณาในบริบทของสถานที่และเวลา เพื่อจะสามารถพรรณนาประวัติวัฒนธรรมของมนุษย์

๒. เพื่อค้นหาบทบาทหน้าที่ (function) ของหลักฐานต่างๆ เพื่อที่จะสร้างภาพพฤติกรรมของมนุษย์ในอดีต โดยวิเคราะห์จากรูปร่างหรือรูปทรงสัณฐาน และความสัมพันธ์ระหว่างหลักฐานที่พบ หรือกล่าวสั้นๆ ได้ว่า เป็นการจำลองภาพวิถีชีวิตของมนุษย์ในอดีตขึ้นมาใหม่ (reconstruct) นั่นเอง

๓. เพื่อค้นหาและเข้าใจกระบวนการทางวัฒนธรรมว่าเกิดขึ้น ดำเนินไป และเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาอย่างไร และด้วยสาเหตุใด

๔. เพื่อเข้าใจความหมายทางวัฒนธรรมภายใต้บริบทเชิงสัญลักษณ์ คุณค่า และโลกทัศน์ต่างๆ

๓.๑.๓ ประวัติศาสตร์ของโบราณคดี

ความสงสัยใคร่รู้เกี่ยวกับอดีตและการสะสมสิ่งของ เป็นลักษณะนิสัยหนึ่งของมนุษย์ที่มีมาช้านาน ซึ่งอาจเป็นที่มาของการเริ่มสนใจและศึกษาของเก่า จนนำไปสู่การศึกษาทางโบราณคดีในที่สุด แม้ว่าศาสตร์โบราณคดีสมัยใหม่จะเพิ่งได้รับการพัฒนามาเมื่อไม่กี่ร้อยปีมานี้ แต่ความพยายามที่จะรื้อฟื้นร่องรอยทางประวัติศาสตร์และบูรณปฏิสังขรณ์โบราณสถานของมนุษย์เกิดขึ้นมาหลายพันปีแล้ว ครั้งแรกสุดเท่าที่ปรากฏหลักฐานเกิดขึ้นที่อียิปต์ เมื่อราว ๑,๕๕๐-๑,๐๗๐ ปีก่อนคริสตกาล ในสมัยจักรวรรดิอียิปต์ หรือราชอาณาจักรใหม่ (New Kingdom Egypt) โดยฟาโรห์สมัยนั้นโปรดให้ขุดและบูรณปฏิสังขรณ์สฟิงซ์ ที่สร้างถวายฟาโรห์คาฟรา (Khafra ,Khafre) ครองราชย์เมื่อ ๒,๕๕๘-๒,๕๓๒ ปีก่อนคริสตกาล) ฟาโรห์ ในราชวงศ์ที่ ๔ สมัยราชอาณาจักรเก่า (Old Kingdom, อยุ่ราว ๒,๕๗๕-๒,๑๓๔ ปีก่อนคริสตกาล) ของอียิปต์โบราณ แม้จะไม่ปรากฏหลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษรกล่าวถึงเหตุการณ์ในครั้งนี้ แต่จากหลักฐานโบราณคดี เช่น ร่องรอย

^{๙๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓-๔.

บนสฟิงซ์ รวมถึงโบราณวัตถุบางชิ้น ชี้ให้เห็นว่าสฟิงซ์ แห่งนี้เคยถูกทลายฝังถึงในระดับหัวหรือไหล่ ก่อนที่จะมีการขุดทลายออกและบูรณปฏิสังขรณ์ในสมัยหลัง นั่นคือสมัยราชอาณาจักรใหม่นั้นเอง

นักสะสมและศึกษาของเก่า (Antiquarian) ที่โด่งดังในยุคแรกๆ คือ กษัตริย์อัสเซอร์ บานิปาล (Ashurbanipal) แห่งจักรวรรดิอัสซีเรียใหม่ (Neo-Assyrian Empire) ครองราชย์เมื่อ ๖๖๘-๖๒๗ ปีก่อนคริสตกาล โดยพระองค์โปรดเกล้าฯ ให้สร้างหอสมุดขึ้นในพระราชวังนินอิฟเฟ หรือนินเวห์ (Nineveh) ที่เป็นที่ยุติกันในเรื่อง The Library of Ashurbanipal (ปัจจุบันอยู่ในประเทศอิรัก) เพื่อเก็บตำราและแผ่นจารึกอักษรรูปเล่มที่ทำมาจากดินเหนียวหลายหมื่นชิ้น ที่พระองค์ทรงรวบรวมมาจากดินแดนต่างๆ ในเมโสโปเตเมีย โดยเฉพาะของบาบิโลเนีย กษัตริย์อัสเซอร์บานิปาลทรงเป็นกษัตริย์หนึ่งในไม่กี่พระองค์ ที่ทรงอ่านอักษรคูนิฟอร์มของอัครคาเดียนและซูเมอร์ได้ โดยพระองค์ทรงศึกษาจารึกเหล่านั้นร่วมกับบัณฑิตที่ทรงจ้างมาเพื่อศึกษาและคัดลอกจารึก โดยเฉพาะ เรื่องราวในจารึกมีทั้งที่เกี่ยวกับราชวงศ์ พระบรมราชโองการ พงศาวดาร กฎหมาย สัญญา การปกครอง ตำรายา ดาราศาสตร์ ศาสนาความเชื่อ โชคกลาง โหราศาสตร์ เวทมนตร์คาถา บทสวดมนต์ และวรรณกรรมต่างๆ เช่น มหาเทพยทิลกาเมช (Epic of Gilgamesh)

การขุดค้นเพื่อสืบค้นประวัติศาสตร์ที่เก่าแก่ที่สุดเท่าที่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร คือการขุดค้นของกษัตริย์นาโบนิดัส (Nabonidus) หรือ นาบูนาอิด (Nabû-na'id) กษัตริย์องค์สุดท้ายแห่งจักรวรรดิบาบิโลเนียใหม่ (Neo-Babylonian Empire) ครองราชย์เมื่อ ๕๕๖-๕๓๙ ปีก่อนคริสตกาล พระองค์ทรงขุดค้นภายในซิกกูรัต (Ziggurat) แห่งหนึ่งในเมืองเออร์ (Ur) (ปัจจุบันอยู่ในประเทศอิรัก) ที่สร้างอุทิศถวายกษัตริย์นาราม-ซิน (Naram-Sin) แห่งอัครคาเดียน (ครองราชย์ราว ๒,๒๕๔-๒,๒๑๘ ปีก่อนคริสตกาล) โดยทรงขุดลึกลงไปจนถึงศิลาฤกษ์ (foundation stone) วัตถุประสงค์ของการขุดค้นคือเพื่อสืบประวัติสถานที่ แต่อาจมีเหตุผลด้านการเมืองเข้ามาเกี่ยวข้อง คือเพื่อยืนยันความเป็นเหนือกษัตริย์และการสืบสันตติวงศ์มาจากบรรพกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ของพระองค์ ทั้งนี้ระหว่างการขุดค้นทรงพบซากพื้นเก่าและทรงรวบรวมโบราณวัตถุที่ได้จากการขุดค้นไว้ด้วย นอกจากนี้ยังทรงสันนิษฐานอายุของสิ่งก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์ซิกกูรัตแห่งนี้ แม้ว่าพระองค์จะไม่ใช่กษัตริย์โบราณคดี แต่วิธีการขุดค้นหลายอย่างก็คล้ายคลึงกับวิธีการขุดค้นทางโบราณคดีสมัยใหม่ในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙^{๙๙} จนมีนักวิชาการบางท่านยกย่องพระองค์เป็น “นักโบราณคดีคนแรกของโลก”^{๑๐๐}

^{๙๙} Bahn, Paul G., (1999), *The Cambridge Illustrated History of Archaeology*, (Cambridge: Cambridge University Press), P. 2.

^{๑๐๐} Bertman, Stephen, (2003), *Handbook to Life in Ancient Mesopotamia*, (New York: Facts on File), P. 47.

ยิ่งไปกว่านั้นนักขัตริย์นาโบนิตัสยังอาจมีอิทธิพลต่อพระธิดา คือเจ้าหญิงเอนนิกาลดิ (Ennigaldi หรือ Ennigaldi-Nanna) ผู้ก่อตั้งพิพิธภัณฑสถานแห่งเจ้าหญิงเอนนิกาลดิ (Ennigaldi-Nanna's museum) ซึ่งได้ชื่อว่าเป็นพิพิธภัณฑสถานที่เก่าแก่ที่สุดของโลก (อายุราว ๕๓๐ ปีก่อนคริสตกาล) อยู่ในพระราชวังในเมืองเออร์ (Ur) พิพิธภัณฑสถานแห่งนี้เป็นพิพิธภัณฑสถานส่วนพระองค์ที่รวบรวมโบราณวัตถุและศิลปวัตถุสมัยต่างๆ ในดินแดนเมโสโปเตเมีย ทั้งยังมีการจัดทำทะเบียนวัตถุภายในพิพิธภัณฑสถาน (เป็นทะเบียนวัตถุในพิพิธภัณฑสถานที่เก่าแก่ที่สุดในโลก) และเจ้าหญิงเองยังทรงเป็นภัณฑารักษ์ (curator) ประจำพิพิธภัณฑสถานอีกด้วย

ช่วงเวลาหลังจากนั้นก็ปรากฏหลักฐานในหน้าประวัติศาสตร์ว่ามีผู้คนสะสมและขุดเอาหลักฐานทางโบราณคดีขึ้นมาใช้ประโยชน์อยู่หลายครั้ง ทั้งเป็นวัตถุเพื่อนำไปใช้ยืนยันและปะติดปะต่อเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ รวมถึงนำไปใช้เพื่อประโยชน์ของตนเอง อาทิ การยืนยันทางสายเลือดและการค้า ดังเช่นบันทึกของ Strabo of Pontus (มีอายุอยู่เมื่อ ๖๒ ปีก่อนคริสตกาล - ค.ศ.๒๔) ที่กล่าวถึง ทหารโรมันของจูเลียส ซีซาร์ (Julius Caesar) ได้ขุดเอาโบราณวัตถุจากหลุมศพในเมืองโครีนธ์โบราณ (Ancient Corinth) ของกรีกขึ้นมาและภายหลังนำไปขายในราคาสูง เนื่องจากเป็นสิ่งของมีค่าและหายาก^{๑๐๑}

กระทั่งในสมัยฟื้นฟูศิลปวิทยาการแห่งอิตาลี (Italian Renaissance) ที่นักวิชาการโบราณคดีส่วนใหญ่กล่าวกันว่าเป็นรากเหง้าของศาสตร์โบราณคดีสมัยใหม่ โดยในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๕ ขนชั้นสูงและชั้นกลางของยุโรปนิยมไปที่อิตาลีเพื่อศึกษาและสะสมศิลปวัตถุสมัยกรีก-โรมันไว้เป็นสมบัติส่วนตัว เพื่อความรู้และความงามทางศิลปะ มิใช่เพื่ออวดสถานภาพของตน (Antiquarianism) ต่อมาในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๖-๑๗ ผู้คนเหล่านี้จึงข้ามไปเก็บโบราณวัตถุ-ศิลปวัตถุในภูมิภาคอื่นด้วย โดยเฉพาะในตะวันออกไกลและอียิปต์

การเก็บสะสมสิ่งของเหล่านี้นำไปสู่การขุดหาโบราณวัตถุตามโบราณสถานและเนินดินต่างๆ แต่ไม่อาจกล่าวได้ว่าเหตุการณ์ในช่วงเวลานี้เป็นต้นแบบการขุดค้นทางโบราณคดี

อย่างไรก็ดี ในสมัยนี้มีบางคนมุ่งมั่นศึกษาโบราณวัตถุสถานและจารึกต่างๆ อย่างจริงจัง เช่น ซิริอาโก เดอ พิชซิคอลลี (Ciriaco de' Pizzicollì) ชาวอิตาลี ผู้เป็นทั้งพ่อค้า นักการทูต และที่ปรึกษาของพระสันตะปาปายูจีนที่ ๔ (Eugene IV) พิชซิคอลลีเดินทางเข้าไปหลายประเทศในแถบเมดิเตอร์เรเนียน เช่น อิตาลี ซีเรีย อียิปต์ เขาได้แปลและทำสำเนาจารึกภาษาละติน วาดรูปทำแผนผังโบราณสถานหลายแห่ง และยังสามารถเขียนบรรยายรายละเอียดของโบราณวัตถุสถานที่เขาได้พบ อีกทั้งยังได้ตั้งคำถามและสันนิษฐานประวัติของหลักฐานทางโบราณคดีเหล่านั้น นักวิชาการบางท่านจึงถือ

^{๑๐๑} Crewin, Aedeon, (2007), *The World Encyclopedia of Archaeology*. (Buffalo: Firefly Books), P. 46.

ว่าพิชชีคอลลีเป็น "ผู้วางรากฐานวิชาโบราณคดีสมัยใหม่คนแรก"^{๑๐๒} หรือเป็น "นักโบราณคดีคนแรก"^{๑๐๓}

นอกจากนั้นในสมัยนี้ยังมีการก่อตั้งสมาคมที่มีบทบาทในการก่อร่างสร้างตัวของโบราณคดีในระยะต่อมา เช่น The Society of Antiquaries of London ซึ่งทำหน้าที่บันทึกและสงวนรักษาสมบัติของอังกฤษ

คริสต์ศตวรรษที่ ๑๗-๑๘ ในยุโรปอยู่ในยุคเรืองปัญญาหรือยุคสว่าง (Age of Enlightenment) เป็นยุคสมัยของการใช้เหตุผลและการค้นคว้าทางวิทยาศาสตร์ เกิดการทดสอบและท้าทายกันระหว่างนักวิชาการหัวก้าวหน้ากับคริสตจักร ในขณะที่เดียวกันการเก็บสะสมของเก่าก็ยังเป็นแฟชั่นที่แพร่หลายไปทั่วยุโรป จนหลายครั้งถึงขั้นขุดโบราณสถานเพื่อหาโบราณศิลปวัตถุต่างๆ ที่สำคัญคือการขุดค้นเมืองกลางคริสต์ศตวรรษที่ ๑๘ ณ เมืองปอมเปอี (Pompeii) และเมืองเฮอคิวเลเนียม (Herculaneum) ประเทศอิตาลี การขุดค้นเมืองโบราณสมัยโรมันในครั้งนี้กระตุ้นให้เกิดความสนใจในวิชาโบราณคดีอย่างกว้างขวาง

๓.๒ ความรู้ด้านโบราณคดี

โบราณคดี คือ ศาสตร์ของการใช้หลักวิชาการและวิธีการทั้งทางวิทยาศาสตร์และศิลปะ มาผสมผสานกัน ใช้ศึกษา ค้นคว้าเพื่อให้เกิดความรู้และความเข้าใจในเรื่องเกี่ยวกับตัวของมนุษย์ในอดีต รวมทั้งสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมของมนุษย์เมื่อครั้งอดีต หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งได้ว่า โบราณคดี คือ การศึกษาให้เข้าใจเรื่องราวในทุกระดับของมนุษย์ในอดีต รวมทั้งสิ่งแวดล้อมทุกประเภทที่สัมพันธ์กับมนุษย์ในอดีต สิ่งแวดล้อมทุกประเภทตามที่กล่าวนั้น หมายถึง สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ได้แก่ ดิน หิน ป่าไม้ ภูเขา ถ้ำ แหล่งน้ำ และสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม เช่น ชุมชน สังคม ไร่ นา สวน เป็นต้น ที่สัมพันธ์กับชุมชนในสมัยอดีตแห่งที่นักโบราณคดีคนหนึ่งกำลังเน้นศึกษา

โบราณคดี เป็นการศึกษาของโบราณทั้งที่เป็นโบราณวัตถุและโบราณสถาน โดยอธิบายผลแห่งการกระทำของโบราณนั้นได้ โบราณคดีจะเป็นข้อเท็จจริงที่ต้องอาศัยการสันนิษฐาน การปะติดปะต่อเรื่องราว และไม่อาจยืนยันเป็นความจริงได้ อาจหมายถึง การศึกษากิจกรรมของมนุษย์ในอดีตกาล ไม่ใช่การศึกษา พฤติกรรม แต่อาจตีความพฤติกรรมได้เป็นได้ทั้งศาสตร์ และศิลปะ กล่าวคือ เป็นการศึกษาพิจารณาหาเหตุผลจากพยานหลักฐาน มีวิธีวิจัยและรวบรวมข้อมูลเป็นระบบแต่วิธีการรวบรวมข้อมูล และการเก็บรักษาข้อมูลเป็นงานศิลปะที่ต้องฝึกหัดและมีความชำนาญการเพียงพอ

^{๑๐๒} Trigger, Bruce G., (1998), A History of Archaeological Thought, (Cambridge: Cambridge University Press), P. 36.

^{๑๐๓} Crewin, Aedeon. (2007), The World Encyclopedia of Archaeology, (Buffalo: Firefly Books), P. 16.

โบราณคดีเป็นศาสตร์ที่พัฒนาการมายาวนานในยุโรป เนื่องจากความสนใจใคร่รู้เกี่ยวกับกำเนิด และที่มาแห่งบรรพบุรุษ เรื่องโบราณคดี จึงมีความพยายามที่จะย้อนไปถึงสมัยกรีก-โรมัน เมื่อประมาณ ๓๐๐ ปีก่อนคริสตกาล ในยุคนี้เป็นเพียงการขุดพบและเก็บสะสม “ของเก่า” ที่สวยงามแปลกประหลาด และหายาก ในขณะที่แนวความคิดเรื่องอดีตกาลของมนุษย์ยังวางอยู่บนพื้นฐานของเทววิทยา ตรีทวิทยา และปรัชญา ต่อมาเมื่ออาณาจักรโรมันเสื่อมอำนาจลง แนวความคิดเปลี่ยนไป จากตรรกศาสตร์และปรัชญาแบบกรีก ไปสู่คริสต์ศาสนา การศึกษาความเป็นมาของมนุษยชาติจากการค้นคว้าศาสตร์ต่างๆ หยุดซังก็ภายใต้กรอบจารีตทางศาสนาบนรากฐานของพระคัมภีร์ การสะสมของเก่ากลายเป็นกิจกรรมของวัดและวัง

ในยุคแห่งการสำรวจดินแดนในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๒-๑๓ จากการพบคนที่มีลักษณะทางกายภาพและวัฒนธรรมที่แตกต่างออกไป ก่อให้เกิดคำถามที่พระคัมภีร์ไม่อาจตอบได้ การพบวัฒนธรรมบางแห่งก็เจริญสูงกว่าที่ชาวยุโรปจะยอมรับได้ว่ามีจริง การพบแหล่งโบราณคดีใหม่ๆ มีการพัฒนาการขุดค้น การสะสมของโบราณขยายวงกว้างขึ้น และเริ่มหันมาสนใจเรื่องราวของของโบราณนั้น การสะสมของเก่าเปลี่ยนจากงานอดิเรกมาเป็นอาชีพ การศึกษาโบราณวัตถุมีสอนตามมหาวิทยาลัย และเกิดสมาคมขึ้นอย่างกว้างขวาง เป็นการอาศัยบันทึกทางประวัติศาสตร์ และประวัติศาสตร์ศิลปะเพื่อควบคุมมิติเวลา

การค้นพบโลกใหม่โดยโคลัมบัส ทำให้เกิดการศึกษาประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ในแนวมานุษยวิทยา เกิดแนวคิดว่ามนุษย์มีแหล่งกำเนิดหลายแหล่ง และมีกลุ่มชาติพันธุ์อื่นสืบสายร่วมกันกับออดัมและอีฟ หลักฐานทางวัฒนธรรมล้วนแต่เป็นหลักฐานแบบก่อนประวัติศาสตร์ โทมัส เจฟเฟอร์สันบิดาแห่งโบราณคดี อเมริกาขุดค้นเนินฝังศพอินเดียนในรัฐเวอร์จิเนีย เป็นงานสนามที่มีระบบ ศึกษาชั้นดิน โครงกระดูก และหลักฐานต่างๆ ในแต่ชั้นดิน และความสนใจเรื่องก่อนประวัติศาสตร์นี้ได้แพร่ไปยังยุโรปเหนือ จนกระทั่ง ค.ศ.๑๘๓๓ จึงเกิดคำว่าก่อนประวัติศาสตร์

คริสต์ศตวรรษที่ ๑๗-๑๘ เป็นยุคแห่งภูมิปัญญา ทั้งทางด้านดาราศาสตร์ คณิตศาสตร์ ปรัชญา สังคม ชีววิทยา งานโบราณคดีพัฒนาขึ้น การศึกษาชั้นดินได้นำไปสู่ข้อมูลเกี่ยวกับมิติเวลา ซึ่งต่อมาเป็นกฎแห่งการทับถม (Law of Superposition) ในทางฝ่ายศาสนจักรพยายามกำหนดอายุว่าโลกสร้างขึ้น ๒๓ ตุลาคม ๔๐๐๔ ปีก่อนคริสตกาล

คริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ คำโครงประวัติศาสตร์อยู่บนพื้นฐานการแบ่งยุคสมัยเชิงเศรษฐกิจ สังคม แต่นักโบราณคดียังคงยึดการแบ่งยุคสมัยเชิงเทคโนโลยีซึ่งสืบทอดมาตั้งแต่สมัยกรีกโรมัน จนถึง การแบ่งยุคไตรยุคของสแกนดิเนเวีย ศาสนจักรเปลี่ยนแนวคิดอ้างหลักฐานซากสัตว์สูญพันธุ์ที่พบเป็นการลงโทษจากเบื้องบนอันเป็นแนวคิดแบบ Catastrophism โดยยังยึด ๔๐๐๔ ปีก่อนคริสตกาล รูปแบบพืชสัตว์ใหม่ๆ ถูกสร้างขึ้นใหม่

ในขณะที่เกิดทฤษฎี ๔๐๐๔ ปีก่อนคริสตกาล แสดงกฎการทัณฑ์ทางธรณีวิทยา แต่ยังไม่สามารถอธิบายการแยกสายพันธุ์ และการเปลี่ยนแปลงทางชีววิทยา (วิวัฒนาการ) จนกระทั่งเกิดแนวคิดทางวิวัฒนาการในกลางคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙

คริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ เป็นยุคแห่งการค้นพบแหล่งโบราณคดี และหลักฐานสำคัญๆ ต่างๆ มากมาย เช่น ชุมชนทะเลสาบในสวิส (Swiss Lake Dweller) มนุษย์โครมันยอง (Cro-Magnon) เมืองทรอย มนุษย์ชวา การกำหนดอายุทางวิทยาศาสตร์ ฯลฯ การควบคุมมิติเวลากลายเป็นประเด็นสำคัญ เกิดการพยายามใช้ การจำแนกหลักฐาน (Typology) ควบคุมกาลเวลา การจำแนกระบบยุคสมัยทางเทคโนโลยีพัฒนาไปสู่การจำแนกโดยเศรษฐกิจสังคม แต่ก็ยังยึดแบบแรกพัฒนาการต่อมาเป็นทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมกับการอพยพ และต่อมาจึงปรับประเด็นมาศึกษาเชิงนามธรรม (Deductive) เช่น ระบบครอบครัว ระบบเครือญาติ สังคมการปกครอง ฯลฯ โดยการตีความจากหลักฐาน และ New Archaeology ซึ่งเป็น “ศึกษาเพื่อเข้าใจกระบวนการวัฒนธรรม รู้เรื่องอดีตให้สามารถนำไปใช้นอกจากด้านมานุษยวิทยา แต่กว้างไกลออกไป สามารถวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของระบบทางวัฒนธรรม และการมองภาพรวมทางวัฒนธรรม บนพื้นฐานเชิงนิรนัย”

๓.๒.๑ โบราณคดีศึกษาเกี่ยวกับสิ่งต่างๆ ดังนี้

๑. คนสมัยโบราณ
๒. สิ่งที่คนสมัยโบราณสร้าง ซึ่งเรียกโดยรวมว่า “วัฒนธรรม” และแบ่งย่อยได้เป็น ๒ ประเภท คือ วัฒนธรรมที่ปรากฏเป็นรูปสัญลักษณ์ (Tangible Culture) ได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย รวมทั้งสิ่งก่อสร้างเพื่อกิจกรรมด้านต่างๆ ยารักษาโรค เครื่องมือใช้สอย และวัฒนธรรมที่ไม่ปรากฏเป็นรูปสัญลักษณ์ (Intangible Culture) เช่น ศาสนา ความเชื่อ ประเพณี ดนตรี เป็นต้น
๓. ระบบสิ่งแวดล้อมสมัยโบราณ ทั้งที่เกิดตามธรรมชาติ ได้แก่ ป่าไม้ แม่น้ำ แร่ธาตุ ดิน และเกิดโดยคนสร้างขึ้น เช่น หมู่บ้าน ไร่ นา สวน คูเมือง คลอง ในการศึกษาและวิจัยทางโบราณคดีนั้น นักโบราณคดีมักพยายามหาความรู้ว่าในสมัยโบราณนั้นที่แหล่งโบราณคดีที่กำลังศึกษาเกิดเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ทั้งทางธรรมชาติ และทางวัฒนธรรมอะไรบ้าง เกิดขึ้นที่ใด เกิดขึ้นได้อย่างไร เกิดขึ้นในลักษณะอย่างไร เหตุใดจึงเกิดขึ้น มีเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ใดบ้างที่เกิดขึ้นตามมาหลังจากการเกิดเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์นั้น

งานโบราณคดีเป็นงานวิเคราะห์เชิงวิทยาศาสตร์ที่ต้องทำตามระเบียบวิธีการวิจัยอย่างเคร่งครัด ทั้งในขณะทำงานสำรวจหรือขุดค้นในภาคสนาม และในการทำงานวิเคราะห์ในห้องปฏิบัติการ เฉพาะที่สำนักงาน มิได้เป็นวิชาที่ต้องอาศัย “โชค” และ “ความบังเอิญ” แต่ต้องอาศัย “วิธีการคิด” ที่มีเหตุผลอย่างรอบคอบ และมีหลักวิชาการเป็นกรอบขึ้นนำความคิดและวิธีการค้นคว้า ส่วนการแปลความหมายหลักฐานเพื่อให้เกิดความเข้าใจว่า โบราณวัตถุชิ้นต่างๆ มีอายุเท่าไรและมีความหมาย

อย่างไรเกี่ยวกับประวัติของมนุษยชาตินั้น จัดได้ว่าเป็นงานที่ยากลำบากที่สุดในกระบวนการศึกษาทางโบราณคดี

คนทั่วไปอาจมีความคิดว่าโบราณคดีเป็นงานที่น่าสนใจ เพราะมีโอกาสจะเกิด “โชคดี” เนื่องจาก “บังเอิญ” ขุดพบโบราณวัตถุประเภท “แปลกๆ” ซึ่ง “มีอายุเก่าแก่มาก” และ “ไม่เคยพบที่ไหนมาก่อน” ส่วนหลักฐานทางโบราณคดีที่นักโบราณคดีหามาได้นั้น หากมองผ่านๆ แล้วก็คล้ายกับว่านักโบราณคดีนำมาแปลความหมายโดยการชี้แจงจินตนาการและการสันนิษฐานเท่านั้น

การทำงานของนักโบราณคดีในอดีต มักปรากฏในลักษณะงานที่มีบางส่วนเกี่ยวข้องกับการค้นหาและค้นพบโบราณวัตถุที่ทรงคุณค่า งานที่ทำในพื้นที่กันดารที่นักโบราณคดีนั้นๆ ไม่ค่อยคุ้นเคย จึงทำให้ดูเหมือนว่า งานโบราณคดีมักผสมผสานไปด้วยการเผชิญความยากลำบากและเสี่ยงอันตราย ลักษณะเช่นนี้ และวิธีการทำงานที่ประกอบด้วย การสืบค้นสอบสวนไปที่ละชั้นตอน จากเงื่อนไขที่ได้มาที่ละน้อยเป็นลำดับ เหมือนกับงานของนักสืบ ซึ่งนักประพันธ์และนักสร้างภาพยนตร์ได้มีการนำเรื่องของนักโบราณคดีมาเสนอในงานของตนจนเป็นที่รู้จักกันดี และทำให้เกิดภาพลักษณ์ว่านักโบราณคดีพึงจะมีบทบาทเช่นนั้น อาทิ นวนิยายเรื่อง “ฆาตกรรมในเมโสโปเตเมีย” (Murder in Mesopotamia) ของแอกาธา คริสตี้ (Agatha Christie) และภาพยนตร์ชุด “อินเดียนา โจนส์” ของ สตีเวน สปีลเบิร์ก (Steven Spielberg) ที่มีนักโบราณคดีเป็นตัวเอกของเรื่อง และมักมีเนื้อเรื่องเกี่ยวข้องกับการล่าโบราณวัตถุทรงค่า

๓.๒.๒ ลักษณะของหลักฐานทางโบราณคดี

การค้นหาหลักฐานทางโบราณคดีทั้งที่อยู่ในดินนั้น อาจพบได้โดยวิธีการต่างๆ ดังต่อไปนี้^{๑๐๔}

๑. การพบโดยบังเอิญ หลักฐานต่างๆ ทางโบราณคดีหลายอย่างพบโดยวิธีนี้ แต่การพบโดยวิธีนี้มักจะไม่ได้หลักฐานที่ดีประกอบการพิจารณาเกี่ยวกับโบราณวัตถุเท่าที่ควร คงได้แต่ตัววัตถุอย่างเดียว ไม่มีหลักฐานอย่างอื่นประกอบ จึงทำให้สิ่งที่พบนั้นด้อยคุณค่าในทางโบราณคดีไป การพบหลักฐานด้วยวิธีเป็นการพบเนื่องจากการทำถนน ทำรางรถไฟ การขุดบ่อ การขุดหลุม เพื่อเพาะปลูก หรือเพื่อการก่อสร้าง เป็นต้น

๒. การพบโดยการสังเกต ซึ่งได้ทำการสำรวจเพื่อการศึกษาถึงแบบอย่างและร่องรอยของสิ่งต่างๆ ที่มนุษย์ในอดีตได้ทำไว้ เพื่อให้ได้หลักฐานก่อนที่จะทำการขุดค้นทางโบราณคดีต่อไป การพบหลักฐานโดยวิธีนี้นับว่ามีคุณค่าในทางโบราณคดีมาก เพราะมีหลักฐานต่างๆ ประกอบการพิจารณาได้อย่างเพียงพอ

^{๑๐๔} ปรีชา กาญจนาคม, โบราณคดีเบื้องต้น, (กรุงเทพมหานคร: คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๓), หน้า ๑-๒.

๓. การพบโดยการตรวจสอบจากภาพถ่ายทางอากาศ การตรวจหลักฐานโบราณคดี โดยเฉพาะโบราณสถานด้วยวิธีนี้นับว่าเป็นผลดี เพราะช่วยประหยัดเวลาและค่าใช้จ่ายในการสำรวจมาก ทั้งยังสามารถค้นพบโบราณสถานที่ไม่อาจจะตรวจพบทางภาคพื้นดินได้ แต่ภาพถ่ายทางอากาศ จะช่วยให้เห็นบริเวณโบราณสถานที่สำคัญซับซ้อนได้อย่างชัดเจน

๔. การพบโดยการใช้เครื่องมือทางวิทยาศาสตร์ การพบหลักฐานทางโบราณคดีโดยใช้เครื่องมือทางวิทยาศาสตร์เข้าช่วยนั้น มักจะใช้ไม่ค่อยได้ผล ถ้าพื้นดินในบริเวณนี้เต็มไปด้วยหินและแร่ธาตุ บางอย่างที่กลั้วผิวดิน ซึ่งเป็นผลให้การใช้เครื่องมือทางวิทยาศาสตร์ มีอุปสรรค แต่อย่างไรก็ตาม เครื่องมือบางอย่างก็ใช้ได้ผลบ้างเหมือนกัน เครื่องมื่อดังกล่าว มีอยู่ด้วยกันหลายชนิด เช่น เครื่องกระทบฟังเสียง เครื่องเจาะแบบสว่าน เครื่องตรวจความต้านทานของดิน การวิเคราะห์ทางเคมี เครื่องมือตรวจแม่เหล็กไฟฟ้า เป็นต้น

๕. การพบโดยวิธีอื่นๆ เป็นวิธีการตรวจหลักฐานทางโบราณคดีอีกวิธีหนึ่ง ซึ่งอาจจะค้นหาหลักฐานได้จากนิทานหรือตำนานที่เล่าสืบต่อกันมา โดยเฉพาะเรื่องที่เกี่ยวข้องกับประวัติของสถานที่ หนังสือหรือเอกสารต่างๆ ชื่อเมืองหรือชื่อสถานที่เก่าแก่ เป็นต้น

๓.๒.๓ ประเภทของหลักฐานของโบราณคดี

โบราณสถาน แบ่งตามลักษณะทางกายภาพได้เป็น ๒ ประเภทด้วยกัน คือ^{๑๐๕}

๑. โบราณสถานที่เห็นรูปทรงชัดเจนได้แก่ พระราชวัง วัด ป้อม ค่าย กำแพงเมือง คูเมือง คลอง สะพาน บ่อ สระ อ่างเก็บน้ำโบราณ ตระพัง เขื่อน เจดีย์ ปราสาท กู ธาตุ พระเก้า คุ่มหลวง หล่งเตาเผา ฯลฯ ซึ่งบางแห่งอาจจะยังใช้ประโยชน์ได้แก่ วัดในพระพุทธศาสนา พระราชวัง พระธาตุ ดอยสุเทพ พระบรมธาตุนครศรีธรรมราช พระธาตุพนม วังเจ้าเมืองพัทลุง ศาลากลางหลังเก่า จังหวัดน่าน ซึ่งเดิมเป็นหอคำ(บ้าน/ที่ทำการ) เจ้าเมืองน่านและปัจจุบันปรับปรุงเป็นพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสงขลา (หลังเก่า) เป็นต้น

๒. ซากโบราณสถาน หมายถึง สิ่งก่อสร้างหรือสถาปัตยกรรมที่เคยมีรูปทรงและใช้ประโยชน์มาแต่อดีต แต่ชำรุดผุพังจนมองไม่เห็นรูปทรงชัดเจน โบราณสถานเหล่านี้ไม่ได้ใช้ประโยชน์ตามหน้าที่เดิม แต่ที่ยังมีคุณค่าในฐานะที่เป็นมรดกทางศิลปวัฒนธรรมที่สำคัญได้แก่

- คูคันดิน^{๑๐๖} (คูเมืองและกำแพงเมือง) ส่วนมากเป็นสิ่งก่อสร้างที่พบเห็นบ่อยๆ ตามชุมชนหรือเมืองโบราณ ความสำคัญของคูคันดินนี้เป็นแนวเขตของเมือง เป็นแนวป้องกันการโจมตีของศัตรู และอาจจะใช้ประโยชน์ในการเก็บกักน้ำไว้ใช้สอย หรือเป็นแนวป้องกันน้ำท่วม คูคันดิน โบราณสถานหลายแห่งสังเกตได้ยาก เพราะดินแข็งหรือถูกทำลายเปลี่ยนแปลงสภาพไปหมดแล้ว แต่ก็อาจจะสังเกตได้จาก

^{๑๐๕} กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม, คู่มือปฏิบัติงานอาสาสมัครท้องถิ่น ในการดูแลรักษามรดกทางศิลปวัฒนธรรม (อส.ม.ศ.), (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๖), หน้า ๑๐.

^{๑๐๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๓.

พื้นที่ที่มีลักษณะเป็นแนวคันดินสูงมีความยาวติดต่อกัน โดยมากจะขนานไปกับคู คลอง ร่องน้ำ มีทั้งรูปสี่เหลี่ยมและวงรี

- ถนนโบราณ มักเป็นเส้นทางติดต่อระหว่างหมู่บ้านหรือเมืองในอดีต หรือบางแห่งอาจเป็นแนวถนนภายในเมืองเช่น ถนนในเมืองพระนครศรีอยุธยา

- เนินดินที่ปกคลุมเจดีย์ วิหาร โบสถ์ ปราสาท กู่ ธาตุ เทวาลัยและสิ่งก่อสร้างอื่นๆ เช่น การค้นพบซากโบราณสถานขนาดใหญ่ในเวียงกุมกาม อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเดิมเราไม่ทราบว่าใต้ดินที่มีกองอิฐทับถมนั้นมีอะไรอยู่บ้าง แต่พอขุดค้นทางโบราณคดีศึกษาก็พบว่าเจดีย์ วิหาร โบสถ์ อยู่ใต้ดินจำนวนมาก หรือที่เขาคา อำเภอสีชล จังหวัดนครศรีธรรมราช ขุดค้นทางโบราณคดีพบโบราณสถานที่เป็นซากเทวาลัยขนาดใหญ่ โดยที่ก่อนการขุดค้นทางโบราณคดีพบเพียงแท่นฐานควิลิ่งควางอยู่บนกองหินขนาดเล็กเท่านั้น

- เนินดินที่เป็นแหล่งที่อยู่อาศัย แหล่งฝังศพ แหล่งถลุงโลหะ ฯลฯ หรือที่เรียกกันว่า “แหล่งโบราณคดี” เช่นเนินดินที่ตั้งอยู่หมู่บ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี เคยเป็นที่ตั้งหมู่บ้านของคนในอดีต เมื่อประมาณ ๔,๐๐๐ ปีมาแล้ว ซึ่งในบริเวณนี้พบโครงกระดูกคน ภาชนะดินเผา และหลักฐานที่เป็นโบราณสถานวัตถุอื่นเป็นจำนวนมาก และเป็นหนึ่งในมรดกโลกที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ประเทศไทย

- อนุสรณ์สถาน แหล่งประวัติศาสตร์ ได้แก่ ที่ดิน หรือบริเวณที่เคยเกิดเหตุการณ์สำคัญในอดีต และเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ ควรแก่การจดจำและรักษาไว้ เช่น บริเวณทุ่งสัมฤทธิ์ จังหวัดนครราชสีมา บริเวณค่ายโพธิ์สามต้น จังหวัดพระนครศรีอยุธยา บริเวณค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี บริเวณตำบลห้วยกอ ที่ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตรสุริยุปราคา บริเวณดังกล่าวทั้งหมดนี้ เดิมไม่มีสิ่งก่อสร้างใดๆ ให้เห็น แต่มีประวัติศาสตร์ยืนยันชัดเจนจึงเป็นโบราณสถานประเภทหนึ่ง^{๑๐๗}

๓.๒.๔ พระราชบัญญัติเกี่ยวกับโบราณคดี

พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ (ฉบับที่ ๒)^{๑๐๘} หมวด ๑ โบราณสถาน ว่าด้วยมาตรา ๗ ทวิ^{๑๐๙} ห้ามมิให้ผู้ใดปลูกสร้างอาคารตามกฎหมายว่าด้วยการควบคุมการก่อสร้างอาคารภายในเขตของโบราณสถาน ซึ่งอธิบดีได้ประกาศขึ้นทะเบียน เว้นแต่จะได้รับอนุญาตเป็นหนังสือจากอธิบดี

ในกรณีที่มีการปลูกสร้างอาคารโดยมิได้รับอนุญาต ให้อธิบดีมีอำนาจสั่งระงับการก่อสร้างและให้รื้อถอนอาคารหรือส่วนแห่งอาคารนั้นภายในกำหนดหกสิบวันนับแต่วันได้รับคำสั่ง

^{๑๐๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๔.

^{๑๐๘} พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕, หน้า ๑๐.

ผู้ใดขัดขืนไม่ระงับการก่อสร้างหรือรื้อถอนอาคารหรือส่วนแห่งอาคารตามคำสั่งอธิบดี มีความผิดฐานขัดคำสั่งเจ้าพนักงาน และให้อธิบดีดำเนินการรื้อถอนอาคารหรือส่วนแห่งอาคารนั้นได้ โดยเจ้าของผู้ครอบครองหรือผู้ปลูกสร้างไม่มีสิทธิเรียกร้องค่าเสียหายหรือดำเนินคดีแก่ผู้รื้อถอนไม่ว่า ด้วยประการใดทั้งสิ้นสัมภาระที่รื้อถอนถ้าเจ้าของไม่ขนย้ายออกไปจากเขตโบราณสถานภายใน กำหนดสิบห้าวันนับแต่วันรื้อถอนเสร็จให้อธิบดีจัดการขายทอดตลาดสัมภาระนั้นเงินที่ได้จากการขาย เมื่อหักค่าใช้จ่ายในการรื้อถอนและการขายแล้วเหลือเท่าใดให้คืนให้เจ้าของสัมภาระนั้น

พระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ.๒๕๕๐^{๑๐๙}

มาตราที่ ๔ เป็นกฎหมายว่าด้วยการควบคุมการก่อสร้างอาคาร สำหรับเขตท้องที่ที่ได้มีการประกาศให้ใช้บังคับผังเมืองรวมตามกฎหมายว่าด้วยการผังเมืองหรือเขตท้องที่ ที่ว่าด้วยอาคารสูง หากวัดใดจะมีการก่อสร้างอาคารเพิ่มเติมในเขตโบราณสถาน เห็นควรที่เจ้าอาวาสและบุคคลที่เกี่ยวข้องควรศึกษาพระราชบัญญัตินี้โดยอนุโลม คือ การกำหนดความสูง ไม่ให้สูงกว่า โบราณสถาน ภายในวัด เช่น

๑. ด้านความสูง การวัดความสูงของอาคารโดยให้วัดจากระดับพื้นดินที่ก่อสร้างถึง พื้นลาดฟ้า สำหรับอาคารทรงจั่วหรือปั้นหยาให้ วัดจากระดับพื้นดินที่ก่อสร้างถึงยอดผนังของชั้นสูงสุด

๒. ป้ายหรือสิ่งก่อสร้างขึ้นสำหรับติดหรือตั้งป้าย พื้นที่หรือสิ่งก่อสร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นที่พักจอดรถ ที่กลับรถ และทางเข้าออกของรถ

๓. แผนผังบริเวณ แบบแปลนเกี่ยวกับการก่อสร้าง ดัดแปลง รื้อถอน เคลื่อนย้าย

๔. รายการคำนวณ กำลังของวัสดุการรับน้ำหนัก และกำลังต้านทานของส่วนต่างๆ ของอาคาร

๕. ก่อสร้าง สร้างอาคารขึ้นใหม่ทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นการสร้างขึ้นแทนของเดิมหรือไม่

๖. ดัดแปลง เปลี่ยนแปลงต่อเติม เพิ่ม ลด หรือขยายซึ่งลักษณะขอบเขต แบบ รูปทรง สัดส่วน น้ำหนัก เนื้อที่ ของโครงสร้างของอาคารหรือส่วนต่างๆ ของอาคารซึ่งได้ก่อสร้างไว้แล้วให้ผิดไปจากเดิม

๗. บูรณะซ่อมแซม ซ่อมหรือเปลี่ยนส่วนต่างๆ ของอาคารให้คงสภาพเดิม

๘. รื้อถอน รื้อส่วนอันเป็นโครงสร้างของอาคารออกไป เช่น เสา คาน ตง หรือส่วนอื่นของโครงสร้างตามที่กำหนด

^{๑๐๙} พระราชบัญญัติควบคุมอาคาร ฉบับที่ ๔ พ.ศ. ๒๕๕๐ ภูมิพลอดุลยเดช ป.ร. ให้ไว้ ณ วันที่ ๘ พฤษภาคม ๒๕๒๒ เป็นปีที่ ๓๔ ในรัชกาลปัจจุบัน

๙. ผู้ควบคุมงาน” หมายความว่า ผู้ซึ่งรับผิดชอบในการอำนวยความสะดวก การก่อสร้าง ดัดแปลง รื้อถอน หรือเคลื่อนย้ายอาคาร

๑๐. ผู้ดำเนินการ ผู้ครอบครองอาคารซึ่งกระทำการก่อสร้าง ดัดแปลง รื้อถอน หรือเคลื่อนย้ายอาคารด้วยตนเอง

๑๑. ผู้ตรวจสอบ ผู้ซึ่งได้รับใบอนุญาตประกอบวิชาชีพวิศวกรรมควบคุม หรือผู้ซึ่งได้รับใบอนุญาตประกอบวิชาชีพสถาปัตยกรรมควบคุมตามกฎหมาย

๑๒. นายช่าง หรือวิศวกรหรือสถาปนิกซึ่ง แต่งตั้งให้เป็นนายช่าง

โดยสิทธิหรืออำนาจที่เห็นสมควรให้สร้างเจ้าอาวาสจะเป็นผู้อนุมัติให้สร้างในพื้นที่ของวัด แต่ต้องอยู่ในขอบเขตของโบราณสถานที่ยื่นทะเบียนแล้วแต่วัดจะต้องแจ้งให้กรมศิลปากรพิจารณา และอนุมัติก่อน แต่ในกรณีจะรื้อทิ้งสิ่งก่อสร้างเก่า เช่น โบสถ์เก่า วิหารเก่า หอธรรม ฯลฯ ตามพระราชบัญญัติโบราณสถานพระสงฆ์ไม่สามารถทำได้ แม้ว่าเป็นโบราณสถานที่ยังไม่ได้ขึ้นทะเบียน ในกรณีที่มีคนมาขอซื้อโบสถ์เก่าแต่จะสร้างโบสถ์ใหม่แทน

๓.๒.๕ ความสำคัญและประโยชน์ของโบราณคดี

โบราณคดี นับว่ามีความสำคัญและเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่องานค้นคว้าทางด้าน วัฒนธรรมของมนุษย์ เพราะสิ่งซากเหลือที่ปรากฏอยู่นั้น สามารถที่จะให้คำตอบเรื่องราวของอดีตได้ อย่างมากมายถึงความเจริญวิวัฒนาการของมนุษย์ในยุคต่างๆ ได้เป็นอย่างดี ความสำคัญและ ประโยชน์ดังกล่าวสรุปได้ดังนี้^{๑๑๐}

๑. เพื่อเป็นการศึกษาถึงกิจกรรมของมนุษย์ในอดีต การค้นคว้าทางโบราณคดีเป็น การสืบสวนและวิจัยเกี่ยวกับกิจกรรมของมนุษย์ในอดีต ประวัติศาสตร์ แม้จะเป็นเรื่องจริงของมนุษย์ ในอดีตก็ตามแต่ประวัติศาสตร์ก็ยังขาดหลักฐานสนับสนุนอีกมากมาย จึงจำเป็นต้องมีการศึกษาวิจัย เพิ่มเติม เพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงที่ถูกต้อง

๒. เพื่อทราบแหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมของชาติ ในการศึกษาทางโบราณคดี นอกจากจะได้รับผลทางด้านวิชาการแล้ว ก็ยังได้ทราบแหล่งอันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ เช่น โบสถ์ วิหาร โบราณวัตถุ เมืองโบราณ ซึ่งเป็นหลักฐานที่แสดงให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรือง และ แบบอย่างทางวัฒนธรรมของบรรพบุรุษ อันจำเป็นต้องสงวนรักษาไว้เพื่ออนุชนรุ่นหลังได้ศึกษาค้นคว้า

๓. เพื่อผลในการพัฒนาทางสังคม การที่ประชาชนจะมีความเข้าใจและภาคภูมิใจใน เรื่องของชาติตนเองมากน้อยเพียงไรนั้น ขึ้นอยู่กับการที่เขาได้ทราบเรื่องราวของท้องถิ่นที่เขาอาศัยอยู่ หรือไม่ ซึ่งถ้าเขาทราบว่าบ้านเมืองของเขาเป็นอย่างไร มีอะไรบ้างที่มีคุณค่าควรแก่การสงวนรักษา ก็ จะทำให้ประชาชนเกิดความรักชาติบ้านเมือง ช่วยกันทะนุบำรุงให้รุ่งเรืองตลอดไป ด้วยเหตุนี้

^{๑๑๐} ปรีชา กาญจนาคม, โบราณคดีเบื้องต้น, (กรุงเทพมหานคร: คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัย ศิลปากร, ๒๕๒๓), หน้า ๖-๗.

การศึกษาค้นคว้าทางโบราณคดี จึงเป็นวิชาการแขนงหนึ่งที่ทำให้ประชาชนเกิดความภาคภูมิใจในชาติของตน

๔. เพื่อใช้เป็นแหล่งส่งเสริมการท่องเที่ยว ปัจจุบันประเทศต่างๆ หลายประเทศได้ประสบผลสำเร็จในการใช้ทรัพยากรทางวัฒนธรรม เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้าไปท่องเที่ยวในประเทศของตน ซึ่งสามารถทำรายได้ให้กับประเทศเป็นจำนวนมาก ในขณะที่เดียวกันก็เป็นผลให้เกิดอุตสาหกรรมหรือกิจการอย่างอื่นตามมาด้วยหลายอย่าง และทำให้คนมีงานทำมากขึ้น

๕. เพื่อใช้เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจของประชาชน ผลพลอยได้จากการสำรวจพบแหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรม อีกอย่างหนึ่งก็คือ โบราณสถาน หรือเมืองโบราณ ซึ่งสามารถที่จะตัดแปลงให้เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจโดยการทำเป็นสวนสาธารณะหรืออุทยานประวัติศาสตร์

๓.๓ การสืบค้นเส้นทางโบราณคดี

การศึกษาเรื่องราวในอดีตของมนุษย์ โดยผ่านทางการศึกษาหลักฐานทางโบราณคดี ที่ได้มาจากการสำรวจ การขุดค้น (โบราณวัตถุ) การขุดแต่ง (โบราณสถาน) และการศึกษาเอกสารทางประวัติศาสตร์ประเภทต่างๆ (ศิลาจารึก จดหมายเหตุ พงศาวดาร) โดยทั่วไป จะต้องใช้ศาสตร์ด้านอื่นๆ ประกอบในการวิเคราะห์และตีความหลักฐานทางโบราณคดีที่ได้จากกระบวนการข้างต้น เพื่อให้เรื่องราวในอดีตของมนุษย์มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น ศาสตร์เหล่านั้น เช่น ประวัติศาสตร์ ศิลปะ ธรณีวิทยา สัตววิทยา พฤกษศาสตร์ เรณูวิทยา การกำหนดอายุทางวิทยาศาสตร์ เป็นต้น

๓.๓.๑ วิธีการศึกษาทางโบราณคดี

การศึกษาโบราณคดี เป็นการศึกษาแบบวิทยาศาสตร์แขนงหนึ่ง เช่นเดียวกับการศึกษาทางสังคมศาสตร์ การศึกษาทางโบราณคดี เป็นการศึกษาจากหลักฐานต่างๆ ดังกล่าว มาแล้ว การที่จะทราบเรื่องราวของมนุษย์ในยุคใดในสมัยใดได้ละเอียดมากน้อยเพียงใดย่อมขึ้นอยู่กับหลักฐานที่พบ การแปลความหมายและการวางตัวเป็นกลาง ไม่มีอคติในเรื่องของชาตินิยมของนักโบราณคดีเรื่องราวที่ได้จึงจะถูกต้องกับความเป็นจริงมากที่สุดจึงจะถูกต้อง ตรงกับความเป็นจริงมากที่สุด

๓.๓.๒ การศึกษาโบราณคดี แบ่งออกเป็น ๔ ขั้นตอน คือ

๑. การสำรวจ (survey)

เป็นการตรวจหาแหล่ง โบราณคดี อาจทำได้โดยการ ตรวจสอบจากภาพถ่ายทางอากาศ การศึกษาจากเอกสารและการเดินสำรวจ เพื่อเป็นการรวบรวมหลักฐานสำหรับประเมินค่าของแหล่งโบราณคดีนั้นๆ ในการวางแผนขุดค้นต่อไป

๒. การขุดค้น (excavation)

เป็นกรรมวิธีขั้นที่สองของการศึกษาทางโบราณคดี การขุดค้นจะต้องทำอย่างระมัดระวัง เพื่อไม่ให้เป็นการทำลายหลักฐานที่ทับถมอยู่ในดินเป็นเวลาหลายร้อยหลายพันปีจึงต้องมีการบันทึกอย่างละเอียด และการวาดภาพหรือถ่ายภาพประกอบด้วยเพื่อให้ได้หลักฐานที่ถูกต้องมากที่สุด

๓. การวิเคราะห์ (analysis)

หลักฐานที่ได้จากการขุดค้น จะต้องนำมาวิเคราะห์ใน ห้องปฏิบัติการเพื่อหาแบบอย่างของรูปร่างของ สิ่งของที่ขุดได้เพื่อประโยชน์ในการศึกษาต่อไป

๔. การแปลความหมาย (interpretation)

และการเขียนรายงานเป็นการรวบรวมหลักฐานต่างๆ ที่ได้จากการสำรวจ การขุดค้น และการวิเคราะห์แล้วนำมาแปลความหมาย เพื่อเขียนเป็นรายงานพิมพ์ออกเผยแพร่และจัดนิทรรศการสรุปเรื่องราวของมนุษย์ในยุคนั้น สมัยนั้นต่อจากนั้นก็เป็นการ รักษาโบราณศิลปวัตถุที่ค้นพบซึ่งได้แก่ การจัดพิพิธภัณฑ์ เพื่อเป็นประโยชน์ในสำหรับการศึกษาค้นคว้าแนวทางการศึกษา วิชาโบราณคดี โดยทั่วไป

๓.๔ แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนา

๓.๔.๑ หลักศิลาจารึก – โบราณคดี

จารึก คือ เอกสารประเภทหนึ่งที่บ้านทึกเป็นลายลักษณ์อักษร โดยทำให้รูปอักษรเป็นถึงแม้ว่าจารึกจะปรากฏอยู่ร่วมกับภาพสลักก็นับว่าเป็นการจารึก เช่น ร่องลึกลงไปใ้ในเนื้อวัตถุ^{๑๑๑} ศิลาจารึกภาพขาคัดวัดศรีชุม เป็นภาพเล่าเรื่องในชาดกที่มีการจารึกอักษร เพื่ออธิบายเรื่องราว เป็นต้น

วัสดุที่ใช้ในการจารึกที่พบโดยทั่วไป เช่น ศิลา ไม้ แก้ว และโลหะ โดยวัสดุดังกล่าวจะมีวิธีการจารึกที่แตกต่างกันตามลักษณะเนื้อของวัสดุ คือ วัสดุเนื้อแข็ง จะใช้เหล็กแท่งที่มีปลายแบนหรือแหลม เรียกว่าเหล็กสกัด ตอกสกัดลงไปใ้ในเนื้อวัสดุให้เป็นร่องลึก หรือวัสดุที่มีเนื้ออ่อนกว่าจะใช้เครื่องมือที่ทำด้วยเหล็กปลายแหลมคม เรียกว่า เหล็กจาร เขียนลายลักษณ์อักษรลงบน วัตถุให้เป็นร่องลึก โดยพบวิธีจารึกดังกล่าวบนวัตถุหลากหลายชนิด เช่น แท่งศิลาจารึก ระฆัง พระพุทธรูป ใบลาน ตลอดจนขั้วของเครื่องใช้ เป็นต้น ซึ่งในการจารึกโดยทั่วไปมักจะทำพร้อมกับ การสร้างวัตถุ นั้นๆ เพื่อเป็นการประกาศการบุญที่ได้กระทำ แต่อาจมีบางช่วงที่นิยมการนำวัตถุที่มี อายุเก่าแก่ มาสลักภายหลัง^{๑๑๒} ตรงกัน

^{๑๑๑} สำนักหอสมุดแห่งชาติ, คู่มือปฏิบัติงานเกี่ยวกับเอกสารโบราณ, (กรุงเทพมหานคร: กลุ่มหนังสือตัวเขียนและจารึก สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร, ๒๕๔๘), ๑๙-๒๔.

^{๑๑๒} พระพุทธรูปปางทรมานช้างนาราคีรี ศิลปะปาละ มีจารึกหลังกรอบไม้สักว่ามีกรุปปฏิสังขรณ์พระพุทธรูป ในปี พ.ศ.๒๓๓๓ ดูใน ฮันธ์ เพนธ์, คำจารึกที่ฐานพระพุทธรูปในนครเชียงใหม่, (กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๑๙), หน้า ๒๑๓-๒๑๖..

รูปแบบของจารึกทั่วไปจะมีรูปทรง และขนาด เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของผู้ให้สร้าง ความชำนาญของผู้สร้าง และสถานที่ หรือตำแหน่งที่ใช้ในการวางจารึก โดยมักจะพบจารึกทรง เสม่า เสม่า แปดเหลี่ยม และเสาสี่เหลี่ยม ตั้งบริเวณด้านหน้า หรือภายในศาสนสถาน หรือจารึกทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้า บนตัวศาสนสถาน เช่น เสากรอบประตู เป็นต้น การวางรูปอักษรที่พบในจารึกที่พบในประเทศไทย มีการวางอักษรเริ่มต้นจากซ้ายไปขวา และเรียงตามลำดับจากข้างบนลงมาข้างล่างอย่างในปัจจุบัน และมีการตีเส้นบรรทัดในการ เขียนอักษร โดยเป็นการวางตัวอักษรไว้ได้เส้นบรรทัด เช่น จารึกเจดีย์ วัดมหาธาตุ จังหวัดสุโขทัย ปรากฏเส้นบรรทัด ชิดลึกลงไปในเนื้อศิลา เป็นแนวทาบบรรทัด ลักษณะการเขียนได้เส้นเช่นนี้พบมา ตลอดจนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ จนกระทั่งมีการรับรูปแบบการเขียนของชาวยุโรป จึงทำให้การเขียนอักษรบนเส้นบรรทัดเป็นที่นิยม จนถึงปลายสมัย พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ การเขียนอักษรได้เส้นบรรทัดจึง หมดไปอย่างสมบูรณ์

จารึกมหาอารามราชสันฐานสิงห์หลวง

จารึกหน้าอุโบสถวัดพระสิงห์ กองหอสมุดแห่งชาติ กำหนดเป็น “ชม. ๑๒ จารึกมหาอารามราชสันฐานสิงห์หลวง” เป็นอักษรฝักขาม ค้นพบเมื่อ ปี พ.ศ. ๒๓๕๘ มีจำนวนด้าน ๒ มี ๒๔ บรรทัด, ด้านที่ ๑ มี ๑๙ บรรทัด, ด้านที่ ๒ มี ๕ บรรทัด เป็นหินทรายสีแดง รูปเสมา กว้าง ๕๓ ซม. ยาว ๘๙ ซม. มีเนื้อหาโดยสังเขป กล่าวว่า เมื่อวันพุธ เพ็ญเดือน ๖ จุลศักราช ๑๑๗๓ พระมหาธรรมิกราชาธิราช เจ้าเมืองเชียงใหม่ พระมหาอุปราชานรินทา เจ้าราชบุตรราชันดดา พระอัครมเหสี ตลอดจนเสนาอำมาตย์ ได้นิมนต์สมเด็จพระสังฆราชเพื่อร่วมสร้างพระอุโบสถหลังนี้ ซึ่งประดับด้วยลายทองสวยงามตามแบบโบราณ เช่นเดียวกับในสมัยของบูรพกษัตริย์ ได้แก่ พระเจ้าแสนเมืองมา และพระเมืองแก้ว มีการบริจาคเงินค่าวัสดุอุปกรณ์ในการประดับตกแต่งพระอุโบสถข้อความจารึกด้านที่ ๑ บรรทัดที่ ๒ ระบุจุลศักราช ๑๑๗๓ ซึ่งตรงกับ พ.ศ. ๒๓๕๔ อันเป็นสมัยที่พระเจ้ากาวิละปกครองเมืองเชียงใหม่ (พ.ศ. ๒๓๒๕-๒๓๕๖)^{๑๑๓}

จารึกหริปัญชบุรี

กองหอสมุดแห่งชาติ กำหนดเป็น “ลพ.๑๕”, พช. ๒๑, ๓๒๗, หลักที่ ๗๑ ศิลาจารึกวัดพระธาตุ มุมตะวันออกเฉียงเหนือ จังหวัดลำพูน อักษรฝักขาม ราวปี พ.ศ. ๒๐๔๓ ภาษาไทย มีจำนวนด้าน ๒ ด้าน มี ๕๑ บรรทัด ด้านที่ ๑ มี ๓๒ บรรทัด ด้านที่ ๒ มี ๑๙ บรรทัด จารึกบนหินทรายสีแดง รูปใบเสมา กว้าง ๔๗.๕ ซม. สูง ๑๔๒ ซม. หน้า ๑๑.๕ ซม. ข้อความจารึกด้านที่ ๑ บรรทัดที่ ๒ ระบุ จ.ศ. ๘๖๒ ซึ่งตรงกับ พ.ศ. ๒๐๔๓ อันเป็นรัชสมัยของพระเมืองแก้วหรือพระเจ้าพิ

^{๑๑๓} ฐานข้อมูลจารึกในประเทศไทย ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), **จารึกหน้าอุโบสถวัดพระสิงห์**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.sac.or.th/databases/inscriptions/inscribe_detail.php?id=14419, [๓๐ มกราคม ๒๕๖๑].

ลกปนัดดาธิราช (พ.ศ.๒๐๓๘ - พ.ศ.๒๐๖๘) เนื้อหาโดยสังเขป กล่าวถึง สมเด็จพระพิตรมหาราชาเจ้าตน เป็นอธิบดีในศรีพิงคราชกูร์เชียงใหม่ ได้สถาปนาเทิงธรรมกับพระกรรโลงรักอัครราชมาดา มีศรัทธาใน พระศาสนามากนัก มักให้มันคงลงเป็นเค้าเป็นมุงใน “หริบุญชบุรี” อวยไอสวรรย์สมบัติพิศดูฯ ทั้งหลาย มีต้นว่า “สัปตรัตนะ” นำมาบูชาพระมหาธาตุเจดีย์อันเป็นแห่ง่าเป็นเค้าแก่พสุธา จากนั้นได้ พรรณนาสืบไปว่า สมเด็จพระองค์มหาราชาเจ้าทั้งสองให้สร้างพระธรรมมณเฑียร อันอาเกียรณม์ไปด้วย คำมาสาฯ ให้สร้างพระธรรม ๘ หมื่น ๔ พันพระธรรมชั้น์ และคั่นถัสตตปกรณ์ สาทถถถ ถูกา อนุ ถูกา คณนาได้ ๔๒๐ คัมภีร์ ให้สร้างสุพรรณพุทธรูปเจ้า แล้วให้นำมาสถาปนาไว้ ณ พระธรรมมณเฑียร พ.ศ. ๒๐๔๓ นี้อยู่ในรัชกาลพระเมืองแก้ว จารึกหลักนี้ควรประดิษฐานอยู่ที่วัดพระธาตุหริบุญไชยนี้เอง แสดงว่า พระเมืองแก้วกับพระราชมารดาของพระองค์ได้ร่วมกันบำเพ็ญพระราชกุศลอันยิ่งใหญ่ สถาปนาหอพระไตรปิฎก ซึ่งท่านเรียกของท่านในสมัยนั้นว่า “พระธรรมมณเฑียร” เป็นสถานที่เก็บรักษา คัมภีร์พระไตรปิฎก ครบทั้ง ๘๔,๐๐๐ พระธรรมชั้น์ อันพร้อมทั้ง อรรถถถถ ถูกา และอนุถูกา รวมทั้งสิ้นเป็นคัมภีร์ ๔๒๐ พระคัมภีร์ บรรดาพระคัมภีร์ทั้งนี้ต้องเป็นใบลานทั้งหมด นอกจากนั้นยัง ทรงสร้างพระพุทธรูปทองคำประดิษฐานประจำอยู่ที่ “พระธรรมมณเฑียร” จารึกหลักนี้ ถ้อยคำที่ จารึกมีลักษณะเป็นร้อยกรองทำนองร้อย เป็นที่น่าสังเกตที่เรียกชื่อเมืองลำพูนโบราณว่า “หริบุญชบุรี” ซึ่งคงจะสืบมาแต่คำว่า “หริบุญชัย” โดยลำดับ^{๑๓๔}

หอไตรหรือหอธรรมวัดพระธาตุหริบุญชัย ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ขององค์พระธาตุหริบุญชัยจากศิลาจารึก ลพ.๑๕ (ปัจจุบันอยู่ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติหริบุญไชยจังหวัดลำพูน) เป็นจารึกอักษรไทยล้านนาจารึกขึ้นในราว พ.ศ. ๒๐๔๓ ซึ่งอยู่ในช่วงรัชกาลพระเมืองแก้ว จารึกหลักนี้ประดิษฐานอยู่ที่ วัดพระธาตุหริบุญชัย เรื่องราวในจารึกได้กล่าวถึงพระเมืองแก้ว กับพระราชมารดาของพระองค์ได้ร่วมกันบำเพ็ญพระราชกุศล อันยิ่งใหญ่สถาปนาหอไตรปิฎกหรือหอพระธรรมมณเฑียร เป็นสถานที่เก็บรักษา คัมภีร์พระไตรปิฎก ครบทั้ง ๘๔,๐๐๐ พระธรรมชั้น์ พร้อมทั้งอรรถถถถ ถูกา และอนุถูกา รวมทั้งสิ้นเป็นคัมภีร์ ๔๒๐ พระคัมภีร์ซึ่งเป็นพระคัมภีร์ใบลานทั้งหมด ลักษณะทางสถาปัตยกรรมของหอไตรหลังนี้มีลักษณะเช่นเดียวกับหอไตรของวัดพระสิงห์ และวัดเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งถือว่าเป็นแบบที่นิยมสร้างกันทั่วไปในดินแดนล้านนา สำหรับหอไตร วัดพระธาตุหริบุญชัยหลังนี้ สร้างเป็นอาคารสองชั้น ชั้นล่างก่ออิฐถือปูน ชั้นบนเป็นอาคารเครื่องไม้ ตัวอาคารหอไตรตั้งอยู่บนฐานขนาดใหญ่ ซึ่งมีบันไดขึ้นทางด้านหน้า สองข้างบันไดมีสิงห์โตหินประดับที่หัวเสา ตัวอาคารหอไตรชั้นล่างที่ก่อด้วยอิฐถือปูนมีประตูทางเข้าทางเดียว ส่วนชั้นบนเป็นเครื่องไม้ทำเป็นบันไดขนาดเล็กๆ ตั้งอยู่ด้านหน้าบนประตูทางเข้าชั้นล่าง ตัวอาคารมีการประดับด้วยไม้แกะสลักปิดทอง

^{๑๓๔} ฐานข้อมูลจารึกในประเทศไทย ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), จารึกหริบุญชบุรี, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.sac.or.th/databases/inscriptions/inscribe_detail.php?id=2074, [๓๐ มกราคม ๒๕๖๑].

ประดับกระจกอย่างสวยงาม มีมุขทั้งด้านหน้าและด้านหลัง หลังคาลดชั้นประดับด้วยช่อฟ้าใบระกา ทางหลังคามุงด้วยแผ่นตึบก^{๑๑๕}

จารึกอาณาจักรปุนไชย

จารึกอาณาจักรปุนไชย กองหอสมุดแห่งชาติ กำหนดเป็น “ลพ. ๕” มีชื่อเรียกอื่นๆ ว่า Vat Kukut II, จารึกวัดกุกกุหรือจามเทวี หลักที่ ๒, ศิลาจารึกวัดกุกกุ หรือวัดจามเทวี เป็นอักษรมอญโบราณ ราวปีพุทธศตวรรษที่ ๑๗ จำนวนด้าน ๑ ด้าน มี ๘ บรรทัด ทำมาจากหินทราย เป็นรูปใบเสมา กว้าง ๖๘ ซม. สูง ๑๐๐ ซม. หนา ๒๓ ซม. พบที่วัดจามเทวี หรือ กุกกุ อำเภอมือง จังหวัดลำพูน สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ และศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเดส์ เป็นผู้ค้นพบ ตช. กษัตริย์องค์หนึ่งของอาณาจักรหริภุญไชย เป็นผู้สร้าง เนื้อหาโดยสังเขป แปลโดย ศ. โรเบิร์ต ฮัลลiday และ ศ. ชาร์ลส์ อ็อตโต บลังกเดิน (พ.ศ. ๒๔๗๓) กับ จำปา เยื้องเจริญ และเทิม มีเต็ม (พ.ศ. ๒๕๓๓) นั้นมีรายละเอียดที่ค่อนข้างแตกต่างกัน แต่สิ่งที่เหมือนกันคือ การกล่าวถึงกษัตริย์ผู้ครองหริภุญไชย และกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา^{๑๑๖}

จารึกพระเจ้าสวาวิสิติ ๒ (วัดกุกกุ)

จารึกพระเจ้าสวาวิสิติ ๒ (วัดกุกกุ) มีชื่อเรียกอื่นๆ ว่า inscription de Vāt Kŭkŭt, Vat Kukut (I), ศิลาจารึกมอญวัดกุกกุ หรือ วัดจามเทวี, จารึกพระเจ้าสวาวิสิติ (วัดกุกกุ) (ลพ./๒, พช. ๒๑, ๓๕๔), จารึกวัดกุกกุหรือจามเทวี หลักที่ ๑ เป็นอักษรมอญโบราณ ราวปีพุทธศตวรรษที่ ๑๗ จำนวนด้าน ๒ ด้าน มี ๓๘ บรรทัด แต่ละด้านมี ๑๙ บรรทัด ทำมาจากหินทราย เป็นรูปใบเสมา กว้าง ๘๘ ซม. สูง ๑๒๔ ซม. หนา ๒๙ ซม. พบเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๖๕ บริเวณฐานพระเจดีย์ด้านทิศตะวันออกของวัดจามเทวีหรือกุกกุ อำเภอมือง จังหวัดลำพูน พบโดยสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ และศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเดส์ พระเจ้าสวาวิสิติ เป็นผู้สร้าง เนื้อหาโดยสังเขป กล่าวว่า พระเจ้าสวาวิสิติโปรดให้มีการปฏิสังขรณ์พระรัตนเจดีย์ซึ่งพังทลายลงมาเนื่องจากแผ่นดินไหว มีการกล่าวถึงการสร้างบ่อน้ำในอารามโดยพระราชมารดา การถวายข้าพระ กัลปนาที่ดิน และสิ่งของต่างๆ อนึ่ง เจดีย์ดังกล่าวอยู่ในบริเวณวัดจามเทวี จังหวัดลำพูนในปัจจุบัน ในบริเวณวัดแห่งนี้มีสถาปัตยกรรมสมัยหริภุญไชย ๒ แห่งได้แก่ (๑) รัตนเจดีย์ คือเจดีย์ ทรงปราสาท ๘ เหลี่ยม ก่อด้วยอิฐ มีพระพุทธรูปยืนประดิษฐานอยู่ในซุ้มจระนำ (๒) กุกกุ หรือ กุกกุ คือเจดีย์ทรงปราสาท ๔ เหลี่ยมซ้อนชั้น ลดหลั่นกัน ๕ ชั้น ทุกชั้น มีพระพุทธรูปยืน ปางประทานอภัยประดิษฐานอยู่ในซุ้ม

^{๑๑๕} มายม มายมมายม, จังหวัดลำพูน: วัดพระธาตุหริภุญไชย: หอไตรหรือหอธรรม, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://orawanpang.blogspot.com/2013/12/>, [๓๐ มกราคม ๒๕๖๑].

^{๑๑๖} ฐานข้อมูลจารึกในประเทศไทย ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), จารึกอาณาจักรปุนไชย, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.sac.or.th/databases/inscriptions/inscribe_detail.php?id=569, [๓๐ มกราคม ๒๕๖๑].

จระนำ ด้านละ ๓ องค์ รวม ๖๐ องค์ บริเวณมุมประดับด้วยเจดีย์จำลอง (สถูปิกะ) ชื่อเจดีย์องค์นี้มีการสะกดแตกต่างกันไป โดย “กุกุท” หมายถึง เจดีย์ที่ไม่มียอด เหมือนรูปทรงของเจดีย์ดังกล่าวซึ่งยอดหักหายไปส่วน “กุกุณ” หมายถึง เจดีย์ที่มีซุ้มประดิษฐานพระพุทธรูป เจดีย์ทั้งสองมีรูปแบบที่แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลศิลปะทวารวดี และพุกาม^{๑๑๗}

จารึกวัดพระธาตุลำปางหลวง ๑

จารึกวัดพระธาตุลำปางหลวง ๑ มีชื่อเรียกอื่นๆ ว่า ศิลาจารึกที่วิหารพระธาตุลำปางหลวง, หลักที่ ๗๐ ศิลาจารึกที่วิหารวัดพระธาตุลำปางหลวง, ๑.๖.๑.๑ วัดพระธาตุลำปางหลวง พ.ศ.๒๐๔๖, ลป. ๒ จารึกวัดพระธาตุลำปางหลวง พ.ศ.๒๐๔๖ เป็นอักษรฝักขาม สร้างเมื่อราวปี พ.ศ.๒๐๔๖ จำนวนด้าน ๒ ด้าน มี ๒๙ บรรทัด ด้านที่ ๑ มี ๒๑ บรรทัด ด้านที่ ๒ มี ๘ บรรทัด ทำมาจากหินชนวน รูปใบเสมา กว้าง ๔๘.๕ ซม. สูง ๑๐๔ ซม.หนา ๖ ซม. พบที่วัดพระธาตุลำปางหลวง ตำบลลำปางหลวง อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ไม่ปรากฏชื่อผู้สร้าง มีเนื้อหาโดยสังเขปกว่า ในปี พ.ศ.๒๐๔๖ เจ้าเมืองนครสีห์ทตมมหาสุรมนตรีได้ขึ้นครองเมืองนครนี้มาแล้ว ๖ เดือน ทรงร่วมกับพระสงฆ์ ข้าราชการ และอุบาสกอุบาสิกาทั้งหลาย ก่อสร้างวิหารวัดพระธาตุลำปางหลวง ข้อความในจารึกกล่าวถึงรายละเอียดเรื่องวัสดุ และค่าใช้จ่ายในการก่อสร้างโดยละเอียด ข้อความจารึกบรรทัดที่ ๑ ระบุข้อความ “ศักราชได้ ๘๖๕ ตัว” ซึ่งตรงกับ พ.ศ. ๒๐๔๖ อันเป็นสมัยที่พญแก้วปกครองเมืองเชียงใหม่ (พ.ศ. ๒๐๓๘-๒๐๖๘)^{๑๑๘}

๓.๔.๒ โบราณคดี วัดพระสิงห์, วัดพระธาตุดอยสุเทพ จังหวัดเชียงใหม่

วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร

พญาผายู กษัตริย์เชียงใหม่ราชวงศ์เม็งราย โปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นในปี พ.ศ.๑๘๘๘ ขึ้นแรกให้ก่อสร้างเจดีย์สูง ๒๓ วา เพื่อบรรจุพระอัฐิของพญาคำฟู พระราชบิดา ต่อมาอีก ๒ ปี จึงได้สร้างพระอาราม เสนาสนวิหาร ศาลาการเปรียญ หอไตร และกุฏิสงฆ์ เมื่อเสร็จเรียบร้อย ทรงตั้งชื่อว่า "วัดลีเชียงพระ" สมัยพระเจ้าแสนเมืองมา ขึ้นครองนครเชียงใหม่ โปรดให้อัญเชิญพระพุทธรูปสิงห์มา จากเมืองเชียงราย เมื่อขบวนช้างอัญเชิญมาถึงหน้าวัด ช้างก็ไม่ยอมเดินทางต่อ พระเจ้าแสนเมืองมา จึงโปรดให้อัญเชิญพระพุทธรูปสิงห์ประดิษฐาน ณ วัดลีเชียงพระ ประชาชนทางเหนือนิยมเรียกพระ

^{๑๑๗} ฐานข้อมูลจารึกในประเทศไทย ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), จารึกพระเจ้าสุวาวุธ สิทธิ ๒ (วัดกุกุท), [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.sac.or.th/databases/inscriptions/inscribe_detail.php?id=546, [๓๐ มกราคม ๒๕๖๑].

^{๑๑๘} ฐานข้อมูลจารึกในประเทศไทย ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), จารึกวัดพระธาตุลำปางหลวง ๑, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.sac.or.th/databases/inscriptions/inscribe_detail.php?id=2037, [๓๐ มกราคม ๒๕๖๑].

พุทธสิหิงค์ ว่า "พระสิงห์" จึงเป็นที่มาของชื่อ "วัดพระสิงห์" ในปี พ.ศ.๒๓๖๐ พระญาณมลังกา หรือ พระเจ้าช้างเผือกธรรมลังกา พระอนุชาของพระเจ้ากาวิละ โปรดให้บูรณะพระอุโบสถและพระเจดีย์

ต่อมาในปี พ.ศ.๒๔๖๗ เจ้าแก้วนวรรฐ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ องค์สุดท้าย พร้อมด้วยครู บาศรีวิชัย และประชาชนชาวเชียงใหม่ ได้ร่วมกันบูรณปฏิสังขรณ์วัดพระสิงห์อีกครั้ง และได้มีการขุดพบสิ่งของมีค่ามากมาย อาทิ แผ่นทองคำจารึกเรื่องราวต่างๆ โภศบรรจจุฎฐิพระญาคำฟู แต่สิ่งของเหล่านี้สูญหายไปในช่วงสงครามเอเชียบูรพา และในปี พ.ศ.๒๔๙๓ วัดพระสิงห์ (ศาสนา) ได้รับโปรดเกล้าให้เป็นพระอารามหลวงชั้นเอก ชนิดวรมหาวิหาร

การประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถาน วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร ได้รับการประกาศเป็นโบราณสถานสำหรับชาติ ตามประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๕๒ ตอนที่ ๒ วันที่ ๘ มีนาคม ๒๔๗๘ พร้อมกับวัดอีกหลายแห่งในจังหวัดเชียงใหม่

จากงานวิจัยของสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ พบว่าในรัชกาลของพระเจ้ายอดเชียงราย ราว พ.ศ.๒๐๔๓ จึงพบหลักฐานที่กล่าวถึงการสร้างหอไตรเป็นครั้งแรก^{๑๑๙} แต่เข้าใจว่าหอไตรนั้นคงสร้างขึ้นมาก่อนหน้าพระเจ้ายอดเชียงรายแล้ว เพราะมีเอกสารที่กล่าวถึงในรัชกาลของพระเมืองแก้วได้โปรดให้นำปราสาทยอดเมืองมาสร้างแทนหอไตรหลังเก่าที่วัดมหาโพธาราม (เจ็ดยอด) ซึ่งเดิมใช้เป็นที่เก็บรักษาพระไตรปิฎก ซึ่งชำระแล้วครั้งการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ ๘ ในสมัยพระเจ้าติโลกราช^{๑๒๐}

วัดพระธาตุดอยสุเทพ

สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ.๑๙๒๖ ในสมัยของพระญาภิเษกนาราชและได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาในปี พ.ศ.๒๐๑๐ โดยมีตำนานที่เล่าเกี่ยวกับวัดพระธาตุดอยสุเทพไว้ว่า ในสมัยพระญาภิเษกนาราช กษัตริย์องค์ที่ ๖ แห่งราชวงศ์มังราย (พ.ศ.๑๘๙๘ - พ.ศ.๑๙๒๘) พระองค์ทรงมีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนามากได้โปรดให้สร้างพระเจดีย์บนดอยสุเทพ โดยทรงนิมนต์พระมหาสุมนเถระเจ้าจากเมืองสุโขทัยให้มาประกาศศาสนาที่เมืองเชียงใหม่ และในครั้งนั้นพระมหาสุมนเถระเจ้าได้นำเอาพระบรมธาตุของพระพุทธเจ้ามาด้วย พระญาภิเษกนาราชเกิดความเลื่อมใสมาก จึงโปรดให้มีพิธี

^{๑๑๙} คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารประวัติศาสตร์, **ประชุมศิลาจารึกภาคที่ ๓**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, ๒๕๐๘), หน้า ๑๘๗, อ้างในสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, แนวทางการอนุรักษ์หอไตรวัดพระสิงห์, **วารสารสำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยเชียงใหม่**, ปีที่ ๕ พ.ศ.๒๕๓๘, ฉบับ ๗๐๐ ปีเมืองเชียงใหม่: หน้า ๓๕.

^{๑๒๐} พระรัตนเถระปัญญา, **ชินกาลมาลีปกรณ์**, หน้า ๑๔๙, อ้างใน สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, แนวทางการอนุรักษ์หอไตรวัดพระสิงห์, **วารสารสำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยเชียงใหม่**, ปีที่ ๕ พ.ศ.๒๕๓๘, ฉบับ ๗๐๐ ปีเมืองเชียงใหม่: หน้าเดียวกัน.

สรองน้ำพระบรมธาตุเพื่อจะได้อัญเชิญไปบรรจุไว้ในสถูปเจดีย์ ของวัดบุปผาราม ในขณะที่กระทำพิธี สรองน้ำพระบรมธาตุอยู่นั้นเอง พระบรมธาตุได้แยกออกเป็นสองส่วน พระญาติก่อนกับพระมหาสามี สุมณะจึงได้พร้อมใจกันทำพิธีบรรจุพระบรมธาตุองค์ใหม่ไว้ที่วัดสวนดอก ส่วนพระบรมธาตุองค์เดิม นำไปประดิษฐานไว้ที่ดอยสุเทพ โดยเริ่มจากการอัญเชิญพอบพระบรมสารีริกธาตุขึ้นสถิตเหนือเศวต ศาธารข้างมณฑล แล้วอธิษฐานเสี่ยงช้างพระที่นั่งปล่อยไป หากพระบรมธาตุประสงค์จะสถิตอยู่ ณ ที่ ไต ก็ขอให้ข้างมณฑลหยุด ณ ที่แห่งนั้น และในระหว่างทางที่ข้างมณฑลเดินทางไป ก็ได้หยุดเดินถึงสาม ครั้งทำให้เกิดชื่อของดอยช้างนูนและดอยงาม ครั้งที่สามซึ่งถือเป็นครั้งสำคัญ เนื่องจากข้างมณฑลได้ไต่ เขาไปจนถึงยอดดอยวาศูเทพบรรพตแล้วร้องเสียงดังจน ก้องสะท้อนไปทั่วภูเขา เมื่อเดินประทักษิณ ๓ รอบแล้วจึงคุกเข่าหมอบลง และทันทีที่อาราธนาพระบรมธาตุลงจากหลังแล้ว ข้างมณฑลนั้นล้มลงตาย ในทันที ซึ่งหมายความว่าจะไม่ยอมเป็นพาหนะของผู้ใดอีก

เหตุการณ์ในครั้งนั้น ปรากฏใน พงศาวดารโยนก ว่า “... พระเจ้านครเชียงใหม่ให้สร้าง พระเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุองค์หนึ่งซึ่ง เสด็จมาใหม่ไว้ในวัดบุปผารามนั้น ส่วนพระบรมธาตุ องค์เดิมซึ่งพระมหาสุมณะเถระนำมาจากเมืองสุโขทัยนั้น เมื่อจะแสวงหาที่อันสมควรสร้างพระสถูป เจดีย์จึงเชิญพอบพระบรมธาตุขึ้นสถิต เหนือพระศาธาร อธิษฐานเสี่ยงช้างพระที่นั่งปล่อยไป ข้างทรง พระบรมธาตุนั้นก็บ่ายหน้าเดินออกประตูหัวเวียงไปขึ้นสู่ดอยจตุบรรพต (ดอยสุเทพ) ไปถึงผาลาดก็ หยุดร่อยอยู่ครู่หนึ่ง ก็ขึ้นต่อไปจนถึงจอมเขาแล้วก็หยุดอยู่ ณ ที่นั้น พระเจ้านครพิงค์เชียงใหม่กับพระ มหาสุมณะเถระจึงพร้อมใจกันสร้างพระเจดีย์ บรรจุพระบรมธาตุนั้นไว้ ณ จอมเขาที่นั้น ในปีชวด อัฐ ศก จุลศักราช ๗๔๘ พิศาขมาศ เพ็ญวันพุธ จันทรเสวยฤกษ์ ๑๖ เป็นฤกษ์สถาปนาพระเจดีย์ธาตุสุเทพ อันปรากฏอยู่ ณ จอมเขาหลังเมืองเชียงใหม่สืบมาจนทุกวันนี้ ”

การสร้างเจดีย์ ประดิษฐานพระบรมธาตุ เริ่มจากการขุดยอดดอยเล็ก ๓ คอก แล้วเอาแห่ง หินใหญ่ ๗ ก้อนมารูเป็นผนังเหมือนหีบใบใหญ่ เมื่อนำพระบรมธาตุลงวางแล้วใช้หินถมทับให้แน่น หนาจนถึงปากแล้วจึงก่อสถูปสูง ๕ วา ครอบปากหลุมไว้อีกชั้นหนึ่ง พระเจดีย์องค์นี้สร้างเสร็จ เรียบร้อยเมื่อ พ.ศ.๑๙๒๘ โดยมีฐานเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสด้านละ ๓ วา สูง ๗ วา รูปทรงเป็นแบบ รามัญ ต่อมาในสมัยพระเมืองแก้ว (ระหว่าง พ.ศ.๒๐๓๘ - พ.ศ.๒๐๖๘) มีการเสริมองค์พระเจดีย์ใหม่ โดยขยายฐานออกไปด้านละ ๖ วา สูง ๑๒ วา นอกจากนี้ในรัชสมัยของพระเจ้าทลายคำ (ประมาณปี พ.ศ.๒๑๘๑) พระองค์ได้พระราชทานทองหนัก ๑,๗๐๐ บาท ให้ตีแผ่นเป็นทองจังโกปิดพระบรม ธาตุ^{๑๒๑}

อนึ่ง ในปี พ.ศ.๒๐๘๘ มีการก่อสร้างวิหารและในปี พ.ศ.๒๑๐๐ พระมหามงคลโพธิเป็น ผู้อำนวยการก่อสร้างบันไดนาคซึ่งสูง ๓๐๐ ขั้นทอดยาวขึ้นไปสู่วัด นอกจากนี้ในสมัยของพระเจ้ากาวิ

^{๑๒๑} ล้านนาคติ มหาวิทยาลัยแม่โจ้, เอกลักษณ์ล้านนา - วัดพระธาตุดอยสุเทพ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.openbase.in.th/node/7321>, [๓๐ มกราคม ๒๕๖๑].

ละมีการสร้างวิหารขึ้น ๒ หลัง ทางทิศตะวันตกและตะวันออกของพระบรมธาตุ ตลอดจนทำการบูรณปฏิสังขรณ์องค์พระบรมธาตุด้วยการสร้างฉัตรโลหะปักไว้ที่มุม และสร้างรั้วเหล็กล้อมรอบองค์พระธาตุหลังจากนั้นก็ได้มีการบูรณะและสร้างศาสนสถานในวัดอีกหลายครั้ง พระธาตุดอยสุเทพจึงเป็นศาสนสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ คู่บ้านคู่เมืองเชียงใหม่สืบมาช้านาน ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๘๘ ครูบาศรีวิชัยได้นำชาวบ้านสร้างถนนจากเชิงดอยขึ้นไปจนถึงพระธาตุดอยสุเทพ พระเจดีย์เป็นเจดีย์ทรงระฆังสิบสองเหลี่ยม มีการบูรณะในสมัยพระเกษเกล้า ประมาณปี พ.ศ. ๒๐๘๑ พระวิหาร สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๓๔๘ โดยพระเจ้ากาวิละ และได้มีการบูรณะต่อมาอย่างต่อเนื่อง ที่บนเพดานมีรูปแสดงถึงกลุ่มดาวนักขัตฤกษ์ หลวงพ่ออุ่นเมือง ประดิษฐานอยู่ในพระวิหารตรงระเบียงทางทิศเหนือของพระธาตุดอยสุเทพ เป็นศิลปะล้านนา สกุลช่างเชียงใหม่ สร้างในพุทธศตวรรษที่ ๒๒ หล่อด้วยสำริด ปิดทอง ขนาดหน้าตักกว้าง ๕๑ เซนติเมตร สูงจากฐาน ๗๕ เซนติเมตร ฐานกว้าง ๕๕ เซนติเมตร พระพุทธรูปปางมารวิชัย เป็นกลุ่มพระพุทธรูปที่ประดิษฐานอยู่ที่ระเบียง รอบองค์พระธาตุดอยสุเทพ เป็นศิลปะล้านนา สกุลช่างเชียงใหม่ สร้างเมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๑ - ๒๒ หล่อด้วยสำริดปิดทอง หน้าตักกว้าง ๗๔ เซนติเมตร สูงจากฐาน ๙๒ เซนติเมตร ฐานกว้าง ๗๕ เซนติเมตร ภาพจิตรกรรมฝาผนังเขียนไว้รอบระเบียง เป็นจิตรกรรมฝาผนังที่เริ่มเขียนตามแบบแนวจิตรกรรมตะวันตก วัดพระธาตุดอยสุเทพขึ้นทะเบียนโบราณสถาน เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๘

๓.๔.๓ โบราณคดี วัดพระธาตุหริภุญชัย, วัดจามเทวี จังหวัดลำพูน

วัดพระธาตุหริภุญชัย

ในหนังสือตำนานพระธาตุเจ้าหริภุญชัย จังหวัดลำพูน กล่าวไว้ว่า พระเมืองแก้ว (รัตนราชบุตร์) ราชโอรสพระเมืองยอด ทรงให้สร้างลำเวียงทอง (ซึ่งรั้วทำด้วยทองเหลือง) แต่เมืองเชียงแสนนำมาล้อมพระมหาชินธาตุเจ้าลำพูน เมื่อปี พ.ศ. ๒๐๔๖^{๑๒๒} ต่อมาทรงให้นายร้อยคำ ประเดิมสร้างวิหารหลวงลำพูน^{๑๒๓} และมอบหมายให้เจ้าแสนสร้อยกินละครมาควบคุมการปลูกสร้างยกเครื่องวิหารหลวงมหาธาตุลำพูน โดยมีเจ้าเมืองสามล้านญี่มาเป็นผู้ยกเครื่องเมื่อปี พ.ศ. ๒๐๗๘^{๑๒๔}

หอไตรหรือหอธรรม ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ขององค์พระธาตุหริภุญชัยจากศิลาจารึก ลพ. ๑๕ (ปัจจุบันอยู่ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติหริภุญไชยจังหวัดลำพูน) เป็นจารึกอักษรไทยล้านนาจารึกขึ้นในราว พ.ศ. ๒๐๔๓ ซึ่งอยู่ในช่วงรัชกาลพระเมืองแก้ว จารึกหลักนี้ประดิษฐานอยู่ที่วัดพระธาตุหริภุญชัย เรื่องราวในจารึกได้กล่าวถึงพระเมืองแก้วกับพระราชมารดาของพระองค์ได้ร่วมกันบำเพ็ญพระราชกุศล อันยิ่งใหญ่สถาปนาหอไตรปิฎกหรือหอพระธรรมมณเฑียร เป็นสถานที่

^{๑๒๒} สิงฆะ วรรณสัย, ตำนานพระธาตุเจ้าหริภุญชัย จังหวัดลำพูน, (ลำพูน: ลำพูนการพิมพ์, ๒๕๑๖), หน้า ๒๗.

^{๑๒๓} สิงฆะ วรรณสัย, ตำนานพระธาตุเจ้าหริภุญชัย จังหวัดลำพูน, หน้า ๒๘.

^{๑๒๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๘-๒๙.

เก็บรักษาคัมภีร์พระไตรปิฎก ครบทั้ง ๘๕,๐๐๐ พระธรรมชั้นดี พร้อมทั้งอรรถกถาฎีกาและอนุฎีกา รวมทั้งสิ้นเป็นคัมภีร์ ๔๒๐ พระคัมภีร์ซึ่งเป็นพระคัมภีร์โบราณทั้งหมด ลักษณะทางสถาปัตยกรรมของ หอไตรหลังนี้มีลักษณะเช่นเดียวกับหอไตรของวัดพระสิงห์ และวัดเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งถือว่าเป็นแบบที่นิยมสร้างกันทั่วไปในดินแดนล้านนา สำหรับหอไตร วัดพระธาตุหริภุญชัยหลังนี้ สร้างเป็นอาคารสองชั้น ชั้นล่างก่ออิฐถือปูน ชั้นบนเป็นอาคารเครื่องไม้ ตัวอาคารหอไตร ตั้งอยู่บนฐานขนาดใหญ่ ซึ่งมีบันไดขึ้นทางด้านหน้า สองข้างบันไดมีสิงห์โตหินประดับที่หัวเสา ตัวอาคารหอไตรชั้นล่างที่ก่อด้วยอิฐถือปูนมีประตูทางเข้าทางเดียว ส่วนชั้นบนเป็นเครื่องไม้ทำเป็นบันไดนาคเล็กๆ ตั้งอยู่ด้านหน้าบนประตูทางเข้าชั้นล่าง ตัวอาคารมีการประดับด้วยไม้แกะสลักปิดทองประดับกระจกอย่างสวยงาม มีมุขทั้งด้านหน้าและด้านหลัง หลังคาลดชั้นประดับด้วยช่อฟ้าใบระกาหางหงส์หลังคามุงด้วยแผ่นดีบุก^{๑๒๕}

วิหารหลวง ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกขององค์พระธาตุ สร้างขึ้นในสมัยพระเมืองแก้ว กษัตริย์ผู้ครองนครเชียงใหม่ ในปี พ.ศ.๒๐๕๗ เป็นแบบพื้นเมืองทรงล้านนาสวยงามมาก ต่อมาวิหารได้ถูกลมพายุใหญ่พัดหักพังอย่างยับเยิน ในปี พ.ศ.๒๔๕๘ ท่านเจ้าอาวาสพร้อมด้วยศรัทธาประชาชนชาวเมืองลำพูน ได้ช่วยกันบูรณะขึ้นมาใหม่ ภายในวิหารหลวงเป็นที่ประดิษฐานของพระแก้วขาว พระเสด็จมณีสรีเมืองหริภุญชัย ประทับนั่งอยู่เหนือบุษบกที่แกะสลักลงรักปิดทอง อย่างสวยงาม^{๑๒๖}

ในปี พ.ศ.๒๐๖๕ พระเมืองแก้วรับสั่งให้ไปเอาปราสาทราชที่บ้านมหามังคละ เอาไว้ท่ามกลางเมืองลำพูน แล้วทรงหล่อพระเจ้าทองคำองค์หนึ่งหนัก ๘๒,๙๐๑ บาทค่า ไว้ในปราสาทหลังนั้น ไว้เงิน ๑๐,๐๐๐ ใว้เงิน ๘,๒๐๐,๐๐๐ นา ให้เป็นจันทน์ ใว้โคมทองคำหนัก ๒,๐๐๐ คำน้ำ ใว้เงินให้เป็นน้ำมัน ๕,๐๐๐,๐๐๐ นา ใว้ทาสแก่พระวิหารหลวงและแก่พระพุทธรูปทองคำ ๑๕ ครั้วเรือน สร้างธรรมาสน์ทองไว้ในพระวิหารหลวง ใว้เงิน ๑๐,๐๐๐ เป็นค่าจันทน์แก่พระธรรมถึกในเวลาเช้าทุกวัน ในรัชสมัยพระเมืองแก้วรัตนราชเจ้า มีทองคำขึ้นสู่พระธาตุเจ้าหริภุญชัยรวมทั้ง ๑,๑๗๘,๕๐๖ บาทเฟื้อง เป็นราชทานของพระเมืองแก้ว ๓๖๒,๗๗๓ คำ และเป็นของนักบุญชาวเมือง ๘๑๕,๓๘๓ คำ^{๑๒๗} พระเมืองแก้ว ได้พระราชทานข้าทาสไว้รักษาพระมหาธาตุเจ้าแต่ละด้าน ด้านหนึ่ง ๕๐๐ ครั้วเรือน

^{๑๒๕} มายม มายมมายม, จังหวัดลำพูน: วัดพระธาตุหริภุญชัย: หอไตรหรือหอธรรม, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://orawanpang.blogspot.com/2013/12/>, [๓๐ มกราคม ๒๕๖๑].

^{๑๒๖} มายม มายมมายม, จังหวัดลำพูน: วัดพระธาตุหริภุญชัย: วิหารหลวง, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://orawanpang.blogspot.com/2013/12/>, [๓๐ มกราคม ๒๕๖๑].

^{๑๒๗} สิงชะ วรณสัย, ตำนานพระธาตุเจ้าหริภุญชัย จังหวัดลำพูน, (ลำพูน: ลำพูนการพิมพ์, ๒๕๑๖), หน้า ๓๒.

และข้าทาสพระธาตุเจ้าทั้งหมดนี้มี ๓ ชั่วโมง (๓ รัชกาล) ซึ่งพระองค์ได้พระราชทานไว้ทั้งหมด สมโน
เข้าด้วยกันมี ๖,๐๐๔ ครั้วเรือน^{๑๒๘}

วัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหาร ได้รับการประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถานในราชกิจจานุ
เบกษา เล่มที่ ๕๒ ตอนที่ ๗๕ ลงวันที่ ๘ มีนาคม พ.ศ.๒๔๗๘ และ เล่มที่ ๙๖ ตอนที่ ๑๘๕ ลงวันที่
๓๐ ตุลาคม พ.ศ.๒๕๒๒

วัดจามเทวี

วัดจามเทวีตั้งอยู่ที่หมู่บ้านสันมหาพล ตำบลในเมือง อำเภอเมืองลำพูน อยู่ห่างออกไปทาง
ทิศตะวันตกของเมืองลำพูนไปประมาณ ๑ ก.ม. ติดกับโรงพยาบาลเมืองลำพูน วัดนี้เป็น แหล่ง
ศิลปกรรมที่มีความสำคัญมากแห่งหนึ่งของลำพูน เนื่องจากเป็นที่ตั้งของโบราณสถาน ที่เป็น
ศิลปกรรมแบบหริภุญชัยที่ยังคงสภาพที่สมบูรณ์มากเพื่อการศึกษา คือ เจดีย์ทรงสี่เหลี่ยม ที่มีเรือน
ธาตุซ้อนลดหลั่นกันขึ้นไป ๕ ชั้น เรือนธาตุแต่ละชั้นนั้นมีซุ้มพระพุทธรูปประดับทั้งสี่ด้าน แต่ละด้าน
ประกอบไปด้วยซุ้มพระพุทธรูป ๓ ซุ้ม ดังนั้นองค์เจดีย์จึงมีซุ้ม พระพุทธรูปทั้งหมด ๖๐ ซุ้ม มุมทั้งสี่
ขององค์เจดีย์แต่ละชั้นมียอดเล็กๆ ทรงสี่เหลี่ยมประดับ ซุ้มที่ประดิษฐาน พระพุทธรูปมีลักษณะเป็น
ซุ้มโค้ง ๒ หยัก ที่ซุ้มมีลายประติมากรรมปูนปั้นเป็นลายเครือเถา ที่เรียกว่าลายผักกูดประดับ มีรูป
เทวดาปูนปั้นศิลปะหริภุญชัยสวมมงกุฏ อย่างเทริดปรากฏอยู่ระหว่างลายเครือเถาเหนือซุ้ม
พระพุทธรูปที่ประดิษฐานอยู่ในซุ้มเป็นพระพุทธรูปปางประทานอภัยเป็นศิลปะ แบบทวารวดีตอน
ปลาย ส่วนยอดเหนือองค์เจดีย์ขึ้นไปประดับไปด้วยบัวกลุ่มที่จัดอยู่ในทรงสี่เหลี่ยมรับกับองค์เจดีย์
เหนือขึ้นไปเป็นปล้องโกลนทรงสี่เหลี่ยมเช่นกัน เนื่องจากยอดปลายสุดของเจดีย์ได้หักหายไป ชาวบ้าน
จึงเรียกองค์นี้ว่า เจดีย์กู่กูด

ประวัติความเป็นมาของเจดีย์องค์นี้ ปรากฏอยู่ในตำนานจามเทวีวงศ์ ได้กล่าวว่า ปุตรี
อำมาตย์แห่งนครละโว้ได้ขึ้นอาสาพระเจ้าละโว้ไปตีนครหริภุญชัย ซึ่งมีพระยาอาทิตย์ราชเป็นกษัตริย์
ผู้ปกครอง แต่ทว่าเมื่อมาถึงนครหริภุญชัยแล้ว ปุตรีอำมาตย์กลับพาเอากองทัพละโว้หลงทาง เพราะ
อำนาจฤทธิ์ของเทพดาที่รักษาพระนครจนกระทั่งเสียบยหมด เป็นเหตุทำให้ปุตรีอำมาตย์ยอมแพ้แก่
พระยาอาทิตย์ราช และยอมถวายสัตยสาบานว่าจะสวามิภักดิ์ต่อพระองค์ พระองค์จึงโปรดให้เลี้ยงดู
ชาวละโว้ (ในตำนานเรียกว่า “ชาวกำโพง”) เหล่านั้นอย่างดี โดยให้พวกเขาอาศัยอยู่ด้านหลังของเมือง
หริภุญชัย ในการนี้ได้มีการร่วมกันสร้างพระเจดีย์ขึ้นมาองค์หนึ่งเพื่อเป็นการประกาศ พระเกียรติยศ
ของพระยาอาทิตย์ราช ที่พระองค์ทรงมีชัยเหนือชาวละโว้ ดังข้อความที่กล่าวไว้ในตำนานจามเทวีวงศ์
ดังนี้ “...กระทำให้ปรากฏพระยศของพระองค์ แล้วพระราชทานให้ชาวกำโพง ชื่อว่า มหัทสพพะ
เพราะพระองค์กระทำด้วยพลหมู่ใหญ่ “

ส่วนใน ตำนานมูลศาสนา ก็ได้กล่าวถึงเหตุการณ์เหมือนกับจามเทวีวงศ์เพียงแต่เรียกพระ
นามกษัตริย์ผู้ครองนครหริภุญชัยว่า พระยาทิตตะ และกล่าวถึงการกระทำที่ปรากฏพระยศของ
พระองค์ไว้อย่างชัดเจนว่า “พระองค์จึงตรัสกับบุตรียะอำมาตย์ว่า ดูราบุตรียะอำมาตย์ บัดนี้เราจัก

^{๑๒๘} สิงชะ วรรณสัย, ตำนานพระธาตุเจ้าหริภุญชัย จังหวัดลำพูน, (ลำพูน: ลำพูนการพิมพ์, ๒๕๑๖),

สร้างพระเจดีย์องค์หนึ่งสำหรับไว้เป็นที่สักการบูชาเป็นที่สมควรแก่เรา แล้วพระยาทิตตะพระองค์จึงตรัสสั่งรื้อพลทั้ง ๒ ฝ่าย ให้สร้างพระเจดีย์องค์หนึ่งหนตะวันตกเมืองทริภุญชัยนั้น ครั้นต่อมาพระองค์ตรัสสั่งให้สร้างพระอารามขึ้นพระอารามหนึ่งในที่สร้างพระเจดีย์นั้นด้วย และทุ่งนาที่เป็นที่พักแห่งรื้อพลทั้ง ๒ ฝ่ายนั้นจึง ได้เรียกว่า ทุ่งมหาพล วัดที่รื้อพลทั้ง ๒ ฝ่ายพร้อมกันสร้างนั้น ก็เรียกว่าวัดทุ่งมหาพล เพื่อเหตุนี้” เจดีย์มหาพลที่สร้างในสมัยพระยาทิตตะราชันได้พังลงมาเนื่องจากเกิดแผ่นดินไหวในเมืองทริภุญชัย ภายหลังพระยาสรพรพิสิทธิ์ จึงโปรดให้สร้างเจดีย์ขึ้นมาใหม่ เหตุการณ์สำคัญตอนนี้ได้มีการจารึกลงในหลักศิลาจารึกที่พบในวัดจามเทวี จารึกด้วยภาษามอญอ่านโดย นายจำปา เยื้องเจริญและคณะ ลงตีพิมพ์ในหนังสือ “วิเคราะห์ศิลาจารึกในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติทริภุญชัย” ความเป็นว่า “...แก้วอันประเสริฐซึ่งเป็นเจดีย์องค์นี้ซึ่ง...ของข้าพเจ้าผู้มีนามว่า...ได้สร้างขึ้นภายหลัง (สองหรือยี่สิบ) สำเร็จลงในรัชกาลแฉไปทั้งสิบทิศ ข้าพเจ้าผู้มีนามว่าสัพพาธิสทธิ ผู้เป็นเจ้าของ แผ่นดิน...ได้หักลงเนื่องจากแผ่นดิน ไหวครั้งใหญ่ซึ่งได้เกิดขึ้นในสมัยนั้น ในปีไวยสาชะ ขึ้น ๑๓ ค่ำแห่งเดือนจัตตระ (เดือนห้า) วันอาทิตย์ พระจันทร์เสวยฤกษ์ปิยะ (?) ข้าพเจ้าได้บูรณะแก้วอันประเสริฐ คือเจดีย์องค์นี้ในปัจจุบัน”^{๑๒๙} เจดีย์ที่พระยาสรพรพิสิทธิ์ทรงบูรณะใหม่นี้คงจะมีเค้าเดิมหลงเหลืออยู่บ้าง เนื่องจากว่าระยะเวลา ระหว่างรัชสมัยของพระยาอาทิตย์กับพระยาสรพรพิสิทธิ์นั้นไม่ห่างกันมากนัก

นอกนี้ในวัดจามเทวียังมีเจดีย์ขนาดเล็กทรงแปดเหลี่ยมอีกองค์หนึ่งตั้งอยู่ด้านเหนือของพระวิหารองค์เจดีย์ทั้งแปดด้านนั้นมีซุ้ม พระพุทธรูปด้านละ ๑ ชั้น เหนือองค์เจดีย์ขึ้นไปทำเป็นบัวกลมระดับ ๓ ด้านบนมีซุ้มพระพุทธรูปเล็กๆ ทำเป็นซุ้มยอดแหลม ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปปางสมาธิ เหนือสุดของเรือนธาตุก่อเป็นทรงระฆัง ส่วนยอดของเจดีย์องค์นี้พังหายไปเช่นเดียวกันกับเจดีย์มหาพล เจดีย์ทรงแปดเหลี่ยมองค์นี้มีชื่อเรียกว่า เจดีย์สุวรรณจังโกฏ ตามประวัติความเป็นมาซึ่งกล่าวไว้ในตำนานจามเทวีวงศ์ตอนที่พระยา มหันตยศถวายพระเพลิงสรีระพระราชมารดาของพระองค์แล้ว “...จึงเชิญพระอัฐิธาตุขึ้นมาโดยปัจฉิมทิศภาค แห่งพระนคร แล้วให้กระทำ สถานที่แห่งหนึ่งเป็นที่ประดิษฐานพระอัฐิธาตุ อันเป็นที่รมณียฐานแลให้กระทำเป็นเจดีย์มีพระพุทธรูปอยู่ในเบื้องบนหุ้มด้วยแผ่นทองคำ เพราะเหตุนี้พระเจดีย์นั้นจึงได้มีนามว่าสุวรรณจังโกฏเจดีย์ ส่วนในตำนานมูลศาสนา ได้กล่าวถึงเหตุการณ์ในตอนนีวว่า “ ครั้นนั้นพระยามหันตยศพระองค์ทรงจัดการพระศพพระราชมารดา ตรัสสั่งให้อำมาตย์สร้างพระเมรุในป่าไม้ยางแห่งหนึ่ง แล้วถวายพระเพลิงพระศพสมเด็จพระราชมารดา ครั้นเสร็จการถวายพระเพลิงแล้ว ก็แห่พระอัฐิพระนางเสียบมาหนตะวันตกเวียง ก่อพระเจดีย์บรรจุพระอัฐิไว้ภายใต้เวียงทริภุญชัย พระเจดีย์องค์นั้นจึงได้เรียกว่า สุวรรณเจดีย์จังโกฏ และบรรจุยังเครื่องประดับของพระนาง ไว้ในที่นั้นด้วย เป็นต้นว่าช่องแลหีรองไว้ภายใต้พระอัฐิพร้อมทั้งงาพระยาข้างมงคลที่ล้มไปแล้วนั้น พระยามหันตยศพระองค์เองา พระยาข้างมงคลทั้ง ๒ ข้างมาบรรจุไว้ภายใต้รองเครื่องประดับองค์พระราชมารดา “

ในการบรรจุพระบรมอัฐิของพระนางเจ้าจามเทวีซึ่งในสุวรรณจังโกฏเจดีย์นั้น ได้มีการนำเอาเครื่องใช้ส่วนพระองค์ของพระนางเจ้าจามเทวีซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นเครื่องใช้ที่ทำด้วย ทองคำ

^{๑๒๙} จำปา เยื้องเจริญ, เทิม มีเต็ม และคงเดช ประพันธ์ทอง, “ศิลาจารึกมอญวัดกุฎหรือวัดจามเทวี” ใน วิเคราะห์ศิลาจารึกในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ทริภุญไชย, (กรุงเทพมหานคร: หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร, ๒๕๒๒), หน้า ๑๔-๑๗.

ทั้งสิ้นบรรจกลงไปด้วย แต่เนื่องจากว่าเจดีย์องค์เดิมได้ชำรุดทรุดโทรมไปมาก ภายหลังได้มีการ บูรณะเจดีย์องค์นี้ขึ้นมาใหม่ในสมัยของพระยาสรรพสิทธิ์ ในการบูรณะ ครั้งนี้คงจะมีการนำเอาเครื่องใช้เหล่านี้ออกมาเก็บรักษาไว้ไม่นำบรรจกลับในที่เดิม เพราะว่าเรื่องราวของเครื่องใช้ส่วนพระองค์เหล่านี้ได้ไปปรากฏอยู่ในตำนานการสร้างพระบรมธาตุเจ้าหริภุญชัยในสมัยของพระเจ้าติโลกราชในปี พ.ศ. ๑๙๙๐ ดังนี้ “ เอาค้อมมือ (กำไล) นางจามเทวีใส่รองคอดัตรหุ้มจิ้งโกคำ ๑๖๔ แผ่น คำเก่านางจามเทวี ๗๖,๗๘๐ บาท คำขันจันทน์,ขันแว่น,ขันหวี,ขันหมากนางจามเทวี ๘๒,๔๐๐ บาท “ เจดีย์ทั้งสององค์นี้ถูกปล่อยให้รกร้างมาเป็นเวลาหลายร้อยปีจนอยู่ในสภาพที่ทรุดโทรมมาก ต่อมาในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๔๖๔ สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพพร้อมด้วยศาสตราจารย์ยอร์จ เซเดย์ ได้มาสำรวจแหล่งโบราณคดี ในมณฑลพายัพ ได้เสด็จมาที่เจดีย์มหาพลประดิษฐานอยู่ทรงค้นพบศิลาจารึกหลักดังกล่าว ปัจจุบันนี้ศิลาจารึกหลักนี้ถูกนำไปเก็บรักษา ไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติหริภุญชัย ในปี พ.ศ.๒๔๗๑ ครุบาเจ้าศรีวิชัยได้มาบูรณะวัดทุ่งมหาพลซึ่งรกร้างมานานให้เป็นวัดใหม่อีกครั้งหนึ่ง โดยทำการสร้างพระวิหารขึ้นมาใหม่ เมื่อเสร็จเรียบร้อยแล้วจึงเรียกชื่อวัดนี้เสียใหม่ว่า “ วัดจามเทวี ” เพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติ พระนางเจ้าจามเทวีองค์ปฐมกษัตริย์ แห่งนครหริภุญชัย เนื่องจากเป็นสถานที่ประดิษฐานพระบรมอัฐิของพระองค์นั่นเอง กรมศิลปากรได้ทำการขึ้นทะเบียนเจดีย์มหาพลและเจดีย์สุวรรณังโกฏที่มีสัณฐานแปดเหลี่ยมเป็นโบราณสถานเมื่อวันที่ ๘ มีนาคม ๒๔๗๘ ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๕๒ หน้า ๓๖๙๘ วันที่ ๘ มีนาคม ๒๔๗๘ และประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๙๖ ตอน ๑๖๗ วันที่ ๒๕ กันยายน ๒๕๒๒

๓.๔.๔ โบราณคดี วัดพระธาตุลำปางหลวง จังหวัดลำปาง

วัดพระธาตุลำปางหลวงเป็นวัดคู่บ้านคู่เมืองลำปางมาแต่โบราณ ตามตำนานกล่าวว่า มีมาตั้งแต่สมัยพระนางจามเทวี ในราวพุทธศตวรรษที่ ๒๐ ตอนปลาย ตั้งอยู่ที่อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง อยู่ห่างจากตัวจังหวัด ไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ประมาณ ๑๘ กิโลเมตร วัดพระธาตุลำปางหลวงถือเป็นวัดไม้ที่สมบูรณ์ที่สุดแห่งหนึ่งของไทย งดงามด้วยสถาปัตยกรรมเก่าแก่มากมายได้แก่ พระธาตุลำปางหลวง, วิหารหลวง, วิหารพระพุทธ, ซุ้มพระบาท, กุฏิพระแก้ว, วิหารพระเจ้าศิลา และพิพิธภัณฑ

ตามประวัติกล่าวว่า พระมหากัสสปเถระ และพระเมตติยะเถระ ได้อัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุ มาจากประเทศอินเดีย เมื่อครั้งพระเจ้าอโศกมหาราช โปรดให้แบ่งพระบรมสารีริกธาตุนำไปประดิษฐานในอาณาจักรต่างๆ ตามตำนานกล่าวว่า พระพุทธเจ้าทรงมอบพระเกศาธาตุให้ชาวลัวะผู้หนึ่งชื่ออ้ายกอน ลัวะอ้ายกอนได้สร้างพระสถูปเจดีย์สูงเจ็ดศอก เพื่อบรรจุพระเกศาธาตุไว้ ต่อมาเมื่อปี พ.ศ.๒๑๘ ได้มีพระอรหันต์สององค์คือ พระกุมารกัสสปะ ได้นำเอาพระอัฐิธาตุพระนลาฏข้างขวา และพระเมษิยะ ได้นำเอาอัฐิธาตุลำคอ มาบรรจุไว้ในพระสถูปเจดีย์ไว้อีก พระสถูปเจดีย์องค์นี้ได้มีการสร้างเพิ่มเติมอีกหลายครั้ง สำหรับองค์ที่เป็นอยู่ปัจจุบัน ได้สร้างเมื่อ ปี พ.ศ.๒๐๓๙ โดยเจ้าเมืองหยาสุริยทัตตะมหาสุรมนตรี ซึ่งพระเจ้าติโลกราชเจ้านครเชียงใหม่ ได้ส่งมาขึ้นเมืองลำปางในครั้งนั้น

เช่นกัน องค์พระธาตุเจดีย์สูง ๒๒ วา ๒ ศอก ฐานกว้างด้านละ ๑๒ วา ภายในองค์พระเจดีย์บรรจุพระเกศา และพระอัฐิธาตุจากพระนลาฏข้างขวา พระศอด้านหน้าและด้านหลัง ที่รู้วาทองเหลืองรอบองค์พระธาตุมีรูกระสุนปืนที่หนานทิพย์ช้างยิงทำวมหายศปรากฏอยู่

องค์พระเจดีย์/พระธาตุลำปางหลวง

ซึ่งประดิษฐานอยู่ที่วัดพระธาตุลำปางหลวง เป็นพระธาตุประจำปีเกิดของคนปีฉลู ด้วยเริ่มสร้างในปีฉลูและเสร็จในปีฉลู ลักษณะการก่อด้วยอิฐถือปูน ฐานเป็นบัวลูกแก้ว ส่วนองค์เป็นทรงกลมแบบล้านนา ภายนอกบุด้วยทองจังโก ยอดฉัตรทำด้วยทองคำ มีลายสลักดุนเป็นลวดลายประจำยามแบบต่างๆ ลักษณะเจดีย์แบบนี้ได้ส่งอิทธิพลให้พระธาตุหริภุญไชย และพระบรมธาตุจอมทอง วัดจากฐานโดยรอบ กว้างด้านละ ๑๒ วา สูงตั้งแต่ฐานพื้นดินถึงยอด ๒๒ วา ๒ ศอก ภายในบรรจุพระบรมเกศาธาตุของพระพุทธเจ้า และพระอัฐิธาตุจากพระนลาฏข้างขวา พระศอด้านหน้าและด้านหลังที่มอบให้ลี้ว้ายกอน เมื่อครั้งพุทธกาล

ครั้งนั้นที่ลี้ว้ายกอนสร้างสูงเพียง ๗ ศอก ต่อเมื่อมาพระพุทธองค์เสด็จปรินิพพานแล้วนาน ๒๑๘ ปี มีพระอรหันต์สององค์ ชื่อพระกุมารกัสสปะเถระกับพระเมฆิยะเถระ ได้นำเอาอัฐิพระธาตุ พระนลาฏข้างขวาและอัฐิธาตุลำคอข้างหน้าหลังของพระพุทธเจ้ามาบรรจุในสถูปเจดีย์ พระสถูปเจดีย์วัดพระธาตุลำปางหลวงซึ่งปรากฏในตำนานได้มีการบูรณปฏิสังขรณ์สร้างเสริมมาหลายครั้งหลายคราว และที่ปรากฏเห็นอยู่ทุกวันนี้ได้สร้างขึ้นในสมัยเจ้าเมืองหาญศรีหัตถะมหาสุรมนตรี ซึ่งพระเจ้าดิลกปนัดดาธิราช (พระเมืองแก้ว) กษัตริย์เมืองเชียงใหม่ส่งมาปกครองเมืองลำปางเมื่อ พ.ศ.๒๐๓๙

พระวิหารหลวง

อยู่ทางทิศตะวันออกขององค์เจดีย์ กว้าง ๘ วา ๒ ศอก ยาว ๑๘ วา เสามี ๔๖ ต้น ก่อขึ้นด้วยศิลาแลง ในสมัยเจ้าหมื่นคำเป็ก เป็นชาวเมืองไต พระเจ้าติโลกธรรมราชา (พระยาลกคำ) เจ้าเมืองเชียงใหม่ ให้มาปกครองเมืองลำปางได้สร้างพระวิหารหลวงขึ้นเมื่อ พ.ศ.๒๐๑๙ ในวิหารหลวงมีมณฑปสร้างเป็นซุ้มปราสาทอันสวยงามเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปสัมฤทธิ์องค์ใหญ่และสวยที่สุดของเมืองลำปาง ซึ่งมีหน้าตักกว้าง ๓ ศอก ๒ คืบ สูง ๑ ศอก ๓ คืบ สร้างในปี พ.ศ. ๒๐๔๔ และมีพระเจ้าทันใจหล่อด้วยทองหน้าตักกว้าง ๒ ศอก สูง ๒ ศอก ประดิษฐานอยู่ด้านหลังมณฑปพระเจ้าล้านทอง คาดว่าสร้างขึ้นในสมัยเจ้าเมืองหาญศรีหัตถะมหาสุรมนตรี ซึ่งพระเจ้าดิลกปนัดดาธิราช (พระเมืองแก้ว) กษัตริย์เมืองเชียงใหม่ส่งมาปกครองเมืองลำปาง

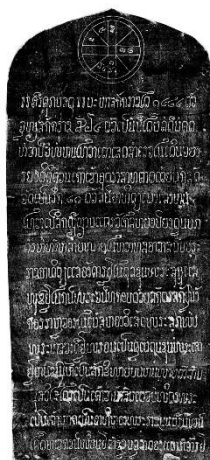
วิหารน้ำแต้ม

อยู่เหนือองค์พระเจดีย์ สร้างในสมัยเจ้าเมืองหาญศรีหัตถะ (เจ้าหมื่นหาญแต่ทอง) ประมาณปี พ.ศ.๒๐๔๔ ในรัชสมัยพระเจ้าดิลกปนัดดาธิราช (พระเมืองแก้ว) กษัตริย์เมืองเชียงใหม่ เป็นสถานที่ประดิษฐานของพระพุทธรูป หล่อด้วยโลหะหน้าตักกว้าง ๒ ศอก ๑ คืบ สูง ๒ ศอก ๑ คืบ

๓.๕ หลักฐานโบราณคดีในสมัยพระเมืองแก้ว

ในรัชสมัยของพระเมืองแก้วในล้านนามีหลักฐานการทางโบราณคดี โบราณที่ถูกสร้างขึ้น แสดงจารึกจากชุดคำค้น "ยุคสมัย-จารึกสมัยล้านนา-พระเมืองแก้ว" จำนวน ๖๓ รายการที่ปรากฏไว้ดังนี้

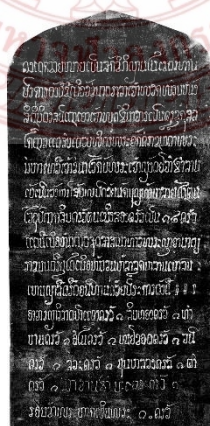
ภาพที่ ๑ จารึกถ้ำจอมธรรม ด้านที่ ๑

ที่มา: ฐานข้อมูลจารึกในประเทศไทย ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)^{๑๓๐}

อักษรที่มีในจารึกฝักขามศักราชพุทธศักราช ๒๐๔๕ ภาษาไทยวัดถ้ำจารึกหินชนวนสีเขียว ลักษณะวัดถ้ำรูปไบเซมาด้าน/บรรทัดจำนวนด้าน ๒ ด้าน มี ๓๐ บรรทัด แต่ละด้านมี ๑๕ บรรทัด ขนาดวัดถ้ำกว้าง ๕๑ ซม. สูง ๑๑๐ ซม. หน้า ๗.๕ ซม. บัญชี/ทะเบียนวัดถ้ำ (๑) กองหอสมุดแห่งชาติ กำหนดเป็น “ลป. ๗”๒) ในวารสาร ศิลปากร ปีที่ ๑๔ ฉบับที่ ๓ (กันยายน ๒๕๑๓) กำหนดเป็น “ศิลาจารึกอักษรไทยฝักขาม ภาษาไทย”๓) ในหนังสือ จารึกถ้ำนา ภาค ๒ เล่ม ๑ กำหนดเป็น “ลป. ๗ จารึกถ้อยจำ พ.ศ. ๒๐๔๕”

ภาพที่ ๒ จารึกถ้ำจอมธรรม ด้านที่ ๒

ที่มา: ฐานข้อมูลจารึกในประเทศไทย ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)^{๑๓๑}

^{๑๓๐} ฐานข้อมูลจารึกในประเทศไทย ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), จารึกถ้ำจอมธรรม ด้านที่ ๑, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: www.sac.or.th/databases/inscriptions/inscribe_detail.php?id=1964 [๓๐ มกราคม ๒๕๖๑].

อักษรที่มีในจารึก ฝักขาม ศักราช พุทธศักราช ๒๐๔๕ ภาษา ไทย วัตถุจารึก หินชนวนสีเขียว ลักษณะวัตถุ รูปใบเสมา ด้าน/บรรทัด จำนวนด้าน ๒ ด้าน มี ๓๐ บรรทัด แต่ละด้านมี ๑๕ บรรทัด ขนาดวัตถุ กว้าง ๕๑ ซม. สูง ๑๑๐ ซม.หนา ๗.๕ ซม. บัญชี/ทะเบียนวัตถุ ๑) กองหอสมุดแห่งชาติ กำหนดเป็น “ลป. ๗” ๒) ในวารสาร ศิลปากร ปีที่ ๑๔ ฉบับที่ ๓ (กันยายน ๒๕๑๓) กำหนดเป็น “ศิลาจารึกอักษรไทยฝักขาม ภาษาไทย”๓) ในหนังสือ จารึกล้านนา ภาค ๒ เล่ม ๑ กำหนดเป็น “ลป. ๗ จารึกดอยจำ พ.ศ. ๒๐๔๕

ชื่อจารึก : จารึกถ้ำจอมธรรม เนื้อหาโดยสังเขป : ในปี พ.ศ. ๒๐๔๕ สมเด็จพระพุทธเจ้าพร้อมด้วยอำมาตย์มนตรี ที่มาร่วมเป็นสักขีพยาน ในการทำบุญอุทิศส่วนกุศล แก่สมเด็จพระอัครราชาเมธาตพระมหาเทวีเจ้า ด้วยการได้เข้าพระจำนวน ๑๒ ครั้ง

ชุดคำค้น : อายุ-จารึก พ.ศ. ๒๐๔๕, อายุ-จารึกพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ยุคสมัย-จารึกสมัยล้านนา, ยุคสมัย-จารึกสมัยล้านนา-พระเมืองแก้ว, วัตถุ-จารึกบนหิน, วัตถุ-จารึกบนหินชนวน, ลักษณะ-จารึกบนใบเสมา, ศาสนา-จารึกในพระพุทธศาสนา, ที่อยู่ปัจจุบัน-จารึกศาลากลางจังหวัดลำปาง ลำปาง, เรื่อง-การบริจาคและการทำบุญ, เรื่อง-การบริจาคและการทำบุญ-ได้เข้าพระ

ภาพที่ ๓ จารึกวัดปราสาท ด้านที่ ๑

^{๑๓๑}ฐานข้อมูลจารึกในประเทศไทย ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), จารึกถ้ำจอมธรรม ด้านที่ ๒, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: www.sac.or.th/databases/inscriptions/inscribe_detail.php?id=1965 [๓๐ มกราคม ๒๕๖๑].

ที่มา: ฐานข้อมูลจารึกในประเทศไทย ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)^{๑๓๒}

อักษรที่มีในจารึก ฝักขาม ศักราช พุทธศักราช ๒๐๓๙ ภาษา ไทย วัดจุฬารีก หินทรายสีเทา ลักษณะวัตถุ รูปใบเสมา ด้าน/บรรทัด จำนวนด้าน ๒ ด้าน มี ๒๘ บรรทัด ด้านที่ ๑ มี ๑๗ บรรทัด ด้านที่ ๒ มี ๑๑ บรรทัด ขนาดวัตถุ กว้าง ๓๗ ซม. สูง ๑๒๑ ซม.หนา ๖ ซม บัญชี/ทะเบียนวัตถุ๑) กองหอสมุดแห่งชาติ กำหนดเป็น “ขร. ๓”๒) พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เชียงแสน จังหวัด เชียงราย กำหนดเป็น “ขร./๔”๓) ในวารสาร ศิลปากร ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๕ (๒๔๘๑) กำหนดเป็น “จารึก วัดปราสาท จังหวัดเชียงใหม่ จ.ศ. ๘๕๘ (พ.ศ. ๒๐๓๙)” ๔) ในหนังสือ ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๓ กำหนดเป็น “หลักที่ ๖๙ ศิลาจารึกวัดปราสาท จังหวัดเชียงใหม่ จ.ศ. ๘๕๘ (พ.ศ. ๒๐๓๙)”

ภาพที่ ๔ จารึกวัดปราสาท ด้านที่ ๒

ที่มา: ฐานข้อมูลจารึกในประเทศไทย ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)^{๑๓๓}

อักษรที่มีในจารึก ฝักขาม ศักราช พุทธศักราช ๒๐๓๙ ภาษา ไทย วัดจุฬารีก หินทรายสีเทา ลักษณะวัตถุ รูปใบเสมา ด้าน/บรรทัด จำนวนด้าน ๒ ด้าน มี ๒๘ บรรทัด ด้านที่ ๑ มี ๑๗ บรรทัด ด้านที่ ๒ มี ๑๑ บรรทัด ขนาดวัตถุ กว้าง ๓๗ ซม. สูง ๑๒๑ ซม.หนา ๖ ซม บัญชี/ทะเบียนวัตถุ๑) กองหอสมุดแห่งชาติ กำหนดเป็น “ขร. ๓”๒) พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เชียงแสน จังหวัด เชียงราย กำหนดเป็น “ขร./๔”๓) ในวารสาร ศิลปากร ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๕ (๒๔๘๑) กำหนดเป็น “จารึก วัดปราสาท จังหวัดเชียงใหม่ จ.ศ. ๘๕๘ (พ.ศ. ๒๐๓๙)” ๔) ในหนังสือ ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๓ กำหนดเป็น “หลักที่ ๖๙ ศิลาจารึกวัดปราสาท จังหวัดเชียงใหม่ จ.ศ. ๘๕๘ (พ.ศ. ๒๐๓๙)”

^{๑๓๒} ฐานข้อมูลจารึกในประเทศไทย ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), จารึกวัดปราสาท ด้านที่ ๑, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.sac.or.th/databases/inscriptions/inscribe_detail.php?id=1428 [๓๐ มกราคม ๒๕๖๑].

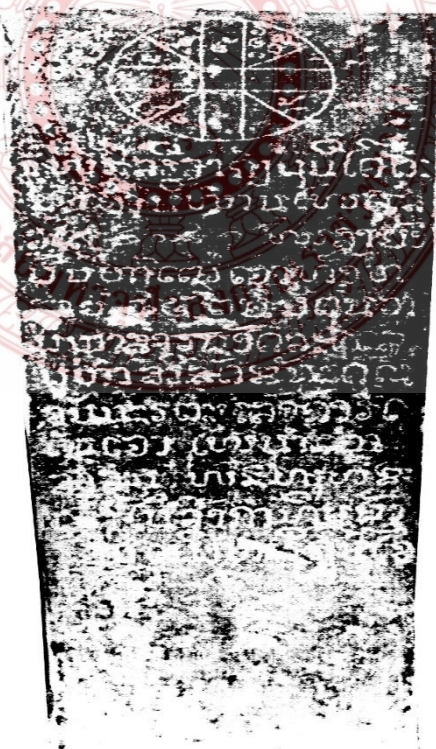
^{๑๓๓} ฐานข้อมูลจารึกในประเทศไทย ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), จารึกวัดปราสาท ด้านที่ ๒, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.sac.or.th/databases/inscriptions/inscribe_image_detail.php?id=1429 [๓๐ มกราคม ๒๕๖๑].

บรรทัด ด้านที่ ๒ มี ๑๑ บรรทัด ขนาดวัตถุ กว้าง ๓๗ ซม. สูง ๑๒๑ ซม. หนา ๖ ซม. บัญชี/ทะเบียน วัตถุ ๑) กองหอสมุดแห่งชาติ กำหนดเป็น “ชร. ๓”๒) พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เชียงแสน จังหวัด เชียงราย กำหนดเป็น “ชร./๔”๓) ในวารสาร ศิลปากร ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๕ (๒๔๘๑) กำหนดเป็น “จารึก วัดปราสาท จังหวัดเชียงราย จ.ศ. ๘๕๘ (พ.ศ. ๒๐๓๙)”๔) ในหนังสือ ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๓ กำหนดเป็น “หลักที่ ๖๙ ศิลาจารึกวัดปราสาท จังหวัดเชียงราย จ.ศ. ๘๕๘ (พ.ศ. ๒๐๓๙)”

ชื่อจารึก จารึกวัดปราสาท เนื้อหาโดยสังเขป : พ.ศ. ๒๐๓๙ เจ้าหมื่นเชียงแสนคำล้าน ถวายวัดปราสาทแต่พระเจ้าแผ่นดินและพระราชมารดา ทั้ง ๒ พระองค์ทรงส่งตราหลาบคำ อุทิศนา และคนแก้ววัด

ชุดคำค้น : อายุ-จารึก พ.ศ. ๒๐๓๙, อายุ-จารึกพุทธศตวรรษที่ ๒๑, ยุคสมัย-จารึกสมัย ล้านนา, ยุคสมัย-จารึกสมัยล้านนา-พระเมืองแก้ว, วัตถุ-จารึกบนหิน, วัตถุ-จารึกบนหินทราย, ลักษณะ-จารึกบนใบเสมา, ศาสนา-จารึกในพระพุทธศาสนา, ที่อยู่ปัจจุบัน-จารึกในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เชียงแสน, เรื่อง-การบริจาคและการทำบุญ, เรื่อง-การบริจาคและการทำบุญ-สร้างวัดหรือศาสนสถาน, เรื่อง-การบริจาคและการทำบุญ-ถวายที่ดิน, เรื่อง-การบริจาคและการทำบุญ-ถวายข้าพระ, บุคคล-เจ้า หมื่นเชียงแสนคำล้านนา

ภาพที่ ๕ จารึกพระมหาเถรนำพระพุทธศาสนาจากลังกามาหริภุชชัย ด้านที่ ๑

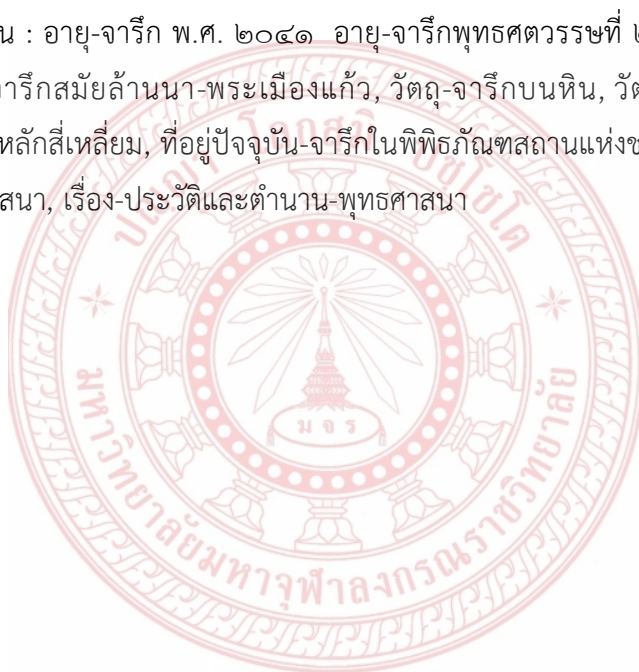
ที่มา: ฐานข้อมูลจารึกในประเทศไทย ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)^{๑๓๔}

^{๑๓๔} ฐานข้อมูลจารึกในประเทศไทย ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), จารึกพระมหาเถรนำพระพุทธศาสนาจากลังกามาหริภุชชัย ด้านที่ ๑, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.sac.or.th/databases/inscriptions/inscribe_image_detail.php?id=1434 [๓๐ มกราคม ๒๕๖๑].

อักษรที่มีในจารึกฝักขามศักราชพุทธศักราช ๒๐๔๑ภาษาไทยวัดจุฬารีกหินทรายสีน้ำตาล ลักษณะวัตถุหลักสี่เหลี่ยมด้าน/บรรทัดจำนวนด้าน ๑ ด้าน มี ๑๒ บรรทัดขนาดวัตถุกว้าง ๒๑.๕ ซม. สูง ๙๕ ซม. บัญชี/ทะเบียนวัตถุ) กองหอสมุดแห่งชาติ กำหนดเป็น “ชร. ๔” ๒) ในหนังสือ จารึกล้านนา ภาค ๑ เล่ม ๑ กำหนดเป็น “ชร. ๔ จารึกพระมหาเถรนำพระพุทธศาสนาจากลังกามาหริภุชชัย พ.ศ. ๒๐๔๑”๓) ในหนังสือ ประชุมจารึกเมืองพะเยา กำหนดเป็น “จารึกการสืบพุทธศาสนาในลังกาทวีป”

ชื่อจารึก จารึกพระมหาเถรนำพระพุทธศาสนาจากลังกามาหริภุชชัย เนื้อหาโดยสังเขป กล่าวถึงพระมหาเถรเจ้า ๒๕ รูป ที่ได้นำเอาพระพุทธศาสนาจากลังกาทวีปมายังอาณาจักรหริภุชชัย

ชุดคำค้น : อายุ-จารึก พ.ศ. ๒๐๔๑ อายุ-จารึกพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ยุคสมัย-จารึกสมัยล้านนา, ยุคสมัย-จารึกสมัยล้านนา-พระเมืองแก้ว, วัตถุ-จารึกบนหิน, วัตถุ-จารึกบนหินทราย, ลักษณะ-จารึกบนหลักสี่เหลี่ยม, ที่อยู่ปัจจุบัน-จารึกในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เชียงราย, ศาสนา-จารึกในพระพุทธศาสนา, เรื่อง-ประวัติและตำนาน-พุทธศาสนา

บทที่ ๔

อิทธิพลและคุณค่างานพุทธศิลปกรรมรัชสมัยของพระเมืองแก้วในล้านนา

ในบทนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับอิทธิพลและคุณค่างานพุทธศิลปกรรมรัชสมัยของพระเมืองแก้วในล้านนา ซึ่งทำให้เห็นว่าในรัชสมัยของเมืองแก้ว พุทธศิลปกรรมต่าง ๆ ที่ถูกสร้างขึ้นในบ้านเมืองขณะนั้นมีความงดงาม แสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนา มิอิทธิพลและคุณค่าต่อวิถีชีวิตชาวพุทธอย่างไร ผู้วิจัยได้นำเสนอเชิงวิเคราะห์ประเด็นต่าง ๆ ไว้ดังนี้

๔.๑ อิทธิพลงานพุทธศิลปกรรมรัชสมัยของพระเมืองแก้วในล้านนา

๔.๑.๑ อิทธิพลด้านคำสอน

๔.๑.๒ อิทธิพลด้านการปกครอง

๔.๑.๓ อิทธิพลด้านวัฒนธรรม

๔.๑.๔ อิทธิพลด้านการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา

๔.๒ คุณค่างานพุทธศิลปกรรมรัชสมัยของพระเมืองแก้วในล้านนา

๔.๒.๑ คุณค่าด้านประวัติศาสตร์

๔.๒.๒ คุณค่าด้านวรรณกรรม

๔.๒.๓ คุณค่าด้านพุทธศิลปกรรม

๔.๒.๔ คุณค่าด้านการอนุรักษ์โบราณคดี

โดยแยกประเด็นในการวิเคราะห์ไว้ดังนี้

๔.๑ อิทธิพลงานพุทธศิลปกรรมรัชสมัยของพระเมืองแก้วในล้านนา

ในรัชสมัยพระเมืองแก้วนี้ การพระศาสนาเจริญรุ่งเรือง พระเมืองแก้วเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาทรงอุปถัมภ์บำรุงมากมาย มีหลักฐานจากศิลาจารึกในการสร้างวัดและการบูรณปฏิสังขรณ์ถูกค้นพบมากขึ้นทางภาคเหนือ แสดงให้เห็นว่า พระองค์ให้การสนับสนุนทะนุบำรุงการพระศาสนาอย่างยิ่ง^{๑๓๐} โคลงมัทธราบเชียงใหม่ กล่าวสรรเสริญพระเมืองแก้วว่า “พระองค์มีพระทัยมุ่งทำบุญทำทานเป็นกิจวัตรอันประเสริฐ ตลอดพระชนม์ชีพ มุ่งแต่รักษาศีลและทานโดยแท้ จึงทำให้ประชาชนอยู่กันอย่างสงบสุข”^{๑๓๑}

^{๑๓๐} สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์, ม.ล., พระพุทธศาสนาในล้านนา ระหว่างรัชสมัยพระเจ้าติโลกราช-พระเมืองแก้ว, รายงานการวิจัย, (เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๖), หน้า ๑๘-๒๒.

^{๑๓๑} สิงฆะ วรรณสัย, โคลงเรื่องมัทธราบเชียงใหม่, (เชียงใหม่: ศูนย์หนังสือเชียงใหม่, ๒๕๒๒), หน้า ๕๐.

๔.๒.๑ อิทธิพลด้านคำสอน

สมัยพระเมืองแก้ว เป็นยุคทองแห่งพระพุทธศาสนาในล้านนา รวมอีก ๒ รัชกาล คือ พระเจ้าติโลกราช และพระยอดเชียงราย เป็น ๓ รัชกาล รวมเป็นเวลา ๘๔ ปี เพราะเป็นยุคที่มีการศึกษาพระธรรมวินัยอย่างจริงจัง และก่อนจะมาถึงยุคทองนี้ พระชาวล้านนาหลายสิบรูปได้เดินทางไปศึกษาพระพุทธศาสนาที่ประเทศศรีลังกา โดยใช้ภาษาบาลีเป็นสื่อการสอนซึ่งเป็นผลให้พระชาวล้านนามีความรู้แตกฉานในภาษาบาลีเป็นเยี่ยม จนสามารถรจนาคัมภีร์เป็นภาษาบาลีไว้หลายเรื่อง เมื่อพ้นจาก ๓ รัชกาลนี้ไปแล้ว ก็ไม่ปรากฏมีผลงานภาษาบาลีจากพระสงฆ์ล้านนาอีกเลย วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาในล้านนา^{๑๓๒}

ในดินแดนล้านนาก่อนที่พระพุทธศาสนาจะเข้ามา วิถีชีวิตของชาวบ้านหรือชนพื้นเมืองมีความนับถือเทพเทวดา เชื่อว่ามีผีรักษาป่า ผีรักษาน้ำ ผีรักษาบ้าน และผีรักษาเมือง ดังปรากฏในตำนานเสอาอินทสีล^{๑๓๓} ชาวล้านนานั้นนำความเชื่อในพระพุทธศาสนามาประสานกับการนับถือผีซึ่งเป็นความเชื่อดั้งเดิมอยู่ก่อน สัญลักษณ์ของพุทธศาสนาและพุทธเจ้าได้ถูกปกปิดกลบอย่างเป็นรูปธรรมใจกลางชุมชน พุทธศาสนาก็จะกลายเป็นสิ่งชอบธรรมที่เป็นกลไกหนึ่งประสานเข้ากับการนับถือผี เพื่อควบคุมวิถีการดำเนินชีวิตให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ในรัชสมัยของพระเมืองแก้ว สังคมชาวล้านนาอยู่บนพื้นฐานความเชื่อในคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นหลักสำคัญและใช้เป็นแนวทางการดำเนินชีวิต อีกทั้งใช้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ จึงส่งผลให้ชาวล้านนามุ่งเน้นที่จะประกอบกรบุญการกุศล คุณงามความดีโดยมีจุดมุ่งหมายให้ เกิดความสุข ความเจริญแก่ตน ครอบครัว ชุมชนและบ้านเมือง คำสอนในพระพุทธศาสนาได้ทำหน้าที่ขัดเกลาประชาชนในชาติให้มีความเจริญทางด้านจิตใจ การยึดหลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์มาปฏิบัติจนบังเกิดผล ทำให้ชาวล้านนาได้เข้าวัด ประพฤติปฏิบัติธรรม นำหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาอันนำมาใช้ในการดำเนินชีวิต

รศ.ดร.วันชัย พลเมืองดี ได้กล่าวว่า “พระเมืองแก้วนับได้ว่าพระองค์ทรงเป็นแบบอย่างที่ดี พระองค์ทรงประพฤติปฏิบัติพระองค์เป็นพุทธมามกะที่ยอดเยี่ยม ตามหลักของพระพุทธศาสนาในหลักที่ว่าด้วย ทาน ศีล ภาวนา จากการได้ศึกษาถึงประวัติและผลงานของพระองค์ท่านที่ทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาที่โดดเด่นเช่น ในด้านวรรณกรรม ด้านพุทธศิลปกรรมและพระองค์ยังได้ประพฤติปฏิบัติพระองค์ให้เป็นแบบอย่างตัวอย่างที่ดีแก่ชาวพุทธในล้านนา”^{๑๓๔}

๔.๒.๒ อิทธิพลด้านการปกครอง

^{๑๓๒} สมหมาย เปรมจิตต์. วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาในล้านนา. (เชียงใหม่ : มหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา, ๒๕๕๖).

^{๑๓๓} สวงวน โชติสุขรัตน์, ตำนานเมืองเหนือ, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: สนพ.ศรีปัญญา, ๒๕๕๒), หน้า ๓๗๓-๓๗๗.

^{๑๓๔} สัมภาษณ์, รศ.ดร.วันชัย พลเมืองดี, ผู้ช่วยอธิบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา ตำบลท่าก่า อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา, ๒๓ สิงหาคม ๒๕๖๑

พระพุทธศาสนาในล้านนา เป็นสถาบันที่มีบทบาทสำคัญต่อการปกครองบ้านเมือง ช่วยให้สถาบันการปกครองดำเนินไป คำสอนในพระพุทธศาสนาได้ทำหน้าที่ขัดเกลาประชาชนในชาติ ให้มีความเจริญทางด้านจิตใจ ในอาณาจักรล้านนาสมัยโบราณนั้น มีคติความเชื่อว่าการสร้างวัดเป็น ยอดมหากุศลและกลายเป็นคตินิยมสำหรับพระเจ้าแผ่นดินและเจ้านายชั้นสูง ตลอดจนพ่อค้าคนดีทั้งหลาย โดยเฉพาะพระเจ้าแผ่นดินและพระบรมวงศานุวงศ์

ด้านการปกครอง พระเมืองแก้วได้ให้ความสำคัญกับเมืองเขลางค์นคร (นครลำปาง) เป็นอย่างมาก เพราะเป็นเมืองใหญ่ เป็นเมืองหน้าด่านของล้านนาด้านใต้ ใช้เป็นยุทธศาสตร์เพื่อขยาย อำนาจลงสู่ทางใต้ โดยทำสงครามลักษณะผลัดกันรุกและรับ เริ่มจากฝ่ายล้านนายกทัพไปตีสุโขทัย เมื่อ พ.ศ. ๒๐๕๐ แต่ปีต่อมาถูกอยุธยายกทัพมาตีเมืองแพร่ ฝ่ายล้านนายกทัพพยายามไปตีเมืองทางใต้ถึง สุโขทัย เซลียง กำแพงเพชร และอยุธยา สมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ (พ.ศ. ๒๐๓๔-๒๐๗๒) กษัตริย์ อยุธยาตอบโต้หนักกว่าจนถึงขั้นตีเมืองลำปางแตก ในปี พ.ศ. ๒๐๕๘^{๑๓๕} ด้วยอยุธยามีความสามารถ ทางการรบเหนือกว่าล้านนา เนื่องจากมีอาวุธปืนใหญ่ จึงสามารถตีเมืองลำปางให้แตกได้ จนพระเมือง แก้วเร่งให้ก่อสร้างกำแพงเมืองลำพูนด้วยอิฐและศิลาแลง ในปี พ.ศ. ๒๐๕๙^{๑๓๖} และต่อมาก็สร้างกำแพงเมือง เชียงใหม่ด้วยอิฐ เพื่อป้องกันการโจมตีจากอยุธยา

ผศ.ดร. โผน นามณี ได้กล่าวว่า “จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ทางพระพุทธศาสนา ได้กล่าวถึงบทบาทของพระเมืองแก้วไว้ว่าพระองค์ทรงมีบทบาทสำคัญในการทะนุบำรุง พระพุทธศาสนา เช่น ข้อมูลทางประวัติของวัดพระธาตุหริภุญชัย ได้กล่าวไว้ว่า เมื่อพระเมืองแก้วขึ้น นครองราชเป็นพระมหากษัตริย์เมืองเชียงใหม่แล้ว เมื่อปี พ.ศ. ๒๐๓๘ พระองค์ทรงมีรับสั่งให้สร้าง ประสาทแล้วให้นำมาตั้งไว้ที่ใจกลางเมืองลำพูน จากนั้นได้ถวายทองคำหนัก ๘๒๙๐๑ บาทไว้ใน ประสาท ต่อมาได้ถวายข้าทาสไว้แก่พระวิหารหลวง พระองค์ยังได้ถวายธรรมาสน์ทองไว้ในพระวิหาร หลวง ด้วยความเลื่อมใสศรัทธาในองค์พระธาตุเจ้าหริภุญชัยพระองค์ได้ถวายทองคำเพื่อหุ้มองค์พระ ธาตุมีน้ำหนักทั้งสิ้น ๑๑๗๘๕๐๖ บาท หลังจากนั้นพระองค์ยังได้สร้างกำแพงเมืองลำพูนทั้งหมด และยังสร้างสะพานบริเวณ ประตูวัดด้านทิศตะวันออกเพื่อให้เดินข้ามไปยังวัดพระยืน นอกจากนี้ พระองค์ยังได้ทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาในเมืองลำพูนสืบต่อมา จึงนับได้ว่าพระเมืองแก้วได้มีบทบาท สำคัญในการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาในเมืองลำพูน”^{๑๓๗}

ผศ.ดร. สยาม ราชวัตร กล่าวว่า “พุทธศิลปกรรมในรัชสมัยของพระเมืองแก้วได้สร้าง ถวายไว้ เช่น วิหารพระธาตุจอมทองมีลักษณะที่งดงามและพระพุทธรูปปางต่างๆ รวมถึงดอกไม้เงิน

^{๑๓๕} คำให้การชาวกรุงเก่า คำให้การขุนหลวงหาวัด และพระราชพงศาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวง ประเสริฐอักษรนิติ์, หน้า ๔๕๓; อ้างถึงในสรสวดี อ่องสกุล, กษัตริย์ล้านนาเชียงใหม่, (เชียงใหม่: ศูนย์ล้านนาศึกษา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๗), หน้า ๗๔.

^{๑๓๖} ตำนานพระธาตุหริภุญชัย; อ้างถึงในสรสวดี อ่องสกุล, เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

^{๑๓๗} สัมภาษณ์, ผศ.ดร. โผน นามณี, อาจารย์ประจำ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา, วัดเจดีย์หลวงวรวิหาร ๑๐๓ ถนนพระปกเกล้า ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่, ๑๘ สิงหาคม ๒๕๖๑.

ดอกไม้ทองและของบริวารทั้งหลายที่น้อมถวายแด่องค์พระธาตุศรีจอมทอง นับได้ว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่าที่ยิ่งใหญ่ที่พระองค์ได้น้อมถวายไว้ในพระพุทธศาสนา”^{๑๓๘}

๔.๒.๓ อิทธิพลด้านวัฒนธรรม

ในรัชสมัยพระเมืองแก้ว พระองค์และพระมารดา ทรงให้ความสำคัญทางด้านวัฒนธรรม โดยมีหลักฐานที่ปรากฏตามศิลาจารึก หรือคัมภีร์ต่างๆ ว่ามีการสร้าง การบูรณปฏิสังขรณ์ ซ่อมแซม วัดวาอารามต่างๆ หอไตร อุโบสถ วิหาร การสร้างพระ หล่อองค์พระ เป็นต้น เป็นยุคทองของวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา ด้วยความสอดคล้องพอดีระหว่างโลกทัศน์ของชาวล้านนา ที่ให้ความสำคัญกับภูเขาในฐานะเป็นดินแดนศักดิ์สิทธิ์ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวของบรรพชนตลอดจนความเชื่อดั้งเดิมที่มีอยู่ในท้องถิ่น กับคติของการนับถือพระบรมสารีริกธาตุอันเป็นแบบแผนวัฒนธรรมใหม่ที่เข้ามาดังกล่าว ทำให้คติการสถาปนาพระธาตุบนภูเขาศักดิ์สิทธิ์ได้รับการยอมรับ และเกิดการก่อสร้างแพร่หลายในเขตอิทธิพลของวัฒนธรรมล้านนา^{๑๓๙} วัฒนธรรมที่ปรากฏมีทั้ง วัฒนธรรมเชียงแสน วัฒนธรรมล้านช้าง วัฒนธรรมละโว้ เป็นต้น

นางเบญจวรรณ พลประเสริฐ ได้กล่าวว่า “ ผลงานในด้านพุทธศิลปกรรมที่พระเมืองแก้ว ได้สร้างไว้ในพระพุทธศาสนาส่วนมากจะเป็น พระวิหาร กับพระเจดีย์ ยกตัวอย่างเช่น พระวิหารลายคำที่วัดเชียงลิหรือปัจจุบันเรียกวัดพระสิงห์วรวิหารและอีกที่คือวิหารพระธาตุ วัดพระธาตุศรีจอมทอง ส่วนเจดีย์มีบันทึกไว้ในหลักศิลาจารึกว่าพระองค์นิยมสร้างไว้หลายแห่งร่วมถึงการบูรณพระเจดีย์เช่น พระเจดีย์หริภุญชัย เป็นต้น”^{๑๔๐}

ผศ.สุรสิทธิ์ เสาร์คง ได้กล่าวว่า “ในรัชสมัยของพระเมืองแก้วตามประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา พระองค์ทรงมีบทบาทสำคัญในการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาไว้มากมายจากหลักฐานพงศาวดารโยนกได้กล่าวถึงพระองค์ว่า เมื่อพระองค์ทรงราชาภิเษกได้ ๑ ปีพระองค์ได้ปฏิสังขรณ์วัดบุบผารามในจุลศักราช ๘๕๘ อีกสองปีต่อมาได้สร้างมณฑปสำหรับไว้พระปฏิมากรและสร้างหอมณฑลเจียรธรรมแลฉลองพระไตรปิฎก ต่อมาจุลศักราช ๘๖๖ พระองค์ได้หล่อองค์พระปฏิมากรองค์ใหญ่เพื่อเป็นพระประธานในโบสถ์วัดบุบผาราม จะเห็นได้ว่าพระองค์ทรงทุ่มเททำงานเพื่อพระพุทธศาสนา”^{๑๔๑}

๔.๒.๔ อิทธิพลด้านการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา

^{๑๓๘} สัมภาษณ์, ผศ.ดร.สยาม ราชวัตร ตำแหน่ง อาจารย์ประจำสาขาวิชาปรัชญาและศาสนา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่, ๕ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๑๓๙} สุรพล คำวิฑูร และคณะ, พระพิมพ์สกุลลำพูนจากล้านนาสู่สากล, **บทความ**, ในหนังสือศิลปโบราณคดี อนุรักษคุณค่า พระบูชา พระเครื่องล้านนา (นิพนธ์ สุขสมมโนกุล บรรณาธิการ), (เชียงใหม่: โรงพิมพ์นันทกานต์, ๒๕๔๙), หน้า ๑๘๐-๑๘๑.

^{๑๔๐} สัมภาษณ์, นางเบญจวรรณ พลประเสริฐ, หัวหน้าพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติหริภุญไชยลำพูน, พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติหริภุญไชยลำพูน ต.ในเมือง อ.เมือง จ.ลำพูน, ๑๒ มกราคม ๒๕๖๑

^{๑๔๑} สัมภาษณ์, ผศ.สุรสิทธิ์ เสาร์คง, อาจารย์คณะพุทธศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่, ต.ศรีภูมิ อ.เมือง จ.เชียงใหม่, ๙ มกราคม ๒๕๖๑.

บูรพกษัตริย์ล้านนาเกือบทุกพระองค์ ทรงชวนขวายนหาพระสงฆ์ที่ทรงพระไตรปิฎกมาประดิษฐานพระพุทธศาสนา และปฏิรูปการพระศาสนาให้เจริญยิ่งขึ้น พระพุทธศาสนาจึงเป็นสถาบันเดียวที่ให้ความรู้แก่พลเมืองในยุคนั้น วัดและพระสงฆ์เป็นแหล่งความรู้เกือบทุกแขนง พระพุทธศาสนานิกายเถรวาทได้ถูกเผยแพร่เข้ามาในล้านนาเท่าที่ปรากฏในตำนานมีด้วยกัน ๓ ครั้งใหญ่ที่ประสบความสำเร็จ จากประวัติศาสตร์ล้านนาที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า พระพุทธศาสนาในล้านนานั้นมีอยู่ ๓ นิกาย คือ นิกายเดิมตั้งแต่สมัยทริภุญไชย นิกายพระสุมนเถระจากสุโขทัย และนิกายใหม่จากลังกา^{๑๔๒} และอาจจะมียุคยานปะปนอยู่ด้วย^{๑๔๓}

การทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ในรัชสมัยพระเมืองแก้ว มีความเจริญรุ่งเรืองทั้งทางด้านนการก่อสร้างและถาวรวัตถุและภูมิปัญญา ดังพบหลักฐานว่าพระเมืองแก้วร่วมกับพระมหาเทวีทำนุบำรุงพุทธศาสนาอย่างมาก และศิลาจารึกในภาคเหนือก็ระบุว่าพระเมืองแก้วสร้างและซ่อมแซมวัดตลอดจนกัลปนาที่ดินและข้าพระท้าวอาณาจักร เช่น ในปี พ.ศ. ๒๐๓๙ สร้างวัดบุพพาราม (วัดเม็ง) ในปี พ.ศ. ๒๐๔๓ ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลวัดพระธาตุทริภุญไชยทุกปี ในปี พ.ศ. ๒๐๕๙ สร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ “พระเจ้าแก้วตื้อ” ทรงสร้างพระอุโบสถและหอธรรมที่วัดมหาโพธาราม และทรงฟื้นฟูวัดป่าแดงมหาวิหารให้เจริญรุ่งเรือง วัดมหาโพธารามและวัดป่าแดงมหาวิหาร เป็นวัดที่ทรงอุปถัมภ์มากกว่าวัดอื่นๆ

พระเมืองแก้วทรงให้การสนับสนุนนิกายสีหล เช่น ทรงแต่งตั้งพระนิกายสีหลเป็นสังฆราชา และทรงอุปสมบทนาคหลวงในนิกายสีหล พระภิกษุในสมัยพระเมืองแก้วได้รับการส่งเสริมให้ศึกษาภาษาบาลี และพระไตรปิฎกเช่นเดียวกับสมัยพระเจ้าติโลกราช (ผลของการศึกษาอย่างแตกฉานนำไปสู่การสังคายนาพระไตรปิฎกในสมัยพระเจ้าติโลกราช) แสดงว่า พระภิกษุมีความรู้ และสามารถสืบต่อความสามารถนั้นมาจนถึงสมัยพระเมืองแก้ว พระภิกษุจำนวนมากจึงเขียนวรรณกรรมพุทธศาสนาเป็นภาษาบาลี ผลงานหลายชิ้นมีชื่อเสียงแพร่หลายไปสู่อาณาจักรใกล้เคียง เช่น ล้านช้าง พม่า พระภิกษุล้านนาซึ่งแต่งวรรณกรรมพุทธศาสนาชิ้นสำคัญ เช่น พระโพธิธรรมาจารย์ แต่งจามเทวีวงศ์ (ประวัติพระนางจามเทวี) และสิหิงคินิทาน (ประวัติพระพุทธสิหิงค์) พระรัตนปัญญาเถระ แต่งชินกาลมาลีปกรณ์ (ประวัติพระพุทธศาสนา) พระสิริมงคลาจารย์ แต่งวรรณกรรมหลายเรื่อง เช่น เวสสันดรที่ปณี (หนังสืออธิบายคัมภีร์เวสสันดรชาดก) จักรวาลที่ปณี (หนังสือว่าด้วยจักรวาลและสิ่งต่างๆ ที่อยู่ในจักรวาล) สังขยาปกาสะกฏิกกา (หนังสือคู่มืออธิบายคัมภีร์สังขยาปกาสะก) และมังคลัตถที่ปณี (หนังสืออธิบายความในมงคลสูตร) พระพุทธญาณเจ้า และพระพุทธพุกาม แต่งตำนานมูลศาสนา (ประวัติพุทธศาสนา และการประดิษฐานพุทธศาสนาในดินแดนล้านนา) พระญาณวิลาสเถระ แต่งสังขยาปกาสะก (หนังสืออธิบายถึงการนับและคำนวณวัน เวลา การชั่งตวงด้วยตาชั่ง ระยะเวลา ฤดูกาล และการใช้เงินตราในสมัยพุทธกาล ฯลฯ) เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีปัญญาสชาดก (ชาดก ๕๐ เรื่อง) ซึ่งไม่ปรากฏนามผู้แต่ง เข้าใจว่าแต่งในสมัยพระเมืองแก้ว ปัญญาสชาดกเป็นวรรณกรรมที่สำคัญของล้านนา เกิดจากการเรียบเรียง

^{๑๔๒} เสนอ นิลเดช, ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมไทย, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๗), หน้า ๗๖.

^{๑๔๓} สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, วัดเจ็ดยอด (มหาโพธาราม) ศิลปะยุคทองของล้านนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (เชียงใหม่: มิ่งเมือง, ๒๕๔๖), หน้า ๒.

ขาดกอนกนิบาตที่มีอยู่แล้วในล้านนาให้เป็นภาพาลี เพื่อใช้ในวงการศึกษาของสงฆ์และพุทธศาสนา พระเมืองแก้วยังได้ส่งคณะสงฆ์และพระไตรปิฎกไปสืบพระพุทธศาสนาในอาณาจักรล้านช้าง และได้อาราธนาให้พระเทพมงคลกับคณะสงฆ์นำพระไตรปิฎกบาลี ๖๐ คัมภีร์ไปยังกรุงศรีศตนาคนหุตอีกด้วย

ผศ.ดร.สุเทพ สารบรรณ กล่าวว่ “ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงพระเมืองแก้วว่าเป็นพุทธมามกะที่ยิ่งใหญ่ในการก่อสร้างถาวรวัตถุและทะนุบำรุงพระสงฆ์ หลักฐานจากหลักศิลาจารึกได้กล่าวถึงพระองค์ท่านและพระมารดาไปสร้างถาวรวัตถุยังสถานที่ต่างๆ ในล้านนาไว้มากมาย”^{๑๔๔}

๔.๒ คุณค่างานพุทธศิลปกรรมรัชสมัยของพระเมืองแก้วในล้านนา

ในรัชสมัยพระเมืองแก้วที่มีเหตุการณ์สำคัญเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา ทรงสร้างวัดและเรื่องบวชเป็นกิจประจำทุกปี มีพิธีบวชขนาดครั้งใหญ่ มีการฟื้นฟูศาสนาจนได้มีคัมภีร์สำคัญที่สืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบันนี้

๔.๒.๑ คุณค่าด้านประวัติศาสตร์

ด้านประวัติศาสตร์ช่วยให้คนรุ่นหลังเกิดสำนึกในการค้นคว้าและ สืบค้นข้อมูลที่เกี่ยวข้องอดีตและปัจจุบัน อันสร้างความภูมิใจและกระตุ้นความรู้สึกนิยมในชาติหรือเผ่าพันธุ์ ตลอดจนตระหนักถึงคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมที่บรรพบุรุษสั่งสมไว้ ทั้งที่ปรากฏอยู่ในเอกสารประเภทพงศาวดาร จารึก รวมถึงโบราณวัตถุ โบราณสถานต่างๆ ซึ่งเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ทำให้ทราบประวัติศาสตร์ความเป็นมาของงานพุทธศิลปกรรมรัชสมัยของพระเมืองแก้วในล้านนา ช่วยให้เกิดการเรียนรู้จากอดีตเพื่อเป็นบทเรียนสำหรับปัจจุบัน องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาทำให้เข้าใจถึงสาเหตุของปัญหา และผลกระทบจากปัญหา ก่อให้เกิดองค์ความรู้ที่หลากหลาย ซึ่งสามารถนำความรู้เหล่านั้นไปกำหนดยุทธศาสตร์ในการดำเนินนโยบายให้เป็นประโยชน์ต่อทั้งปัจจุบันและอนาคต ทำให้ผู้ศึกษาสั่งสมประสบการณ์และทักษะในการวิเคราะห์ ไต่สวน และแก้ปัญหา ซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการศึกษาศาสตร์แขนงอื่นๆ คุณสมบัตินี้ นับเป็นองค์ประกอบสำคัญของการพัฒนาคุณภาพประชากรในสังคมที่เจริญก้าวหน้าและมีพัฒนาการ

รศ.ดร.วันชัย พลเมืองดี ได้กล่าวว่า “ประวัติพระพุทธศาสนา ในรัชสมัยของพระเมืองแก้วพระองค์มีบทบาทที่สำคัญเป็นอย่างมาก ในการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา เช่น จากหลักฐานที่ ๑ หลักศิลาจารึกหินทราย ที่มีชื่อว่าจารึกพระร่วง ซึ่งเป็นการจารึกไว้เมื่อปี พ.ศ. ๒๐๔๑ ค้นพบหลักศิลาจารึกเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๓ ที่วัดป่าแดงบุญนาค บ้านป่าแดง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา จารึกด้วยหินทรายด้วยอักษรล้านนา ในคำจารึกได้กล่าวถึงยุคของพระญาเมืองแก้ว ว่าได้มีการบริจาคทาน ถวายสิ่งของ เช่นทองคำ และร่วมพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาและได้บูชาพระพุทธรูป โดยในวัดนั้นได้มีพระมหาดิถีขประญาเป็นเจ้าอาวาส จากหลักฐานดังที่กล่าวมานับได้ว่าพระเมืองแก้วเป็นผู้มีบทบาท

^{๑๔๔} ผศ.ดร.สุเทพ สารบรรณ, อาจารย์ประจำ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา ตำบลท่ากา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา, ๒๓ สิงหาคม ๒๕๖๑.

อย่างมากต่อวงการพระพุทธศาสนา หลักฐานที่ ๒ หลักศิลาจารึกหนองกวาง จารึกด้วยหินชนวน ได้จารึกไว้เมื่อปี พ.ศ. ๒๐๕๖ ด้วยอักษรล้านนา ข้อความในจารึกได้กล่าวถึงยุคของพระเมืองแก้วไว้ว่าได้มีการบริจาคทาน การทำบุญ ถวายเงิน ถวายที่ดิน สร้างวัด ศาสนสถาน เป็นต้น และหลักฐานที่ ๓ เป็นหลักฐานจากหลักศิลาจารึก ว่าด้วยเรื่องการสร้างเจดีย์จารึกไว้เมื่อปี พ.ศ. ๒๐๕๘ หลักศิลาจารึกด้วยหินทรายอักษรล้านนา ปัจจุบันเก็บรักษาไว้ที่วัดศรีโคมคำ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา ข้อความในหลักศิลาจารึกได้กล่าวถึงยุคของพระเมืองแก้ว ว่าได้มีการบริจาคทาน และได้มีการสร้างเจดีย์ จากข้อความทางประวัติศาสตร์ที่ปรากฏเป็นหลักฐานทางพระพุทธศาสนา ทำให้เราได้รับทราบถึงสถานการณ์ความสำคัญและบทบาทของพระเมืองแก้วได้เป็นอย่างดีว่าพระองค์ท่านมีความเลื่อมใสศรัทธา และได้ทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาได้อย่างดียิ่งในยุคของพระองค์”^{๑๔๕}

๔.๒.๒ คุณค่าด้านวรรณกรรม

ในรัชสมัยของพระเมืองแก้ว ปรากฏพระเถระชาวล้านนาหลายรูปที่มีความรู้แตกฉานในพระไตรปิฎกและภาษาบาลี เช่น พระโพธิ์รังสี พระธรรมเสนาบดี พระญาณกิตติ พระสิริมังคลาจารย์ พระสัทธัมมกิตติมหาอุสสเทวะ พระญาณวิลาส และพระรัตนปัญญาเถระ เป็นต้น ท่านเหล่านั้นได้แต่งคัมภีร์เป็นภาษาบาลีไว้หลายเรื่อง วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างมากมาย เช่น จามเทวีวงศ์ สิหิงคินิทาน เวสสันดรที่ปนี จักกวาฬที่ปนี สังขยาปกาสกะ ปัญญาสชาดก เป็นต้น วรรณกรรมเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินชีวิตตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา แสดงให้เห็นถึงความเจริญงอกงามแห่งจิตใจ ความเจริญทางวัฒนธรรม เป็นยุครุ่งเรืองของพระพุทธศาสนา เป็นเครื่องมือสื่อสารความรู้สึคนึกคิดถ่ายทอดจินตนาการและแสดงออกซึ่งศิลปะอันประณีตงดงาม มองเห็นภาพสังคม วัฒนธรรม การเมือง และเศรษฐกิจ ในรัชสมัยของพระเมืองแก้ว และเป็นแหล่งศึกษาที่ดีอีกด้วย

ผศ.ดร. พูนชัย ปันนียะ ได้กล่าวว่า “ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในยุคของพระเมืองแก้ว ในยุคนี้วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมาก ถือได้ว่าเป็นยุคทองของงานวรรณกรรมในล้านนา พระสงฆ์มีความรู้แตกฉานในภาษาบาลีเป็นอย่างมาก สามารถแต่งผลงานทางวรรณกรรมขึ้นมามากมาย ดังปรากฏนามต่อไปนี้ เช่น พระโพธิ์รังสีเถระ แต่งสิหิงคินิทาน จามเทวีวงศ์ พระรัตนปัญญาเถระแต่งชินกาลมาลีปกรณ์ พระสิริมังคลาจารย์ แต่งมัจฉลตที่ปนี จักกวาฬที่ปนี เป็นต้น ผลงานวรรณกรรมเหล่านั้นผ่านมาถึงยุคเรานับได้ว่าพระเมืองแก้วได้มีส่วนทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาในด้านถาวรวัตถุและทะนุบำรุงพระสงฆ์ให้อุดมบริบูรณ์ไปด้วยปัจจัย ๔ จึงทำให้ท่านมีความเป็นอยู่ที่ไม่เดือดร้อนจึงทำให้ผลิตผลงานออกมามากมาย”^{๑๔๖}

^{๑๔๕} สัมภาษณ์, รศ.ดร.วันชัย พลเมืองดี, ผู้ช่วยอธิบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา ตำบลท่าก่า อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา, ๒๓ สิงหาคม ๒๕๖๑

^{๑๔๖} สัมภาษณ์, ผศ.ดร. พูนชัย ปันนียะ, อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา, เลขที่ ๔๒/๓ หมู่ ๑๓ ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่, ๑๘ สิงหาคม ๒๕๖๑.

รศ.ดร.ปรุฑมภ์ บุญศรีรัตน์ ได้กล่าวว่า “ยุคทองทางวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาในรัชสมัยของพระเมืองแก้วตามทัศนะแล้วเกิดจากแรงศรัทธาที่มีต่อพระพุทธศาสนาที่ทำให้พระองค์ทุ่มเทและสร้างงานวรรณกรรมและงานในด้านทะนุบำรุงถาวรวัตถุที่ไม่มียุคใดเสมอเหมือน”^{๑๔๗}

รศ.ดร.วิโรจน์ อินทนนท์ ได้เสนอว่า “วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาในล้านนา มีความโดดเด่น เป็นเพราะพระเมืองแก้วให้การสนับสนุนพระสงฆ์ให้ได้รับการศึกษาในภาษาบาลี เมื่อมีความชำนาญเชี่ยวชาญในบาลี จึงทำให้แต่งคัมภีร์ออกมามากมายเป็นที่เดียวในประเทศไทยคือ

๔.๒.๓ คุณค่าด้านพุทธศิลปกรรม

จากการที่พระเมืองแก้ว มีศรัทธาอย่างแรงกล้าในพระพุทธศาสนา เป็นตัวอย่างที่ดีแก่ไพร่ฟ้าประชาราษฎร์ โดยให้การอุปถัมภ์ค้ำชูพระพุทธศาสนาตามรอยบรรพบุรุษ เช่น ถวายปัจจัยสร้างศาสนสถาน อุปถัมภ์พระภิกษุสามเณร ปฏิบัติตนอยู่ในศีลในธรรม เป็นต้น

พุทธศิลปกรรมมีพัฒนาการตามอิทธิพลของพระพุทธศาสนา เพื่อสนองตอบความต้องการของวิถีความเชื่อของพุทธบริษัทที่มีต่อพระพุทธศาสนาผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิม ก่อรูปแบบงานศิลปกรรมที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเองได้อย่างงดงาม สร้างมรดกทางวัฒนธรรมขึ้นเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ บอกเล่าเรื่องราว และสร้างสัญลักษณ์ไว้เพื่อความเข้าใจร่วมกันในสังคมพุทธเพื่อการอนุรักษ์และสืบทอดพระพุทธศาสนาและงานพุทธศิลป์ไปพร้อมๆ กัน

ผศ.ดร.โผน นามณี ได้เสนอว่า “หลักฐานทางโบราณคดีที่สร้างขึ้นเป็นจำนวนมากภายในล้านนาในรัชสมัยของพระเมืองแก้ว ทำให้มองเห็นถึงความศรัทธาของพระเมืองแก้วที่มีต่อพระพุทธศาสนา จึงทำให้เกิดคุณค่าที่มีต่อชาวพุทธอยู่ ๒ ประเด็นคือ ประเด็นที่ ๑ คุณค่าทางกายภาพทำให้เกิดความสามัคคีในการสร้างงานก่อสร้างจึงทำให้เกิดผลงานที่มีคุณค่าในด้านพุทธศิลปกรรมและงานด้านวรรณกรรมขึ้นในท้องที่ต่างๆ ในล้านนา ประเด็นที่ ๒ คุณค่าในด้านจิตใจที่ได้กระทำผลงานในด้านต่างๆ ทางกายภาพที่ก่อให้เกิดเป็นผลบุญจึงทำให้เกิดความสุขทางใจ”^{๑๔๘}

๔.๒.๔ คุณค่าด้านการอนุรักษ์โบราณคดี

ด้านการอนุรักษ์โบราณคดีเป็นคุณค่าของโบราณสถานที่ยกให้เกิดรายได้ของชุมชนและของประเทศทั้งทางตรงและทางอ้อม จากการที่เป็นสถานที่ท่องเที่ยว สร้างกิจกรรมต่างๆ อันสืบเนื่องจากการท่องเที่ยว พร้อมๆ กับการศึกษาหาความรู้ เป็นคุณค่าของโบราณสถานที่สามารถนำมาใช้งานได้ในปัจจุบัน ซึ่งเป็นการใช้งานที่ไม่ก่อให้เกิดการเสื่อมสภาพ การเปลี่ยนแปลง หรือการ

^{๑๔๗} สัมภาษณ์, รศ.ดร.ปรุฑมภ์ บุญศรีรัตน์, อาจารย์ประจำสาขาวิชาปรัชญาและศาสนามหาวิทยาลัยเชียงใหม่, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่, ๕ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๑๔๘} สัมภาษณ์, รศ.ดร.วิโรจน์ อินทนนท์, อาจารย์ประจำสาขาวิชาปรัชญาและศาสนามหาวิทยาลัยเชียงใหม่, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่, ๒ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๑๔๙} สัมภาษณ์, ผศ.ดร.โผน นามณี, อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา, วัดเจดีย์หลวงวรวิหาร ๑๐๓ ถนนพระปกเกล้า ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่, ๑๘ สิงหาคม ๒๕๖๑.

รื้อทำลายโบราณสถานนั้น เป็นคุณค่าของโบราณสถานที่เกี่ยวข้องกับขนบธรรมเนียมจารีตประเพณี เป็นความภาคภูมิใจของคนในสังคม เป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในสังคม เป็นคุณค่าของโบราณสถานที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์สำคัญในประวัติศาสตร์ การกำหนดขอบเขตหรือการรักษาอภิปไตย และการสร้างความร่วมมือร่วมใจของคนทั้งชาติ เป็นคุณค่าความงามของศิลปกรรมและสถาปัตยกรรม

รศ.สมโชติ อ๋องสกุล ได้กล่าวว่า “หลักฐานโบราณคดีที่สร้างขึ้นในรัชสมัยของพระเมืองแก้ว มีอิทธิพลและคุณค่าต่อพุทธศาสนิกชนในเชียงใหม่ก็คือวิหารลายคำซึ่งเป็นพุทธศิลปกรรมล้านนาโบราณที่ทรงคุณค่าในแง่ของสุนทรียศาสตร์ที่มีความงดงามที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว อีกประการความลงตัวก็คือเป็นที่ประทับของพระพุทธรูปหินที่ปั้นพระที่เคารพของคนล้านนา”^{๑๕๐}

ผศ.ดร. สมหวัง แก้วสุฟอง ได้กล่าวว่า “การทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาในยุคของพระเมืองแก้วถือได้ว่าพระองค์เป็นพุทธมามกะที่เอาใจใส่ต่อกิจการพระศาสนาอย่างมาก โดยเฉพาะงานในด้านวรรณกรรมที่ถือได้ว่าเป็นยุคทองเลยทีเดียว พระองค์ท่านได้ส่งพระสงฆ์ในล้านนาไปศึกษาพระพุทธศาสนาที่ประเทศศรีลังกา พอกลับมาก็มีความแตกฉานในภาษาบาลีและผลิตตำราและงานวรรณกรรมบาลีขึ้นมามากมาย”^{๑๕๑}

๔.๓ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับประวัติและการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาในรัชสมัยของพระเมืองแก้วนั้น ทำให้ทราบถึงการปกครองของระบบพระมหากษัตริย์นั้น ถือได้ว่าเป็นบทบาทสำคัญที่กษัตริย์เข้ามาดูแลพระพุทธศาสนา พระเมืองแก้วเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์ที่ ๑๑ ในราชวงศ์เม็งราย แห่งอาณาจักรล้านนา ทรงเป็นพระปนัดดาของพระเจ้าติโลกราช ได้รับราชาภิเษกเมื่อชนมายุ ๑๓ ปี ในวันเพ็ญเดือน ๙ พ.ศ.๒๐๓๙ ด้านการทะนุบำรุงบ้านเมืองทรงให้ก่อสร้างกำแพงเมืองลำพูนด้วยอิฐ ปี พ.ศ. ๒๐๖๐ เพื่อป้องกันข้าศึก จากนั้นจึงก่อสร้างกำแพงเมืองเชียงใหม่ให้แข็งแรงเพื่อป้องกันการยิงด้วยปืนใหญ่ และ พ.ศ.๒๐๖๑ ให้สร้างสะพานใหญ่ข้ามแม่น้ำปิงที่ท่าสถานหลวง พระเมืองแก้วสวรรคตในปี พ.ศ. ๒๐๖๘ อยู่ในราชสมบัติ ๓๐ ปี ขณะสวรรคตพระชนมายุได้ ๔๔ พรรษา พระองค์ไม่มีราชโอรสและธิดา ขุนนางข้าราชการและไพร่ฟ้าประชาชน จึงพร้อมใจกันไปอัญเชิญเอาท้าวเกษแก้วกุมาร พระอนุชาต่างพระมารดามาครอง ราชสมบัติสืบมา ด้านการทะนุบำรุงศาสนา กษัตริย์องค์นี้ทรงดำเนินรอยตามพระเจ้าติโลกราช พระอัยกาธิราช พระองค์ทรงทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรือง ไม่แพ้รัชสมัยของพระเจ้าติโลกราช และเนื่องด้วยเหตุนี้เอง พระสังฆราชคณะทั้งหลายจึงพร้อมใจกัน ทำพิธีราชาภิเษกเฉลิมพระนามใหม่ว่า "พระเจ้าศิริธรรมจักรพรรดิราช" ในปี พ.ศ.๒๐๖๑ ในรัชสมัยของพระองค์นี้ มีนักปราชญ์ราชบัณฑิตเป็นพระเถระหลายองค์ เช่น พระสิริมังคลาจารย์ ผู้รจนา หนังสือมงคลทีปนิสูตร ซึ่งใช้ในการศึกษามหาปริยญาจนทุกวันนี้ และพม่า เขมร ก็นำไปแปลไปเป็นภาษาของตน กับพระรัตนปัญญาเถร ผู้รจนาหนังสือชินกาลมาลีปกรณ์ พญาแก้วทรงเลื่อมใสในพุทธศาสนาและบำเพ็ญทานเป็นเอนก

^{๑๕๐} สัมภาษณ์, รศ. สมโชติ อ๋องสกุล, ผู้เชี่ยวชาญโบราณคดีและประวัติศาสตร์ล้านนา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๑๕๑} สัมภาษณ์, ผศ.ดร. สมหวัง แก้วสุฟอง, อาจารย์ประจำสาขาวิชาปรัชญาและศาสนา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่, ๒๘ มิถุนายน ๒๕๖๑.

ทรงสร้างปูชนียสถานและถาวรวัตถุต่างๆ มากมาย เช่น สร้างวัดพุทธาราม ในปีมะโรง พ.ศ. ๒๐๔๐ ต่อมาปีมะเมียทรงสร้างปราสาทในวัดนั้น ประกาทรงฉลองพระไตรปิฎกฉบับลงทอง และหอพระมณเฑียรธรรมที่โปรดให้สร้างไว้ ณ วัดพุทธาราม เป็นต้น แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในรัชสมัยของพระเมืองแก้ว ได้แก่ จารึกมหาอารามราชสัณฐานสิงห์หลวง, จารึกหริภุชบุรี, จารึกอาณาจักรปูนไชย, จารึกพระเจ้าสุวาวุธสิทธิ ๒ (วัดกู่กุด), จารึกวัดพระธาตุลำปางหลวง ๑, โบราณคดี วัดพระสิงห์, วัดพระธาตุดอยสุเทพ จังหวัดเชียงใหม่, โบราณคดี วัดพระธาตุหริภุชชัย, วัดจามเทวี จังหวัดลำพูน, โบราณคดี วัดพระธาตุลำปางหลวง จังหวัดลำปาง ทรงให้สร้างลำเวียงทอง แต่เมืองเชียงแสน นำมาล้อมพระมหาชินธาตุเจ้าลำพูน สร้างวิหารหลวงลำพูน หอไตรหรือหอธรรม ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ขององค์พระธาตุหริภุชชัยจากศิลาจารึก ปัจจุบันอยู่ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติหริภุชชัยจังหวัดลำพูน เป็นจารึกอักษรไทยล้านนาสถาปนาหอไตรปิฎกหรือหอพระธรรมมณเฑียร เป็นสถานที่เก็บรักษา คัมภีร์พระไตรปิฎก ครบทั้ง ๘๕,๐๐๐ พระธรรมชั้นดี พร้อมทั้งอรรถกถาฎีกาและอนุฎีกา หอไตรของวัดพระสิงห์ และวัดเชียงมั่น จังหวัดเชียงใหม่ สำหรับหอไตร วัดพระธาตุหริภุชชัยหลังนี้สร้างเป็นอาคารสองชั้น ชั้นล่างก่ออิฐถือปูน ชั้นบนเป็นอาคารเครื่องไม้ ตัวอาคารหอไตร ตั้งอยู่บนฐานขนาดใหญ่ ซึ่งมีบันไดขึ้นทางด้านหน้า สองข้างบันไดมีสิงห์โตหินประดับที่หัวเสา ตัวอาคารหอไตรชั้นล่างที่ก่อด้วยอิฐถือปูน วิหารหลวง ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกขององค์พระธาตุ เป็นแบบพื้นเมืองทรงล้านนาสวยงาม ภายในวิหารหลวงเป็นที่ประดิษฐานของพระแก้วขาว พระเสด็จคณิศรีเมืองหริภุชชัยประทับนั่งอยู่เหนือบุษบกที่แกะสลักลงรักปิดทอง อย่างสวยงาม พระเมืองแก้วรับสั่งให้ไปเอาปราสาทราชที่บ้านมหามังคละ เอาไว้ท่ามกลางเมืองลำพูน แล้วทรงหล่อพระเจ้าทองคำองค์หนึ่ง อิทธิพลงานพุทธศิลป์กรรมรัชสมัยของพระเมืองแก้วในล้านนา อิทธิพลด้านคำสอน ในรัชสมัยของพระเมืองแก้ว สังคมชาวล้านนาอยู่บนพื้นฐานความเชื่อในคำสอนของพุทธศาสนาเป็นหลักสำคัญและใช้เป็นแนวทางการดำเนินชีวิต อีกทั้งใช้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ จึงส่งผลให้ชาวล้านนามุ่งเน้นที่จะประกอบการบุญการกุศล คุณงามความดีโดยมีจุดมุ่งหมายให้เกิดความสุข ความเจริญแก่ตน ครอบครัว ชุมชนและบ้านเมือง อิทธิพลด้านการปกครอง ในรัชสมัยของพระเมืองแก้ว พระพุทธศาสนาในล้านนา เป็นสถาบันที่มีบทบาทสำคัญต่อการปกครองบ้านเมือง ช่วยให้สถาบันการปกครองดำเนินไป คำสอนในพระพุทธศาสนาได้ทำหน้าที่ขัดเกลาประชาชนในชาติให้มีความเจริญทางด้านจิตใจ อิทธิพลด้านวัฒนธรรม ในรัชสมัยพระเมืองแก้ว เป็นยุคทองของวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา ด้วยความสอดคล้องพอดีระหว่างโลกทัศน์ของชาวล้านนา ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวของบรรพชนตลอดจนความเชื่อดั้งเดิมที่มีอยู่ในท้องถิ่น กับคติของการนับถือพระบรมสารีริกธาตุอันเป็นแบบแผนวัฒนธรรมใหม่ที่เข้ามาดังกล่าว ทำให้คตินิยมต่างๆ เกิดการยอมรับ และเกิดการก่อสร้างแพร่หลายในเขตอิทธิพลของวัฒนธรรมล้านนา อิทธิพลด้านการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ในรัชสมัยพระเมืองแก้ว มีความเจริญรุ่งเรืองทั้งทางการก่อสร้างและถาวรวัตถุและภูมิปัญญา ดังพบหลักฐานว่าพระเมืองแก้วร่วมกับพระมหาเทวีทำนุบำรุงพุทธศาสนาอย่างมาก และศิลาจารึกในภาคเหนือก็ระบุว่าพระเมืองแก้วสร้างและซ่อมแซมวัดตลอดจนกัลปนาที่ดินและข้าพระท้าวอาณาจักร ทรงให้การสนับสนุนนิกายสีหล เช่น ทรงแต่งตั้งพระนิกายสีหลเป็นสังฆราชา และทรงอุปสมบทนาคหลวงในนิกายสีหล พระภิกษุในสมัยพระเมืองแก้วได้รับการส่งเสริมให้ศึกษาภาษาบาลี และพระไตรปิฎกเช่นเดียวกับสมัยพระเจ้าติโลกราช

ผลงานที่พระเมืองแก้วได้สร้างได้บูรณปฏิสังขรณ์ขึ้นทำให้คุณค่าในหลายด้าน เช่น คุณค่างานพุทธศิลปกรรม คุณค่าด้านประวัติศาสตร์ เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ทำให้ทราบประวัติศาสตร์ความเป็นมาของงานพุทธศิลปกรรมรัชสมัยของพระเมืองแก้วในล้านนา ช่วยให้เกิดการเรียนรู้จากอดีตเพื่อเป็นบทเรียนสำหรับปัจจุบัน องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาทำให้เข้าใจประวัติศาสตร์การปกครองของพระมหากษัตริย์ ที่พระองค์ทรงทุ่มเทในการบำรุงพระพุทธศาสนา ทั้งส่งเสริมทางพุทธศิลปกรรม ด้านการศึกษาวรรณกรรมต่าง ๆ ทำให้เกิดองค์ความรู้ที่หลากหลาย ซึ่งสามารถนำความรู้เหล่านั้นไปกำหนดยุทธศาสตร์ในการดำเนินนโยบายให้เป็นประโยชน์ต่อทั้งปัจจุบันและอนาคต คุณค่าด้านวรรณกรรม แสดงให้เห็นถึงความเจริญงอกงามแห่งจิตใจ ความเจริญทางวัฒนธรรม เป็นยุครุ่งเรืองของพระพุทธศาสนา เป็นเครื่องมือสื่อสารความรู้สึนึกคิดถ่ายทอดจินตนาการและแสดงออกซึ่งศิลปะอันประณีตงดงาม มองเห็นภาพสังคม วัฒนธรรม การเมือง และเศรษฐกิจ ในรัชสมัยของพระเมืองแก้ว และเป็นแหล่งศึกษาที่ดี คุณค่าด้านพุทธศิลปกรรม เพื่อสนองตอบความต้องการของวิถีความเชื่อของพุทธบริษัทที่มีต่อพระพุทธศาสนาผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิม ก่อรูปแบบงานศิลปกรรมที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเองได้อย่างงดงาม สร้างมรดกทางวัฒนธรรมขึ้นเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ บอกเล่าเรื่องราว และสร้างสัญลักษณ์ไว้เพื่อความเข้าใจร่วมกันในสังคมพุทธเพื่อการอนุรักษ์และสืบทอดพระพุทธศาสนา คุณค่าด้านการอนุรักษ์โบราณคดี ก่อให้เกิดรายได้ของชุมชนและของประเทศ อันสืบเนื่องจากการท่องเที่ยว เป็นความภาคภูมิใจของคนในสังคม เป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในสังคมปัจจุบัน

สรุปได้ว่าการที่พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองมาถึงปัจจุบัน จะเห็นได้ว่าในรัชสมัยของพระเมืองแก้วทรงสนับสนุนและให้การอุปถัมภ์มากมาย จะมีเหตุการณ์สำคัญต่าง ๆ เกิดขึ้นหลายประการ ท่านได้ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา โดยให้มีการสืบทอดพระศาสนา การบวชการบรรพชาอุปสมบทเป็นประจำ ส่งเสริมให้ชาวบ้านชาวเมืองทำบุญสุนทาน รักษาศีล เจริญภาวนาให้จิตใจเกิดความสงบร่มเย็น ตามหลักคำสอนของพุทธองค์ ด้านพุทธศิลปกรรมได้สร้างวัดศาสนสถานไว้มากมาย ภายได้ศิลปะแบบล้านนา ทำให้เกิด คุณค่าด้านประวัติศาสตร์ คุณค่าด้านวรรณกรรม คุณค่าด้านพุทธศิลปกรรม และคุณค่าด้านการอนุรักษ์โบราณคดีมากมาย

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ ประวัติและความเป็นมาและการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาของพระเมืองแก้ว

พระเจ้าศิริธรรมจักรพรรดิ หรือพญาแก้ว (พระเมืองแก้ว) เป็นพระมหากษัตริย์พระองค์ที่ ๑๑ ในราชวงศ์เม็งราย แห่งอาณาจักรล้านนา ทรงครองราชย์ใน พ.ศ.๒๐๓๘ - พ.ศ.๒๐๖๘ เป็นเหลนของพระเจ้าติโลกราช พญาแก้ว มีพระนามที่เรียกกันต่างๆ คือ พระเมืองแก้ว หรือพ่อท้าวแก้ว หรือเจ้ารัตนราชกุมาร หรือพญาแก้วภูตาทิปิตรราช หรือ พระเจ้าติลกปนัดดาธิราช ทรงเป็นพระปนัดดาของพระเจ้าติโลกราช และเป็นราชบุตรของพญาอดเชียงรายกับพระนางสิริยสวดี (เทวีปงน้อย) ประสูติในปีขาล ได้รับราชาภิเษกเมื่อชนมายุ ๑๓ ปี ในวันที่เพ็ญเดือน ๙ พ.ศ.๒๐๓๙ ทรงรบกับอยุธยาที่ชายแดน พ.ศ. ๒๐๕๐ ทรงส่งกองทัพไปตีสุโขทัยแต่ไม่สำเร็จ ต่อมาปี พ.ศ.๒๐๕๘ สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ (พ.ศ. ๒๐๓๔- ๒๐๗๒) แห่งอยุธยาขึ้นมาตีลำปางแตก แล้วกวาดต้อนผู้คนกลับไป ด้านทำนุบำรุงบ้านเมือง ทรงให้ก่อสร้างกำแพงเมืองลำพูนด้วยอิฐ ปี พ.ศ.๒๐๖๐ เพื่อป้องกันข้าศึก จากนั้นจึงก่อสร้างกำแพงเมืองเชียงใหม่ให้แข็งแรงเพื่อป้องกันการยิงด้วยปืนใหญ่ และ พ.ศ.๒๐๖๑ ให้สร้างสะพานใหญ่ข้ามแม่น้ำปิงที่ท่าสถานหลวง พระเมืองแก้วสวรรคตในปี พ.ศ.๒๐๖๘ อยู่ในราชสมบัติ ๓๐ ปี ขณะสวรรคตพระชนมายุได้ ๔๔ พรรษา พระองค์ไม่มีราชโอรสและธิดา ขุนนางข้าราชการและไพร่ฟ้าประชาชน จึงพร้อมใจกันไปอัญเชิญเอาท้าวเกษแก้วกุมาร พระอนุชาต่างพระมารดามาครอง ราชสมบัติสืบมา

ด้านการทำนุบำรุงศาสนา กษัตริย์องค์นี้ทรงดำเนินรอยตามพระเจ้าติโลกราช พระอัยกาธิราช พระองค์ทรงทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรือง ไม่แพ้รัชสมัยของพระเจ้าติโลกราช และเนื่องด้วยเหตุนี้เอง พระสังฆราชคณะทั้งหลายจึงพร้อมใจกัน ทำพิธีราชาภิเษกเฉลิม พระนามใหม่ว่า "พระเจ้าศิริธรรมจักรพรรดิราช" ในปี พ.ศ.๒๐๖๑ ในรัชสมัยของพระองค์นี้ มีนักปราชญ์ราชบัณฑิตเป็นพระเถระหลายองค์ เช่น พระสิริมังคลาจารย์ ผู้รจนา หนังสือมงคลที่ป็นสูตร ซึ่งใช้ในการศึกษาหาปริยญาจนทุกวันนี้ และพม่า เขมร ก็นำไปแปลไปเป็นภาษาของตน กับพระรัตนปัญญาเถระ ผู้รจนาหนังสือชินกาลมาลีปกรณ์ พญาแก้วทรงเลื่อมใสในพุทธศาสนาและบำเพ็ญทานเป็นเอนก ทรงสร้างปูชนียสถานและถาวรวัตถุต่างๆ มากมาย เช่น สร้างวัดบุพพาราม ในปีมะโรง พ.ศ. ๒๐๔๐ ต่อมาปีมะเมียทรงสร้างปราสาทในวัดนั้น ปะกาทรงฉลองพระไตรปิฎกฉบับหลวงทอง และหอพระมณฑลธรรมที่โปรดให้สร้างไว้ ณ วัดบุพพาราม เป็นต้น

๕.๑.๒ การสืบค้นแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในรัชสมัยของพระเมืองแก้ว

แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในรัชสมัยของพระเมืองแก้ว ได้แก่ จารึกมหาอารามราช สันฐานสิงห์หลวง, จารึกหริภุญชบุรี, จารึกอาณาจักรปุนไชย, จารึกพระเจ้าสวาวธิสิทธิ ๒ (วัดกู่กุด), จารึกวัดพระธาตุลำปางหลวง ๑, โบราณคดี วัดพระสิงห์, วัดพระธาตุดอยสุเทพ จังหวัดเชียงใหม่, โบราณคดี วัดพระธาตุหริภุญชัย, วัดจามเทวี จังหวัดลำพูน, โบราณคดี วัดพระธาตุลำปางหลวง จังหวัดลำปาง ทรงให้สร้างลำเวียงทอง แต่เมืองเชียงแสน นำมาล้อมพระมหาชินธาตุเจ้าลำพูน สร้างวิหารหลวงลำพูน หอไตรหรือหอธรรม ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ขององค์พระธาตุหริภุญชัยจากศิลาจารึก ปัจจุบันอยู่ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติหริภุญไชยจังหวัดลำพูน เป็นจารึกอักษรไทยล้านนา สถาปนาหอไตรปฏิภนหรือหอพระธรรมมณเฑียร เป็นสถานที่เก็บรักษาคัมภีร์พระไตรปิฎก ครบทั้ง ๘๕,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ พร้อมทั้งอรรถกถาฎีกาและอนุฎีกา หอไตรของวัดพระสิงห์ และวัดเชียงมั่น จังหวัดเชียงใหม่ สำหรับหอไตร วัดพระธาตุหริภุญชัยหลังนี้สร้างเป็นอาคารสองชั้น ชั้นล่างก่ออิฐถือปูน ชั้นบนเป็นอาคารเครื่องไม้ ตัวอาคารหอไตร ตั้งอยู่บนฐานขนาดใหญ่ ซึ่งมีบันไดขึ้นทางด้านหน้าสองข้างบันไดมีสิงห์โตหินประดับที่หัวเสา ตัวอาคารหอไตรชั้นล่างที่ก่อด้วยอิฐถือปูน วิหารหลวงตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกขององค์พระธาตุ เป็นแบบพื้นเมืองทรงล้านนาสวยงาม ภายในวิหารหลวงเป็นที่ประดิษฐานของพระแก้วขาว พระเสด็จมณีสรีเมืองหริภุญชัย ประทับนั่งอยู่เหนือบุษบกที่แกะสลักลงรักปิดทอง อย่างสวยงาม พระเมืองแก้วรับสั่งให้ไปเอาปราสาทราชที่บ้านมหมางคละ เอาไว้ท่ามกลางเมืองลำพูน แล้วทรงหล่อพระเจ้าทองคำองค์หนึ่ง

๕.๑.๓ วิเคราะห์อิทธิพลและคุณค่างานพุทธศิลป์กรรมรัชสมัยของพระเมืองแก้วในล้านนา

อิทธิพลงานพุทธศิลป์กรรมรัชสมัยของพระเมืองแก้วในล้านนา อิทธิพลด้านคำสอนในรัชสมัยของพระเมืองแก้ว สังคมชาวล้านนาอยู่บนพื้นฐานความเชื่อในคำสอนของพุทธศาสนาเป็นหลักสำคัญ และใช้เป็นแนวทางการดำเนินชีวิต อีกทั้งใช้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ จึงส่งผลให้ชาวล้านนามุ่งเน้นที่จะประกอบกรบุญการกุศล คุณงามความดีโดยมีจุดมุ่งหมายให้ เกิดความสุข ความเจริญแก่ตน ครอบครัว ชุมชนและบ้านเมือง อิทธิพลด้านการปกครอง ในรัชสมัยของพระเมืองแก้ว พระพุทธศาสนาในล้านนาเป็นสถาบันที่มีบทบาทสำคัญต่อการปกครองบ้านเมือง ช่วยให้สถาบันการปกครองดำเนินไป คำสอนในพระพุทธศาสนาได้ทำหน้าที่ขัดเกลาประชาชนในชาติให้มีความเจริญทางด้านจิตใจ อิทธิพลด้านวัฒนธรรม ในรัชสมัยพระเมืองแก้ว เป็นยุคทองของวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา ด้วยความสอดคล้องพอดีระหว่างโลกทัศน์ของชาวล้านนา ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวของบรรพชนตลอดจนความเชื่อดั้งเดิมที่มีอยู่ในท้องถิ่น กับคติของการนับถือพระบรมสารีริกธาตุอันเป็นแบบแผนวัฒนธรรมใหม่ที่เข้ามาดังกล่าว ทำให้คตินิยมต่างๆ เกิดการยอมรับ และเกิดการก่อสร้างแพร่หลายในเขตอิทธิพล

ของวัฒนธรรมล้านนาอิทธิพลด้านการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ในรัชสมัยพระเมืองแก้ว มีความเจริญรุ่งเรืองทั้งทางด้าน การก่อสร้างและถาวรวัตถุและภูมิปัญญา ดังพบหลักฐานว่าพระเมืองแก้ว ร่วมกับพระมหาเทวีทำนุบำรุงพุทธศาสนาอย่างมาก และศิลาจารึกในภาคเหนือก็ระบุว่าพระเมืองแก้ว สร้างและซ่อมแซมวัดตลอดจนกัลปนาที่ดินและข้าพระทั่วอาณาจักร ทรงให้การสนับสนุนนิกายสีหล เช่น ทรงแต่งตั้งพระนิกายสีหลเป็นสังฆราชา และทรงอุปสมบทนาคหลวงในนิกายสีหล พระภิกษุใน สมัยพระเมืองแก้วได้รับการส่งเสริมให้ศึกษาภาษาบาลี และพระไตรปิฎกเช่นเดียวกับสมัยพระเจ้าติโลกราช

คุณค่างานพุทธศิลปกรรมรัชสมัยของพระเมืองแก้วในล้านนา คุณค่าด้านประวัติศาสตร์ เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ทำให้ทราบประวัติศาสตร์ความเป็นมาของงานพุทธศิลปกรรมรัชสมัยของพระเมืองแก้วในล้านนา ช่วยให้เกิดการเรียนรู้จากอดีตเพื่อเป็นบทเรียนสำหรับปัจจุบัน องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาทำให้เข้าใจถึงปัญหา สาเหตุของปัญหา และผลกระทบจากปัญหา ก่อให้เกิดองค์ความรู้ที่หลากหลาย ซึ่งสามารถนำความรู้เหล่านั้นไปกำหนดยุทธศาสตร์ในการดำเนินนโยบายให้เป็นประโยชน์ต่อทั้งปัจจุบันและอนาคต คุณค่าด้านวรรณกรรม แสดงให้เห็นถึงความเจริญงอกงามแห่งจิตใจ ความเจริญทางวัฒนธรรม เป็นยุครุ่งเรืองของพระพุทธศาสนา เป็นเครื่องมือสื่อสารความรู้สึคนึกคิดถ่ายทอดจิตนาการและแสดงออกซึ่งศิลปะอันประณีตงดงาม มองเห็นภาพสังคม วัฒนธรรม การเมือง และเศรษฐกิจ ในรัชสมัยของพระเมืองแก้ว และเป็นแหล่งศึกษาที่ดี คุณค่าด้านพุทธศิลปกรรม เพื่อสนองตอบความต้องการของวิถีความเชื่อของพุทธบริษัทที่มีต่อพระพุทธศาสนาผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิม ก่อรูปแบบงานศิลปกรรมที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเองได้อย่างงดงาม สร้างมรดกทางวัฒนธรรมขึ้นเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ บอกเล่าเรื่องราว และสร้างสัญลักษณ์ไว้เพื่อความเข้าใจร่วมกันในสังคมพุทธเพื่อการอนุรักษ์และสืบทอดพระพุทธศาสนา คุณค่าด้านการอนุรักษ์โบราณคดี ก่อให้เกิดรายได้ของชุมชนและของประเทศ อันสืบเนื่องจากการท่องเที่ยว พร้อมๆ กับการศึกษาหาความรู้ สามารถนำมาใช้งานได้ ซึ่งเป็นการใช้งานที่ไม่ก่อให้เกิดการเสื่อมสภาพ การเปลี่ยนแปลง หรือการรื้อทำลายโบราณสถานนั้น เป็นความภาคภูมิใจของคนในสังคม เป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในสังคม สามารถกำหนดขอบเขตหรือการรักษาอปีตย และการสร้างความร่วมมือร่วมใจของคนทั้งชาติ เป็นคุณค่าความงามของศิลปกรรมและสถาปัตยกรรม

๕.๒ อภิปรายผล

การศึกษาเกี่ยวกับอิทธิพลงานพุทธศิลปกรรมรัชสมัยของพระเมืองแก้วในล้านนา ทำให้ทราบถึงความเลื่อมใสศรัทธาที่มีต่อพระพุทธศาสนา สังคมชาวล้านนาอยู่บนพื้นฐานความเชื่อในคำสอนของพุทธศาสนาเป็นหลักสำคัญและใช้เป็นแนวทางการดำเนินชีวิต สอดคล้องกับการศึกษาวิจัยของพระครูธีรสุตพจน์ เรื่อง วิเคราะห์ศรัทธาในพระพุทธศาสนาที่มีอิทธิพลต่อการสร้างงานพุทธศิลปกรรมใน

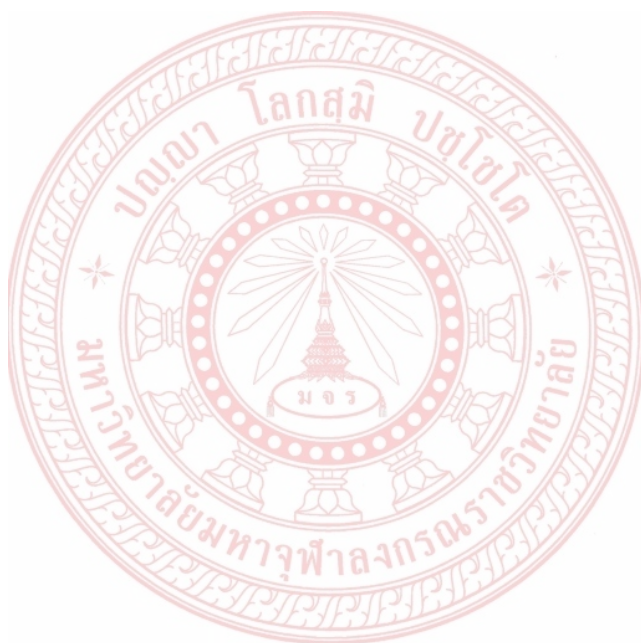
ล้านนา พบว่า ศรัทธา หมายถึง ความเชื่อ ความเลื่อมใส มี ๒ แบบ คือ ศรัทธาต่อธรรมชาติ จิตวิญญาณท้องถิ่นที่ไม่ประกอบด้วยปัญญา และศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญาในทางพระพุทธศาสนา นำไปสู่การพัฒนาสติ ปัญญา ผู้วิจัยพบว่าศรัทธาในรูปแบบของชาวล้านนา มีเอกลักษณ์เฉพาะ เนื่องจากผสมผสานศรัทธาความเชื่อแบบดั้งเดิม มาสู่ความเชื่อในพระพุทธศาสนา ก่อเกิดเป็นวิถีแห่งวัฒนธรรม ประเพณี และพิธีกรรมต่างๆ ที่มีรูปแบบเฉพาะของล้านนา พัฒนาการการสร้างงานพุทธศิลปกรรมในล้านนา งานพุทธศิลป์กรรมแขนงต่างๆ นั้น ต่างสามารถรวมกันอยู่ในงานสถาปัตยกรรม โดยเฉพาะการสร้างวัดและเจดีย์ในล้านนาในมิติของพระพุทธศาสนาที่ก้าวข้ามพรมแดนทางการเมือง ทำให้กษัตริย์มีสิทธิธรรมในการปกครองเหนือเมืองทั้งหลาย เกิดระเบียบทางจริยธรรมเชื่อมโยงหัวเมืองให้เป็นหนึ่งเดียวกัน ด้วยความเคารพศรัทธาเป็นเครือข่ายการบูชาพระธาตุ โดยที่เป็นอัตลักษณ์ศรัทธาเฉพาะถิ่นก็คือ การสร้างวรรณกรรมสถาปนาพระธาตุประจำเมือง ให้เป็นพระธาตุประจำปีเกิดของพลเมืองที่เรียกว่า พระธาตุ ๑๒ ราศี อัตลักษณ์ศรัทธานี้เป็นศาสตร์และศิลป์เฉพาะถิ่นที่ไม่ปรากฏว่ามีที่ไหนมาก่อน แม้จะมีการกล่าวถึงว่าเป็น “มายาภาพ” แห่งศรัทธาและความเชื่อทางศาสนา เป็นเพียงการสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรม (Cultural Network) แต่ผู้วิจัยกลับพบประเด็นที่น่าสนใจว่า วิถีแห่งการไหว้พระธาตุปีเกิด ก่อให้เกิดคุณค่าขึ้นในสังคมอย่างน้อย ๓ ประการ คือ ๑. สลายความเหลื่อมล้ำทางเชื้อชาติ ๒. ไม่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรม และ ๓. ลดความขัดแย้งทางการเมือง เพราะตั้งแต่ประชาชนธรรมดาถึงเจ้าฟ้าเจ้าแผ่นดิน หากเกิดปีเดียวกันแล้ว ก็ไปไหว้พระธาตุมีเป็นศูนย์รวมดวงจิตดวงเดียวกัน ศรัทธาในพระพุทธศาสนาที่มีอิทธิพลต่อสร้างงานพุทธศิลปกรรมในล้านนา พบว่า การสร้างงานพุทธศิลปกรรมแสดงถึงความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาที่แฝงอยู่ ด้วยการหลอมรวมกับความเชื่อดั้งเดิมของท้องถิ่น ก่อให้เกิดเป็นอัตลักษณ์ศรัทธาเฉพาะถิ่น มั่นคงในภูมิปัญญาดั้งเดิม ส่งเสริมศรัทธาภูมิปัญญาใหม่ สร้างงานพุทธศิลปกรรมให้เป็นสื่อผสม นำจิตวิญญาณเข้าถึงพระรัตนตรัยด้วยการไหว้พระธาตุประจำปีเกิด จนกว่าจะเข้าถึงพระนิพพานและอัตลักษณ์ศรัทธานี้เอง ส่งผลให้เกิดการสร้างงานพุทธศิลป์ขึ้นมากมาย กลายเป็นต้นน้ำสายธารแห่งสติปัญญา สร้างความชุ่มเย็นให้กับผู้คน ทั้งก่อเกิดวัฒนธรรมที่งดงามหลากหลายในแผ่นดินล้านนามาถึงปัจจุบัน

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลและคุณค่างานพุทธศิลปกรรมรัชสมัยของพระเมืองแก้วในล้านนา” ผู้วิจัยเห็นว่ายังมีประเด็นที่น่าสนใจศึกษาวิจัยเพิ่มเติมอีกหลายเรื่อง เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจเพิ่มมากขึ้น กล่าวคือ

๑. ศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลและคุณค่างานพุทธศิลปกรรมในรัชสมัยของกษัตริย์ล้านนาพระองค์อื่น เช่น พระเจ้าติโลกราช พระนางจามเทวี พระเจ้ากือนา พระเจ้ามังราย เป็นต้น

๒. ศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบอิทธิพลและคุณค่างานพุทธศิลป์กรรมระหว่างรัชสมัยของ กษัตริย์ล้านนา เพื่อหาข้อแตกต่างในด้านต่างๆ เช่น การปกครอง สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม เป็นต้น ของงานพุทธศิลป์กรรมล้านนา

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฎก ๒๕๐๐. กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรง

พิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

๑. หนังสือ:

กรมศิลปากร. ตำนานมูลศาสนา. พระนคร: โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๕๑๗.

ไกรศรี นิมมานเหมินทร์. ความรู้พื้นฐานด้านลานาคติ: ศาสนาและวัฒนธรรม. ลานนาปริทัศน์

เชียงใหม่: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๒๗.

คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. วรรณคดีบาลี. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัย

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

ฉัตรยุพา สวัสดิพงษ์ และ อุดม รุ่งเรืองศรี. เอกสารประกอบนิทรรศการวรรณกรรมล้านนา.

เชียงใหม่: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยพายัพ, ๒๕๒๗. (อัตสำเนา).

ดำรงราชานุภาพ. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ. กรมพระยา. ตำนานพุทธเจดีย์. กรุงเทพมหานคร:

องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๑๘.

“ตำนานพระธาตุอภัยสุเทพ ประชุมตำนานพระธาตุภาคที่ ๒”. พิมพ์เป็นอนุสรณ์งานพระราชทาน

เพลิงศพ พันตำรวจโท สลับ เกียรติสุต ๒ ธันวาคม ๒๕๑๐. พระนคร: โรงพิมพ์

พระจันทร์, ๒๕๑๐.

ธิดา สาระยา. ตำนานและตำนานประวัติศาสตร์กับการศึกษาประวัติศาสตร์. กรุงเทพมหานคร:

สำนักงานวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๒๕.

บำเพ็ญ ธรวิน. มุลาสนาสำนวนล้านนา. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่: ภาควิชาภาษาไทย คณะ

มนุษยศาสตร์, ๒๕๓๘.

พรรณเพ็ญ เครือไทย (บรรณาธิการ). วรรณกรรมพุทธศาสนาในล้านนา. กรุงเทพมหานคร:

สำนักพิมพ์ ตรีสิน, ๒๕๔๐.

พระธรรมปิฎก. พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณ

ราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

พระธรรมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม). การศึกษาเชิงวิเคราะห์พระคาถาธรรมบท ยมกวรรค - ชราวรรค

๑๕๖ พระคาถา เล่ม ๑. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พิทักษ์อักษร, ๒๕๔๕.

พระปัญญาสามิเถระ. ศาสนวงศ์ แปลและเรียบเรียงโดย กรมศิลปากร. กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, ๒๕๒๐.

พระมหาไพฑูลย์ วิบุโล. “แนวคิดและรูปแบบของเสนาสนะในพุทธศาสนา”. พุทธศาสนมहाบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

พระรัตนปัญญาเถระ. ชินกาลมาลีปกรณ์ แปลโดย ร.ต.ท.แสง มนวิฑูร. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

พิริยะ ไกรฤกษ์. กิ่งพุทธกาลพุทธศิลป์ไทย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรุงเทพ, ๒๕๕๕.

เพ็ญสุภา สุขคตะ ใจอินทร์. ปริศนาการเคลื่อนย้าย "เสาอินทขิล" ณ "วัดเจติยหลวง". คอลัมน์ปริศนาโบราณคดี. มติชนสุดสัปดาห์. ฉบับวันศุกร์ที่ ๑๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๔. ๓๑ (๑๖๑๗): ๗๖.

มนิ พิสุทธิรัตนานนท์. สุนทรียวิจักษณ์ในจิตรกรรมไทย. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๗.

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ตำนานมูลศาสนา ฉบับวัดป่าแดง. เชียงใหม่: ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๑๙.

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ตำนานพื้นเมืองล้านนาเชียงใหม่. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๒๔.

ยุพิน เข้มมุกด์. “ประวัติศาสตร์พุทธศาสนา” ในประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในล้านนา. เชียงใหม่: โรงพิมพ์แสงทิพย์, ๒๕๔๙.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒. กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, ๒๕๔๖.

ลมุล จันท์หอม. วรรณกรรมท้องถิ่นล้านนา. กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส. พรินติ้งเฮาส์, ๒๕๓๘.

วัดร่ำเปิง (ตโปทาราม). พุทธศิลป์ล้านนา. ลำพูน: ห้างหุ้นส่วนสามัญญ์รัฐพลการพิมพ์, ๒๕๕๗.

วัดสูงเม่น. คัมภีร์โบราณกับงานประเพณีตากธรรม. แพร่: หจก.โรงพิมพ์ธุรกิจแพร่, ๒๕๕๒.

วิฑูรย์ เหลียวรุ่งเรือง. สถาปัตยกรรมเชียงใหม่. คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๓.

ส.พลายน้อย. พระพุทธรูปสำคัญในประเทศไทย เล่ม ๑. กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ, ๒๕๔๕.

สงวน โชติสุขรัตน์. ตำนานเมืองเหนือ. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: สนพ.ศรีปัญญา, ๒๕๕๒.

สงวน รอดสุข. พุทธศิลป์สุโขทัย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๓.

สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. วัดเจ็ดยอด (มหาโพธาราม) ศิลปะยุคทองของล้านนา. พิมพ์ครั้งที่ ๒. เชียงใหม่: มิ่งเมือง, ๒๕๔๖.

สน สีมাত্রัง. จิตรกรรมฝาผนังสกุลช่างรัตนโกสินทร์. กรุงเทพมหานคร: อัมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๒.

สมพร ไชยภูมิธรรม. ปางพระพุทธรูป. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ต้นธรรม, ๒๕๔๓.

- สมหมาย เปรมจิตต์. เอกสาร ประกอบการเสวนาเรื่อง "วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาล้านนา" ในการจัดประชุม สัมมนาทางวิชาการเรื่อง "พระพุทธศาสนาในล้านนา", คณะศาสนา และปรัชญา, ระหว่างวันที่ ๒๐-๒๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๔๕. ณ ศูนย์ฝึกอบรม ธนาคาร ไทยพาณิชย์ ต.บ้านปง อ.หางดง จ.เชียงใหม่.
- สมหมาย เปรมจิตต์ และคณะ. **โครงการปริวรรตพระคัมภีร์ล้านนา: ปริวรรตและแปลพร้อมกับความนำ**. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา, ๒๕๔๖.
- สร้อยสวัสดิ์ อ่องสกุล (ปริวรรต). **จดหมายเหตุล้านนา บันทึกเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ พ.ศ. ๒๒๗๑-๒๓๙๗ ในสร้อยสวัสดิ์ อ่องสกุล**. หลักฐานประวัติศาสตร์ล้านนา จากเอกสารคัมภีร์ใบลานและพิบสา. ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัย เชียงใหม่. ๒๕๓๔.
- สุชีพ ปุญญานุภาพ. **พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน**. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- สุภัทรดิศ ดิศกุล, ศาสตราจารย์, หม่อมเจ้า. **ประวัติศาสตร์ศิลปะ ประเทศใกล้เคียง อินเดีย, ลังกา, ขวา, จัมปา, ขอม, พม่า, ลาว**. กรุงเทพมหานคร: งานดี, ๒๕๓๘.
- สุรพล ดำริห์กุล และคณะ. **พระพิมพ์สกุลลำพูนจากล้านนาสู่สากล บทความในหนังสือ สืบศิลป์ สานศรัทธา อนุรักษ์คุณค่า พระบูชา พระเครื่องล้านนา (นิพนธ์ สุขสมมโนกุล บรรณาธิการ)**. เชียงใหม่: โรงพิมพ์นันทกานต์. ๒๕๔๙.
- สิริวัฒน์ คำวันสา. **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในประเทศไทย**. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.
- เสถียร โพธิ์นันทะ. **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา**. (ฉบับมุขปาฐะ ภาค ๑). กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- แสง จันทร์งาม. **ศาสนศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๕.
- แสง มนวิฑูร. ศาสตราจารย์ (พิเศษ). ร.ต.ท. (ผู้แปล). **ชินกาลมาลีปกรณ์**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท รำไทย เพรส จำกัด, ๒๕๕๐.
- อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว. **โบราณวัตถุ - โบราณสถาน ในวัดล้านนา**. เชียงใหม่: แสงศิลป์, ๒๕๔๙.
- อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว. **“ประวัติศาสตร์เมืองเชียงใหม่สมัยราชวงศ์มังรายและสมัยพม่าปกครอง” ใน ล้านนาไทย**. อนุสรณ์พระราชทานพิธีเปิดพระบรมราชานุสาวรีย์สมากษัตริย์. เชียงใหม่: ทิพย์เนตรการพิมพ์, ๒๕๒๗.
- ฮันส์เพนธ์. **คำจารึกที่ฐานพระพุทธรูปนครเชียงใหม่**. กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๑๙.
- ฮันส์เพนธ์. **ความเป็นมาของล้านนาไทย ในล้านนาไทย อนุสรณ์พระราชพิธีเปิดพระบรมราชานุสาวรีย์สมากษัตริย์ เชียงใหม่**. เชียงใหม่: ไม่ปรากฏที่พิมพ์, ๒๕๒๖.

๒. วิทยานิพนธ์:

กิตติยา อุทวิ. “ศึกษาคติความเชื่อของการสร้างพระพุทธรูปปฏิมาในดินแดนล้านนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์ดุขฎิบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

ฉลองเดช คุณานุมาน. “แนวคิดมหาปฐิสลักขณะพุทธรูปปฏิมาศิลปะไทลื้อ เมืองน่าน”. **รายงานวิจัย**, คณะจิตรศิลป์: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๒.

दनัย ไชยโยธา. **พัฒนาการของมนุษย์กับอารยธรรมในราชอาณาจักรไทย ๑**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๘.

ไตรภพ สุทธเขต. “การสืบทอดพุทธศิลป์ล้านนา: กรณีศึกษาวัดแสนเมืองมาหลวง (หัวช่วง) จังหวัดเชียงใหม่”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

ปริญญา กายสิทธิ์. **ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในล้านนาไทย ตั้งแต่สมัย พ.ศ. ๑๙๑๒ ถึง พ.ศ. ๒๑๐๑**. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๒๘.

พงศศักดิ์ อัครพิทยาอำพน. “การสร้างสรรค์ประติมากรรมร่วมสมัยโดยใช้แรงบันดาลใจจากรูปแบบ และคติความเชื่อ ของพระประธานที่ปรากฏในสิมจังหวัดกาฬสินธุ์”. **ศิลปกรรมศาสตร์มหาบัณฑิต**. คณะศิลปกรรมศาสตร์: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๒.

พรศิลป์ รัตนชูเดช. “ศึกษาเรื่องการสร้างพระพุทธรูปดินเหนียวในเชิงประวัติศาสตร์”. **ดุขฎิบัณฑิตพุทธศาสตร์ดุขฎิบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

พระครูธีรสุตพจน์. “วิเคราะห์ศรัทธาในพระพุทธรูปที่มีอิทธิพลต่อการสร้างงานพุทธศิลปกรรมในล้านนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์ดุขฎิบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.

พระมหาสุทิตย์ อากาศโร (อบอ่อน). การศึกษาองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปรากฏในวรรณกรรมพระพุทธรูปเรื่องอานิสงส์และคัมภีร์เทศน์ในเทศกาลต่างๆ ของล้านนา. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์ดุขฎิบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

พระมหามานะ มุนิวโส (กลมกลาง). ปัญญาสขาดก เรื่องที่ ๑ - ๗: การตรวจชำระและศึกษาเชิงวิเคราะห์. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต (บาลี)**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

- ภาณุวัฒน์ เนียมบาง. “การศึกษาปรัชญาในงานพุทธศิลป์ต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนากรณีศึกษา: วัดร่องขุน ต.ป่าอ้อดอนชัย อ.เมือง จ.เชียงราย”. **สารนิพนธ์**. วิทยาลัยศาสนศึกษา: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๑.
- วุฒินันท์ กันทะเตียน. การศึกษาเชิงวิเคราะห์คัมภีร์ราชনীติ. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.
- วีไรรัตน์ ยัรรอด. “การศึกษาภาพภูมิจักรวาลจากภาพจิตรกรรมฝาผนังสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นใน เขตกรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๐.
- สุเทพ พรมเลิศ. การศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์มหาวงศ์, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.
- สุนทร โชติติลก. การศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์โลกที่ปกสารและจักรกวางที่ปณี. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๔.
- สุรัชย์ จงจิตงาม. “แนวคิดเรื่องความเป็นจริงในงานจิตรกรรมฝาผนังสมัยรัตนโกสินทร์”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๘.
- สุรัสวดี ศุขสวัสดิ์. หม่อมหลวง. **พระพุทธศาสนาในล้านนา ระหว่างรัชสมัยพระเจ้าติโลกราช-พญาแก้ว**. รายงานการวิจัย. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๖.
- สุวิภา จำปาวัลย์และคณะ. “การศึกษาพุทธสัญลักษณ์ล้านนา”. รายงานการวิจัย. สถาบันวิจัยสังคม: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๓.
- สิงชะ วรณสัย. **โคลงเรื่องมั่งทรงารบเชียงใหม่**. เชียงใหม่: ศูนย์หนังสือเชียงใหม่, ๒๕๒๒.
- เสนาะ เตียรทอง. “ศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่ปรากฏอยู่ในพุทธศิลป์: ศึกษาเฉพาะกรณีของ พระครูอุภัยภาดาทร (หลวงพ่อบอม) วัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี (๒๕๔๘)”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.
- สำนักโบราณคดี กรมศิลปากร. **ศัพทานุกรมโบราณคดี**. กรุงเทพมหานคร: สำนักโบราณคดี กรมศิลปากร, ๒๕๕๐.

รายชื่อผู้สัมภาษณ์

๑. พระราชมหาเจติยาจารย์, เจ้าอาวาสวัดเจติยंहलगวรวิหาร, วัดเจติยंहलगวรวิหาร ต. พระสิงห์ อ.เมือง จ.เชียงใหม่, ๑๗ สิงหาคม ๒๕๖๑.

๒. พระเทพสิงหราชจารย์, รองคณะจังหวัดเชียงใหม่ เจ้าอาวาสวัดพระสิงห์, วัดพระสิงห์ วรมหาวิหาร ต.พระสิงห์ อ.เมือง จ.เชียงใหม่, ๑๗ สิงหาคม ๒๕๖๑.

๓. พระสุวรรณเมธี, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระธาตุศรีจอมทองวรวิหาร, วัดพระธาตุศรี จอมทองวรวิหาร ต.บ้านหลวง อ.จอมทอง จ.เชียงใหม่, ๑๓ สิงหาคม ๒๕๖๑.

๔. พระครูพิธานนพกิจ (นิยม สุานทฺ์โต), เจ้าอาวาสวัดพระธาตุลำปางหลวง, วัดพระธาตุ ลำปางหลวง อ.เมือง จ.ลำปาง, ๑๙ สิงหาคม ๒๕๖๑.

๕. พระอธิการประหยัด วารญาโน, เจ้าอาวาสวัดพระธาตุจอมปิง, วัดพระธาตุจอมปิง ต. นากแก้ว อ.เกาะคา จ.ลำปาง, ๑๙ สิงหาคม ๒๕๖๑

๖. พระครูพิพัฒนปัญญาคุณ, เจ้าคณะอำเภอห้างฉัตร เจ้าอาวาสวัดสันหลวง (วัดปง ยางคก), วัดสันหลวง (วัดปงยางคก) เลขที่ ๒๐ บ้านสันหลวง หมู่ที่ ๓ ต.ปงยางคก อ.ห้างฉัตร จ. ลำปาง ๑๙ สิงหาคม ๒๕๖๑

๗. พระเทพปริยัติ, เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ เจ้าอาวาสวัดเจ็ดยอด (วัดโพธารามมหา วิหาร), วัดเจ็ดยอด (วัดโพธารามมหาวิหาร) ต.ช้างเผือก อ. เมือง จ.เชียงใหม่, ๑๗ สิงหาคม ๒๕๖๑.

๘. พระครูสันติธรรมวัฒน์, เจ้าอาวาสวัดเชียงใหม่, วัดเชียงใหม่ ต.ศรีภูมิ อ.เมือง จ. เชียงใหม่, ๑๘ สิงหาคม ๒๕๖๑

๙. พระราชรัชมณี, เจ้าคณะอำเภอเมืองเชียงใหม่ เจ้าอาวาสวัดสวนดอก, วัดสวนดอก (พระอารามหลวง) ต.สุเทพ อ.เมืองเชียงใหม่ จ.เชียงใหม่, ๑๘ สิงหาคม ๒๕๖๑.

๑๐. พระครูโฆสิตปริยัตยาภรณ์, เจ้าคณะตำบลสุเทพ เขต ๑ เจ้าอาวาสวัดป่าแดงมหา วิหาร, วัดป่าแดงมหาวิหาร ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่, ๑๘ สิงหาคม ๒๕๖๑.

๑๑. พระภาวนาภริต, เจ้าอาวาสวัดร่ำเปิง (ตโปทาราม), วัดร่ำเปิง (ตโปทาราม) ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่, ๑๙ สิงหาคม ๒๕๖๑.

๑๒. พระครูศรีบรมธาตุพิทักษ์, ดร., เจ้าคณะตำบลศรีภูมิ เจ้าอาวาสวัดอินทขิล, วัด อินทขิล ต.พระสิงห์ อ.เมือง จ.เชียงใหม่, ๑๙ สิงหาคม ๒๕๖๑.

๑๓. พ่อหนานใจมา อินธิสอน, ไวยาวัจกรวัดพระธาตุศรีจอมทองวรวิหาร, เลขที่ ๒๗/๑ หมู่ ๕ ต.ช่วงเป้า อ.จอมทอง จ.เชียงใหม่, ๒๓ สิงหาคม ๒๕๖๑.

๑๔. รศ.ดร.วันชัย พลเมืองดี, ผู้ช่วยอธิบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา เลขที่ ๕๖๖ หมู่ ๒ ต. แม่กา อ.เมือง จ.พะเยา, ๒๓ สิงหาคม ๒๕๖๑.

๑๕. ดร.วิโรจน์ วิชัย, อาจารย์ประจำ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยา เขตเชียงใหม่, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ เลขที่ ๑๓๙ ต.สุเทพ อ. เมือง จ.เชียงใหม่, ๑๓ สิงหาคม ๒๕๖๑.

๑๖. ผศ.ดร.โผน นามณี, อาจารย์ประจำ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขต
ล้านนา, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา เลขที่ ๑๐๒ ต.พระสิงห์ อ.เมือง จ.
เชียงใหม่, ๑๘ สิงหาคม ๒๕๖๑.

๑๗. ผศ.ดร.พูนชัย ปันธิยะ, อาจารย์ประจำ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตเชียงใหม่, เลขที่ ๔๒/๓ หมู่ ๑๓ ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่, ๑๘ สิงหาคม ๒๕๖๑.

๑๘. ผศ.ดร.สมหวัง แก้วสุฟอง, อาจารย์ประจำสาขาวิชาปรัชญาและศาสนา
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่, ๒๘ มิถุนายน ๒๕๖๑.

๑๙. รศ.ดร.วิโรจน์ อินทนนท์, อาจารย์ประจำสาขาวิชาปรัชญาและศาสนา
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่, ๒ มกราคม ๒๕๖๑.

๒๐. รศ.ดร.ปรุฑมภ์ บุญศรีตัน, อาจารย์ประจำสาขาวิชาปรัชญาและศาสนา
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่, ๕ มกราคม ๒๕๖๑.

๒๑. ผศ.ดร.สยาม ราชวัตร, อาจารย์ประจำสาขาวิชาปรัชญาและศาสนา
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่, ๕ มกราคม ๒๕๖๑.

๒๒. ดร.พิสิษฐ์ โคตรสุโพธิ์, อาจารย์ประจำสาขาวิชาปรัชญาและศาสนา
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่, ๙ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

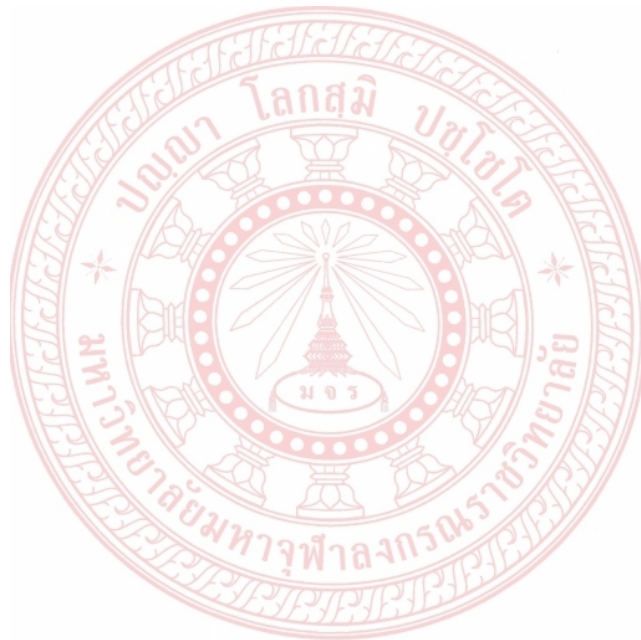
๒๓. รศ.สมโชติ อ๋องสกุล, ผู้เชี่ยวชาญโบราณคดีและประวัติศาสตร์ล้านนา
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

๒๔. ผศ.สุรสิทธิ์ เสาว์คง, อาจารย์คณะพุทธศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่, ต.ศรีภูมิ อ.เมือง จ.เชียงใหม่, ๙ มกราคม ๒๕๖๑.

๒๕. นางเบญจวรรณ พลประเสริฐ, หัวหน้าพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติหริภุญไชยลำพูน,
พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติหริภุญไชยลำพูน ต.ในเมือง อ.เมือง จ.ลำพูน, ๑๒ มกราคม ๒๕๖๑.

๒๖. ผศ.ดร.สุเทพ สารบรรณ, อาจารย์ประจำ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตพะเยา, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา เลขที่ ๕๖๖ หมู่ ๒ ต.
แม่กา อ.เมือง จ.พะเยา, ๒๓ สิงหาคม ๒๕๖๑.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

บทความวิจัย

ศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลและคุณค่างานพุทธศิลปกรรมรัชสมัยของพระเมืองแก้วในล้านนา
An Analytical Study of Influences and Values of Buddhist Art in the King Muang
Kaew's Reign of Lan Na

ผศ.ดร. เทพประวิณ จันทร์แรง
พระครูปลัดอู่ทัย รตนปญโญ, ดร.
พระมหาชัยวิชิต ชยาภินนโท,ดร.
พระปลัดณัฐพล จนนทีโก, ดร.

ดร.พรศิลป์ รัตนชูเดช

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ของการวิจัยอยู่ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาประวัติและความเป็นมาและการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาของพระเมืองแก้ว ๒) เพื่อศึกษาการสืบค้นแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในรัชสมัยของพระเมืองแก้ว ๓) เพื่อศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลและคุณค่างานพุทธศิลปกรรมรัชสมัยของพระเมืองแก้วในล้านนา

จากการวิจัยสรุปได้ว่า พระเจ้าศิริธรรมจักรพรรดิ หรือ พระเมืองแก้ว (พญาแก้ว) เป็นพระมหากษัตริย์พระองค์ที่ ๑๑ ในราชวงศ์เม็งราย แห่งอาณาจักรล้านนา เป็นเหลนของพระเจ้าติโลกราช ได้รับราชาภิเษกเมื่อชนมายุ ๑๓ ปี (พ.ศ.๒๐๓๘ - พ.ศ.๒๐๖๘) พระเมืองแก้วสวรรคตในปี พ.ศ. ๒๐๖๘ ขณะสวรรคตพระชนมายุได้ ๔๔ พรรษา อยู่ในราชสมบัติ ๓๐ ปี พระองค์ไม่มีราชโอรสและธิดา ด้านการทะนุบำรุงศาสนา กษัตริย์องค์นี้ทรงดำเนินรอยตามพระเจ้าติโลกราช พระองค์ทรงทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรือง แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในรัชสมัยของพระเมืองแก้ว ได้แก่ จารึกและโบราณคดี ชาวล้านนาอยู่บนพื้นฐานความเชื่อในคำสอนของพุทธศาสนาเป็นหลักสำคัญและใช้เป็นแนวทางการดำเนินชีวิต อิทธิพลและคุณค่างานพุทธศิลปกรรมรัชสมัยของพระเมืองแก้วในล้านนา จึงสำคัญต่อการปกครองบ้านเมือง ช่วยให้สถาบันการปกครองดำเนินไป เป็นยุคทองของวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา มีความเจริญรุ่งเรืองทั้งทางด้าน การก่อสร้างและถาวรวัตถุ และภูมิปัญญา ก่อให้เกิดคุณค่างานพุทธศิลปกรรม เป็นแหล่งศึกษาที่ดี ช่วยสร้างองค์ความรู้ สร้างมรดกทางวัฒนธรรม สร้างรายได้ และสร้างความภาคภูมิใจ

คำสำคัญ : อิทธิพลและคุณค่า, พุทธศิลปกรรม, พระเมืองแก้ว

Abstract

This research has 3 objectives: 1) to study the history and the Background and preservation of Buddhism of the King Muang Kaew, 2) study searched archaeological sites of Buddhism in the King Muang Kaew, 3) to analyze the influence and valuable works of Buddhist art during the King Muang Kaew.

The study concluded that Phrajoasiridhammajakkapat or the King Muang Kaew (Phaya Kaew) is the 11th monarch in the Mengrai Dynasty of the Lanna Kingdom. As a great grandson of Phrajoa Tilokkarat. The coronation was the age of 13 years (2038 - 2068 BC). the King Muang Kaew died in the year 2068. While the demise of inciting to 44 years on the throne for 30 years. He has no sons and daughters. The

preservation of religion, the King Muang Kaew had followed PhrajoaTilokkarat, he preservation Buddhism flourished. Buddhist archaeological sites in the reign of King Muang Kaew include inscriptions and archeology. Lanna is based on the belief in the teachings of Buddhism is the main priority and a way of life. Buddhist art influences and values reign of King Muang Kaew in Chiang Mai. It is important to rule the country Allow government institutions to perform, the golden age of literature, religion, the prosperity of both the construction and infrastructure, and wisdom. Buddhist art worthy cause. A good education Wizard of knowledge Built heritage make money and build a sense of pride.

KEYword : Influences and Values, Buddhist Art, the King Muang Kaew

๑.๑ ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

ชนชาติไทยเป็นอารยชนที่มีความเจริญทางด้านศิลปวัฒนธรรมอันมีเอกลักษณ์เป็นเวลายาวนาน ส่วนหนึ่งเพราะบรรพชนไทยได้สร้างศิลปกรรมที่มีคุณค่าเป็นหลักฐานแสดงข้อเท็จจริงสะท้อนเรื่องราวทางด้านประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะจิตรกรรมซึ่งแสดงถึงความเจริญทางด้านศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีและความเป็นชาติที่สำคัญของไทยประเภทหนึ่ง ซึ่งเป็นแหล่งรวบรวมข้อมูลแบบสหวิทยาการ ถือได้ว่าเป็นแหล่งความรู้โดยเฉพาะเรื่องราวจากอดีตและที่สำคัญจิตรกรรมไทยตั้งแต่อดีตมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา สังคมไทยมีความเป็นอยู่อย่างสงบสุขโดยมีพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจ และมีระเบียบแบบแผนของพิธีกรรมหลักธรรมคำสอนของพุทธศาสนาเป็นหลักที่พึงทางจิตใจให้เกิดสันติสุขในสังคม และยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นวัฒนธรรมอันดีงาม อิทธิพลที่ได้รับทางศิลปกรรมเชิงพุทธศิลป์ และสถาปัตยกรรมต่างๆ นั้น ได้ถือกำเนิดขึ้นหลังจากสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว เมื่อมีการสังคายนาพระไตรปิฎกเกิดขึ้นส่งผลให้การถ่ายทอดวิทยาการทางด้านพุทธศาสนามีรูปแบบที่หลากหลายและแตกต่างกันออกในขณะที่ตำรามุ่งถ่ายทอดพุทธประวัติและชาดกต่างๆ แต่ศิลปะก็ถือเป็น

เครื่องมือในการถ่ายทอดหลักจริยศาสตร์ที่ได้ผลเช่นกัน พุทธศิลป์จึงแพร่ขยายออกไปอย่างรวดเร็ว จนเกิดมรดกทางวัฒนธรรมที่ดำรงอยู่และสืบทอดต่อกันมา^๑

พุทธศิลป์กรรม เป็นงานสร้างสรรค์ทางความคิดผ่านสื่อสัญลักษณ์ของผู้ที่ศรัทธา ในคำสอนของพระพุทธเจ้า^๒ เป็นเหตุให้ได้สร้างสรรค์งานพุทธศิลป์กรรมขึ้นมาเพื่อส่งเสริมการเผยแผ่และการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาโดยตรงทั้งเป็นสิ่งช่วยโน้มน้าวจิตใจของพุทธศาสนิกชนให้เกิดความศรัทธาปราศหะ ประพฤติปฏิบัติตนให้มีแนวทางที่ตั้งงานตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ซึ่งนอกจากจะได้เผยแผ่แนวคิดที่มีต่อพระพุทธศาสนาด้วยผลงานศิลปกรรมแล้วยังเป็นการน้อมนำให้ผู้สร้างสรรค์ศิลปกรรมได้ใกล้ชิดแนบแน่นกับวิถีแห่งพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น ด้วยศรัทธาและความเชื่อเป็นเหตุให้พุทธศาสนิกชนผู้เลื่อมใสศรัทธาในคำสอนของพระพุทธองค์ได้สร้างสรรค์งาน “พุทธศิลป์” ขึ้นซึ่งนอกจากจะได้เผยแผ่แนวคิดที่มีต่อพระพุทธศาสนาด้วยผลงานศิลปกรรมทางพระพุทธศาสนาแล้วและยังเป็นการน้อมนำให้ผู้สร้างสรรค์ศิลปกรรมและผู้ที่ได้รับชม ได้ใกล้ชิดแนบแน่นกับวิถีแห่งพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น^๓

พระเจ้าศิริธรรมจักรพรรดิ หรือพญาแก้ว (พระเมืองแก้ว) เป็นพระมหากษัตริย์พระองค์ที่ ๑๑ ในราชวงศ์เม็งราย แห่งอาณาจักรล้านนา ทรงครองราชย์ใน พ.ศ. ๒๐๓๘-๒๐๖๘ พญาแก้วมีพระนามที่เรียกกันต่างๆ คือ พระเมืองแก้ว หรือพ่อท้าวแก้ว หรือเจ้ารัตนราชกุมาร หรือพญาแก้วภูตาทิปติราช หรือ พระเจ้าติลกปนัดดาธิราช ทรงเป็นพระปนัดดาของพระเจ้าติโลกราช และเป็นราชบุตรของพญายอดเชียงรายกับพระนางสิริยสวดี (เทวีปงน้อย) ประสูติในปีชวด ได้รับราชาภิเษกเมื่อชนมายุ ๑๓ ปี ในวันเพ็ญเดือน ๙ พ.ศ. ๒๐๓๙ ด้านการสงคราม ทรงรบกับบอญชยาที่ชายแดน พ.ศ. ๒๐๕๐ ทรงส่งกองทัพไปตีสุโขทัยแต่ไม่สำเร็จ ต่อมาปี พ.ศ. ๒๐๕๘ สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ (พ.ศ. ๒๐๓๔- ๒๐๗๒) แห่งอยุธยาขึ้นมาตีลำปางแตก แล้วกวาดต้อนผู้คนกลับไปด้านทำนุบำรุงบ้านเมือง ทรงให้ก่อสร้างกำแพงเมืองลำพูนด้วยอิฐ ปี พ.ศ. ๒๐๖๐ เพื่อป้องกันข้าศึก จากนั้นจึงก่อสร้างกำแพงเมืองเชียงใหม่ให้แข็งแรงเพื่อป้องกันการยิงด้วยปืนใหญ่ และ พ.ศ. ๒๐๖๑ ให้สร้างสะพานใหญ่ข้ามแม่น้ำปิงที่ท่าสถานหลวง ด้านการทำนุบำรุงศาสนา พญาแก้วทรงเลื่อมใสในพุทธศาสนาและบำเพ็ญทานเป็นเอนก ทรงสร้างปูชนียสถานและถาวรวัตถุต่างๆ มากมาย เช่น สร้างวัด

^๑ วุชรินทร์ บัวจันทร์, “ศึกษาเรื่องแดนแห่งพลังศรัทธา”, ศิลปินพจนานุกรมฉบับชาติ, (นครปฐม: คณะจิตรกรรม ประติมากรรมและภาพพิมพ์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๔), หน้า ๕.

^๒ ชัยชนะ ปิ่นเงิน, จักกวาทิพนี: ต้นแบบทางความคิดพุทธลักษณะล้านนา, (เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๒), (อัดสำเนา).

^๓ ภาณุวัฒน์ เนียมบาง, “ศึกษาเรื่องการศึกษาศรัทธาในงานพุทธศิลป์ต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนากรณีศึกษา: วัดร่องขุ่น ต.ป่าอ้อดอนชัย อ.เมือง จ.เชียงราย”, สารนิพนธ์ศาสนศึกษามหาบัณฑิต, (วิทยาลัยศาสนศึกษา: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๓), บทคัดย่อ.

บุพพาราม ในปีมะโรง พ.ศ. ๒๐๔๐ ต่อมาปีมะเมียทรงสร้างปราสาทในวัดนั้น ปะระกาทรงฉลองพระไตรปิฎกฉบับทอง และหอพระมณฑิยธรรมที่โปรดให้สร้างไว้ ณ วัดบุพพาราม^๔

โดยในส่วนของงานศิลปกรรมหรือพุทธศิลปกรรม เช่น สถาปัตยกรรมนั้นอาจจัดอยู่ในข้อศาสนสถาน ส่วนประติมากรรม และจิตรกรรมอันเป็นวัตถุที่สามารถเคลื่อนย้ายได้ ก็จัดอยู่ใน ศาสนวัตถุ โดยทั้งศาสนสถาน และศาสนวัตถุ ก็ทำหน้าที่เป็นสัญลักษณ์ทางศาสนาโดยงานศิลปะทางศาสนาก็ยังมีความสัมพันธ์ศาสนิกชนของพุทธศาสนาในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา สัญลักษณ์ทางศาสนา หมายถึงสิ่งที่เป็นรูปธรรมที่ศาสนิกเลือกเอามาใช้แทนองค์ประกอบอย่างใดอย่างหนึ่งของศาสนาที่เป็นรูปธรรม ศาสนาทั้งหลายซึ่งมีสัญลักษณ์ต่างๆ ที่เป็นรูปธรรมใช้แทนสิ่งที่เป็นนามธรรมอันลึกซึ้ง เช่น การจัดวางผังที่วัดพระธาตุลำปางหลวง จังหวัดลำปาง ที่พระธาตุเจดีย์อันเป็นศูนย์กลางของวัดก็มีความหมายแทนเขาพระสุเมรุศูนย์กลางจักรวาล ลานทรายเป็นสัญลักษณ์แทนสี่ทิศสมุทร ศาลาบาตรแทนสัญลักษณ์ของเขากำจักรวาล ฉะนั้น ตัววัดพระธาตุลำปางหลวงจึงเป็นสัญลักษณ์ของจักรวาลแบบไตรภูมิอันศักดิ์สิทธิ์^๕

งานพุทธศิลปกรรมของล้านนามีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง มีการปรับเปลี่ยน ปรับปรุงผสมผสาน ประยุกต์แนวคิด เชิงคุณค่า และคติความเชื่อในการสรรสร้างงานให้มีโดดเด่น เป็นที่เลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธรูปศาสนา ในแต่ละช่วงการสร้างงานพุทธศิลปกรรมในล้านนายังไม่มีการศึกษาอย่างลึกซึ้ง และเป็นรูปธรรม การแบ่งยุคสมัยบางช่วง บางตอนยังไม่ชัดเจน ซึ่งไม่อาจจะอธิบายได้ความหมายที่แท้จริงได้ ดังนั้น ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษา ประวัติความเป็นมาของการสร้างงานพุทธศิลปกรรม และเกี่ยวกับอิทธิพลของคุณค่างานพุทธศิลปกรรม มีอย่างไรบ้าง ซึ่งจะทำให้เห็นคุณค่า ในแต่ละยุคสมัย ช่วงเวลาของรัชสมัยพระเมืองแก้ว และการลำดับเหตุการณ์ในอดีต โดยผ่านการศึกษาค้นคว้าจากแหล่งข้อมูล แหล่งประวัติศาสตร์ต่างๆ อันจะเป็นการพลิกฟื้นศิลปกรรมให้เป็นที่สนใจควรค่าแก่การอนุรักษ์ รักษา รวมไปถึงวางรากฐานองค์ความรู้ด้านพุทธศิลปกรรมให้คงอยู่ภายใต้ร่มเงาของพระพุทธรูปศาสนาสืบต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๒.๑ เพื่อศึกษาประวัติและความเป็นมาและการทะนุบำรุงพระพุทธรูปศาสนาของพระเมืองแก้ว
- ๒.๒ เพื่อศึกษาการสืบค้นแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธรูปศาสนาในรัชสมัยของพระเมืองแก้ว
- ๒.๓ เพื่อศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลและคุณค่างานพุทธศิลปกรรมรัชสมัยของพระเมืองแก้ว
ในล้านนา

^๔ วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, พระเจ้าศิริธรรมจักรพรรดิ, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: th.wikipedia.org/wiki/พระเจ้าศิริธรรมจักรพรรดิ [๘ ตุลาคม ๒๕๕๙].

^๕ แสง จันทร์งาม, ศาสนศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๕), หน้า ๑๗๕.

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพมีการกระบวนการดำเนินงานวิจัย ดังนี้

๓.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ขอบเขตด้านเนื้อหาในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะศึกษาโดยมีเนื้อหาครอบคลุมประเด็นเกี่ยวกับประวัติและความเป็นมาและการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนา อิทธิพลและคุณค่างานพุทธศิลปกรรมในรัชสมัยของพระเมืองแก้ว การสร้างพุทธศิลปกรรม การสร้างพระเจดีย์ วิหาร พระพุทธรูป และหลักศิลาจารึก รวมไปถึงด้านวรรณกรรมในรัชสมัยพระเมืองแก้วที่มีอิทธิพลและคุณค่ามาจนถึงปัจจุบัน

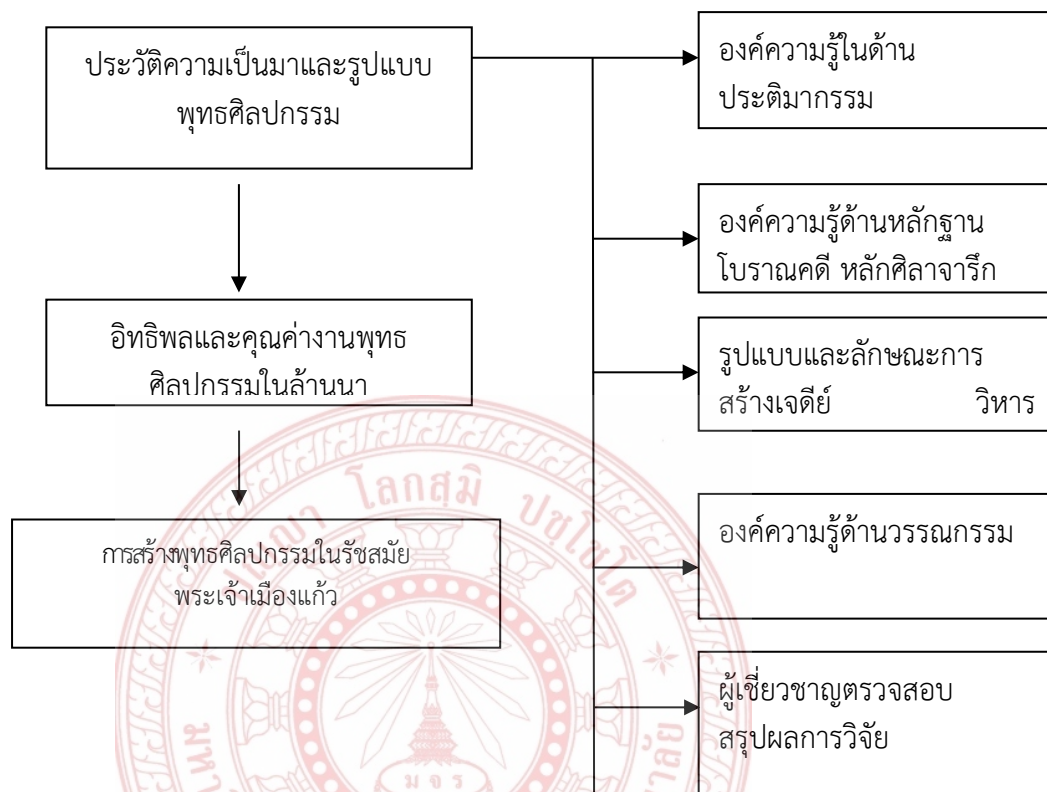
๓.๒ พื้นที่ในการศึกษาวิจัย

ลงพื้นที่ในศึกษาเก็บข้อมูลวัดในจังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดลำพูน และจังหวัดลำปาง ที่มีการสร้างพุทธศิลปกรรมในรัชสมัยพระเมืองแก้ว

๓.๓ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประกอบด้วยเจ้าอาวาสในจังหวัดเชียงใหม่ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร วัดพระเจดีย์หลวง วรมหาวิหาร วัดพระธาตุศรีจอมทองวรวิหาร จังหวัดลำพูน วัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหาร วัดจามเทวี และจังหวัดลำปาง วัดพระธาตุลำปางหลวง จำนวนวัดละ ๑ รูป รวมเป็น ๖ รูป นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา จำนวน ๔ คน นักวิชาการด้านประวัติศาสตร์ จำนวน ๖ คน นักวิชาการด้านโบราณคดี จำนวน ๔ คน นักวิชาการด้านพุทธศิลปกรรม จำนวน ๔ คน รวมทั้งสิ้น ๒๔ รูป/คน ซึ่งกลุ่มตัวอย่างที่ได้ใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง เป็นวัดที่มีร่องรอยการสร้างงานพุทธศิลปกรรมที่ในรัชสมัยพระเจ้าเมืองแก้ว และผู้ให้ข้อมูลจะเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญ ประวัติศาสตร์ ล้านนา ด้านพุทธศิลปกรรมเป็นหลักตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๔. ทฤษฎี สมมุติฐาน และกรอบแนวความคิดของโครงการวิจัย มีกรอบแนวคิดดังนี้

๑.๕ ผลการวิจัย

ประวัติและความเป็นมาและการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาของพระเมืองแก้ว

พระเจ้าศิริธรรมจักรพรรดิ หรือพญาแก้ว (พระเมืองแก้ว) เป็นพระมหากษัตริย์พระองค์ที่ ๑๑ ในราชวงศ์เม็งราย แห่งอาณาจักรล้านนา ทรงครองราชย์ใน พ.ศ.๒๐๓๘ - พ.ศ.๒๐๖๘ เป็นเหลนของพระเจ้าติโลกราช พญาแก้ว มีพระนามที่เรียกกันต่างๆ คือ พระเมืองแก้ว หรือพ่อท้าวแก้ว หรือเจ้ารัตนราชกุมาร หรือพญาแก้วภูตาทิปิตรราช หรือ พระเจ้าติลกปนัดดาธิราช ทรงเป็นพระปนัดดาของพระเจ้าติโลกราช และเป็นราชบุตรของพญาอดเชียงรายกับพระนางสิริยสวดี (เทวีปงน้อย) ประสูติในปีชวด ได้รับราชาภิเษกเมื่อชนมายุ ๑๓ ปี ในวันที่เพ็ญเดือน ๙ พ.ศ.๒๐๓๙ ทรงรบกับอยุธยาที่ชายแดน พ.ศ. ๒๐๕๐ ทรงส่งกองทัพไปตีสุโขทัยแต่ไม่สำเร็จ ต่อมาปี พ.ศ.๒๐๕๘ สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ (พ.ศ. ๒๐๓๔- ๒๐๗๒) แห่งอยุธยาขึ้นมาตีลำปางแตก แล้วกวาดต้อนผู้คนกลับไป ด้านทำนุบำรุงบ้านเมือง ทรงให้ก่อสร้างกำแพงเมืองลำพูนด้วยอิฐ ปี พ.ศ.๒๐๖๐ เพื่อป้องกันข้าศึก จากนั้นจึงก่อสร้างกำแพงเมืองเชียงใหม่ให้แข็งแรงเพื่อป้องกันการยิงด้วยปืนใหญ่ และ พ.ศ.๒๐๖๑ ให้สร้างสะพานใหญ่ข้ามแม่น้ำปิงที่ท่าสถานหลวง พระเมืองแก้วสวรรคตในปี พ.ศ.๒๐๖๘ อยู่ในราชสมบัติ ๓๐ ปี ขณะสวรรคตพระชนมายุได้ ๔๔ พรรษา พระองค์ไม่มีราชโอรสและธิดา ขุนนางข้าราชการและไพร่ฟ้าประชาชน จึงพร้อมใจกันไปอัญเชิญเอาท้าวเกษแก้วกุมาร พระอนุชาต่างพระมารดามาครอง ราชสมบัติสืบมา

ด้านการทำนุบำรุงศาสนา กษัตริย์องค์นี้ทรงดำเนินรอยตามพระเจ้าติโลกราช พระอัยกาธิราช พระองค์ทรงทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรือง ไม่แพ้รัชสมัยของพระเจ้าติโลกราช และเนื่องด้วยเหตุนี้เอง พระสังฆราชคณะทั้งหลายจึงพร้อมใจกัน ทำพิธีราชาภิเษกเฉลิม พระนามใหม่ว่า "พระเจ้าศิริธรรมจักรพรรดิราช" ในปี พ.ศ.๒๐๖๑ ในรัชสมัยของพระองค์นี้ มีนักปราชญ์ราชบัณฑิตเป็นพระเถระหลายองค์ เช่น พระสิริมังคลาจารย์ ผู้รจนา หนังสือมงคลทีปนิสูตร ซึ่งใช้ในการศึกษามาหาปริยญาจนทุกวันนี้ และพม่า เขมร ก็นำไปแปลไปเป็นภาษาของตน กับพระรัตนปัญญาเถร ผู้รจนาหนังสือชินกาลมาลีปกรณ์ พญาแก้วทรงเลื่อมใสในพุทธศาสนาและบำเพ็ญทานเป็นเอนก ทรงสร้างปูชนียสถานและถาวรวัตถุต่างๆ มากมาย เช่น สร้างวัดบุพพาราม ในปีมะโรง พ.ศ. ๒๐๔๐ ต่อมาปีมะเมียทรงสร้างปราสาทในวัดนั้น ปรีะกาทรงฉลองพระไตรปิฎกฉบับลงทอง และหอพระมณฑิยธรรมที่โปรดให้สร้างไว้ ณ วัดบุพพาราม เป็นต้น

การสืบค้นแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในรัชสมัยของพระเมืองแก้ว

แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในรัชสมัยของพระเมืองแก้ว ได้แก่ จารึกมหาอารามราช สันฐานสิงห์หลวง, จารึกหริปัญชปุรี, จารึกอาณาจักรบْุنَไชย, จารึกพระเจ้าสุวาทิสิตธิ ๒ (วัดกู่กุด), จารึกวัดพระธาตุลำปางหลวง ๑, โบราณคดี วัดพระสิงห์, วัดพระธาตุคอกยสุเทพ จังหวัดเชียงใหม่, โบราณคดี วัดพระธาตุหริภุญชัย, วัดจามเทวี จังหวัดลำพูน, โบราณคดี วัดพระธาตุลำปางหลวง จังหวัดลำปาง

วิเคราะห์อิทธิพลและคุณค่างานพุทธศิลป์กรรมรัชสมัยของพระเมืองแก้วในล้านนา

- อิทธิพลด้านคำสอน ในรัชสมัยของพระเมืองแก้ว สังคมชาวล้านนาอยู่บนพื้นฐานความเชื่อในคำสอนของพุทธศาสนาเป็นหลักสำคัญและใช้เป็นแนวทางการดำเนินชีวิต อีกทั้งใช้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ จึงส่งผลให้ชาวล้านนามุ่งเน้นที่จะประกอบกรบุญการกุศล คุณงามความดีโดยมีจุดมุ่งหมายให้ เกิดความสุข ความเจริญแก่ตน ครอบครัว ชุมชนและบ้านเมือง

- อิทธิพลด้านการปกครอง ในรัชสมัยของพระเมืองแก้ว พระพุทธศาสนาในล้านนา เป็นสถาบันที่มีบทบาทสำคัญต่อการปกครองบ้านเมือง ช่วยให้สถาบันการปกครองดำเนินไป คำสอนในพระพุทธศาสนาได้ทำหน้าที่ขัดเกลาประชาชนในชาติให้มีความเจริญทางด้านจิตใจ

- อิทธิพลด้านวัฒนธรรม ในรัชสมัยพระเมืองแก้ว เป็นยุคทองของวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา ด้วยความสอดคล้องพอดีระหว่างโลกทัศน์ของชาวล้านนา ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวของบรรพชนตลอดจนความเชื่อดั้งเดิมที่มีอยู่ในท้องถิ่น กับคติของการนับถือพระบรมสารีริกธาตุอันเป็นแบบแผนวัฒนธรรมใหม่ที่เข้ามาดังกล่าว ทำให้คตินิยมต่างๆ เกิดการยอมรับ และเกิดการก่อสร้างแพร่หลายในเขตอิทธิพลของวัฒนธรรมล้านนา

- อิทธิพลด้านการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ในรัชสมัยพระเมืองแก้ว มีความเจริญรุ่งเรืองทั้งทางด้านการก่อสร้างและถาวรวัตถุและภูมิปัญญา ดังพบหลักฐานว่าพระเมืองแก้วร่วมกับพระมหาเทวีทำนุบำรุงพุทธศาสนาอย่างมาก และศิลาจารึกในภาคเหนือก็ระบุว่าพระเมืองแก้วสร้างและซ่อมแซมวัด

ตลอดจนกัลปนาที่ดินและข้าพระท้าวอาณาจักร ทรงให้การสนับสนุนนิกายสีหล เช่น ทรงแต่งตั้งพระนิกายสีหลเป็นสังฆราชา และทรงอุปสมบทนาคหลวงในนิกายสีหล พระภิกษุในสมัยพระเมืองแก้วได้รับการส่งเสริมให้ศึกษาภาษาบาลี และพระไตรปิฎกเช่นเดียวกับสมัยพระเจ้าติโลกราช

คุณค่างานพุทธศิลปกรรมรัชสมัยของพระเมืองแก้วในล้านนา

- คุณค่าด้านประวัติศาสตร์ เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ทำให้ทราบประวัติศาสตร์ความเป็นมาของงานพุทธศิลปกรรมรัชสมัยของพระเมืองแก้วในล้านนา ช่วยให้เกิดการเรียนรู้จากอดีตเพื่อเป็นบทเรียนสำหรับปัจจุบัน องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาทำให้เข้าใจถึงปัญหา สาเหตุของปัญหา และผลกระทบจากปัญหา ก่อให้เกิดองค์ความรู้ที่หลากหลาย ซึ่งสามารถนำความรู้เหล่านั้นไปกำหนดยุทธศาสตร์ในการดำเนินนโยบายให้เป็นประโยชน์ต่อทั้งปัจจุบันและอนาคต

- คุณค่าด้านวรรณกรรม แสดงให้เห็นถึงความเจริญของงานแห่งจิตใจ ความเจริญทางวัฒนธรรม เป็นยุครุ่งเรืองของพระพุทธศาสนา เป็นเครื่องมือสื่อสารความรู้สึคนึกคิดถ่ายทอดจินตนาการ และแสดงออกซึ่งศิลปะอันประณีตงดงาม มองเห็นภาพสังคม วัฒนธรรม การเมือง และเศรษฐกิจ ในรัชสมัยของพระเมืองแก้ว และเป็นแหล่งศึกษาที่ดี

- คุณค่าด้านพุทธศิลปกรรม เพื่อสนองตอบความต้องการของวิถีความเชื่อของพุทธบริษัทที่มีต่อพระพุทธศาสนาผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิม ก่อรูปแบบงานศิลปกรรมที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเองได้อย่างงดงาม สร้างมรดกทางวัฒนธรรมขึ้นเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์บอกเล่าเรื่องราว และสร้างสัญลักษณ์ไว้เพื่อความเข้าใจร่วมกันในสังคมพุทธเพื่อการอนุรักษ์และสืบทอดพระพุทธศาสนา

- คุณค่าด้านการอนุรักษ์โบราณคดี ก่อให้เกิดรายได้ของชุมชนและของประเทศ อันสืบเนื่องจากการท่องเที่ยว พร้อมๆ กับการศึกษาหาความรู้ สามารถนำมาใช้งานได้ ซึ่งเป็นการใช้งานที่ไม่ก่อให้เกิดการเสื่อมสภาพ การเปลี่ยนแปลง หรือการรื้อทำลายโบราณสถานนั้น เป็นความภาคภูมิใจของคนในสังคม เป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในสังคม สามารถกำหนดขอบเขตหรือการรักษาอธิปไตย และการสร้างความร่วมมือร่วมใจของคนทั้งชาติ เป็นคุณค่าความงามของศิลปกรรมและสถาปัตยกรรม

๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๗.๑ ได้รับทราบประวัติและความเป็นมาและการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาของพระเมืองแก้ว

๗.๒ ได้รับความรู้จากการสืบค้นแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในรัชสมัยของพระเมืองแก้ว

๗.๓ ได้รับทราบผลการวิเคราะห์อิทธิพลและคุณค่างานพุทธศิลปกรรมรัชสมัยของพระเมืองแก้วในล้านนา

๑.๘ อ้างอิง

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฎก ๒๕๐๐.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

กรมศิลปากร. ตำนานมูลศาสนา. พระนคร: โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๕๑๗.

“ตำนานพระธาตุอภัยสุเทพ ประชุมตำนานพระธาตุภาคที่ ๒”. พิมพ์เป็นอนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ พันตำรวจโท สลับ เกียรติสุต ๒ ธันวาคม ๒๕๑๐. พระนคร: โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๕๑๐.

ธิดา สาระยา. ตำนานและตำนานประวัติศาสตร์กับการศึกษาประวัติศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๒๕.

บำเพ็ญ ธรวิน. มูลศาสนาสำนวนล้านนา. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่: ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์, ๒๕๓๘.

พิริยะ ไกรฤกษ์. กิ่งพุทธกาลพุทธศิลป์ไทย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรุงเทพ, ๒๕๕๕.

เพ็ญสุภา สุขคตะ ใจอินทร์. ปริศนาการเคลื่อนย้าย "เสาอินทขิล" ณ "วัดเจดีย์หลวง". คอลัมน์ปริศนาโบราณคดี. มติชนสุดสัปดาห์. ฉบับวันศุกร์ที่ ๑๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๔. ๓๑ (๑๖๑๗): ๗๖.

มโน พิสุทธิรัตนานนท์. สุนทรียวิจักษณ์ในจิตรกรรมไทย. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๗.

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ตำนานมูลศาสนา ฉบับวัดป่าแดง. เชียงใหม่: ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๑๙.

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ตำนานพื้นเมืองล้านนาเชียงใหม่. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๒๔.

สมหมาย เปรมจิตต์ และคณะ. โครงการปริวรรตพระคัมภีร์ล้านนา: ปริวรรตและแปลพร้อมกับความนำ. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา, ๒๕๔๖.

สร้อยสวัสดิ์ อ่องสกุล (ปริวรรต). จดหมายเหตุล้านนา บันทึกเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ พ.ศ. ๒๒๗๑-๒๓๙๗ ในสร้อยสวัสดิ์ อ่องสกุล. หลักฐานประวัติศาสตร์ล้านนา จากเอกสารคัมภีร์โบราณและพับสา. ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัย เชียงใหม่. ๒๕๓๔.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

สุรพล ดำริห์กุล และคณะ. พระพิมพ์สกุลลำพูนจากล้านนาสู่สากล บทความในหนังสือ สืบศิลป์สานศรัทธา อนุรักษ์คุณค่า พระบูชา พระเครื่องล้านนา (นิพนธ์ สุขสมมโนกุล บรรณาธิการ). เชียงใหม่: โรงพิมพ์นันทกานต์. ๒๕๔๙.

ภาคผนวก ข

หนังสือรับรองแสดงความประสงค์ในการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

ข้าพเจ้า พระครูปริยัตยานุศาสน์, ดร. ตำแหน่ง อาจารย์ประจำ สาขาวิชาปรัชญา หน่วยงาน บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่...ขอยืนยันว่า ข้าพเจ้ายินดีนำผลงานวิจัยของแผนงานวิจัย/โครงการวิจัย เรื่อง “ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในล้านนา : การวิเคราะห์จากคัมภีร์และหลักฐานทางโบราณคดี” ซึ่งมีผศ.ดร.เทพประวิณ จันทร์แรง สังกัด บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ เป็นหัวหน้าผู้วิจัยตามโครงการ ไปใช้ประโยชน์เมื่อโครงการดำเนินการวิจัยเสร็จสิ้นแล้ว ในด้านการเรียน การสอน และการปฏิบัติ สำหรับพระนิสิตของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ และประชาชนผู้สนใจทั่วไป

ภาคผนวก ค

ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้ และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการมา
และผลที่ได้รับของโครงการ

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรลุ	โดยทำให้
---------	-------------	-------	----------

		วัตถุประสงค์	
การศึกษาข้อมูลทางเอกสาร การลงพื้นที่ในการเก็บข้อมูล งานวิจัย	ได้รวบรวมข้อมูลด้าน ประวัติความเป็นมา และการทะนุบำรุง พระพุทธศาสนาของ พระเมืองแก้วอย่าง เป็นระบบผ่าน เครื่องมือวิจัย	ศึกษาประวัติ และ ความ เป็นมาและการ ทำนุบำรุง พระพุทธศาสนา ของพระเมือง แก้ว	จัดระบบข้อมูลแบ่งตาม ประวัติ ความเป็นมา ค้นหาหนังสือคัมภีร์ที่เกี่ยวข้อง
การเก็บข้อมูล การสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มตัวอย่างในพื้นที่ รวบรวมประเด็นมาสังเคราะห์ ในกระบวนการวิจัย	ได้ศึกษาศึกษาการ สืบค้นแหล่งโบราณคดี ทางพระพุทธศาสนาใน รัชสมัยของพระเมือง แก้ว สถานที่สำคัญที่ พระองค์ได้ทะนุบำรุง พระพุทธศาสนา	ศึกษาการ สืบค้นแหล่ง โบราณคดีทาง พระพุทธศาสนา ในรัชสมัยของ พระเมืองแก้ว	ทำการเก็บรวบรวมใน พื้นที่ มีการสัมภาษณ์ พระสงฆ์ นักวิชาการใน พื้นที่วิจัย
การเก็บข้อมูล การสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มตัวอย่างในพื้นที่ รวบรวมประเด็นมาสังเคราะห์ ในกระบวนการวิจัย	ได้ศึกษาวิเคราะห์ อิทธิพลและคุณค่า งานพุทธศิลป์ปกรรณรัช สมัยของพระเมืองแก้ว ในล้านนา ในแต่ละ พื้นที่ที่จะมีการอนุรักษ์ และดูแลรักษาศาสน สมบัติในสมัยของ พระองค์เป็นอย่างดี	ศึกษาวิเคราะห์ อิทธิพลและ คุณค่างานพุทธ ศิลป์ปกรรณรัช สมัยของพระ เมืองแก้วใน ล้านนา	ได้สัมภาษณ์ พระสงฆ์ นักวิชาการในพื้นที่วิจัย และในวัดพระธาตุดุริ ฎุชชัยมีการจัดแสดง เป็นพิพิธภัณฑ์ผลงาน ด้านพุทธศิลป์ปกรรณของ พระเมืองแก้ว

ภาคผนวก ง

ผู้ตรวจเครื่องมือ

๑. รศ.ดร.วิโรจน์ อินทนนท์
๒. รศ.ดร.ปรุทม์ บุญศรีตัน
๓. อาจารย์อำนาจ กัณฑ์อินทร์

- คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

แบบสัมภาษณ์งานวิจัย (พระ)

เรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลและคุณค่างานพุทธศิลป์กรมรัชสมัยของ
พระเมืองแก้วในล้านนา”

An Analytical Study of Influences and Values of Buddhist Art
in the King Muang Kaew's Reign of Lan Na

ผู้วิจัย : ผศ.ดร. เทพประวิณ จันทร์แรง, พระครูปลัดอุทัย รตนปญโญ, ดร. พระมหาชัยวิชิต
ชยาภินนโท, ดร., พระปลัดณัฐพล จนทิโก, ดร. ดร.พรศิลป์ รัตนชูเดช, นายพัลลภ หารุคำจา

คำชี้แจง

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ นามสกุล

ตำแหน่ง / หน้าที่รับผิดชอบปัจจุบัน

บ้านเลขที่..... หมู่ที่..... ตำบล..... อำเภอ.....

จังหวัด..... รหัสไปรษณีย์..... โทร.....

สถานที่สัมภาษณ์.....

วันที่..... เดือน..... พ.ศ. เวลา.....

ตอนที่ ๒ ประเด็นในการสัมภาษณ์

๑. ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรกับประวัติศาสตร์ทางพระพุทธศาสนาในล้านนาที่กล่าวถึงบทบาทของพระเมืองแก้วในการทูลบำรุงพระพุทธศาสนา ?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๒. ท่านคิดว่า พระเมืองแก้วเป็นพุทธมามกะที่มีความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาที่พุทธศาสนิกชนควรนำมาเป็นบุคคลต้นแบบเชิงพุทธได้มากน้อยเพียงใด ?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๓. ท่านคิดว่าจากหลักฐานทางโบราณคดีที่ปรากฏในวัดของท่านที่สร้างขึ้นในรัชสมัยของพระเมืองแก้ว มีหลักฐานสิ่งใดบ้าง ?

.....

.....

.....

๔. ท่านคิดว่างานพุทธศิลป์ในรัชสมัยของพระเมืองแก้ว ที่ปรากฏอยู่ในวัดของท่าน มีอิทธิพลและคุณค่าต่อพุทธศาสนิกชน มากน้อยเพียงใด ?

๕. ท่านคิดว่ารัฐบาล องค์กรของรัฐ กรมศิลปากร และพุทธศาสนิกชน ได้มองเห็นความสำคัญและคุณค่าของพุทธศิลป์ในรัชสมัยของพระเมืองแก้ว มากน้อยเพียงใด ?

๖. ท่านมีวิธีการถ่ายทอดองค์ความรู้ เกี่ยวกับการพุทธศิลป์ในรัชสมัยของพระเมืองแก้วแก่พระเถระและพุทธศาสนิกชนในชุมชนของท่าน อย่างไร ?

๗. ท่านมีวิธีการอนุรักษ์มรดกงานพุทธศิลป์ของพระเมืองแก้วภายในวัดของท่าน โดยหลักและวิธีการใด ?

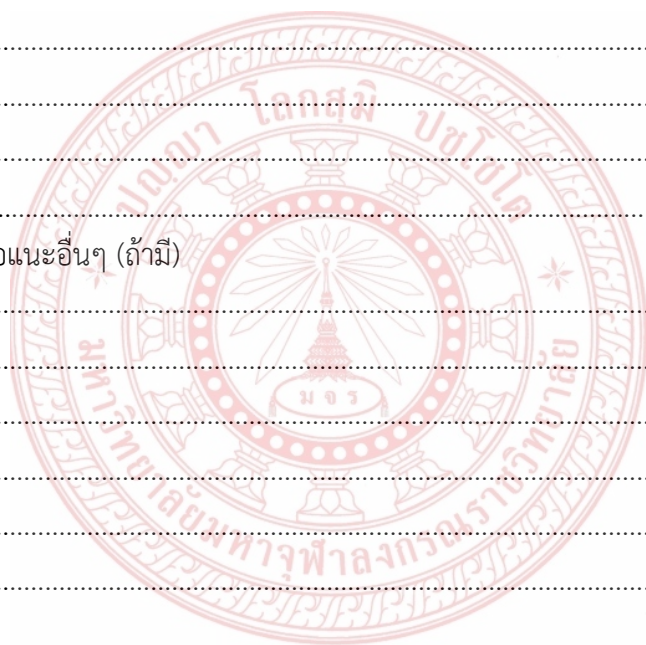
.....
.....
.....
.....

๘. ท่านมีวิธีการเผยแพร่องค์ความรู้เกี่ยวกับงานพุทธศิลป์ของพระเมืงแก้ว เพื่อให้เป็นแหล่งข้อมูล พัฒนาการ อิทธิพล และคุณค่า แก่พุทธศาสนิกชน ประชาชน และนักท่องเที่ยวได้อย่างไร ?

.....
.....
.....
.....
.....

๙. ข้อเสนอแนะอื่นๆ (ถ้ามี)

.....
.....
.....
.....
.....

ขอบคุณทุกท่านที่ให้ความร่วมมือในการตอบแบบสัมภาษณ์ครั้งนี้

ลงชื่อ..... ผู้ให้สัมภาษณ์
(.....)

วันที่.....เดือน..... พ.ศ.
เวลา.....น.

แบบสัมภาษณ์งานวิจัย

เรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลและคุณค่างานพุทธศิลป์กรรมรัชสมัยของ
พระเมืองแก้วในล้านนา”

An Analytical Study of Influences and Values of Buddhist Art
in the King Muang Kaew's Reign of Lan Na

ผู้วิจัย : ผศ.ดร. เทพประวิณ จันทร์แรง, พระครูปลัดอุทัย รตนปญโญ, ดร. พระมหาชัยวิจิต
ชยาภินนโท, ดร., พระปลัดฉัตรพล จันทิโก, ดร. ดร.พรศิลป์ รัตนชูเดช, นายพัลลภ หารุคำจา

คำชี้แจง

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ นามสกุล

ตำแหน่ง / หน้าที่รับผิดชอบปัจจุบัน

นักวิชาการ

บ้านเลขที่..... หมู่ที่..... ตำบล..... อำเภอ.....

จังหวัด..... รหัสไปรษณีย์..... โทร.....

สถานที่สัมภาษณ์.....

วันที่..... เดือน..... พ.ศ. เวลา.....

ตอนที่ ๒ ประเด็นในการสัมภาษณ์

๑. ประวัติศาสตร์ของพระพุทธศาสนา ในรัชสมัยของพระเมืองแก้วมีบทบาทสำคัญในการ
ทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา มากน้อยเพียงใด ?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๒. พระเมืองแก้วเป็นพุทธมามกะในพระพุทธศาสนาที่พุทธศาสนิกชนในยุคปัจจุบันควรนำมาเป็นบุคคลต้นแบบเชิงพุทธได้อย่างไร ?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๓. ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรกับยุคทองในด้านวรรณกรรมและการทะนุบำรุงถาวรวัตถุในพระพุทธศาสนาของพระเมืองแก้ว ?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๔. หลักฐานทางโบราณคดีที่สร้างขึ้นมากมายในรัชสมัยของพระเมืองแก้วมีอิทธิพลและคุณค่าต่อชาวพุทธอย่างไร ?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๕. ท่านคิดว่างานพุทธศิลปกรรมประเภทใดในยุคของพระเมืองแก้วที่สร้างผลงานไว้ในพระพุทธศาสนามากที่สุด ?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๖. ข้อเสนอแนะอื่นๆ (ถ้ามี)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ขอบคุณทุกท่านที่ให้ความร่วมมือในการตอบแบบสัมภาษณ์ครั้งนี้

ลงชื่อ..... ผู้ให้สัมภาษณ์

(.....)

วันที่..... เดือน..... พ.ศ.....

เวลา..... น.

ที่ ศธ ๖๑๒๔.๑(๑๐)/ ว ๗๐

บัณฑิตศึกษา มจร วิทยาเขตเชียงใหม่
โทรศัพท์ ๐-๕๓๒๗-๘๙๖๗ ต่อ ๓๑๑

๑๐ สิงหาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์และเก็บข้อมูลงานวิจัย

นมัสการ เจ้าอาวาสวัดพระธาตุดุสิตจอมทองวรวิหาร อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. แบบสัมภาษณ์โครงการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วยบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ได้มีการส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาผลงานวิจัยของคณาจารย์ในมหาวิทยาลัย เพื่อยกระดับการเรียนการสอนให้เกิดประสิทธิภาพ ในครั้งนี้ ผศ.ดร.เทพประวิณ จันทร์แรง ผู้อำนวยการโครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ได้ดำเนินการทำการวิจัย เรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลและคุณค่างานพุทธศิลป์กรรมรัชสมัยของพระเมืองแก้วในล้านนา” เพื่อให้การดำเนินงานด้านงานวิจัยเป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์

ดังนั้น จึงขอความอนุเคราะห์ให้ผู้วิจัยเข้าไปเก็บข้อมูลดังกล่าว หวังว่าคงได้รับความอนุเคราะห์จากท่านเป็นอย่างดี และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

นมัสการมาด้วยความเคารพ

(ผศ.ดร.พูนชัย ปันนียะ)

เลขาธิการบัณฑิตศึกษา มจร วิทยาเขตเชียงใหม่
ปฏิบัติหน้าที่แทนผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่

ที่ ศธ ๖๑๒๔.๑(๑๐)/ ว ๗๐

บัณฑิตศึกษา มจร วิทยาเขตเชียงใหม่
โทรศัพท์ ๐-๕๓๒๗-๘๙๖๗ ต่อ ๓๑๑

๑๐ สิงหาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์และเก็บข้อมูลงานวิจัย

นมัสการ เจ้าอาวาสวัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. แบบสัมภาษณ์โครงการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วยบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ได้มีการส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาผลงานวิจัยของคณาจารย์ในมหาวิทยาลัย เพื่อยกระดับการเรียนการสอนให้เกิดประสิทธิภาพ ในครั้งนี้ ผศ.ดร.เทพประวิณ จันทร์แรง ผู้อำนวยการโครงการหลักสูตร

พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ได้ดำเนินการทำการวิจัย เรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์ อิทธิพลและคุณค่างานพุทธศิลปกรรมรัชสมัยของพระเมืองแก้วในล้านนา” เพื่อให้การดำเนินงานด้าน งานวิจัยเป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์

ดังนั้น จึงขอความอนุเคราะห์ให้ผู้วิจัยเข้าไปเก็บข้อมูลดังกล่าว หวังว่าคงได้รับความ อนุเคราะห์จากท่านเป็นอย่างดียิ่ง และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

นมัสการมาด้วยความเคารพ

(ผศ.ดร.พูนชัย ปันนียะ)

เลขานุการบัณฑิตศึกษา มจร วิทยาเขตเชียงใหม่
ปฏิบัติหน้าที่แทนผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่

ที่ ศธ ๖๑๒๔.๑(๑๐)/ ว ๗๐

บัณฑิตศึกษา มจร วิทยาเขตเชียงใหม่
โทรศัพท์ ๐-๕๓๒๗-๘๙๖๗ ต่อ ๓๑๑

๑๐ สิงหาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์และเก็บข้อมูลงานวิจัย

นมัสการ เจ้าอาวาสวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. แบบสัมภาษณ์โครงการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วยบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ได้มี การส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาผลงานวิจัยของคณาจารย์ในมหาวิทยาลัย เพื่อยกระดับการเรียน การสอนให้เกิดประสิทธิภาพ ในครั้งนี้ ผศ.ดร.เทพประวิณ จันท์แรง ผู้อำนวยการโครงการหลักสูตร พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ได้ดำเนินการทำการวิจัย เรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์ อิทธิพลและคุณค่างานพุทธศิลปกรรมรัชสมัยของพระเมืองแก้วในล้านนา” เพื่อให้การดำเนินงานด้าน งานวิจัยเป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์

ดังนั้น จึงขอความอนุเคราะห์ให้ผู้วิจัยเข้าไปเก็บข้อมูลดังกล่าว หวังว่าคงได้รับความอนุเคราะห์จากท่านเป็นอย่างดี และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

นมัสการมาด้วยความเคารพ

(ผศ.ดร.พูนชัย ปันธิยะ)

เลขานุการบัณฑิตศึกษา มจร วิทยาเขตเชียงใหม่
ปฏิบัติหน้าที่แทนผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่

ที่ ศธ ๖๑๒๔.๑(๑๐)/ ว ๗๐

บัณฑิตศึกษา มจร วิทยาเขตเชียงใหม่
โทรศัพท์ ๐-๕๓๒๗-๘๙๖๗ ต่อ ๓๑๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์และเก็บข้อมูลงานวิจัย

นมัสการ เจ้าอาวาสวัดเจติยหลวงมหาวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. แบบสัมภาษณ์โครงการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วยบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ได้มีการส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาผลงานวิจัยของคณาจารย์ในมหาวิทยาลัย เพื่อยกระดับการเรียนการสอนให้เกิดประสิทธิภาพ ในครั้งนี้ ผศ.ดร.เทพประวิณ จันทรแรง ผู้อำนวยการโครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ได้ดำเนินการทำการวิจัย เรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลและคุณค่างานพุทธศิลป์กรรมรัชสมัยของพระเมืองแก้วในล้านนา” เพื่อให้การดำเนินงานด้านงานวิจัยเป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์

ดังนั้น จึงขอความอนุเคราะห์ให้ผู้วิจัยเข้าไปเก็บข้อมูลดังกล่าว หวังว่าคงได้รับความอนุเคราะห์จากท่านเป็นอย่างดี และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

นมัสการมาด้วยความเคารพ

(ผศ.ดร.พูนชัย ปันธิยะ)

เลขานุการบัณฑิตศึกษา มจร วิทยาเขตเชียงใหม่
ปฏิบัติหน้าที่แทนผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่

ที่ ศธ ๖๑๒๔.๑(๑๐)/ ว ๗๐

บัณฑิตศึกษา มจร วิทยาเขตเชียงใหม่
โทรศัพท์ ๐-๕๓๒๗-๘๙๖๗ ต่อ ๓๑๑

๑๐ สิงหาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตเผยแพร่สัมภาษณ์และเก็บข้อมูลงานวิจัย

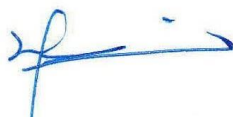
นมัสการ เจ้าอาวาสวัดจามเทวี อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. แบบสัมภาษณ์โครงการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วยบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ได้มีการส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาผลงานวิจัยของคณาจารย์ในมหาวิทยาลัย เพื่อยกระดับการเรียนการสอนให้เกิดประสิทธิภาพ ในครั้งนี้ ผศ.ดร.เทพประวิณ จันทรแรง ผู้อำนวยการโครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ได้ดำเนินการทำการวิจัย เรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลและคุณค่างานพุทธศิลป์กรรมรัชสมัยของพระเมืองแก้วในล้านนา” เพื่อให้การดำเนินงานด้านงานวิจัยเป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์

ดังนั้น จึงขออนุญาตขอให้ผู้วิจัยเข้าไปเก็บข้อมูลดังกล่าว หวังว่าคงได้รับความอนุเคราะห์จากท่านเป็นอย่างดี และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

นมัสการมาด้วยความเคารพ

(ผศ.ดร.พูนชัย ปันนียะ)
เลขานุการบัณฑิตศึกษา มจร วิทยาเขตเชียงใหม่
ปฏิบัติหน้าที่แทนผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่

ที่ ศธ ๖๑๒๔.๑(๑๐)/ ว ๗๐

บัณฑิตศึกษา มจร วิทยาเขตเชียงใหม่
โทรศัพท์ ๐-๕๓๒๗-๘๙๖๗ ต่อ ๓๑๑

๑๐ สิงหาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์สัมภาษณ์และเก็บข้อมูลงานวิจัย

นมัสการ เจ้าอาวาสวัดพระธาตุลำปางหลวง อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. แบบสัมภาษณ์โครงการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วยบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ได้มีการส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาผลงานวิจัยของคณาจารย์ในมหาวิทยาลัย เพื่อยกระดับการเรียนการสอนให้เกิดประสิทธิภาพ ในครั้งนี้ ผศ.ดร.เทพประวิณ จันทร์แรง ผู้อำนวยการโครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ได้ดำเนินการทำการวิจัย เรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลและคุณค่างานพุทธศิลปกรรมรัชสมัยของพระเจ้าแก้วในล้านนา” เพื่อให้การดำเนินงานด้านงานวิจัยเป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์

ดังนั้น จึงขอความอนุเคราะห์ให้ผู้วิจัยเข้าไปเก็บข้อมูลดังกล่าว หวังว่าคงได้รับความอนุเคราะห์จากท่านเป็นอย่างดี และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

นมัสการมาด้วยความเคารพ

(ผศ.ดร.พูนชัย ปันนียะ)

เลขานุการบัณฑิตศึกษา มจร วิทยาเขตเชียงใหม่
ปฏิบัติหน้าที่แทนผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่

ที่ ศธ ๖๑๒๔.๑(๑๐)/ ว ๗๐

บัณฑิตศึกษา มจร วิทยาเขตเชียงใหม่
โทรศัพท์ ๐-๕๓๒๗-๘๙๖๗ ต่อ ๓๑๑

๑๐ สิงหาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตเผยแพร่สัมภาษณ์และเก็บข้อมูลงานวิจัย

นมัสการ

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. แบบสัมภาษณ์โครงการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วยบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ได้มีการส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาผลงานวิจัยของคณาจารย์ในมหาวิทยาลัย เพื่อยกระดับการเรียนการสอนให้เกิดประสิทธิภาพ ในครั้งนี้ ผศ.ดร.เทพประวิณ จันทรแรง ผู้อำนวยการโครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ได้ดำเนินการทำการวิจัย เรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลและคุณค่างานพุทธศิลปกรรมรัชสมัยของพระเจ้าแก้วในล้านนา” เพื่อให้การดำเนินงานด้านงานวิจัยเป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์

ดังนั้น จึงขออนุญาตขอให้ผู้วิจัยเข้าไปเก็บข้อมูลดังกล่าว หวังว่าคงได้รับความอนุเคราะห์จากท่านเป็นอย่างดี และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

นมัสการมาด้วยความเคารพ

(ผศ.ดร.พูนชัย ปันนิยะ)

เลขานุการบัณฑิตศึกษา มจร วิทยาเขตเชียงใหม่
ปฏิบัติหน้าที่แทนผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่

ที่ ศธ ๖๑๒๔.๑(๑๐)/ ว ๗๐

บัณฑิตศึกษา มจร วิทยาเขตเชียงใหม่
โทรศัพท์ ๐-๕๓๒๗-๘๙๖๗ ต่อ ๓๑๑

๑๐ สิงหาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์สัมภาษณ์และเก็บข้อมูลงานวิจัย

เรียน

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. แบบสัมภาษณ์โครงการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วยบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ได้มีการส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาผลงานวิจัยของคณาจารย์ในมหาวิทยาลัย เพื่อยกระดับการเรียนการสอนให้เกิดประสิทธิภาพ ในครั้งนี้ ผศ.ดร.เทพประวิณ จันทร์แรง ผู้อำนวยการโครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ได้ดำเนินการทำการวิจัย เรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลและคุณค่างานพุทธศิลป์กรรมรัชสมัยของพระเมืองแก้วในล้านนา” เพื่อให้การดำเนินงานด้านงานวิจัยเป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์

ดังนั้น จึงขอความอนุเคราะห์ให้ผู้วิจัยเข้าไปเก็บข้อมูลดังกล่าว หวังว่าคงได้รับความอนุเคราะห์จากท่านเป็นอย่างดี และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ผศ.ดร.พูนชัย ปันธิยะ)

เลขานุการบัณฑิตศึกษา มจร วิทยาเขตเชียงใหม่
ปฏิบัติหน้าที่แทนผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่

ประวัติหัวหน้าผู้วิจัย

หัวหน้าโครงการวิจัย ผศ.ดร.เทพประวิณ จันทร์แรง
ประวัติการศึกษา สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี พธ.บ. (ศาสนานา), มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.๒๕๓๕
 สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี ศศ.บ. (ไทยคดีศึกษา), จากมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช พ.ศ.๒๕๔๘
 M.A. (Buddhist Studies), University of Delli ประเทศอินเดีย พ.ศ.๒๕๓๗
 Ph.D. (Pali & Buddhism) Marathwada University ประเทศอินเดีย พ.ศ.๒๕๔๐

ตำแหน่งปัจจุบัน

ผู้อำนวยการโครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ โทรศัพท์ (๐๕๓) ๒๗๘๙๖๗ ต่อ ๓๑๑ (มือถือ) ๐๘๙ ๗๐๐ ๕๔๙๖ E-mail: e-mail. Panlob19@hotmail.com

ประสบการณ์การวิจัย

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ / อาจารย์สอบวิทยานิพนธ์ บัณฑิตวิทยาลัย
 เขียนบทความทางวิชาการลงในจุลสารและวารสารต่างๆ จำนวน ๒๐ เรื่อง

- งานวิจัย เรื่อง “การศึกษาการจัดการศึกษาพระพุทธศาสนาเมืองเชียงใหม่” โครงการเกี่ยวไหมสายสัมพันธ์พุทธศาสนวัฒนธรรมสองแผ่นดิน จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.๒๕๕๔ (ผู้วิจัย)
- งานวิจัย เรื่อง “คุณภาพพุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ที่สำเร็จการศึกษา ปีพ.ศ. ๒๕๔๓ – พ.ศ.๒๕๔๙” ปีที่จัดพิมพ์ พ.ศ.๒๕๕๑ แหล่งทุนงบประมาณรายได้ศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ (ผู้ร่วมวิจัย)
- งานวิจัย เรื่อง “ศึกษาความพึงพอใจของการทำงานของคณาจารย์และเจ้าหน้าที่ มจร วิทยาเขตเชียงใหม่” มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่, ๒๕๔๕ (ผู้ร่วมวิจัย)

ประวัติผู้ร่วมวิจัย

ชื่อสกุล : พระครูปลัดอุทัย รตนปญโญ (คำชุ่ม), ดร.

- ชาติภูมิ :** เกิด ๗ มิถุนายน ๒๕๐๔ บ้านป่าบง ตำบลห้วยสัก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย
- บรรพชา :** ๑๓ เดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๑๘ วัดมิ่งเมือง ตำบลเวียง อำเภอเมืองจังหวัดเชียงราย
- อุปสมบท :** ๗ เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๒๔ ณ พัทธสีมา วัดมิ่งเมือง ตำบลเวียงอำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย
- ปัจจุบัน :** วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัด เชียงใหม่
- การศึกษา :**
- พ.ศ. ๒๕๒๐ นักเรียนชั้นเอก สำนักเรียน วัดป่าบง ตำบลผางามอำเภอ เวียงชัย จังหวัดเชียงราย
- พ.ศ. ๒๕๒๒ จบการศึกษาโรงเรียนศึกษาผู้ใหญ่ระดับ ๔ (มัธยมศึกษา ตอนต้นที่โรงเรียนผู้ใหญ่ วัดบุญยืนอำเภอ เวียงสา จังหวัดน่าน
- พ.ศ. ๒๕๒๕ จบการศึกษามัธยมศึกษาตอนปลาย ที่โรงเรียนธรรมราช ศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
- พ.ศ. ๒๕๔๑ จบบาลีเปรียญธรรม ๑-๒ ที่สำนักเรียนวัดพระสิงห์ วรมหาวิหารวรมหาวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
- พ.ศ. ๒๕๔๔ จบปริญญาตรีพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาพุทธศาสนา (เกียรตินิยมอันดับ ๒)
- พ.ศ. ๒๕๔๔ จบปริญญาโทที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขต เชียงใหม่

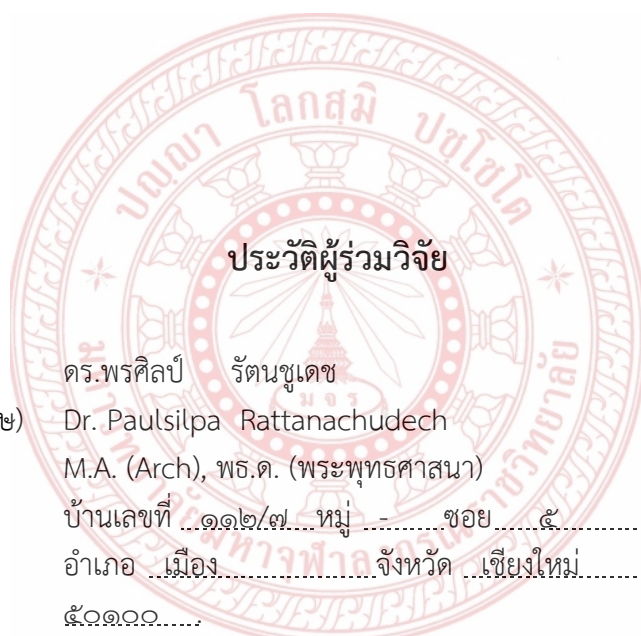
ประวัติการทำงาน

- พ.ศ. ๒๕๑๗ เป็นครูสอนปริยัติธรรมสำนักเรียนวัดป่าบง ตำบลผางาม อำเภอเวียงชัย จังหวัดเชียงราย (สอนนักเรียนชั้นตรี)
- พ.ศ. ๒๕๒๔ สอนโรงเรียนพุทธศาสนาวินาศิตยวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร
- พ.ศ. ๒๕๒๔ เป็นเจ้าหน้าที่พระวิหารหลวง (เจ้าหน้าที่วิหาร) เจ้าหน้าที่บัญชี
- พ.ศ. ๒๕๓๖ เป็นพระวินยาธิการ จังหวัดเชียงใหม่
- พ.ศ. ๒๕๔๒ จัดรายการวิทยุในนามของคณะสงฆ์ จังหวัดเชียงใหม่ถึง
- ปัจจุบัน**
- พ.ศ. ๒๕๔๓ เป็นอาจารย์บรรยายพิเศษมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย วิทยาเขตแพร่ห้องเรียนวัดบุญวาทย์วิหาร จังหวัดลำปาง จนถึงปัจจุบัน
- พ.ศ. ๒๕๔๒ เขียนบทความลงในหนังสือพิมพ์เชียงใหม่จนถึงปัจจุบัน
- พ.ศ. ๒๕๔๘ เป็นประธานชมรมเผยแผ่ธรรมได้แสงเทียนจนถึงปัจจุบัน
- พ.ศ. ๒๕๕๐ เป็นประธานชมรมนักกลอนเชียงใหม่-ลำพูนจนถึงปัจจุบัน

- ชื่อ : พระมหาชัยวิชิต
 นามสกุล: โสภาราช
 ฉายา: ชยาภินนโท
 การศึกษา: - นักธรรมชั้นเอก สำนักเรียนวัดตาลเรียง
 - เปรียญธรรม ๔ ประโยคสำนักเรียนวัดสร้อยทอง
 - พุทธศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 วิทยาเขตเชียงใหม่
 - พุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 วิทยาเขตเชียงใหม่
 - พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 วิทยาเขตเชียงใหม่
- สังกัด: วัดพระธาตุดอยสุเทพราชวรวิหาร ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
 โทรศัพท์: ๐๙๒-๓๔๘-๖๖๔๔, ๐๖๑-๙๙๘-๑๙๗๘

อีเมล: Chai.cnx1977@gmail.com
 เฟสบุ๊ก: ChaiwichitSopharat

๑. ชื่อ-นามสกุล (ไทย) ดร.พรศิลป์ รัตนชูเดช
 ชื่อ-นามสกุล (อังกฤษ) Dr. Paulsilpa Rattanachudech
๒. ประวัติการศึกษา M.A. (Arch), พธ.ด. (พระพุทธศาสนา)
๓. ที่อยู่ปัจจุบัน บ้านเลขที่ ๑๑๒/๗ หมู่ ๕ ตำบล ทายนา
 อำเภอ เมือง จังหวัด เชียงใหม่ รหัสไปรษณีย์ ๕๐๑๑๑
๔. ประวัติการทำงาน / ผลงานวิชาการ
- อาจารย์ประจำ คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
 - เอกสารการสอนวิชาพุทธศิลป์ ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ โดยมีรูปภาพประกอบ
 - ออกแบบการสร้างพระพุทธรูป พระวิหาร พระเจดีย์ ศิลปะล้านนาให้วัดต่างๆ